

CİNSİYET EŞİTLİĞİ İÇİN YERİNDEN YÖNETİM MODELİ

KAMER Vakfı

Ali Emiri 3. Sokak Es-Şal Apt. No: 1 Yenişehir – Diyarbakır

Telefon: 0412 228 10 53

Faks: 0412 224 23 19

d.kamervakfi@gmail.com

www.kamer.org.tr

Yayına Hazırlayan

KAMER Vakfı Yayın Kurulu

Grafik Tasarım/Kapak Tasarımı

Nesne Emt

Bu çalışma Civil Rights Defenders'ın desteği ile hazırlanmıştır.

www.crd.org

İçindekiler

I. Bölüm: Cinsiyet Eşitliği İçin Yerinden Yönetim Modeli Projesi.....	5
A. Neden Cinsiyet Eşitliği İçin Yerinden Yönetim Modeli Projesi... ..	5
B. Cinsiyet Eşitliği İçin Yerinden Yönetim Modeli Projesi Nasıl Çalışıldı?.....	10
C. 1980'den Bu Yana Kadın Hareketi ve Ulusal Mevzuat.....	11
1. 1980'den Sonra Kadın Hareketi.....	11
2. 1980-2002 Cinsiyet Eşitliği İçin Yasal Düzenlemeler/Reformlar.....	16
3. 2002 Yılından Sonra Mevzuatta Yapılan Değişiklikler.....	19
4. 2011 Sonrası: Kadın Haklarında Geri Gidiş.....	21
II: Bölüm: Yerel Yönetimlerde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği.....	28
Giriş.....	28
A. Yerel Yönetimlerde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin (TCE) Uluslararası Bağlamı.....	32
B. Küreselden Yerele: Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Uygulamaları.....	45
C. Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Duyarlı Belediye Örnekleri.....	55
D. Yerel Kararlara Katılımın Cinsiyeti ve Kadınların Temsili.....	82
E. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Politika Araçları I: Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme (TCDB)	103
F. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Politika Araçları II: Yerel Yönetimlerde TCE İzleme Göstergeleri Geliştirmek.....	127
G. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Politika Araçları III: Yerelde Toplumsal Cinsiyet Verilerinin Değerlendirilmesi.....	140

I. Bölüm

Cinsiyet Eşitliği İçin Yerinden Yönetim Modeli Projesi

A. Neden Cinsiyet Eşitliği İçin Yerinden Yönetim Modeli Projesi?

KAMER 1997 yılında Diyarbakır'da kuruldu. Kuruluşundan kısa bir süre sonra Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgelerinin 23 ilinde örgütlendi.

Ulaşmak istediği hedefi;

"Şiddet ile baş etmeye, topluma etkin katılım sağlamaya başlamış güçlü kadınların sayısının çoğalmasına katkı sağlamak" olarak belirledi.

Çünkü;

"Cinsiyet eşitliğinin sağlandığı, evrensel insan hakları ve barış normlarına ve doğa dostu bir ekonomiye ulaşmış, şeffaf, katılımcı bir toplum" hayal ediyordu. Bu hayalin ancak güçlenmiş kadınların sayısının çoğalması sonucunda mümkün olacağına inanıyordu.

Kurulduğu ilk günden itibaren kadınların şiddeti fark etmeleri için çalıştı. En zor ve önemli işlerden biri buydu.

1996 yılında, KAMER'in kurucularının da dahil olduğu "Bölge'de Kadınların Durumu" adlı bir araştırmanın sonuçları, kadınların %95'inin yaşadıkları şiddeti, ikincil konularını "kadın olmanın doğal sonucu" olarak kabul ettiklerini gösteriyordu.

Bölge'de Kadınların Durumu Araştırması Türkiye'nin Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgelerindeki o zaman sayısı 19 olan tüm illerinde yapılmıştı.

90'lı yıllarda Türkiye'nin ve Dünya'nın farklı yerlerinde yapılan araştırmalarda da kadınların şiddeti normalleştirdiğine dair sonuçlara ulaşılmıştı.

2007 yılında yapılan Kadına Yönelik Şiddet Araştırması kadınların şiddete bakışını anlatan 90'lı yıllara ait örnekler verilmektedir.¹

Yılmaz Esmer ve öğrencilerinin 1991 yılında İstanbul'da temsili bir örneklem seçerek 572 kadınla yaptıkları araştırmada, kadınların yarısına yakın bölümü "Sizce bir kadının, kocasından dayak yemeyi hak ettiği durumlar olabilir mi?" sorusuna "evet" yanıtını veriyordu (Esmer 1993, 116).

1993-94 yıllarında Ankara'da temsili olmayan bir örnekleme 155 kadınla görüşen Leyla Gülçür de benzer bir sonuca ulaşıyordu: Kadınların %43'ü şiddeti her zaman, sık sık veya bazen "haklı" görüyorlardı (Gülçür 1996, 49).

Aynı yıllarda, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu tarafından Türkiye çapında temsili bir örnekleme yapılan Aile İçi Şiddetin Sebep ve Sonuçları Araştırmasında da "şiddete maruz kalan kadınların büyük kısmının şiddeti kavramsal olarak 'normalize etmek' eğiliminde oldukları" sonucuna varılıyordu (Aile İçi Şiddetin Sebep ve Sonuçları 1995, 158).

Kadınların, özellikle şiddet gören kadınların, şiddeti belli durumlarda "haklı" gördüklerine dair bulgu, dünyanın farklı yerlerinde yapılan araştırmalarla da desteklenmiştir. Hindistan'da 1998-1999 yıllarında temsili örnekleme seçilmiş yaklaşık 90.000 hanede yapılan Uluslararası Aile Sağlığı Araştırması'nda hayatları boyunca en az bir kez evlenmiş kadınların %56'sı kocalarının kendilerini dövmesini meşru gördüklerini söylemişlerdir (Merry 2006, 159).

80'li 90'lı yılların en önemli sorunu kadınların yaşadıkları şiddeti normalleştirmeleri idi.

Önce sorunun sahibi kadınların yaşadıkları sorunu fark etmeleri, itiraz etmeleri, şiddetsiz bir yaşam hatta cinsiyet eşitliği talep etmeleri gerekiyordu.

KAMER bu ihtiyacı tespit ederek kuruldu. Kurulduğu yıldan beri de kent, köy demeden yıllarca dağ bayır dolaşarak kadınların toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti fark etmelerini sağlamaya çalıştı. Onları bir yere çağırmadı, bilmedikleri bir dil kullanmadı. KAMER Ekipleri onlara kendi yaşam alanlarında ulaştı, onların konuştuğu dil ile iletişim kurdu.

Çok yoruldu, çok tehlike atlattı ama hiç vazgeçmedi. Ulaşılması en zor olan, eşitsizliği en derin yaşayan; eğitim hakkını kullanamamış, Türkçe bilmedikleri için dilden kaynaklı iletişim zorluğu yaşayan, yasal haklarını ve yararlanabilecekleri fırsatları öğrenemeyen ve kullanamayan, çok küçük gelirlerle yaşamaya çalışan, geleneksel normlar ile yaşamak zorunda olduğu için aile çevresi ile sınırlı bir yaşam süren kadınlara şiddeti fark ettirmek, haklarını anlatmak, onları destek alabilecekleri kurum ve kuruluşları ile buluştur-

¹ Prof. Dr. Yeşim Arat, Prof. Dr. Ayşe Gül Altınay, Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet.

https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/styles/gorsel_dikey/public/2020-09/turkiyede-kadina-yonelik-siddet.png.jpg?itok=5-k5zrYf0

mak, destek alma süreçlerine refakat ederek onları cesaretlendirmek için seferber oldu.

Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgelerindeki 23 ilde 600.000'e yakın kadınla doğal ortamları içinde buluşarak çok dilli bir çalışma yürüttü. Bu kadınların yaşadıkları mahalle ve köylerde toplantılar yaparak onlara hem yasal haklarını anlattı hem de destek alabilecekleri birimleri tanınmasını sağladı.

Hem KAMER'in çabası hem de Türkiye'nin farklı yerlerinde kadınları güçlendirmek için yapılan çalışmalar sonuç verdi.

Yavaş yavaş kadınların şiddet algısının değiştiğini görmeye başladık. 80'li, 90'lı yıllarda şiddeti normalize ederek yaşayan kadınlar artık toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin nedenlerini ve sonuçlarını biliyorlar. Kadınlar şiddeti tanıyarak, yaşadıkları şiddeti ve şiddetin kader olmadığını fark ederek, sahip oldukları hakları öğrenerek güçlendiler, güçlenmeye devam ediyorlar.

2007 yılında yapılan Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet Araştırması² kadınların yaşadığı farkındalıkla ilgili önemli bir sonuç içeriyordu.

"Türkiye Kadına Yönelik Şiddet Araştırmasının belki de en çarpıcı sonucu, görüşülen on kadından dokuzunun "haklı görülebilecek dayak yoktur" demiş olmasıdır.

Bu konudaki soru şöyledir:

"Aile içinde yaşanan şiddet, dayak konusunda farklı görüşler var. Bazılarına göre karı-koca arasında kesinlikle dayak olmamalıdır, yani haklı görülebilecek dayak yoktur. Bazılarınaysa belirli durumlarda erkeklerin eşlerini dövebileceklerini düşünüyorlar. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?"

Dayağın haklılığı konusundaki görüşlerde bölgelerarası kayda değer bir fark görülmemektedir. "Bazı durumlarda erkekler eşlerini dövebilirler" diye düşünen kadınların oranı Türkiye örneğinde %11, Doğu örneğinde ise %14'tür."

2009 yılında Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM) tarafından Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi

Şiddet Araştırması³ yaptırıldı. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından yapılan bu kapsamlı araştırmanın sonuçları kadınların yaşadıkları şiddeti tanımlayabildiklerini gösteriyordu.

"Kadınların büyük bir kısmı şiddetin kabul edilemez olduğunu düşünmesine rağmen (%86) birçoğunun yaşamının sınırlı bir çevre içinde geçiyor olması, kadınların kendi haklarının farkında olmamaları, destek olacak mekanizmaların yeterli olmaması, kendilerine destek olacak kurum ve kuruluşlardan haberdar olmamaları, kurumları tanımamaları, çeşitli nedenlerle başvurmak için yaşadıkları çekingenlik ve kurumların kendilerine yardım edebileceğine inanmama gibi nedenler kadınların daha az başvuru yapmalarına neden olmaktadır." (s. 188)

KSGM biri 2014 yılında diğeri 2018 yılında olmak üzere iki araştırma daha yaptırmış, 2014 araştırmasının Özet Raporunu yayınlamış, 2018 araştırmasının raporunu yayınlamamıştır. 2014 Özet Raporu incelendiğinde Kadınların Haklarını Bilmesi başlığı altında aşağıdaki ifadeler yer almaktadır.

"Türk Medeni Kanunu'nda yer alan evlilik yaşı, nikâh türü ve mal paylaşımına ilişkin kanun maddelerini kadınların yüzde 80'inden fazlası duymuştur. Buna karşılık her 10 kadından 6'sı kadının çalışmak için eşinden izin almasının gerekmediğine ilişkin hükmü duymadığını beyan etmiştir. 6284 sayılı Kanun ile uygulamaya geçen tedbir kararları arasında, evden uzaklaştırma, geçici koruma ve barınma kararları en çok haberdar olunan kararlardır."

Kadınların şiddeti fark ettiklerini ama çeşitli sebeplerle şiddetten kurtulmayı başaramadıklarını görüyoruz.

KAMER'in 2021 yılında yaptığı saha çalışmalarına katılan 13.517 kadının düşüncesi aşağıdaki gibi tespit edildi.

² Prof. Dr. Yeşim Arat, Prof. Dr. Ayşe Gül Altınay, Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet.

https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/styles/gorsel_dikey/public/2020-09/turkiyede-kadina-yonelik-siddet.png.jpg?itok=5-k5zrYfO

³ <http://kasaum.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/34/2013/11/Aile-ici-siddet-HUNEE-2008-AnaRapor.pdf>

⁴ KSGM Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması Özet Rapor Ankara, Aralık 2014 - s. 36

Sizce kadınlar şiddet yaşıyor mu? %

Evet	97,5
Hayır	2,5

Kadınlar neden şiddetten kurtulmak için yeterince çaba harcamıyorlar? %

Nereye başvuracaklarını bilmiyorlar	13,0
Türkçe bilmiyorlar	10,0
Korkuyorlar	77,2
Hazır hissetmiyorlar	41,8
Diğer	0,4

*Birden fazla seçenek işaretlenmiş olabilir

Kadınların %97,5'inin kadına yönelik şiddetin farkında olduklarını, şiddetten kurtulmak için çaba harcamayanların sadece %13'ünün nereye başvuracağını bilmediğini görüyoruz. Bu bilinçlenme kadın hareketinin başarısı olarak kabul edilmelidir. Şiddetten kurtulmak için yeterince çaba harcamayan kadınların en büyük gerekçesi "korku" olarak tespit edildi.

Bu sonuç kadınların yaşamlarını güvence altına alabilecek bir sistem olmadığını göstermektedir. Ayrıca sık sık yaşanan kadın cinayetleri ve öldürülen kadınların bir kısmının yasal haklarını kullanmaya başlamış olması kadınların korkusunu giderek büyütüyor.

Bianet'in Erkek Şiddeti 2021 Çetelesinde⁵:
"1 Ocak 2021 - 31 Aralık 2021 döneminde Türkiye'deki yerel, ulusal ve internet basınına yansıyan haberlerden derlenen güncel verilere göre, erkekler 2021'de en az 339 kadını öldürdü.

20 kadın koruma kararına rağmen öldürüldü."

Cinayetlerin sebepleri ise;
"ayrılmak istediği", "evlenme teklifini kabul etmediği" ve "kıskançlık" olarak sıralanıyordu.

Kadınlar artık 90'lı yılların şiddeti normalleştiren kadınları değil. Şiddeti, yarattığı olumsuz etkileri öğrenerek değiştiler.

Yasal haklarını öğrendiler. Yaşadıkları şiddetten kurtulmanın mümkün olduğunu öğrenerek mücadele etmeye başladılar.

Ama hepsi bu kadar!

Onların yaşadıkları şiddetten kurtulmalarını destekleyecek bir mekanizma gelişmedi.

Bazen duyarlı bir uygulayıcıya denk gelip iyi sonuçlar alsalar da genellikle şiddet sarmalından kurtulmak için harcadıkları çaba bir engele çarparak durmaktadır.

Kadınlar fark ettikleri halde, kurtulmak istedikleri halde şiddet yaşamaya devam ediyorlar. Ama çaresizlik duygusundan kurtuldular. Şimdi artık kadınlar öfkeli, isyandalar! Sorunlarının ne olduğunu da çözümün nasıl olması gerektiğini de biliyorlar çünkü.

Farkındalık yaşamak politik sürdürülebilirliğin en etkili aracıdır. Geri dönüşü yoktur.

KAMER kadınlardaki değişimi, şiddetsiz bir yaşam kurmak için mücadele eden kadınların sonuçsuz kalan çabalarını yakından izledi/izliyor.

Yıllar içinde hem imza atılan sözleşmelerin gereği olduğu için hem Türkiye'nin AB adaylığının etkisiyle hem de kadın hareketinin çabası ile mevzuatta önemli değişiklikler yapıldı.

Ama siyasi irade kendisinin onayladığı yasalara sahip çıkmadığı gibi sağlanan bu olumlu gelişmeleri son zamanlarda tek tek geri almaya çalıştığını görüyoruz. İstanbul Sözleşmesinden çekilme kararı gibi.

Cinsiyet eşitliğini sağlamayı hedefleyen kararlı bir siyasi iradenin, ülkenin nüfus yoğunluğu ve yüzölçümünün büyüklüğünden bağımsız olarak yerel yönetimleri güçlendirmesi, sorunun ve çözümün yerinden belirlenmesini sağlaması kaçınılmaz bir zorunluluktur. Nüfusu, yüzölçümü Türkiye'ye göre çok küçük olan gelişmiş ülkeler hem cinsiyet eşitliğini bir devlet politikası olarak kabul etmiş hem de sorunun çözümünü yerinden sağlamak üzere örgütlenmiştir.

Örneğin, nüfusu yaklaşık 10 milyon olan İsveç, nüfusu yaklaşık 9 milyon olan Avusturya en çarpıcı iki örnektir.

⁵ <https://bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/257621-erkek-siddetinin-2021-videosu-ve-grafigi>

Türkiye geniş bir coğrafya üzerinde yer alan, son yıllarda hem Suriye'den hem de Afganistan'dan göç aldığı için nüfusu 90 milyon kişiye yaklaşan bir ülkedir. Geniş bir coğrafya üzerinde yaşayan yoğun nüfusu;

- Farklı dil ve kültüre sahip
- Eğitim hakkından eşit yararlanamayan
- Hak ve fırsatlardan haberdar olma ve yararlanma düzeyi arasında derin eşitsizlikler olan insanlardan oluşmaktadır.

Örneğin;

KAMER'in örgütlü olduğu Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgelerinde Türkçe bilmeyen; Kürtçe, Zazaca, Arapça ve Farsça konuşan, eğitim hakkını kullanmadığı için Türkçe öğrenemeyen milyonlarca kadın yaşamaktadır.

Türkiye'de ilköğrenim zorunlu ve ücretsiz olmasına rağmen, yönetimler hem kadınların eğitimden yararlanmalarını sağlamamış hem de okuryazar olmadıkları ve Türkçe bilmedikleri için yasal haklarını bilmeyen kadınlara uygun hizmetler sağlanması için çaba harcamamıştır. Türkçe bilmeyen kadınlar bir kadın kuruluşunun desteği olmadan yasal haklarından, mevcut hizmetlerden haberdar olamamakta ve yararlanamamaktadır.

Bölgeler arasında derin bir eşitsizlik söz konusudur. Özellikle gelir düzeyi arasındaki eşitsizlik çok yakıcıdır. Yoksul ailelerde çocuk bakımı, beslenmesi, çocukların giydirilmesi, yaşlı bakımı, elde edilen az gelirle temel ihtiyaçların karşılanması ve aileyi rahatlatacak sosyal yardımlara erişim çabaları çoğunlukla kadınlar tarafından yerine getirilmektedir. Sosyal yardımlara kadınlar erkeklere göre daha fazla başvurumaktadır. Tüm bu çabalar kadınların yaşadıkları her türlü şiddeti görmezden gelmesine, yok saymasına neden olmaktadır.

KAMER Pandemi döneminde kadına yönelik şiddetin %35 oranında arttığını ancak yaşadığı şiddetten kurtulmak için çözüm arayan kadın oranının ise tam tersine %20 civarında azaldığını deneyimlemiştir. Yoksulluğun toplumsal cinsiyet eşitsizliğini derinleştirdiği açıktır.

Türkiye'de gelir dağılımı arasında uçurumlar vardır. Kişi başına düşen yıllık gelir açısından bakıldığında:

TÜİK'e göre Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Bölgesel Sonuçları, 2021

En düşük gelir TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkari) bölgesinde gerçekleşti.

İl Bazında Gayrisafi Yurt İçi Hasıla, 2019

Gayrisafi Yurt İçi Hasıladan (GSYH) en yüksek payı %30,7 ile İstanbul aldı.

İl düzeyinde GSYH hesaplarında son üç sırada 4 milyar 134 milyon TL ile Tunceli, 3 milyar 399 milyon TL ile Ardahan ve 2 milyar 840 milyon TL ile Bayburt yer aldı.⁶

Yoğun nüfus ve bölgeler arasındaki derin eşitsizliğe ve imzaladığı çeşitli sözleşmelere rağmen Türkiye, hiçbir dönemde yerel yönetimlere gereken önemi vermedi.

Önemli bir yerel demokratikleşme programı olan Yerel Gündem 21 Programı, genel olarak sivil toplumun karar alma mekanizmalarına katılımını ve eşit ortaklar arasında iş birliği ve iletişime dayanan âdemi merkezîyetçi ve insanı yapabilir kılan bir yaklaşım önerir.

Yerel siyasetin önemini fark eden kadın kuruluşları yıllardır yerel yönetimlerle çalışmak Yerel Eşitlik Eylem Planları yapmak için çaba harcıyorlar.

Ama bu tür uygulamaların sürdürülmesinde, yeterli ve sürdürülebilir bir siyasi iradenin ve sistemin olmasının temel koşul olduğunu görüyoruz. Kadınların ve kimi yerel yöneticilerin çabasına rağmen harcanan emekler ve yapılanlar, sürdürülebilirlik olmadığı sürece hızla geri gidebilmekte ve geride sadece uygulamada çalışan uzman ve gönüllülerin tuttıkları kayıtlar ve yazılan raporlar kalmaktadır.

Bu çalışmanın devamında yer alacak olan "80'lerden Bu Yana Kadın Hareketi ve Mevzuat" başlıklı bölüm son yirmi yılda kadın hareketinin çabasını ve mevzuatta yapılabilen değişiklikleri anlatmaktadır.

KAMER uzun yıllar AB Üyesi 7 ülkedeki kadın kuruluşları ile iş birliği yaparak çalıştı. Bu iş birlikleri sırasında bu ülkelerin eşitlik için geliştirdiği sistemi gözleme şansı buldu.

⁶ <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-Bolgesel-Sonuclari-2021>

Ayrıca İsveç'teki sistemi öğrenmek üzere Winnet adlı bir kadın kuruluşu ile iş birliği yaparak İsveç'te uygulanan yöntemi yerinde izleme fırsatı buldu.

Cinsiyet Eşitliği İçin Yerinden Yönetim konusunda yapılan ön çalışmalar sırasında uzmanlarından Türkiye ile aynı sözleşmelere imza atmış olan İsveç ve Avusturya'da uygulanan sistemin ayrıntılarını dinledik. Birer başarılı uygulama olarak hem İsveç'te uygulanan sistemi hem de Viyana Belediyesi'nin çalışmalarını öğrenme şansı bulduk.

Hazırlanacak yayında yer alacak iki uygulama örneğinde de "eşitlik" devlet politikası olarak kabul edilmiş, uygulamanın kusursuz olması için tüm bakanlıkların, yerel yöneticilerin rol ve görevleri tanımlanmıştır.

Cinsiyete duyarlı dil kullanmak teşvik edilmiş, ayrımcı, yargılayıcı dil kullanımı nefret suçu olarak kabul edilmekte ve cezalandırılmaktadır.

Yıllardır tüm güçleri ile mücadele eden ve çeşitli ülkelerdeki iyi uygulamaları yakından izleyen kadınlar kendi sorunlarını ve bu sorunların çözümü için uygulanması gereken yöntemleri biliyorlar.

Bu nedenle cinsiyet eşitliğine ulaşmayı hedefleyen, mevcut sistem içinde yeri olan bir model için politik etki ve katılımlarını güçlendirerek çalışmak istiyorlar. Bunun yolunun da Cinsiyet Eşitliği İçin Planlanmış Yerinden Yönetim Modeli geliştirmek ve bu modelin uygulanması için çaba harcamak olduğuna inanıyorlar.

Cinsiyet Eşitliği İçin Yerinden Yönetim Modelinden kast edilen, cinsiyet eşitliğini engelleyen eksik ve aksaklıkların tespiti ve giderilmesi için geliştirilmiş bir dizi öneridir.

KAMER önümüzdeki dönemde artık sadece sahalarda çalışarak yaşanan sorunlara müdahale ve tanıklık etmekle yetinmek istemiyor. Köklü bir çözüm talep ediyor.

Cinsiyet Eşitliği İçin Yerinden Yönetim Modeli Projesi bu gerekçelerle çalışıldı.

B. Cinsiyet Eşitliği İçin Yerinden Yönetim Modeli Projesi Nasıl Çalışıldı?

CE-YYM Projesi, KAMER Vakfı Yönetim Kurulu tarafından yürütülmektedir.

Projenin hazırlık süreci hem KAMER Vakfı Yönetim Kurulu ve KAMER'in 20 ildeki ekibinin katılımı hem de uygulama sırasında iş birliği yapılacak tüm tarafların iş birliği sağlanarak tamamlandı.

KAMER'in CE-YYM Projesine neden ihtiyaç duyduğu bir önceki bölümde anlatılmıştı. Projenin hazırlanmasına karar verildikten sonra hem projenin uygulanmasını izleyecek bir proje koordinatörüne hem de çeşitli konularda uzman desteğine ihtiyaç olacağı ve hem bu destekleri sağlamak hem de edinilen bilgileri bir arka plan metni olarak hazırlamak üzere bir Uzman Koordinatöre ihtiyacı olduğu tespit edildi.

Proje Koordinatörü olarak Av. Berçem Akkoç, Uzman Koordinatör olarak Prof. Dr. Serpil Sancar ile birlikte çalışıldı.

KAMER Ekibinin katılımını sağlamak üzere KAMER Bölge Temsilcileri Koordinatörlere eşlik etti.

CE-YYM Projesi için aşağıda yer alan üç ayrı bölüm halinde çalışıldı.

Birinci Bölüm

Birinci Bölümde CE-YYM Projesinin Gerekçesi, Nasıl Uygulandığı ve 1980'den Bu Yana Kadın Hareketi ve Ulusal Mevzuat başlıklı çalışmalar yer almaktadır.

Bu bölüm KAMER tarafından hazırlandı.

İkinci Bölüm

Bir arka plan çalışması olarak hazırlanan İkinci Bölüm Serpil Sancar'ın koordinatörlüğünde ilgili alanlarda çalışan 14 uzmanın katkısıyla hazırlandı.

Bu bölümün neyi hedeflediğini, nasıl çalışıldığını, katkı sağlayan uzmanlar ile ilgili bilgilerin yer aldığı giriş yazısı Uzman Koordinatör Serpil Sancar tarafından hazırlandı.

İkinci Bölüm çalışılmadan önce KAMER'in hem çeşitli Yerel Eşitlik Eylem Planları hazırlanma süreçlerine katılmış hem de halen İl Koordinasyon Kurulların-

da yer alan ve Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele İl Eylem Planları süreçlerine katkı sağlayan 20 ildeki KAMER Ekibinin katkısı sağlandı.

KAMER Ekibi cinsiyet eşitliği için yereldeki öncelikli ihtiyaçları belirlemeye çalıştı.

Üçüncü Bölüm için mümkün olan en geniş katılımı sağlamak üzere Birinci ve İkinci Bölüm metinleri kadın kuruluşları, kadınlar ve çeşitli STK'larla paylaşıldı.

Üçüncü Bölüm

Bu bölüm Cinsiyet Eşitliği İçin Yerinden Yönetim Modeli olarak tanımlanan bölümdür. Arka plan metinleri ve konu ile ilgili kişi ve kuruluşların görüşleri baz alınarak hazırlanan bu bölüm Türkiye'de cinsiyet eşitliği için acilen yapılması gereken davranış ve mevzuat değişikliklerini içermektedir.

Bu bölüme görüş bildirerek katkı sağlayan tüm kişi ve kuruluşların listesi yayının sonunda yer almaktadır.

Hazırlanan tüm bölümler ile ilgili metinler CE-YYM Projesi ile ilişkili tüm tarafların mutabakatı sağlanarak tamamlandı.

C. 1980'den Bu Yana Kadın Hareketi ve Ulusal Mevzuat

1. 1980'den Sonra Kadın Hareketi

Cinsiyet eşitliğinin sağlanabilmesi için geliştirmeye çalıştığımız yerinden yönetim modelini tanımlamadan önce 1980 yılından bu yana cinsiyet eşitliği, kadın hareketinin gelişimi, ulusal mevzuatta sağlanan gelişmeler konusunda özet bir bağlam analizi yapmaya çalışacağız.

Ancak, 1980 sonrasında bahsetmeden önce kadın hareketinin Osmanlı'dan Cumhuriyet'in kuruluş sürecine ve 1980 dönemine kadar olan durumunu etkili bir şekilde özetleyen bir cümle kurmadan geçmek olmazdı. Feminist araştırmacı Nacide Berber 80 öncesi durumu aşağıdaki gibi özetler.

"Osmanlı'ya ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinde var olan kadın hareketlerine baktığımızda ilk etapta eğitim hakkı, oy hakkı ve yurttaşlık taleplerinin ağırlıklı olduğunu görüyoruz. Hareketin bileşenlerine baktığımızda Rum, Ermeni, Çerkez, Arap, Yahudi, Kürt vb. kadınların yer aldığı, oldukça çok kimlikli bir hareket olduğunu gözlemlemek mümkün. Her cemaatin kadın grupları kendi dergilerini çıkarıyorlar, dernek ve vakıflarını kuruyorlar ve kadın hareketinin öznelere olarak mücadelenin aktif bir parçası haline geliyorlar.

Osmanlı kadın hareketlerinin bu çok dilli ve kültürlü yapısından sonra maalesef Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamasından 1980'lere kadar kadın hareketlerinin değil, ağırlıklı olarak tek dilli ve kültürlü bir Türk-Müslüman kadın hareketinin varlığından söz edebilir hale geliyoruz." ⁷

1980 askeri darbesi Türkiye'deki en büyük kırılmaya neden olmuş, darbeden sonraki ilk haftalarda ve 1981 yılı boyunca sadece tanınmış muhalifler değil, sendikacılar, siyasetçiler, üniversite öğretim üyeleri, öğretmenler, gazeteciler, hukukçular da tutuklanmıştı.

Haziran 1981'de siyasi konuların alenen tartışılması yasaklanmıştı. Basın özgürlüğü, sendika özgürlüğü, kişi hak ve özgürlükleri son derece sınırlanmıştı.

Tüm bunların yanı sıra, 12 Eylül 1980 darbesi sonrasında bir yeniden yapılanma projesi yürürlüğe konuldu. "Siyasal" olarak adlandırdığımız şeylerin tanımı bir nevi değiştirilmiş, aktif siyasetin sınırları, tabanı daraltılmış siyasi partilerle çizilmişti. Örneğin, siyasi partilerin kadın ve gençlik kolları kurmaları yasaklanıp, sendikalar, dernekler vb. kuruluşlarla ilişki içinde olmalarının önü alınırken, parti üyelik koşullarına sınırlamalar getirilmiştir. Bu şekilde, toplumun her kesiminin kendi sorunu üzerinden bütünsel bir aktif siyasete katılması engellenmişti.

1970'lerin ortalarında Türkiye'deki kadınlar dünyadaki "ikinci dalga" kadın hareketlerinin ve BM'in 1975 yılında ilan ettiği "kadın on yılı"nın etkisiyle kadın hakları hakkında tartışmaya, örgütlenmeye ve ilişkilere dahil olmaya başlamıştı.

Bu dönemin en belirgin kadın örgütlenmesi 1975 yılında kurulan İlerici Kadın Derneği'dir. 1980 askeri darbesinden sonra İlerici Kadın Derneği de kapatıldı. Dernek üyelerinin bir kısmı yargılandı.

1980 askeri darbesinin etkileri genel olarak bilmekle birlikte, bu darbenin yarattığı koşullarla, kadın hareketinin 1980 sonrası gelişme dinamikleri arasındaki ilişkiyi kavramak açısından dönemin belli başlı özelliklerine bakmak gerekirse; 1980 öncesi dönem Türkiye'nin az gelişmişlik, dışa bağımlılık, gelir ve fırsat eşitsizliği, sınıflar arası uçurumlar gibi yapısal sorunlarının gündeme geldiği bir dönemdir.

Tekeli Ş.'nin İlerici Kadınlar Derneği ve 80 öncesi dönem ile ilgili ifadeleri;

"1975'te İlerici Kadınlar Derneği'nin kurulmasıyla, sol kesim kadınları bu tabloyu sorgulamaya başlarlar. Ancak onları harekete geçiren motif sınıf mücadelesidir ve işçi sınıfı kadınlarını örgütleyen bu militan kadınlar, sol hareketlerin erkekleri kadar "feminizm" karşıtıdır. 1980 askeri darbesinin ardından 1980'li yılları Batı ülkelerinde, "sürgünde" geçiren bu kadınların çoğu özeleştiri yaptı ve 90'lı yıllarda yeni kadın hareketi içinde yeniden yerlerini aldı. Sürgün yıllarında, 1970'lerde batılı toplumları derinden etkileyen kadın kurtuluşu hareketinden çok şey öğrendiler." ⁸

⁷ <https://tr.boell.org/tr/2017/09/18/osmanlidan-turkiye-cumhuriyetine-kadin-hareketi> (18 Eylül 2017 Nacide Berber)

⁸ <https://m.bianet.org/bianet/kadin/43145-on-maddede-turkiyede-kadin-hareketi>

Siyasal Bilimci-Yazar Tekeli'nin "Türkiye ve Avrupa Birliği'nde Kadınlar: Ortak Bir Anlayışa Doğru" başlıklı 13 Eylül 2004 tarihinde yapılan uluslararası sempozyumdaki sunuşu

Tekeli'nin ifadesine göre; *"Eşitsizlik ve sömürü gibi kavramların siyasal söylemlerin temel kavramları haline geldiği bu ortamda, kadınların da yasalarda var olduğu iddia edilen eşitliğe karşın eşit olmayan bir "cins grubu" oluşturdukları bilincinin doğması kaçınılmazdı. Ancak, kadınlar kurtuluşları için erkeklerle omuz omuza verecekleri sınıf mücadelesine davet ediliyorlardı."*

Diğer yandan Yeşim Arat 1980 askeri rejimin siyasal hayatta bir baskı dönemi yarattığı kadar bir boşluk da oluşturmuş olduğunu belirterek, sağ ve sol güçlerin sindirilmesiyle ortaya çıkan boşluğun, yeni parametrelerin belirlenmesini mümkün kıldığını ifade etmektedir. Buna göre feminist ideoloji, sağdan ve soldan bağımsız olarak sesini duyurabilmiş ve İslamcı kesim gibi feministler de politikayı yeniden tanımlamaya çalışmışlardır. Arat 1980 sonrası dönemde, kadın olarak olanaklarını genişletmeyi hedefleyen kadınların, bazen bilerek, bazen kendiliğinden, bazen ciddi karşı koymuşlarla da olsa, yaptıkları mücadelelerle daha demokratik bir devletin oluşmasına katkıda bulunmuş olduklarını ifade etmektedir.

1980'lerle birlikte kadın hareketi, kamusal ve özel alan arasındaki belirgin ayrışmanın sorgulanmasını bir politik mücadele eksenine oturtmakla işe başladı. "Özel alan politiktir" sloganının özetlendiği 1960'larda Batılı kadınların kullandığı bu slogan, Türkiye'ye ancak 1980'lerde taşınabildi. Bu dönem Türkiye'de kadınların toplumsal cinsiyete ilişkin varoluş problemlerinin tartışıldığı, kadın olmanın ve kadınlığın anlamlarının belirginleştirildiği feminizmin bir toplumsal proje olarak tartışıldığı, farklılıkların tarif edildiği bir dönem oldu.

Geçmişte kurulan ve kadının evdeki rolüne benzer bir rolü kamu yaşamında da oynamasını özendiren kadın derneklerinin yerini, 1980 sonrasında, kadın adına bir şeyler isteyen, bunların mücadelesini veren örgütlenmeler aldı. Bu tür kadın örgütlenmelerinin talepleri kaçınılmaz olarak var olan toplumu sorgulamayı beraberinde getirmekte, özel yaşamda olduğu gibi kamu yaşamında da iktidarı ve gücü temsil eden erkek egemenliğini sorgulamaya yöneltmekteydi.

Fatmagül Berktaş bilinç yükseltme çalışmalarıyla başlayan kadınların annelerinin kuşağının Cumhuriyet'in nimetlerinden en fazla yararlanan kadın

kesimi olduğunu düşünmektedir. Cumhuriyet'in yetiştirdiği anneler tarafından yetiştirilip Cumhuriyet'in kurucusu babalar tarafından da desteklendiklerini ve meslek sahibi olarak kendi ayakları üzerinde durabildiklerini vurgulamakta ve onların eleştirel bir bilinç geliştirmelerinin temelinde yatan olgunun da bu olduğunu belirtmektedir.

*"Ataerkil yapının ve ideolojinin bütün baskısına karşın, "Cumhuriyet'in anaları"nın yetiştirdiği kızlar - "kurucu babaları"nın da desteğiyle! - eğitim olanaklarına kavuşup meslek sahibi olabildikleri için kendi ayakları üzerinde daha fazla durmaya başlamışlar ve bu olgu, dünyanın başka yerlerinde olduğu gibi, onların da eleştirel bir bilinç geliştirebilmelerinin temel dayanağını oluşturmuştur. Cumhuriyet'in ilk yarım yüzyılında kendilerine biçilen rolleri ve ayrılaştırmacı (eril) yurttaşlık anlayışını sorgulama konusunda çekingen davranmış olsalar da edebiyat yapıtlarının da ortaya koyduğu gibi, daha bu dönemde zihinlerinde ve ruhlarında soru işaretleri ve huzursuzluklar belirmiş, soruları açıkça dillendirip egemen ataerkil kalıplara meydan okumak ise, onların kızlarına düşmüştür."*⁹

Bu tarihlerden itibaren artık Türkiye'de farklı bir kadın hareketi söz konusudur.

Bu kadınlar, özel alanın politik olduğunu II. dalga feminist hareketten yaklaşık 10 yıl kadar sonra yaptıkları bilinç yükseltme toplantılarında kavradılar.

1980'den sonra kadınlar önce küçük gruplar halinde varlık göstermeye başladı. YAZKO, Yazarlar ve Çevirmenler Kooperatifi, 1982 yılının Nisan ayında İstanbul Gazeteciler Cemiyetinde düzenlenen bir sempozyumda cinsiyet eşitliği sorununu etkili biçimde dile getirdi. Ardından YAZKO'nun çıkardığı Somut Dergisinde kısa bir süre devam eden feminist kadın sayfası açıldı.

1984 yılında İstanbul'da Kadın Çevresi Kitap Kulübü açıldı.

1987'de Ankara'da Perşembe Grubu olarak adlandırılan bir kadın grubu "dayağa karşı kampanyalar yapmak ve kadınların görünür olmasını sağlamak" amacıyla toplantılar yapmaya başladı.

⁹Fatmagül Berktaş, 2003, Tarih'in Cinsiyeti- Metis Yayınları, s. 111
<https://www.metiskitap.com/Catalog/Book/4549>

1975-85 yılları arasındaki on yılı "Kadın On Yılı" olarak ilan eden BM, 1985 yılında Kadın On Yılı'nın sona ermesi nedeniyle Nairobi'de konferans yapmaya karar vermişti.

Birleşmiş Milletlerin 1979 yılında kabul ettiği Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesini, Türkiye 1985 yılında Nairobi Konferansına katılabilmek için onayladı.

1986 yılında Kadın Çevresi Kitap Kulübü, Türkiye'nin de onayladığı Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığa Karşı Uluslararası Sözleşme'nin uygulamaya konmasını talep etmek için dilekçe kampanyası başlattı. Kampanyaya beklenenin çok üstünde kadın katılım sağladı.

1985 yılında Çankırı Aile Mahkemesi kendisine şiddet uygulayan kocasından boşanmak isteyen kadının davasını reddetmişti. Davayı reddi ile ilgili gerekçeli karar, kadın hareketinin şiddete karşı mücadelesinde önemli bir sıçrama yarattı.¹⁰

Gerekçeli kararda kadını aşağılayan pek çok açıklamanın yanı sıra "karının sırtını sopasız, karnını sıpasız bırakmamak gerekir" denmekteydi.

İşte bu karar 1987'de başlayan Dayağa Karşı Kampanya kapsamında yapılan yürüyüş ardı sıra yapılan çeşitli tartışma toplantılarının, şenliklerin, 8 Mart kutlamalarının ve kadınların düzenlediği birçok eylemin fitilini ateşledi.

Şirin Tekeli bu iki kampanyanın önemini aşağıdaki gibi anlatıyordu.

"CEDAW 1985'te yürürlüğe girmişti ve Türkiye de 1985 yılında imzalamıştı. Dolayısıyla, biz bu sözleşmenin uygulanması ve boş bir kağıt parçasına dönüşmemesi için, müthiş bir öfke, infiale ne yapabiliriz diye konuşmaya başladık. Ben hep yasal bir insan oldum, çok az yasa dışı eyleme katılmışımdır. O sırada Aydınlar Dilekçesi davası sürmekteydi. Bu Kampanya da böyle bir risk taşıyabilirdi, bu nedenle tamamen yasal bir çerçevede kalmalıyız diye düşünüyordum. Peki ne yapacağız? Madem bunu Türkiye Büyük Millet Meclisi kabul etmiştir o zaman Meclis'e gideceğiz. Nasıl gideceğiz Meclis'e? Dilekçe Kampanyası yapıp, dilekçeleri Meclis'e vereceğiz. Dolayısıyla benim önerimle CEDAW'ın uygulanması için

bir imza kampanyası başlatmaya karar verdik. Ama, biz adı sanı bilinmeyen insanlar olduğumuz için, toplumda adı bilinen gazeteci kadınları da harekete geçirmemiz gerek dedik. Ayla Gürsoy'un evinde yaptığımız toplantıya, aralarında Meral Tamer, Zeynep Oral'ın da olduğunu hatırladığım, birçok gazeteci kadını çağırdık, kampanya için onların da onayını ve desteğini aldık. Bu arada Ayrımcılığa Karşı Kadın Derneği kurulmuştu, onlar da kampanyanın örgütlenmesine dahil oldular.

Hemen bir metin kaleme alındı. Dilekçe, eş dost aracılığıyla elden ele dolaştı. Dilekçeyi 4 bin kadın imzaladı. Bu hiç beklemediğimiz bir ilgiydi, çok şaşırдық. Dilekçeleri 8 Mart 1987'de Meclis'e sunduk. Bu kampanyadan sonra, sandığımız kadar yalnız olmadığımızı gördük. Bundan sonra da hep çoğalarak yola devam ettik. Birbirinden çok farklı düşüncelere sahip kadınlar birlikte birçok eylem örgütleyebildik. Kampanyadan sonra örgütlediğimiz ilk eylemimiz ise, 1987'de başlattığımız Dayağa Karşı Kampanya kapsamındaki Dayağa Karşı Yürüyüş oldu. Yürüyüşe binlerce kadın katıldı. Bu yürüyüş, ilk kitlese sokak eylemimiz oldu. Artık bir harekete dönüşmeye başlamıştık.

1987'de Çankırı'da, üç çocuk annesi, dördüncü çocuğuna hamile bir kadın kocasından sürekli dayak yediği için boşanma davası açıyor. Davanın Mustafa Durmuş adındaki hakimi ise, yörenin örf ve adetlerini ileri sürerek "Kadının sırtından sopayı, karnından sıpayı eksik etmeyeceksin" gerekçesiyle kadının boşanma isteğini reddediyor. Yargıtay Dergisi'nde bu mahkeme kararını okumasıyla, biz de karardan haberdar olduk ve buna karşı bir şeyler yapmaya karar verdik. 12 Eylül ortamının sürmesi nedeniyle, yürüyüşe itiraz edenlerimiz oldu ama neticede izin alınması şartıyla yürüyüş yapılmasında hepimiz ortaklaştık. İzin aldık ve Yoğurtçu Parkı'nda 12 Eylül sonrasının izinli ilk yürüyüşünü gerçekleştirdik. Yasal olmasına rağmen yine de yürüyüşe çok katılım olmasını beklemiyorduk fakat tam tersi oldu, binlerce ve her kesimden kadın katıldı."¹¹

1988'de Ankara Kadın Dayanışma Grubunun yaptığı 8 Mart kutlamasına 2.000 civarında katılım olmuş, yürütülen tüm kampanyalar ve bu görkemli kutlama kadın sorununu Türkiye'deki geniş kesimlerin gündemine taşımıştır.

¹⁰ <https://catlakzemin.com/wp-content/uploads/2017/09/FullSizeRender-768x576.jpg>

<https://catlakzemin.com/wp-content/uploads/2017/09/ilginckarar.jpg>

¹¹ <https://www.stgm.org.tr/sirin-tekeli-soylesi-kari-kuvvetlerinden-feminist-harekete>

Takip eden yıllarda kadınlar; cinsel tacize karşı etkili bir kampanya yürütmüş (1989), aile içi şiddete maruz kalan kadınlar için bir sığınak açılması için talepte bulunmaya, sığınak açmak için yerel yönetimlerle iş birliği yapılması gerektiğini tespit ederek bu iş birliği için çaba harcamaya başlamıştı.

Bu çabalar sonuç vermiş 11 Eylül 1990 tarihinde Bakırköy Belediyesi Kadın Sığınmaevi, 30 Eylül 1990 tarihinde de Şişli Belediyesi Kadın Sığınmaevi açılmıştı.

Ne yazık ki her iki sığınak da 1994 yerel seçimlerinden sonra gelen Refah Partili yeni yerel yöneticiler tarafından bakım, tadilat gibi gerekçelerle kapatıldı.

Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı 1990 yılında kadına yönelik şiddetle mücadele etmek amacıyla feministler tarafından kurulmuş, 1995 yılında İstanbul'daki ilk bağımsız kadın sığınağı olan Mor Çatı Sığınağını açmıştı.¹²

1990 yılında "Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı" kurulmuştu. Çalışanlarının tümünü gönüllülerin oluşturduğu vakfın amacı, kadın hareketinin tarihi ve kadın çalışmaları alanında yapılan her türlü araştırmanın, yazılı ve görsel yayınların bir merkezde toplanmasıydı.¹³

1991 yılında Ankara'da henüz kuruluş hazırlıkları süren Kadın Dayanışma Vakfı, Altındağ Belediyesi ile iş birliği yaparak Kadın Danışma Merkezi açılmasına katkı sağlamıştır.

Bu iş birliği sonucunda 1993 yılında yine Kadın Dayanışma Vakfı ve Altındağ Belediyesi iş birliği ile Altındağ Belediyesi Sığınmaevi açıldı.¹⁴

1993 yılında, kadın kuruluşlarının ortak etkinliği olarak, Medeni Kanun değişikliği konusunda toplanan 100 bin imzalı dilekçe TBMM başkanlığına sunuldu. 1993 yılında Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği (KİH-YÇ) kuruldu. KİH-YÇ kendini Türkiye'de ve uluslararası düzeyde kadının insan haklarını, eşitliği ve ayrımcılığın ortadan kaldırılmasını savunan bağımsız bir kadın sivil toplum örgütü olarak tanımlamaktadır.¹⁵

Türkiye çeşitli çekinceler koyarak CEDAW'ı 1985 yılında imzalamıştı. CEDAW'ın yürürlüğe girmesinden sonra ve 1995 BM Dördüncü Dünya Konferansının yarattığı ivme ile kadın-erkek eşitliğine yönelik özel politikalar oluşturulmasına hız verildiği, ulusal mekanizmaların kurulduğu, kadınların hızla örgütlenmeye başladığı, kadın araştırmalarının akademik alana taşındığı, kadın kuruluşlarının iş birliği yaparak daha etkili baskı grupları oluşturmaya başladığı görüldü.

Bu dönemde aktif kadın örgütlerinin sayısı hızla artmış, kamuoyu oluşturma ve oluşturulacak politikalara etkide bulunma amacıyla farklı ve etkili yöntemlerin kullanıldığı görülmüştür.

1996 yılında Ankara'da Uçan Süpürge kuruldu. Uçan Süpürge kuruluş hedefini "kadınların güçlendiği ve cinsiyet eşitliğinin sağlandığı herkes için adil bir dünyaya kavuşmak için değişim yaratmak" olarak tanımlamaktadır.¹⁶

1997 yılında Kadın Adayları Destekleme Derneği (KA-DER) kuruldu. KA-DER seçim ya da atama ile gelen tüm karar organlarındaki kadın temsil oranlarını yükseltmek için çalışmayı hedeflemektedir.¹⁷

KAMER 1997 yılında "haklı şiddet yoktur" sloganıyla Diyarbakır'da kuruldu. Her türlü şiddetin normalleştiği bir dönemde, şiddetsizlik kültürünün aile içinde başladığını savunan KAMER, kısa bir süre içinde Türkiye'nin Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgelerindeki 23 ilde örgütlendi. KAMER "Cinsiyet eşitliğinin sağlandığı, evrensel insan hakları ve barış normlarına ve doğa dostu bir ekonomiye ulaşmış, şeffaf, katılımcı bir toplum" için şiddet ile baş etmeye, topluma etkin katılım sağlamaya başlamış güçlü kadınların sayısını çoğaltmaya çalışmaktadır.¹⁸

1999 Marmara depremi sonrasında yaşanan afetin yaralarını sarmak için buluşan kadınlar Kadınlarla Dayanışma Vakfı - KADAV'ı kurdu. KADAV, 2001 yılında resmi olarak İstanbul'da kurulmuştur. Çok faktörlü ayrımcılığa maruz kalan kadınlar, göçmenler, mahpuslar ve LGBTİ'lere yönelik danışmanlık, ekonomik güçlenme, dayanışma ve örgütlenme desteği vermektedir.¹⁹

¹² <https://morcati.org.tr>

¹³ <http://kadieserleri.org>

¹⁴ <https://www.kadindayanismavakfi.org.tr>

¹⁵ <https://kadinininsanhaklari.org>

¹⁶ <https://ucansupurge.org.tr>

¹⁷ <http://ka-der.org.tr>

¹⁸ <https://www.kamer.org.tr>

¹⁹ <https://kadav.org.tr>

2000 yılından önce kurulmuş olan kadın kuruluşlarını sıralamaya çalıştık. 2000'li yıllar boyunca Türkiye'nin her yerinde kadın örgütlenmesi hız kazandı. Yüzlerce kadın örgütü kuruldu. Kadınlar birbirlerine el vererek örgütlendiler, güçlendiler. Güçlenmek, taleplerini güçlü bir şekilde dile getirmek için birlikte hareket edecekleri ağlar kurdular, kampanyalar yürüttüler.

Yasal değişikliklerin sağlanması ya da yaşanan cinsiyetçi bir durumu afişe etmek için kurulan ve etkili işler yapan ağların yanı sıra 2002 yılında kurulan Kadın Koalisyonu Ağı 20 yılı aşkın süredir yerel siyasetin önemine dikkat çekmektedir:

"Bizim düşüncemize göre yerel siyasete katılım seçme ve seçilme haklarının kullanımıyla sınırlı değil; belediye hizmetlerinin cinsiyet eşitliğini gözetmesi, kadınların ve LGBTİ+'ların ayrımcılığa uğramamaları ve eşit hemşehrilere haline gelmeleri için her türlü katılım kanalını zorlamak ve yenilerini yaratmak için mücadele ediyoruz. Bu mücadelenin belediyelerle sınırlı kalmaması, kamu idaresini de kapsaması gerektiğini biliyoruz- yerel idareler pek çok durumda merkezi olandan daha erişilebilir, sesimizi duymaya daha açık.

*Siyasal katılım hem bir araç, eşitlik mücadelesinin aracı, hem de amaç. Çünkü biliyoruz ki siyaset, özgürleştirir. Bakmayın siyasetin kirliliği hakkında söylenenlere, şöyle kuvvetli bir rüzgar estirdiğimizde ne kir kalıyor ne bir şey. Biz katılmadıkça, uzak durdukça kirleniyor siyaset"*²⁰ diyen Kadın Koalisyonu, yerel siyaset konusunda yararlanabileceğimiz önemli kılavuzlar hazırladı.²¹

Öte yandan CEDAW'ın etkisiyle küresel kadın hareketi güçlenmiş Türkiye'deki kadın kuruluşları küresel kadın hareketiyle ilişkilenemeye başlamıştı.

Serpil Sancar, bu dönemi ve kadın hareketine katkısını şöyle ifade eder;

"1990'lı yıllarda gelişip güçlenen küresel kadın hareketinin temelini CEDAW ve "Pekin Eylem Planı" oluşturur. Küresel kadın hareketinin yarattığı evrensel kadın hakları söylemi tek tek hükümetlere kadın haklarına yönelik hak ihlalleriyle mücadele etmeleri için mesruluk sağladı ve birçok ülke çok yeterli olmasa da bu doğrultuda önemli yasal ve politik reformlar yaptılar. Bu du-

*rum küresel kadın hareketinin gündemini oluşturmada çok etkin olan birçok feminist örgütün meşrulaşmasını sağladı. 1945'ten bu yana BM'nin gündeminde kadın sorunu ve cinsiyet eşitsizliği hep vardı; bu bakış zaman içinde hem gelişti hem de farklı bağlamlara göre değişti; paradigmlar güncellendi ve kadın örgütlerinin etkileri ile sürekli yenilendi. 1970'lere kadar kadın sorunları genel olarak ayrımcılık paradigması içinde ele alındı ve kadınlar ayrımcılığa uğrayan bir grup olarak tanımlandı. 1970'lerden itibaren ise toplumsal eşitlik, kalkınma ve azgelişmişliğin önlenmesi, sömürüye karşı çıkılması tartışmaları dünyada geniş kabul gören siyasal paradigma haline geldi ve bu kadın sorunlarının ele alınış paradigmasını kendi bağlamına kaydırıldı. Bu nedenle kadınların gelişimi ve daha sonra da güçlenmesi (empowerment) terimleriyle ifade edilen bir içerikle sorunlara bakılmaya başlandı. Bugün için egemen olan paradigmanın "kadının insan hakları" kavramı etrafında şekillenen bir küresel kadın hakları siyaseti olduğunu söyleyebiliriz."*²²

CEDAW'ın BM Üye Devletler tarafından imzalanması, küresel kadın hareketinin güçlenmesi Türkiye'deki kadın hareketinin küresel kadın hareketi ile birlikte güçlenmesi Türkiye'deki yasal değişikliklerin başlamasını sağlamıştır. Ancak 1990'lı yıllardan itibaren başlayan yasal değişikliklerin neredeyse tamamında kadınların yürüttüğü kampanyaların önemli etkisi olmuştur.

²⁰ <http://kadinkoalisyonu.org>

²¹ <http://kadinkoalisyonu.org/kutuphane>

²² Serpil Sancar 2011, "Türkiye'de Kadın Hareketinin Politigi: Tarihsel Bağlam, Politik Gündem ve Özgünlükler", içinde **Birkaç Arpa Boyu...** **21. Yüzyıla Girenken Türkiye'de Feminist Eleştirinin Birikimi**, der. Serpil Sancar, Koç Üniversitesi Yayını, İstanbul, s.11-12.

2. 1980-2002 Cinsiyet Eşitliği İçin Yasal Düzenlemeler/Reformlar

1985-1989 Devlet Planlama Teşkilatının Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında, "Sanayileşmenin etkisiyle yaşanan kültürel, toplumsal ve iktisadi gelişmeler doğrultusunda çalışma hayatına katılan kadınların var olması ve sayılarının artması nedeniyle gündüz bakımevi ve kreşlere olan ihtiyacı arttırmıştır. Gündüz bakımevi ve kreşlerin sayısının ve niteliğinin artırılması gerekmektedir" denilerek kadınların önemli bir ihtiyacı tespit edilmiştir.

Bu ihtiyaç üzerine 1987 yılında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) içinde Kadına Yönelik Politikalar Danışma Kurulu kurulmuştur. Bu gelişmeler, ileriki yıllarda Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün kurulmasını ön aşaması sayılabilir.²³

Ocak 1989'da İçişleri Bakanlığı, açılacak kaymakamlık sınavına kadınların da alınacağını açıklamış, böylece kadınlara da kaymakamlık yolu açılmıştı.

Öte yandan sağlanan bu gelişmeler dönemin ANAP hükümetini endişelendirmiş, "Türk Aile Yapısı"nın değiştiğine, kadınların çalışma hayatına katılmaları sonucunda ailede geleneksel rollerin değiştiğine, ailenin direği "kutsal baba" rolünün zayıflamaya başladığına dikkat çeken raporlar hazırlanmıştır. Süregelen bu endişeler üzerine 1989'da Başbakanlığa bağlı Aile Araştırma Kurumu kurulmuştur.

6. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın (1990-1994) "Aile, Kadın, Çocuk" başlıklı bölümünde, "*Milli ve manevi değerlerin korunmasında ve geliştirilmesinde, dolayısıyla milli bütünlüğün ve dayanışmanın pekiştirilmesinde temel unsur olan aile müessesesinin her bakımdan güçlendirilmesi*"nden söz edilmektedir.²⁴

1990'da Türk Ceza Kanunu'nun, tecavüze uğrayan kadın fahişe ise cezasının 2/3 oranında indirilmesini öngören 438. Maddesi yürürlükten kaldırıldı.

438. Maddenin yürürlükten kaldırılmasına neden olan olay, N.T. adlı bir kadının 4 kişi tarafından tecavüze uğraması sonucu yargılanan 4 tecavüzcünün cezasının "N.T zaten fahişe" olduğu gerekçesiyle 2/3 oranında indirilmiş olmasıydı.

Bu karar önce Anayasa Mahkemesine taşındı. Ama Anayasa Mahkemesi oy çokluğu ile uygulamanın doğru olduğuna karar verdi. Bunun üzerine kadın örgütleri, hukukçular, insan hakları örgütleri tarafından yürütülen çok güçlü bir kampanya sonucunda dönemin hükümeti 438. Maddeyi de yürürlükten kaldırdı.

1992'de Medeni Kanun'un evli kadının ev dışında çalışabilmek için kocasından izin alması gereğini getiren 159. Maddesinin kaldırılması için yürütülen kampanyalar da başarıya ulaştı, 159. Madde Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edildi. İptal kararı 2 Temmuz 1992 tarih ve 21272 sayılı Resmî Gazete'de yayımlandı.

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü veya kuruluş adıyla "Kadının Statüsü ve Sorunları Başkanlığı" 20 Nisan 1990'da 422 sayılı KHK ile kuruldu. KSGM kanun hükmünde kararname ile önce Başbakanlığa, ardından 8 ay kadar kısa bir süre için Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na, sonra yeni kurulan Devlet Bakanlığı'na bağlı olacak şekilde yeniden Başbakanlığa bağlandı. Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Türkiye'de kadın konusunda irtibat noktası olarak kabul edildi ve BM ile iş birliği içinde program ve projeler uyguladı.

Kadın Bakanlığı kurulması fikri ilk olarak 1989 yılında yapılan SHP kurultayında dile getirildi ve kurulması kararlaştırıldı. Koalisyon ortağı olan DYP'nin de onay vermesi üzerine 1991 yılında DYP-SHP Hükümeti Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığını kurdu.

1992 yılında Devlet İstatistik Enstitüsü'nde de cinsiyete dayalı veri tabanı oluşturulması amacıyla *Toplumsal Yapı ve Kadın İstatistikleri Şubesi* kuruldu.

1993 yılında İstanbul Üniversitesi'nde, ardından da Ankara Üniversitesi'nde ve ODTÜ'de Kadın Araştırmaları Merkezleri kuruldu ve yüksek lisans çalışmaları yapılmaya başlandı. Türkiye'de üniversite kadın araştırma merkezlerinin kurumsallaşması yönündeki ilk adım 1989 yılında İstanbul Üniversitesi'nde atıldı; ancak sonrasında 2000'li yıllara kadar ağır bir ilerleme gösterdi. 2018 yılı Şubat ayı itibarıyla 85 Üniversite'de kadın araştırmaları merkezi kuruldu ve bu merkezler gerçekleştirdikleri etkinlikler ve akademik

²³ <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Besinci-Bes-Yillik-Kalkinma-Plani-1985-1989.pdf> s.173-668.

²⁴ https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Altinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Planı-1990-1994.pdf s.287.

çalışmalarla kadın ve toplumsal cinsiyet çalışmaları konularına çeşitli ölçülerde katkılar sağladılar.

1999'da zina suç olmaktan çıkarıldı. Türk Ceza Kanununun 440. Maddesi kadının zinasını, 441. Maddesi ise kocanın zinasını suç saymaktaydı. Anayasa Mahkemesi, Türk Ceza Kanunu'nun erkeğin zinasını suç olarak düzenleyen 441. Maddesini Anayasa'nın eşitlik ilkesine aykırı olduğu gerekçesiyle iptal etti.

1999 yılında ise Anayasa Mahkemesi'ne yapılan başvuru üzerine verilen kararlar, erkeğin zinasının suç olmaktan çıkarılması nedeniyle kadının zinasını suç olarak düzenleyen Türk Ceza Kanunu'nun 440. Maddesinin Anayasa'nın eşitlik ilkesine aykırı olduğu gerekçesiyle iptal edildi. Zina hem erkek hem de kadın için suç olmaktan çıktı.

Evlendikten sonra eşin soyadını alma zorunluluğunun eşitlik ilkesine aykırı olduğunu vurgulayan bir kararla Anayasa Mahkemesi 1997 yılında, kadının, evlendikten sonra kocasının soyadı ile birlikte kendi soyadını da kullanabilmesini Medeni Kanun'un 153. Maddesinde yapılan değişikliklerle sağladı (Yeni Medeni Kanun 187. Madde).

1997 yılında KSGM'nin önerisi üzerine İçişleri Bakanlığı'nca nüfus cüzdanlarında medeni hal kısmında "evli/ bekar/ dul/ boşanmış" gibi ifadelerin yerine sadece "evli" veya "bekar" ifadelerinin kullanılmasını düzenleyen genelge yayımlandı.

İçişleri Bakanlığı'nca nüfus cüzdanlarında yapılan düzenlemeye paralel olarak Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü'nce verilen dul ve yetim tanıtım kartlarındaki "Emekliye Yakınlığı" bölümünde yer alan "dul kadın vb." ifadeler yerine sadece "eşi, kızı, oğlu, annesi, babası" gibi ifadelerin kullanılması sağlandı.

Gelir Vergisi Kanunu'nda yapılan değişikliklerle aile reisinin beyanname vermesi esası kaldırılarak, kadınların kocalarından ayrı olarak beyanname vermesi sağlandı.

1997 yılında bekaret kontrolü sınırlandırıldı. Bekaret kontrolü 80'lerden itibaren kadınların ortaokuldan iş başvurularına kadar birçok alanda karşısına çıkan bir sorundu. 1988'de Harita Genel Müdürlüğü, işe ala-

cağı kadınlardan bekaret raporu isteyince kadınlar kurumu telgraf yağmuruna tuttu. Zorunlu bekaret kontrolü yaşayan genç kızlar intihar etti. Kadınlar bekaret kontrolünün sınırlandırılması için güçlü kampanyalar yürüttüler.

Adalet Bakanlığı, Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü'nün ve kadın kuruluşlarının oluşturduğu gündem sonucunda, 1997 yılında bekaret kontrolünün, ancak takibi şikâyete bağlı suçlarda, mağdurun rızası alınarak, ırza geçme gibi re'sen takip edilen suçlarda ancak hâkim kararı ile ve gecikmesinde sakınca bulunan hallerde ise Cumhuriyet savcısının yazılı izni ile yapılabileceğini düzenleyen bir genelge yayımlandı.

1988 yılında 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun çıkarıldı. 4320 sayılı yasa, "aile içi şiddet" kavramının ilk kez yer aldığı bir yasa olması nedeniyle son derece önemlidir.

Bu yasadaki önce aile içi şiddet vakaları Türk Ceza Kanununun ilgili hükümlerine göre değerlendirilmekteydi. Bu süreçte evlilik birliği devam ederken ya da boşanma davası sırasında barınma, geçim, çocuklarla ilişkilerin düzenlenmesi, malların idaresi konularında da Medeni Kanun'da yer alan hükümlerden yararlanılarak çözüm üretiliyordu.

4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun kadınların şiddetten korunmasını sağlamak için çıkarılmış bir yasa olmasına rağmen yasanın adının "Ailenin Korunmasına Dair" olması kadınlar tarafından haklı olarak eleştirildi. Ayrıca 4320 sayılı yasa aynı çatı altında yaşayan ve şiddete uğrayan tüm aile bireylerinin şiddetten korunmasını öngören bir yasa olmasına rağmen bireyin değil ailenin korunmasına dair yasa olarak formüle etmesi, yasanın uygulanmasını zorlaştıran nedenlerden biri olmuştur. Yasa herkesi kapsıyor olmasına rağmen uygulamada yasanın "kusurlu eşe" uygulanacağı söyleniyordu. Ayrıca koruma emrinin ihlali halinde 6 aya kadar verilecek olan hürriyeti bağlayıcı cezanın paraya çevrilebilmesi ve ertelenebilmesi de kanunun uygulanması bakımından tereddüt yaratan konular olmuştur.

1999 yılında Türkiye, CEDAW'a koyduğu çekincele-ri kaldırdı. Türkiye 1985 yılında "Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığı Önleme Sözleşmesi"ni onaylarken aile hukukunu ilgilendiren maddelere çekince koy-muştu. 1999 yılında çekinceleri kaldırdı ve özellikle medeni kanunda karşılaşılan ayrımcı düzenlemelerin tamamının yenilenmesi gerekti.

1999 yılında TÜBAKKOM kuruldu. İstanbul Barosu Kadın Hakları Komisyonu'nun çağrısı ile toplanan kadın avukatlar "Türkiye Barolar Birliği Kadın Hakları Komisyonları Ağı"nı kurdu.

1999 yılı Türkiye – AB ilişkilerinin dönüm nokta-sı oldu. 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde Helsinki'de yapılan AB Devlet ve Hükümet Başkanları Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin adaylığı resmen onaylandı ve diğer ülkelerle eşit bir konumda olacağı açık ve kesin bir dille ifade edildi.

5-9 Haziran 2000 tarihleri arasında New York'ta Birleşmiş Milletler Merkezinde yapılan ve Pekin+5 ola-rak anılan uluslararası toplantıya 180 hükümet he-yetiyle iki binden fazla bağımsız kadın örgütü katıldı. 90'lı yıllarda Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Tür-kiye'nin uluslararası sisteme entegre olması açısın-dan önemli bir rol oynamıştır. Bu rol Türkiye'nin hem 1995'te Pekin'de toplanan 4. Dünya Konferansında hem de 2000 yılında New York'ta yapılan Pekin+5 toplantısında etkin rol almasını sağladı.

Serpil Sancar, yakından izlediği bu dönemi şöyle an-latır;

"Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun "Kadın 2000: 21. Yüzyıl İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Kalkınma ve Barış" konulu özel oturumunda, Türkiye'nin hükümet temsilci-leriyle, farklı siyasi partilerden kadın parlamenterlerle ve sivil toplumla bir arada katılması bunun önemli bir gös-tergesidir. 2000 yılında Pekin +5 toplantısında Türkiye heyeti pek çok kararın alınmasında son derece etkin ve olumlu bir rol oynamıştır. Bu ancak, devlet ve hükümet kadrolarıyla, bağımsız ve konularında uzman sivil top-lum örgütleri arasında kurulan olumlu ilişki ve verimli iş birliği sayesinde, devlet katlarında genellikle tanık olunan dışlayıcı ve engelleyici tavrı kırarak sivil toplum örgütleriyle iş birliğine yakın duran yöneticilerin kişisel inisiyatiflerinin önemli ve olumlu katkılarıyla olmuştur.

Bu sayede Pekin+5 toplantısında ilk defa, Türkiye'yi ya-kından ilgilendiren "zorla evlendirme" ve "namus suçla-rı" bir Birleşmiş Milletler belgesinin kapsamına alınmış, kadına yönelik şiddetin, evlilikte tecavüz, zorla evlen-dirme, namus suçları gibi "özel" denilen aile içi şiddet çeşitlerinin de adları konularak suç kabul edilmiştir."²⁵

²⁵ Serpil Sancar 2018, Siyasal Kararlara Katılımda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması
<http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/176>

3. 2002 Yılından Sonra Mevzuatta Yapılan Değişiklikler

"2002 yılında başlayan AK Parti Hükümeti dönemi kadın hareketi açısından yeni bir dönemin başlangıcı oldu. AKP ideolojisi gereği cinsiyet eşitliğini kabul etmeyen bir siyasi hareket olarak kadının insan hakları yaklaşımını bir ölçüde benimsedi. Bazı noktalarını kendi ideolojisine göre şekillendirerek ele aldı. Bu gelişimin perde arkasındaki mimarının İslamcı/dinci kadın örgütlerinin kendi aralarındaki güçlü işbirlikleri ve özellikle de feminist örgütlerle yakın ideolojik, politik ve kültürel etkilenmeler olduğunu söyleyebiliriz.

AKP'nin kadının insan hakları konusunda açtığı kapının oldukça dar bir çıkışa olanak sağladığı da ortada. Bu aralık kapı siyasetinin tam anlamında bir kadın politikasına evrilmeye olanağı ufukta görülüyor. Kadın örgütleri sıkıştırdıkça birkaç şey kabul edip geri çekilen, sonra da bunun nasıl uygulanacağına hiç kafa yormayan bir hükümet politikası var karşımızda. Örneğin Türkiye'de Anayasanın 10. maddesine göre kadınlar ve erkekler arasındaki eşitliği sağlamak devletin görevleri arasında sayılıyor ama devlet kurumlarının bunu nasıl yapacağına dair "eylem planının" uygulandığı söylenemez; bu bir eylem planı olmaktan çok kâğıt üzerindeki temenniler olarak kalıyor. TBMM'de Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu kuruluyor ama komisyonun izleme, raporlama görevini nasıl yapacağına dair bir politika geliştirilmiyor; yerel yönetimlerde eşitlik birimlerinin nasıl kurulacağına dair hükümetin bir planı yok. Yani gündelik politik pazarlıklar ve uzlaşmalar etrafında şekillenen bir kadın hakları siyaseti henüz aşılmış sayılmaz."²⁶

AK Parti Hükümetinin iktidara gelmesinin yanısıra 2000'li yılların ilk yarısı, Türkiye'de kurumsal anlamda kadın hakları açısından önemli gelişmelerin yaşandığı yeni bir dönem olmuştur. Çünkü bir yandan Birleşmiş Milletler sözleşmelerinin onaylanması ve yürürlüğe girmesi öte yandan Türkiye'nin AB adaylığı süreci nedeniyle yapılan mevzuat değişiklikleri söz konusu olmuştur.

2002 yılında yeni Medeni Kanun yürürlüğe girdi. 1985 yılından itibaren kanun değişikliği sağlanana kadar Medeni Kanun, kadın hareketinin en önemli gündemini teşkil etti. Medeni Kanun değişikliğinin yapılması sırasında onlarca kampanya ve eylem ya-

pıldı. Hazırlanan tasarı TBMM Genel Kurulunda 22 Kasım 2001 tarihli oturumda kabul edildi.

Böylece 4 Ekim 1926 tarihinde yürürlüğe giren Türk Kanun-u Medenisi 76 yıl sonra değiştirildi. Medeni Kanun'da sağlanan en önemli değişiklik dilinin sadeleştirilmesinde yapıldı. Ayrıca, yeni kanuna göre; koca tek başına evin reisi değil, eşler evlilik birliği içinde eşit söz hakkına sahipti. Evlilik yaşı kadın ve erkek için 18 yaşından gün alma şartına bağlandı. "Onur kırıcı davranış" eşler için boşanma nedeni sayılırken, "edinilmiş mallara katılma" yasal mal rejimi oldu.

2002 yılında CEDAW Komitesi'ne bireysel şikâyet hakkı tanıyan İhtiyari Protokolü yürürlüğe girdi. İhtiyari Protokol BM Genel Kurulu'nun 6 Ekim 1999 tarih ve 54/4 sayılı kararıyla kabul edilmiş ve 10 Aralık 1999 tarihinde imzaya açılmıştı. Türkiye 1999 İhtiyari Protokolünü 2000 yılında imzaladı, 2002 yılında yürürlüğe soktu.

2003 yılında BM'nin 1966 yılında imzaladığı Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme Türkiye tarafından onaylandı.

2003 yılında Türkiye, BM Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi 27. Maddesine çekince koyarak onayladı. Türkiye bu sözleşmeyi de 2000 yılında imzalamıştı.

2004 yılındaki Anayasa değişikliği Türkiye'de kadın hakları için uluslararası hukuku referans almanın güvencesi olmuştur. 2004'te Anayasa'nın 90. Maddesine "usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır" hükmü eklenmiştir. Bu değişiklik ile birlikte, kadın haklarının anayasası olarak kabul edilen ve Türkiye'nin 1985 yılından beri taraf olduğu Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) hükümlerinin iç hukuka yansıtılması için önemli bir gelişme oldu.

2005 yılında Türkiye'nin AB'ye tam üyelik müzakereleri başlamış ve takip eden süreçte Türkiye'deki kadın hakları, Avrupa Parlamentosu'nun ve Avrupa

²⁶ Serpil Sancar, Türkiye'de Kadın Hareketinin Politikası s.75

Komisyonu'nun gündeminde olmuştur. AB müktesebatına uyum sürecinin başlaması hukuki açıdan ülkede önemli değişikliklere ve demokratikleşmeye yol açtı. Sivil haklar ve insan hakları konusundaki düzenlemeler, kadınlara da özellikle Medeni Kanun, Ceza Kanunu ve Anayasa'ya getirilen değişikliklerle pozitif olarak yansıdı.

2005-2007 yıllarında Türkiye kökenli Hollandalı parlamenter Emine Bozkurt, yazdığı iki rapor ile Türkiye'de kadın hakları, kadına yönelik şiddet, sivil toplumun rolü, kadınların eğitimi ve kadınların istihdama ve siyasi hayata katılımı konularını AP gündemine taşıdı.

2005 yılında 5237 sayılı yeni Türk Ceza Kanunu (TCK) yürürlüğe girdi. 26 Eylül 2004 tarihinde kabul edilen yeni TCK'nın amacı; "kişi hak ve özgürlüklerini, kamu düzen ve güvenliğini, hukuk devletini, kamu sağlığını ve çevreyi, toplum barışını korumak, suç işlenmesini önlemektir."

TCK'da yapılacak değişiklikler ile ilgili çalışmalar sürerken örgütlenen kadınlar ciddi bir lobi çalışması yürüterek, bekaret kontrolü, cinsel taciz, namus cinayeti, zina gibi konularda kadınların aleyhinde işleyen kanunun değiştirilmesi konusunda etkili olmaya çalıştı. Böylece 79 yıldır yürürlükte olan Türk Ceza Kanunu'nun yerine Avrupa'daki gibi birçok yeni suç cezaı öngören yeni TCK ile birlikte ceza hukukunda yeni bir dönem başladı.

4 Temmuz 2006 tarihli ve 26218 sayılı Resmî Gazete'de "Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleriyle Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesi İçin Alınacak Tedbirler" konulu 2006/17 sayılı Başbakanlık Genelgesinin yayımlanması önemli bir gelişme oldu.

2006 yılında Türkiye, BM Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin bireysel başvuru hakkını kabul eden Seçmeli Birinci Protokolü ile Ölüm Cezasının Kaldırılmasını amaçlayan Seçmeli İkinci Protokolü onayladı.

2008 yılında Türkiye, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığı Önleme Sözleşmesi'ni onaylarken 9. Mad-

denin 1. fıkrasına ilişkin koyduğu çekincesini kaldırdı. Bu düzenleme, taraf devletlerce "tabiiyetin kazanılmasında, değiştirilmesinde veya muhafazasında kadınlara erkekler ile eşit haklar tanınması ve özellikle bir yabancıyla evlenmenin veya evlilik sırasında kocanın tabiiyetini değiştirmesinin, kadının da otomatik olarak tabiiyet değiştirmesine, tabiiyetsiz kalmasına veya kocanın tabiiyetini zorla almasına yol açmamasının sağlanmasına" ilişkindir.

2009 yılında Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu (KEFEK) kuruldu. Komisyonun kurulmasını sağlayan 5840 sayılı kanuna göre, TBMM'ye sunulan kanun taslaklarına yapılacak önerileri kadın-erkek eşitliği bakımından gözden geçirmek, cinsiyet eşitliği konusunda diğer ülkelerde ve kuruluşlarda yaşanan gelişmeleri takip etmek, Türk kanunlarını ve Anayasa'nın uluslararası yükümlülükleriyle uyumunu sağlamak için gerekli yasal değişiklikleri ve politika değişikliklerini tavsiye etmek, TBMM başkanının KEFEK'e gönderdiği cinsiyet ayrımcılığı şikâyetlerini incelemek, gerektiğinde bu tür şikâyetleri gerekli devlet otoritelerine iletmek ve toplumu kadın-erkek eşitliği konusunda bilgilendirmek komisyonun görevleri arasındadır. Komisyon kadına yönelik şiddet, erken ve zorla evlendirme, kırsal alanda kadınların ve çalışma hayatında kadınların sorunları üzerine raporlar hazırladı ve TBMM'de tartışılmasını da sağladı.

11 Mayıs 2011'de Türkiye, Avrupa Konseyi Sözleşmesinin (İstanbul Sözleşmesi) ilk imzacısı oldu. Nahiye Opuz davası kadına yönelik aile içi şiddet nedeniyle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde Türkiye'ye karşı 2002 yılında açılmış bir davadır. Diyarbakır'da yaşayan ve eşinden şiddet gördüğü için Türkiye'de defalarca savcılığa başvuran ve eşinin saldırısı ile annesi öldürülen Nahide Opuz, başvurularına rağmen tedbir alınmadığı için Türkiye'yi AIHM'e şikâyet etmişti. 2009 yılında mahkeme Opuz'u haklı bularak Türkiye'nin şiddet gören bir kadını, savcılığa başvurduğu halde kocasından koruyamayarak ayrımcılık yaptığına hükmetti ve Türkiye'yi mahkum etti. Opuz davası, AIHM'nin aile içi şiddete karşı vatandaşını koruyamadığı gerekçesiyle bir devleti mahkum ettiği ilk davadır. Karar Avrupa Konseyi'nin aile bireylerini aile içi şiddetten korumak için hazırladığı yeni bir insan hakları sözleşmesine ilham vermiş; Sözleşme Türki-

ye'nin öncülüğünde hazırlanmış, Türkiye'nin Avrupa Konseyi Dönem Başkanı olduğu sırada imzaya açılmış ve ilk imzalayıcısı Türkiye olmuştur.

8 Mart 2012 tarihinde 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun ve 18 Ocak 2013 tarihinde ise Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanuna İlişkin Uygulama Yönetmeliği kabul edilmiştir. Böylece 4320 sayılı yasa yerine 6284 sayılı yasa yürürlüğe girdi. Kadın kuruluşları, 1988 yılı Ocak ayında çıkarılan 4320 sayılı kanunun daha çıkarılırken yetersiz kalacağını savunmuştu.

Türkiye'nin cinsiyet eşitliğini sağlama konusunda uluslararası vaatleri ve yükümlülükleri olmasına rağmen 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'un hem hazırlık hem de onaylanma sürecinde kadın hareketinin çok çaba sarf etmesi gerekti.

Oysa, Türkiye tarafından 1985 yılında imzalanan ve 1986 yılında yürürlüğe giren BM Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'ne (CEDAW) göre Sözleşmeye taraf devletler cinsiyet eşitsizliğini gidermekle yükümlü kılınmıştı. Ayrıca Türkiye, mahkum edildiği Opuz davasından sonra bir de 2011 yılında AİHM'de Ayşe Paşalı davası ile karşı karşıyaydı.

Ayrıca Türkiye'nin AB tam üyeliği için müzakere süreci devam etmekteydi.

Bütün bu yükümlülüklerle rağmen 6284 sayılı yasanın kadın hareketinin gayretiyle çıktığını söylemek yanlış olmaz.

4. 2011 Sonrası: Kadın Haklarında Geri Gidiş

1980'den bu yana kadın hareketinin mücadelesine ve mevzuattaki değişikliklere kısaca göz attık. Bu kısa çalışmada bile kadının insan hakları için en ufak bir kazanım sağlamak için kadın hareketinin aylarca çaba harcamak zorunda kaldığını görüyoruz.

Her şeye rağmen sağlanan kazanımlar 2011 yılından sonra kaybedilmeye başlandı. Hem 1980 yılından 2002 yılına kadar olan kazanımlar hem de 2002 AK Parti Hükümeti döneminde sağlanan kazanımlar kadın hareketinin bütün çabasına rağmen tek tek geri alınmaya başlandı.

2011 yılında Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı'nın adı değiştirildi. Bakanlığın adındaki "kadın" kaldırılmış, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı olarak adlandırılmıştı. Oysa kadın örgütleri Kadın Bakanlığı kurulması için kampanyalar düzenliyordu. Bu talep kabul edilmediği gibi 2018 yılında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi kurulduğunda Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı birleştirildi. İki bakanlığın birleşmesi ile kurulan bakanlık önce "Çalışma, Sosyal Hizmetler ve Aile Bakanlığı" adını aldı, ardından bakanlığa Ağustos 2018'de yayımlanan Cumhurbaşkanlığı kararı ile "Aile, Çalışma, Sosyal Hizmetler Bakanlığı" adı verildi. Böylece kadının adı yok edildi.

2011 yılında Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı'nın adını değiştiren Yönetim, aynı yıl İstanbul Sözleşmesi'nin ilk imzacısı oluyordu.

2013 yılı 8 Mart'ında Kadın ve Demokrasi Vakfı (KADEM) kuruldu. KADEM cinsiyet eşitliği yerine "varoluşta eşitlik, sorumlulukta adalet" ilkesini savunarak kuruldu. Adalet merkezli bir söylem oluşturmak için çalışmalar yaptığını açıklayarak "eşitlik mi, adalet mi" tartışmalarını başlatmış oldu.

"Kadınla erkek arasındaki ilişkide, haklar bakımından eşitliği, ancak toplumsal yükümlülüklerin ve rollerin dağıtım bakımından adaleti dikkate alan bir yaklaşıma ihtiyaç vardır. Farklılıkları dikkate almadan baskın grupların değerleri üzerinden sağlanan eşitlik, bazı durumlarda dezavantajlı olan grupların aleyhine sonuçlanabilmektedir. Günümüzde eşitlik üzerinden takip edilen politikalara rağmen, kadınların siyasette, karar mekanizmaların-

da ve ekonomik yaşam alanında erkeklerle eşit konuma sahip olamadıkları bir gerçektir. Kadınların çok yönlü mağduriyetini dikkate alan adaletli bir yaklaşım bu bakımdan büyük önem taşımaktadır.”²⁷

KADEM'in düzenlediği Uluslararası Kadın ve Adalet Zirvesinde bir konuşma yapan Cumhurbaşkanı Erdoğan hem KADEM'den "Vakfımız" diye bahsetmekte hem de aşağıdaki cümlelerle eşitliğe karşı bir duruş sergilemekteydi.

"Dikkat ediniz burada kadının eksikliğinden değil, fitri farklılığından kaynaklanan bir ayrışma söz konusudur. Dünyanın hiçbir yerinde kadınla erkeği her anlamda eşit tutarak elde edilmiş bir adalet yoktur."²⁸

Böylece, cinsiyet eşitliği söyleminden cinsiyet adaleti söylemine geçişin, kadın ve erkeğin eşitliğinden ziyade birbirini tamamladıklarını öne süren fitrat söyleminin yayılması başlamıştır.

2008 yılında Uşak'ta düzenlenen Dünya Kadınlar Günü Panelinde dönemin başbakanı Erdoğan kadınlara şöyle sesleniyordu;

"Sizinle bir Başbakan olarak değil, dertli kardeşiniz olarak konuşuyorum. Biz genç nüfusumuzu aynen koruyoruz. Bir ekonomide aslanan insandır. Bunlar Türk milletinin kökünü kazımak istiyor. Yaptıkları aynen budur. Genç nüfusumuzun azalmaması için en az üç çocuk yapın."

4 yıl sonra, 25 Mayıs 2012 tarihinde kürtaj fiilen zorlaştırıldı.

Cumhurbaşkanı Erdoğan İstanbul Hilton Otel'de düzenlenen Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı Eylem Programı'nın kapanış konuşmasında da kadınların en az üç çocuk doğurmasını isteyerek;

"Kürtajı bir cinayet olarak görüyorum. Buna kimsenin müsaade etme hakkı olmamalı."

Kadın hareketinin güçlü karşı çıkışı nedeniyle kürtaj yasası değiştirilmesinde de kürtaj hakkı fiilen engellendi.

Bu fiili engelleme, ekonomik gücü yetmediği için özel sağlık kurumlarına ulaşamayan kadınların aleyhine işlemektedir.

2014 yılında "Toplumsal cinsiyet" kavramı tartışmaya açıldı ve resmi belgelerden çıkarıldı.

Cumhurbaşkanı Erdoğan, 1. Uluslararası Kadın ve Adalet Zirvesi'nde yaptığı konuşmada; "Kadınların ihtiyacı olan şey nedir? Şimdi burada bazen kadın-erkek eşitliği diyorlar. Kadın kadına eşitlik doğru olandır, erkek erkeğe eşitlik doğru olandır. Ancak kadının özellikle adalet karşısındaki eşitsizliği aslolanıdır. Kadınların ihtiyacı olan eşitlikten ziyade eşdeğer olabilmektir. Kadın ile erkeği eşit konuma getiremezsiniz. O fitrata terstir, çünkü fitratlar farklıdır, tabiatları farklıdır, bünyeleri farklıdır" diyordu.

Bu açıklama, özellikle "Kadın-Erkek eşitliği fitrata ters" açıklaması döneme damgasını vurdu. Toplumsal Cinsiyet-fitrat tartışmaları başladı.

"Toplumsal Cinsiyet Eşitliği" projesine tepki gösteren Yazar Sema Maraşlı, "bu uygulamanın fitrata aykırı olduğunu ve batı toplumlarında cinsiyet eşitliği çalışmalarının sonunda eşcinselliğin arttığına" dikkat çekti.²⁹

Öte yandan Yazar Berrin Sönmez tam tersini savunuyordu.

"İnsanlığa eşitlik devrimi getiren dindir İslam. Bu durumda eşitlik fitrata aykırı diyenlerin düşünmesi gerekir. Ayet, son kısmıyla üstünlüğün takvada olduğunu kesin hükümle insanlara bildirirken bir Müslüman dindar, nasıl olur da kadın-erkek eşitliği fitrata aykırı diyebilir?"³⁰

Fatmagül Berktaş ise, "eşitlik; insan hakları ve demokrasinin kalbinde yer alır" der.³¹

Aksu Bora, Yerel Kalkınma ve Cinsiyet Eşitliği adlı yazısında eşitlik konusunda şunları yazar;

"Eşitlik, Fransız Devriminin üç ilkesinden biriydi: Eşitlik, Özgürlük, Kardeşlik. Bu ilkeler, modern toplumun kurucu ilkeleri oldu. İnsanların doğuştan getirdikleri bazı nitelikleri sebebiyle diğerlerinden daha üstün ya da aşağı olmayacağını teminat altına alan "eşitlik" ideali, insanların birlikte yaşamalarının kurallarını belirleyen Toplum Sözleşmesinde (ki bu da Anayasa demektir) yepyeni bir döneme işaret ediyordu.

²⁷ <https://kadem.org.tr/uluslararasi-kadin-ve-adalet-zirvesi-sonuc-bildirisi>

²⁸ <https://kadem.org.tr/cumhurbaskani-sayin-recep-tayyip-erdoganin-iii-uluslararasi-kadin-ve-adalet-zirvesi-acilis-konusmasi/>

²⁹ <https://ilkha.com/guncel/cinsiyet-esitligi-projesi-fitrata-aykiridir>

³⁰ Berrin Sönmez - Gazete Duvar - 7 Mart Perşembe
<https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2019/03/07/fitrat-nedir-esitlik-fitrata-aykiri-mi>

³¹ Fatmagül Berktaş, 2010, Politikanın Çağrısı, Bilgi Üniversitesi Yayınları 309 s.131

*Eşitlik ilkesi, hiçbir zaman insanların birbirlerinin "aynı" olması anlamına gelmedi. Elbette ki yalnızca cinsiyetimiz değil, başka pek çok niteliğimiz nedeniyle de birbirimizden farklıyız ve toplumu toplum yapan da bütün bu farklılıkların getirdiği zenginliktir. Ancak, bütün bu niteliklerimizin bizim diğerlerinden daha fazla (ya da daha az) fırsata sahip olmamıza, seçeneklerimizin bu niteliklere bağlı olarak genişlemesi ya da daralmasına neden olmaması, eşitlikçi bir toplumun vazgeçilmez koşuludur. Yani bir insanın içine doğduğu ailenin diyelim bir ayakkabıcı ya da çiftçi ailesi olması, o insanın zorunlu olarak ayakkabıcılığı ya da çiftçiliği sürdüreceği anlamına gelmez. Modern eğitim, tam olarak bu nedenle "modern"dir ve eşitlikçidir. Aile ve cemaat ilişkileri içinde öğrenme, yerini ulusal eğitime bırakmıştır."*³²

2019'da YÖK'ün "Yükseköğretim Kurumları Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Tutum Belgesi" uygulamasından kaldırıldı.

2016 yılında 8 Mart Dünya Kadınlar Günü nedeniyle yapılan toplantıda Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Başkanı tarafından "Yükseköğretim Kurumları Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Tutum Belgesi" yayımlanmıştı. YÖK'ün 28.05.2015 tarihli Genel Kurul kararına dayanılarak hazırlanan belgede, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin temel bir problem olarak mevcut olduğu belirtilerek YÖK'ün bütün bileşenlerinde toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı hareket edileceği taahhüt edilmekteydi. Konuyla ilgili farkındalık çalışmaları kapsamında YÖK'te, 26 Nisan 2018'de "Yükseköğretimde Toplumsal Cinsiyet Eğitimi Çalıştayı" düzenlenmişti.

Ancak toplumun muhafazakârlaştırılması, kutuplaştırılması, yaşamın dinselleştirilmesi üzerinden sürdürülen politikaların ve söylemlerin etkisiyle Şubat 2019'da bu sefer toplumsal cinsiyet eşitliği kavramının "farklı algılara yol açtığı, toplumsal değerlerimiz ve kabullerimizle mütenasip olmadığı ve toplumca kabul görmediği" gerekçeleriyle tutum belgesi geri çekildi ve YÖK'ün web sayfasından kaldırıldı.

2015 yılında her zamanki gibi yine New York'ta gerçekleşen BM Kadının Statüsü Komisyonu'ndaki toplantılara kadın kuruluşları davet edilmemiş, bu tarihten sonra kadın kuruluşları ile hükümetin ilgili

bakanlıklarının ilişkisi neredeyse tamamen kopmuştur.

2012 yılında 6284 sayılı yasanın çıkarılması sırasında yakın mesai yaparak çalışan Bakanlık ve kadın kuruluşları işbirliği, hükümetlerce oluşturulan resmi heyetlere kadın uzmanların/STK temsilcilerinin davet edilerek müzakerelere aktif olarak katılımının sağlanması bir gelenek olarak sürmekteydi. Bu gelenek Türkiye'de, farklı siyasi iktidarlarda uzun yıllar devam etmiş ve Türkiye, tartışmaları olumlu şekilde etkileyen ülkelerden biri olarak BM'de de örnek ülke olarak gösterilmişti.

Pekin +20 Konferansı'nda sivil toplum-hükümet ortaklığı bozuldu, 2015 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, tartışmaların sadece bakanlık temsilcileri ve diplomatlarca yapılması konusunda katı bir tutum izledi, resmi heyetlere ve müzakerelere kadın uzmanların ve STK temsilcilerinin aktif katılımına izin vermedi.

Birleşmiş Milletler toplantılarını yakından izleyen Selma Acuner'in bu dönem ile ilgili görüşleri şöyledir: "Türkiye için de 2013 yılı çok belirleyicidir. 57. Oturumun yapıldığı 2013 yılında birdenbire ilgili yetkililer, sivil toplum örgütlerinin heyetlere girmesinden rahatsız olmaya başladılar. Halbuki o sene kadına karşı şiddetin engellenmesi konusunda çıkan son derece kapsamlı karar metninde delegasyon olarak olağanüstü katkıda bulunmuştu. Bu dışlama politikası üzerine 2015 yılında kadın örgütleri Kadın Koalisyonu'nun girişimiyle Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na hitaben 'ASPB Kadın Örgütlerini Uluslararası Siyasal Süreçlerden Dışlıyor' başlıklı bir bildiriye hazırlayarak kampanya başlattı. Devamında resmi heyete bağımsız uzmanların katılımı sağlandı ancak daha sonraki yıllarda bu katılım tamamıyla sona erdi."³³

2015 yılı Türkiye yakın tarihi açısından da oldukça çalkantılı bir yıl oldu. Haziran ve Kasım 2015'te iki genel seçim yapıldı.

Eylül 2015'te Türkiye'nin güneydoğusunda başlayan olayların ardından, Aralık 2015'te bazı şehirlerde Mart 2016'ya kadar süren sıkıyönetim ilan edildi. Bu atmosferde bir de Temmuz 2016'da gerçekleşen darbe girişimi ertesi Türkiye'de pek çok sivil toplum örgütü kapatıldı gazeteciler, akademisyenler, ente-

³² Aksu Bora, Yerel Kalkınma ve Cinsiyet Eşitliği – Ağustos 2009
<http://ka-der.org.tr/wp-content/uploads/2021/05/yerel-kalkinma-ve-cinsiyet-esitligi.pdf> s.11

³³ <https://esitlikadaletkadin.org/selma-acuner-ile-bm-kadininn-statusu-komisyonunun-dunu-ve-bugunu> Dr. Selma Acuner

lektüeller üzerindeki baskı arttı. Bu ortamda kadın örgütleri de baskılardan nasibini aldı.

Daha önce en azından TBMM'deki Fırsat Eşitliği Komisyonu'na erişebilen, fikirleri farklı bile olsa kadın ve çocuklar konusundaki kanun tasarılarında resmi ya da gayri resmi olarak bilgi verebilen kadın kuruluşları bu ilişkileri de sürdürmemeye başladı.

2016 yılında çocuk yaşta evlilik halinde istismarcıya af getiren bir yasa çıkarılmaya çalışıldı. Türk Ceza Kanunu'nun, çocukların cinsel istismarıyla ilgili verilecek cezaları düzenleyen maddesinin yeniden düzenlenmesi sırasında gece yarısı gündeme getirilen ve tasarıya ek olarak geçirilmeye çalışan başka bir yönerge, evlilik halinde istismarcıya af getirilmesini öngörüyordu. Bu yönerge, kadın örgütlerinin ve kamuoyunun tepkisi sonucu geri çekildi. Ancak, bu yeniden düzenleme kanuna bir yaş kademesi getirerek yalnızca 12 yaş altı cinsel istismar suçlarına verilen cezaları artırıyordu. Kadın örgütlerinin bu düzenlemeye itirazları kabul edilmedi.

2016 yılında "Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Projesi"ne son verildi. Milli Eğitim Bakanlığı, Sosyal Etkinlikler Yönetmeliği'nde değişiklik yaparak "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği"ni etkinlik alanlarından çıkardı.

Oysa 2014 yılında Avrupa Birliği ve Türkiye tarafından ortaklaşa finanse edilen ve Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Genel Müdürlüğü koordinasyonunda yürütülen "Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi" projesi kapsamında MEB'e bağlı okullarda uygulanacak eylem planları hazırlanmıştı.

16 Nisan 2017 referandumuyla Türkiye'de Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi kabul edildi. Sistem 9 Temmuz 2018 tarihinden itibaren uygulanmaya başlandı. Böylece Türkiye artık daha merkezîyetçi ve otoriter bir hükümet tarafından yönetilmeye başlandı.

20 Mart 2021 tarihinde İstanbul Sözleşmesi feshedildi. Aynı tarihli Resmî Gazetede yayımlanan 3718 sayılı Cumhurbaşkanı kararı sonucunda Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından sözleşmenin feshedilmesine karar verildi. Cumhurbaşkanı Erdoğan 2019 yılının Ağustos ayında, "Millî İrade Plat-

formu" tarafından düzenlenen bir iftar programında, sözleşmenin feshedilebileceğini söylemişti. Sözleşmelerin feshedileceğine dair duyurular alınıyordu. Ama bu kadar keskin bir geri gidiş yine de büyük şaşkınlık ve öfke yarattı.

TBMM'nin oybirliği ile onayladığı Sözleşmenin bir gece yarısı kararnamesi ile tek kişi tarafından feshedilmesi, kadın hareketinin ve hak temelli çalışan tüm STK'ların büyük tepkisi ile karşılaştı.

Siyasi partiler ve STK'lar sözleşmenin feshini iptal ettirmek için Danıştay'a davalar açsa da Danıştay fesih yönteminin uygun olduğunu belirten kararlar verdi. İstanbul Sözleşmesinin feshedilmesi kadın hareketinin mücadelesine yeni bir yön ve ivme kattı.

Fatmagül Berktaş *“Dil salt bir iletişim aracı değil, siyasal ve ideolojik bir silahtır”* der.

“Politikanın birçok tanımı olsa da en başta toplumsal bir faaliyettir ve dolayısıyla da dil aracılığıyla yürütülür. Dil, ilk bakışta basit ve saydam bir şey, simgeleri (sözcükleri) kullanarak şeyleri (fiziksel nesnelere, düşüncelere, duygulara, vb.) temsil eden bir ifade sistemi olarak görülür. Buradan da sanki gerçekliği olabildiğince eksiksiz yansıtan edilgen bir şey, bir aynaymış sonucuna varılabilir. Oysa dil aynı zamanda etkin bir şeydir; imgelemi harekete geçirir, duyguları tetikler ve yalnızca çevremizdeki dünyayı yansıtmakla kalmaz, neyi nasıl gördüğümüzü ve onlara karşı aldığımız tavırları etkiler. Bu anlamda, ideolojinin üretilmesine ve yeniden üretilmesine katkıda bulunur. Nitekim dilin propaganda gücü de buradan gelir. Dil salt bir iletişim aracı değil, siyasal ve ideolojik bir silahtır.”³⁴

Yetkili kimselerin kullandığı cinsiyetçi dil hem kadına yönelik şiddetin hem de tüm cinsiyetçi uygulamaların artarak devam etmesine neden oldu.

Cinsiyetçi ifadelerden bir kısmı;

“Türk kadını evinin süsüdür.”

“Kadınlar için tek kariyer anneliktir.”

“Hamile kadın sokakta dolaşamaz.”

“Tecavüzcü kürtaj yaptırandan daha masumdur.”

“Kahkaha atan kadın iffetsizdir.”

“Neden iş istiyorlar, ev işleri yetmiyor mu?”

2011 yılından sonra yaşanan geri gidişin en somut örneği yıllar içinde Ulusal Eylem Planlarının ilke ve politikalarında yaşanan değişimdir. Zaten icra gücünden yoksunluk nedeniyle, dolaylı müdahale ve tavsiye niteliği taşıyan Ulusal Eylem Planları aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi artık cinsiyet eşitliğini hedeflememektedir.³⁵

Ulusal Eylem Planının yıllar içinde temel ilkeler ve politikalar açısından karşılaştırılması

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı (2008-2013)	Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2018-2023)
Temel İlkeler	Temel İlkeler
<ul style="list-style-type: none">Toplumsal cinsiyet eylem planıToplumsal cinsiyet yaklaşımıTCE ana-akımlaştırılması	<ul style="list-style-type: none">Kadının güçlenmesiKadına yönelik şiddet ile mücadeleErken yaşta ve zorla evliliklerle mücadele
Temel Politikalar	Temel Politikalar
<p>Dokuz temel politika eksenini</p> <ul style="list-style-type: none">Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin geliştirilmesiEğitimEkonomiYoksullukYetki ve karar alma mekanizmalarıSağlıkMedyaÇevreİnsan Hakları ve Şiddet	<p>Beş temel politika eksenini</p> <ul style="list-style-type: none">EğitimSağlıkEkonomiKarar alma mekanizmalarına katılımMedya

³⁴ Fatmagül Berktaş, 2010, Politikanın Çağırısı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayını 309, s.11

³⁵ Veri kaynağı: Serpil Sancar 2020, Siyasal Kararlara Katılımda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması 2018-2020 Güncellemesi <http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1251>, s.27 Kırmızı ile gösterilenler bir sonraki eylem planında yer almamıştır.

Sonuç olarak;

■ Bu kısa çalışmadan da anlaşılacağı gibi Türkiye’de cinsiyet eşitliği yönünde sağlanmış her gelişme, hatta imza atılmış sözleşmelerin gerektirdiği gelişmeler olsa bile kadın hareketinin çabası ile sağlanabilmiştir.

■ Kadın hareketi bir yandan mevzuatın değişmesini sağlamak için çaba harcarken diğer yandan daha az kadının hayatını kaybetmesi ya da şiddet yaşammasını sağlamak üzere çaba harcamaktadır. 2011-2022 yılları arasında en az 3.500 kadın öldürüldü. Üstelik öldürülen kadınların bir kısmı yasal haklarını kullanmak için harekete geçmiş ya da koruma kararı almış kadınlardı.

■ Kadın hareketi ve diğer STK’lar ne kadar çaba harcarsa harcasın eğer cinsiyet eşitliğini savunan, sağlanması için gereğini yapan bir sistem ve siyasi irade yoksa cinsiyetçi uygulamalar artarak devam edecektir.

■ Kadınları nesneleştiren, birer cinsel obje olarak algılanmasına neden olan dil Türkiye’deki kadınların en önemli sorunlarından biridir. Cinsiyetçi dil her düzeydeki yetkililer tarafından kullanılmakta ardından da dalga dalga yayılmaktadır. Sağlanacak değişim “dil”den başlamalıdır.

Kadınlar, sorunlarının ne olduğunu biliyorlar, çözümün yollarını da biliyorlar.

Bu nedenle; Türkiye’de cinsiyet eşitliği sağlamayı hedefleyen bir sistem ve irade istiyorlar.

Ulusal düzeyde sağlanacak sistem ve iradenin yanı sıra uluslararası sözleşmelerin uygulanması için küresel ölçekte denetleyici sivil oluşumların harekete geçmesini istiyorlar.

II: Bölüm

Yerel Yönetimlerde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Giriş

Yerel yönetimler, merkezi yönetimlerle karşılaştırıldığında, yurttaşların gündelik ihtiyaçlarına ve taleplerine yönelik hizmet sunmanın daha etkin araçlarıdır. Bunun yanı sıra yerel yönetimler, kent sakinleriyle birebir iletişim kurma olanakları yaratması nedeniyle, kentte yaşayan herkesin eşit bir biçimde kentsel haklara ve hizmetlere erişiminde kilit rol oynar.

Son yıllarda Türkiye’de hızlı kentleşme sonucu, nüfusun %77’si Büyükşehir Belediye yönetimlerindeki kentler olmak üzere, %93’ü belediye sınırları içinde yaşar hale geldi ve bu nedenle de belediyelerin kente dair karar ve hizmetleri, artık birçok alanda, ulusal düzeydeki hizmetlerden daha önemli oldu. Bu gelişim, artık çok gecikmeyle de olsa, Türkiye’de yeni bir **demokratik ve katılımcı belediye** anlayışını geliştirmeyi zorunlu kılıyor. Bu yeni belediyecilik anlayışının da, birçok başka demokrasi ilkesi gibi, **toplumsal cinsiyet eşitliği hedefini, açık ve somut olarak içermesi** gerekiyor.

Türkiye’de yerel siyaset ve yerel kamu hizmetlerinin nasıl yürütüldüğüne baktığımızda toplumsal cinsiyet eşitliğini (TCE) gerçekleştirmek gibi açık ve sürdürülebilir bir politik hedefin içerildiğini söylemeyiz. Bu durum hem yöneticilerin bireysel siyasi bakış açıları ve kişisel tercihleri, hem de belediyelerin kurumsal yapıları ve uygulamaları açısından böyledir. Mevcut durumda, cinsiyet temelli eşitsizliklere nasıl, hangi boyutta çözüm bulunacağına karar vermek, yerel yöneticilerin kişisel tercihlerine ya da yerelde çalışan ve bu konuda bir şey yapmak isteyen birkaç uzmanın çabalarına bağlı görünüyor. Oysaki bu çalışmada göstermeye çalıştığımız üzere, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması bütün dünyada demokratik kamu yönetiminin ayrılmaz bir parçası haline çoktan gelmiş durumda. Kadın haklarını korumak ve cinsiyetçi ayrımcılığı önlemek artık demokrasinin evrensel bir ilkesi; üstelik bunun yerel siyaset düzeyinde gerçekleştirilmesi daha güncel ve stratejik bir öneme sahip.

Türkiye’de yerel siyasetin ve yerel kamu yönetiminin toplumsal cinsiyet eşitliğini ne kadar temel bir ilke olarak benimseyip hayata geçirdiğini anlamak için diğer ülkelerle karşılaştırmak ve bunun için de dünya ölçeğindeki verilere bakmak gerekiyor.

Türkiye’nin de imzalayarak uygulamayı taahhüt ettiği *Birleşmiş Milletlerin Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (2015-2030) Eylem Planı’nın 5.5.1 nolu hedefi* özellikle yerel yönetimlerde kadınların katılımının artırılmasını öngörüyor. Bu hedefe ne kadar ulaşıldığını göstermek üzere Birleşmiş Milletler tarafından 1 Ocak 2020 tarihinde, üye ülkelerin verileri dikkate alınarak hazırlanan rapor bize çarpıcı sonuçlar gösteriyor. Bu rapora göre:³⁶

- Dünyada mevcut yerel yönetimlerin karar organlarına seçilmiş 6.02 milyon yöneticinin 2.18 milyonu yani %36’sı kadın.
- Dünya parlamentolarındaki kadın oranı ise %25, yani yerel karar organlarında daha çok kadın var.
- Dünyada sadece 20 ülkede yerel karar organlarında %40’ın üstünde kadın var. 28 ülkede bu oran ise %30-40 arasında.
- Türkiye’de ulusal parlamentoda kadın oranı %17, ama Belediye Başkanları içinde kadın oranı %3, belediye meclisleri üyelerinin ise ancak %11’i kadın.

Bu veriler, hem ulusal hem yerel düzeyde alınan kararlara katılımı, cinsiyet eşitliği açısından, Türkiye’nin dünya ülkelerinin çoğundan daha geride kaldığını gösteriyor. Türkiye’de yerel karar süreçlerine kadınların katılımı yok düzeyinde ve bu durum ciddi siyasal ve sosyal sonuçları olan bir demokrasi eksikliği olarak önümüzde duruyor.

Bu verilerin bize gösterdiği gibi, dünyada yerel karar organlarındaki kadın oranı, Türkiye’dekinin aksine, ulusal parlamentolardaki kadın oranına göre daha yüksek. Çünkü yerel hizmetlerin daha çok “kadın” ve “kadın gereksinme ve deneyimlerine yakın” olduğu düşünülüyor ve kadınlar yerel hizmetlerin yürütülmesindeki karar süreçlerine daha kolay kabul ediliyor. Türkiye’de ise bu özellik her zaman için tersine olmuş. Kadınlar yerel siyasi kararlara katılımında çok geride ve eksikler. Ulusal siyasette kadın-

³⁶ 133 ülke verilerine göre hazırlanmış bu araştırma için bkn: Ionica Berevoescu ve Julie Ballington, 2021, *Women’s Representation in Local Government: A Global Analysis*, Un Women, <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2022/01/womens-representation-in-local-government>

ların aktif katılımından çok sembolik, temsili varlığı Cumhuriyet'in çağdaşlığının ve Türk modernleşmesinin sembolik göstereni olmuş ama yerel düzeyde siyaset tamamen erkeklere bırakılmış görünüyor. Bu olgu 2022'ler Türkiye'sinde de hala kolay değişebilir görünmüyor; kadınlar yerel kararlara eşit ve aktif katılmıyorlar; yerel karar organları seçimlerinde de hiçbir zaman kolay kolay aday olamıyorlar ve seçilemiyorlar.³⁷ Bu verilerin bize gösterdiği şey, Türkiye'deki yerel karar organlarının demokrasinin temel ilkelerinden biri olan toplumsal cinsiyet eşitliği açısından sorunlu ve "cinsiyet körü" olduğudur.

Türkiye'de belediyeler uyguladıkları plan, program, politika ve hizmetler ile yerelde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına önemli katkılar yapabilir ya da tersine, hâlihazırda var olan eşitsizliği derinleştirerek, kronik hale getirebilirler. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin yerel düzeyde sağlanması için temel strateji; tüm karar, plan, politika, proje ve hizmetler yürütülürken kadın ve erkeklerin farklı toplumsal gereksinmelerinin ve deneyimlerinin göz önüne alınması, böylece her iki cinsin de eşit temsil ve fayda elde etmesi yoluyla eşitliğin sağlanması yani **toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana-akımlaştırılması**dır.

Türkiye'de yerel yönetimlerde farklı partilerin ve seçilmiş yöneticilerin bu eşitsizliği değiştirme kapasitelerinin olup olmadığına bakarsak çok az başarılı örnekler görüyoruz. Yakın dönemlerde bazı belediyelerde kadın sorunlarıyla ilgilenecek "eşitlik birimleri" ya da "toplumsal cinsiyet eşitliği komisyonu" gibi birimler kurulmuş olsa da bu yapıların da çoğunun işlevsiz, belli bir demokratik işleyiş modelinden yoksun, kadro ve bütçe açısından eksik kapasite ile çalıştıklarını saptıyoruz.³⁸

Türkiye'de bu durumun hızla değiştirilmesi gerekiyor. Bu amaç öncelikle seçimle şekillenen belediye karar mercilerine, onların bağlı olduğu siyasal partilere önemli görevler yüklüyor. Elbette toplumsal cinsiyet eşitliği için kurulmuş bakanlık/genel müdürlük olan ve icracı örgüt olarak hükümet içinde yer alan, sorumlu kamu kurumu Aile ve Sosyal Hizmetler Ba-

kanlığı/Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü öncelikle bu değişimi gerçekleştirmekle görevli kurumdur.

Bu kurumların yerel siyasette ve yerel kamu hizmetlerinde toplumsal cinsiyet eşitliğini gerçekleştirme hedefini içselleştirmeleri kendiliğinden olacak bir değişim gibi görünmüyor. Mevcut "cinsiyet körü" durumun hızla değiştirilebilmesi için **hak temelli çalışan** bütün sivil toplum örgütlerinin, yerelde örgütlü bütün ana-akım siyasal partilerin ve Türk Tabipler Birliği, Türkiye Barolar Birliği gibi önemli kamu sorumlulukları üstlenmiş kurumların da bu konuda harekete geçmeleri gerekiyor. Kısacası Türkiye'de **Yerel Yönetimlerde Cinsiyet Eşitliği Eylem Planı** yaparak ilerlemeyi öngörecek yeni bir **yerel siyasal iradenin** ortaya çıkmasına ihtiyaç var. Yani her tür yerel siyaset aktörünün, yerelde cinsiyet eşitliğini gerçekleştirmek için ortak bir program geliştirmeleri ve işbirliği yapmaları sağlanmadan bu konuda bir gelişme mümkün görünmüyor.

Öte yandan Türkiye'de yerel alanda örgütlü, kadın hakları ihlallerini engelleme amacıyla çalışan az sayıdaki sivil örgütün de, yerelde yeterince etkin ve örgütlü bir siyasal güç haline gelemediği görülüyor. Kadın hakları hareketinin yereldeki bu siyasal güçsüzlüğü de, yerel düzeyde cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik somut politik taleplerin yerel siyasal aktörlerce dikkate alınmamasına yol açıyor. Bu durum, kadın hakları hareketi açısından, **yerel siyasete katılımın sağlanmasına yönelik özel ve somut bir siyasal program geliştirmeyi**, öncelikli bir hedef olarak öne çıkarıyor.

Bu çalışmanın amacı, yukarıda bahsettiğimiz, yerel siyasetin ve yerel kamu hizmetlerinin cinsiyet körü özelliğini dönüştürmek için çalışacak sivil kurum ve aktörlere yol gösterici olacak bilgi ve verileri bir araya getirerek kolayca ulaşılabilir hale getirmek. Bu sayede de bu alanda çalışacak kişi ve kurumlarına kullanabilecekleri bir yol haritası oluşturarak **Cinsiyet Eşitliği İçin Yerinden Yönetim Modeli** geliştirilmesine destek olmak. Bu yol haritasının arka planını oluşturmak için KAMER tarafından bir Proje

³⁷ Yerel seçim verileri için bkn: *Serpil Sançar, 2018, Siyasal Kararlara Katılımda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması* <http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/176> ve bu rapordaki verilerin güncellenmesi için bkn: *Serpil Sançar, 2020, Siyasal Kararlara Katılımda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması 2018-2020 Güncellemesi*, <http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1251>

³⁸ Bu konuda yeni bir çalışma için bkn: *Ülker Şener ve Bengin İnanç, 2021, Belediye Eşitlik Birimleri Mevcut Durum Analizi*, CEİD Yayını <http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1737>

geliştirildi ve söz konusu arka plan bilgisini konuşmak üzere konunun uzmanlarının davet edildiği bir Uzmanlar Atölyesi yapıldı: *"Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçin Yerinden Yönetim Modeli Çalışması Ön Hazırlık Uzmanlar Atölyesi"*.

Bu Atölye çalışması Serpil Sancar'ın koordinatörlüğünde, ilgili alanlarda çalışan 14 uzmanın katkısıyla gerçekleştirildi. 16-17 Nisan 2022 tarihinde iki gün online olarak gerçekleştirilen **Yerel Yönetim Uzmanları Atölyesine** katılan uzmanlar ve katılım başlıkları şöyleydi:

Doç. Dr. Ece Öztan *"Uluslararası Belgelerde Yerel Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ile İlgili Normlar, Stratejiler, Önerilen Politikalar ve Başarılı Örnekler" ile "Yerel Yönetimlerde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Nasıl Bakmalıyız?"*

Yasemin Sezgin *"Yerel Yönetimlerde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği için Mevcut ve Olması Gereken Hukuki Çerçeve"*

Prof. Dr. Berrin Koyuncu Lorosdağı *"Yerel Yönetimlerde Cinsiyet Eşitliği Kurumsal Yapısının Değerlendirilmesi"*

Dr. Özgün Akduran *"Belediyelerde Eşitlik Çalışmalarında Karşılaşılan Direnç ve Engelleri Nasıl Aşarız?"*

Gülfem Kırac Keleş *"Belediye Stratejik Planlarında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği" ve "Viyanalı Belediyesi Örneği"*

Ayşen Savcı *"İsveç Yerel Yönetimleri Örnekleri"*

Doç. Dr. Bilge Durutürk *"Adana Belediyesi Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Uygulaması"*

Doç. Dr. Ahu Sumbas *"Yerel Kararlara Katılımın Cinsiyeti ve Kadınların Temsili"*

Dr. Senem Yıldırım Özdem *"Yerelde Kadın Temsili: ABD Türkiye Karşılaştırması"*

Doç. Dr. Ayşegül Yakar Önal *"Toplumsal Cinsiyete Dayalı Bütçeleme'nin Genel İlkeleri ve Yaklaşımları"*

Doç. Dr. Burcu Yakut Çakar *"Yerel Yönetimler için Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Neden Kullanışlı Bir Araçtır?"*

Prof. Dr. Gülay Günlük Şenesen *"Belediye Bütçesine Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Çerçevesinden Bakma Denemesi"*

Doç. Dr. Yelda Yücel *"Yerel Yönetimlerde İzleme, Değerlendirmede Göstergelerin İşlevi, Zorluklar, Fırsatlar?"*

Dr. Hilal Arslan *"Yerelde Toplumsal Cinsiyet Verilerinin Değerlendirilmesi"*

Elinizdeki yol haritası buradaki uzman sunuşlarından yararlanarak Prof. Dr. Serpil Sancar tarafından kaleme alındı. Bu süreçte, KAMER'in çeşitli Yerel Eşitlik Eylem Planları hazırlanma süreçlerine katılmış üyeleri de katkı sundular. KAMER 20 ildeki hem İl Koordinasyon Kurullarında yer alan ve hem de Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele İl Eylem Planları süreçlerine katkı sağlayan üyelerinin de görüşleri alındı. KAMER Ekibi cinsiyet eşitliği için yereldeki öncelikli ihtiyaçları belirlemeye çalıştı ve bu görüşler metne yansıtıldı. Daha sonra ise mümkün olan en geniş katılım sağlanarak bu metin kadın kuruluşları, kadınlar ve çeşitli STK'larla paylaşıldı.

Bu çalışmalar sonucu ortaya çıkan metin elbette bir başlangıç ve taslak metin olarak görülmeli. Asıl yol haritası ve **Cinsiyet Eşitliği İçin Yerinden Yönetim Modeli**, bu metnin içerdiği bilgilerin hayata geçirilmesi için yapılacak çok sayıda çalışmayla şekillenecek. Bu dönüşümün önemli ve zahmetli bir süreç olacağını biliyoruz. Bu nedenle Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitliğinin yerel siyasete içerilmesi amacıyla yola çıkan ve çıkacak olan bütün kadın ve erkeklerin, örgüt ve kurumların emeklerine şimdiden teşekkür ederiz, herkesin yolu açık olsun. Bu hedefe yönelik her bir emeğin Türkiye'nin yeniden demokratikleştirilmesine büyük katkı sunacağından dair sonsuz inancımızla...

Serpil Sancar

İçindekiler

A. Yerel Yönetimlerde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin (TCE) Uluslararası Bağlamı.....	33
1. Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanması için Önerilen Stratejiler, Normlar ve Politikalar.....	33
2. Yerel Yönetimlerde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Sağlamanın Tarihsel Arka Planı.....	37
3. Yerel Yönetimlerde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği (TCE) için Küresel Yaklaşımlar.....	38
3.1 İnsan Haklarının Korunması ve Kent Hakkı Yaklaşımı ile Hazırlanan Belgeler.....	38
3.2 BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Çerçevesinde Hazırlanan Belgeler.....	40
3.3 Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Ana-Akımlaştırma Yaklaşımı ve Avrupa Yerel Yaşamda Kadın Erkek Eşitliği Şartı.....	40
4. Evrensel Norm ve Stratejilerle İlgili Önemli Kaynaklar.....	43

A. Yerel Yönetimlerde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin (TCE) Uluslararası Bağlamı³⁹

Dünyada, yakın zamanlara kadar demokrasinin yerel ya da ulusal düzeyde benzer normlar ve siyasi pratiklerle tanımlanmasına dair yaygın bir anlayış vardı. Bu anlayış zaman içinde değişti ve yerel düzeyde demokrasinin işlerliği için farklı açılardan da bakma gereği kabul edilmeye başlandı. Çünkü vatandaşların gündelik yaşamda çözüm bekleyen sorunlarını demokratik yöntemlerle ele alma düzeyi olan yerel siyasetin zaman zaman, ulusal düzeyden farklı politik çözümleri gerektirdiği görülmeye başlandı. Bu durumun **yerel yönetimlerde demokrasi eksikliği** olarak tanımlandığını görüyoruz.

1990'lı yıllardan başlayarak, dünyada, yerel düzeyde ortaya çıkan, özellikle de kadınların ve göçmenlerin karşı karşıya oldukları insan hakları ihlallerini çözecek politikalar öncelik kazandı. Vatandaş olmanın temel hukuki normu olan eşitliği sağlayacak yeni mekanizmalar üzerinde tartışmalar yoğunlaştı. Bu süreçte toplumsal cinsiyet eşitliği açısından **yerel demokrasinin normları, stratejileri, politikaları gözden geçirildi, yeniden tanımlandı ve küresel düzeyde ortak adımlar** atıldı.

Yerel demokrasinin geliştirilmesini desteklemek için oluşturulan küresel örgütlenmeler çok sayıda siyasi aktörün görüş ve yaklaşımlarını bir araya getirmeyi başardılar. Bu bakış açısı, ulusal düzeyde demokratik siyasetlerin temel belirleyicisi olan **insan haklarını koruma ve hayata geçirme politikalarını**, yerel düzeyde de etkin kılmak için bir ortak yol haritası hazırlanmasını istiyordu. Bunun için **demokratik ve eşitlikçi kentler** oluşturma hedefe konu; temel insan haklarından bir olarak ele alınan **kent hakkı ve yerel kalkınma** şartı çerçevesinde yapılabilecekler düşünüldü, tartışıldı, tanımlandı. Zaman içinde bu bakış açısına TCE'nin sağlanması hedefi de entegre edildi.

Türkiye, kendini çağdaş uygarlığın içinde bir ülke olarak kabul ederek, insan haklarını koruma ve demokrasi standartlarını geliştirmeye yönelik uluslararası çabaların içinde her zaman yer aldı. Bu konuda hazırlanan birçok sözleşme sürecinin hazırlayıcısı ve imzacısı oldu. Bunun son örneği de, çok sayıda kadın hakları örgütünün uzun çabalarıyla hazırlanan ve İstanbul şehrinde ilk imza töreni yapılan İstanbul Sözleşmesi (Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi)'dir.

Türkiye, toplumsal cinsiyet eşitliğini (TCE) sağlamaya yönelik bütün uluslararası çalışma süreçlerinde yer alarak aşağıda listesini göreceğiniz ve bu alandaki temel evrensel normları, stratejileri belirleyen ve uygulamaya yönelik politikaları öngören sözleşme metinlerini imzaladı ve böylece sözleşme içeriklerini uygulamayı taahhüt etti. Bu nedenle Türkiye'nin TCE'ni sağlamak için yapacağı çalışmaların temel çerçevesi, ilkeleri ve hedefleri bu metinlerde ana hatlarıyla tanımlanmıştır ve Türkiye bu sözleşme içeriklerini hayata geçirmek zorundadır.

Öyleyse şimdi bu temel sözleşmeleri ve ilgili siyasi metinleri tanımlayarak, sadece yerel yönetimlerin TCE'ni nasıl hayata geçireceğine ilişkin norm ve politikalar hakkında kısaca bilgi verelim.

1.Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanması İçin Önerilen Stratejiler, Normlar ve Politikalar

İnsan haklarını korumak için küresel stratejiler, başlangıçta, cinsiyet farklarını algılamayan "cinsiyet körü" bir bakış açısıyla hareket ediyordu. Ama zaman içinde, TCE'nin sağlanmasının kendiliğinden gerçekleşmeyeceği görüldü. Bu nedenle TCE'ni sağlamaya yönelik özel normlar, stratejiler ve politikalar geliştirilmeye başlandı.⁴⁰ Bu süreçteki önemli gelişmeleri belgeleyen uluslararası sözleşme ve siyasi belgelerin en önemlilerini şöyle listeleyebiliriz:

³⁹ Bu bölüm Dr. Ece Öztan'ın Atölye kapsamında yaptığı sunuştan yararlanarak hazırlanmıştır.

⁴⁰ Bu sürecin tarihi ve aşamaları hakkında bilgi için bkn: Serpil Sancar, 2021, *Toplumsal Cinsiyet Eşitsizlikleriyle Baş Etme Strateji ve Politikaları Eğitim Materyali*, CEİD Yayınları, <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/bitstream/handle/1/1416/Serpil%20Sancar%20-%20E%20c4%9fitim%20Materyali%20SON.pdf?sequence=4&isAllowed=y>

Temel toplumsal cinsiyet eşitliği (TCE) belgeleri

- 1981- *Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi* (CEDAW) Türkiye 1985 yılında imzaladı)
- 1995 IV. Dünya Kadın Kongresi ve *Pekin Eylem Planı* (en kapsamlı TCE politikalarını ilk tanımlayan metin- Türkiye 1995 yılında imzaladı)
- BM- 2015-2030 *Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları* (SKA), Eylem Planı (Hedef 5 yerel düzeyde cinsiyet eşitliğini odağına alıyor)
- BM- *Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol- Palermo Protokolü* (Türkiye, protokolü 13.12.2000 tarihinde imzalamış ve 2003 yılında onaylamıştır)
- AK- *Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi-İstanbul Sözleşmesi* (Türkiye 2011'de sözleşmeyi imzaladı ve 8 Mart 2012 tarihli Resmi Gazete'de Sözleşme yayınlandı. 20 Mart 2021 tarihinde Cumhurbaşkanı kararı ile Türkiye sözleşmeden çekildi)
- AK- *Cinsel Taciz ve Cinsel İstismara Karşı Çocukların Korunmasına İlişkin Sözleşmesi (Lanzarote Sözleşmesi)* (Türkiye 2011 yılında Sözleşmeyi imzaladı ve Resmi Gazete'de yayımlayarak yürürlüğe koydu)
- Avrupa Belediyeler ve Bölgeler Konseyi (CEMR)- *Avrupa Yerel Yaşamda Kadın-Erkek Eşitliği Şartı-2006* (Türkiye Belediyeler Birliği 2010 yılında CEMR'e üye olarak Sözleşmeyi imzalamak isteyen belediyelere kapı açtı)
- AK- *Tavsiye Kararları (Özellikle toplumsal cinsiyet kalıp yargıları, cinsiyet eşitsizliği, cinsiyetçilik ve kadınlara ve kız çocuklarına yönelik şiddet arasındaki ilişkiye vurgu yapan tavsiye kararı* (Recommendation CM/Rec (2019))

Türkiye burada adlarını vererek listelediğimiz sözleşmelerin hepsine imza atarak uygulamayı taahhüt etmiş ve 1990'lı yıllardan başlayarak bu uygulamayı gerçekleştirmek üzere bir bakanlık ve bağlantılı hizmet kurumları oluşturmuştu. Yakın zaman kadar bu konuda önemli yasal reformlar, eylem planları ve

kadın haklarını koruyucu hizmetler gerçekleştirildi. 2015 yılından bu yana ise, adım adım, bu evrensel ilkelere tersine uygulamalar başladı ve kadın haklarını korumada geri adımlar atıldı. Bunun bir göstergesi de İstanbul Sözleşmesi'nden cumhurbaşkanı kararı ile imzanın geri çekilmesidir.

Normlar ve Politikalar

Yukarıda en önemlileri hakkında kısa bilgi verdiğimiz sözleşme ve belgelerde yer alan norm ve politikaları da burada kısaca listeleterek özetleyelim.⁴¹ Türkiye imzaladığı uluslararası sözleşmeler gereğince aşağıda özetleyeceğimiz norm ve politikaları uygulamak zorundadır.

Normlar

Farklı cinsiyet, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine sahip bireylerin eşit haklardan yararlanmalarının sağlanması,

Eşitliğin sağlanması için cinsiyete dayalı ayrımcılıkların önlenmesi,

Hem ayrımcılık, hem de farklılık eşitliği anlamında toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması,

Her tür uygulamanın "insan onuruna saygı" gereğine uyum zorunluluğu,

Cins, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği, yaş, engellilik, etnik aidiyet, dini inanç, dil gibi farklı ayrımcılık nedenlerinin birden fazlasına maruz kalan bireylerin yaşadığı "çoklu eşitsizlik"lerin yarattığı ayrımcılıklara özel önem verilmesi (kesişimsellik ilkesi),

Doğrudan olduğu kadar dolaylı ayrımcılıkları da dikkate alma gereği,

Eşitlik gereği olarak ve eşitlik ilkeleriyle uyumlu olması şartıyla adalet ve hakkaniyet ilkelerine uyumun sağlanması,

Direnge eşitsizliklerin ve ayrımcılıkların üstesinden gelmek üzere "özel önlemler" ve "olumlu ayrımcılık" uygulanması,

Kadınların insan hakları ihlallerinin önlenmesi için insana yakışan iş, iş ve aile yaşamı dengesi, cinslerin ekonomik bağımsızlığı normlarının uygulamada dikkate alınması,

Her türlü uygulamada kadınların güçlenmesinin temel alınması,

Cinsel dokunulmazlığa karşı suçların mahiyeti nedeniyle şikayet ve soruşturma talepleri açısından "kadın beyanının" esas alınması.

Politikalar

İlgili kamu ve sivil otoritelerin TCE'yi sağlama siyasal iradesinin (commitment) sağlanması,

Temel politika olan ana akımlaştırmanın, yani toplumsal cinsiyet bakış açısını her yasa, politika, program ve projenin tasarım, uygulama ve izleme aşamalarında gerçekleştirilmesi,

Ana akımlaştırma için gerekli kurumsal yapıları geliştirmek,

Politikaların uygulanmasında rol alacak aktör, kurum ve faaliyetleri gösteren eylem planları hazırlamak,

Uygulama etkinliğini görebilmek için cinsiyet temelli veri toplamak ve düzenli yayınlamak,

Dirençli eşitsizlikleri yok etmek için olumlu ayrımcılık ve destek politikaları uygulamak,

Politika uygulamalarının etkilerini ve sağlanan dönüşümü görmek için cinsiyet etki analizi yapmak,

Kaynakların kullanımındaki etkileri görmek, cinsiyete dayalı bütçeleme (gender budgeting) yapmak,

Politikaların gerçekleştirme düzeyini görmek için metodolojik izleme yapmak,

Politika uygulamalarını izlemek için bağımsız izleme kurumlarını oluşturmak ve desteklemek,

Sosyal paydaşlarla işbirliği yapmak,

Erkekleri toplumsal cinsiyete duyarlılık geliştirme süreçlerine katmak,

İzlemeyi nesnel ve kolay hale getirecek toplumsal cinsiyet göstergeleri geliştirmek.

⁴¹ Daha geniş bilgi için bkn: Serpil Sancar, et.all, 2021, *Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini İzleme Raporu 2019-2020*, s. 21-42, <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/bitstream/handle/1/1792/Ceid%20y%C4%B111%C4%B1k%20Rapor.pdf?sequence=4&isAllowed=y>

Öyleyse Öncelikle Cinsiyet Körü Kamu Hizmetinin Dönüşümü Gerekliyor.⁴²

Modern kamu hizmeti anlayışı "cinsiyet körü"dür ve cinslerin eşitsizliğini yeniden üretirler. Modern insan hakları hukuku kadınların birçok sorununu anlamak ve çözüm üretmekte ne yazık ki başarısız olmuştur.

Kadınların erkeklerle eşit yurttaşlar olarak kabul edilmeleri, örneğin eğitim ve çalışma yaşamına erkeklere eşit koşullarda ulaşabilmeleri, eşit ücret ve gelir elde edebilmeleri, eşit mülkiyet ve miras hakkına sahip olmaları, can güvenliği ve şiddete karşı korunmaları taleplerinin tarihi yaklaşık iki yüz yıl kadar geriye gider.

Modern kamu yönetimi anlayışı piyasada, siyasette, gündelik yaşam ve hatta eğlence ortamlarında bile çoğunlukta olan erkeklerin taleplerine göre şekillendi; kadınların eşit hak talepleri görmezden gelindi ya da baskı ile karşılandı. Bu durum modern kamu yönetiminin ilke ve kurumlarının ortaya çıkışından bu yana, çok da değişmeyerek, devam etti. Buna "cinsiyet körü" kamu yönetimi deniyor ve değişmesi gerektiği belirtiliyor.

Kamu politikaları tarafından, gereksinmelerinin dikkate alınmadığını iddia eden kadınlar, bunun gerekçesi olarak kadınların, erkeklerden farklı sorumlulukları (ev düzenini sağlamak, çocuk yetiştirmek gibi) nedeniyle farklı gereksinmeleri ve öncelikleri olmasını gösterdiler. Kadınlar toplumsal yaşamda, erkeklerden farklı sorumluluklar üstlendikleri için farklı tür kamu hizmetlerine gereksinme duyduklarını söylediler. Örneğin kadınlara yönelik erkek şiddetinin önlenmesi bu gerekliliğin iyi bir örneğidir.

Kadın hakları hareketinin en temel başarılarından biri, "özel hayat" diye kapalı kapılar ardına gizlenen yaşamda, aile ve ev/evlilik içinde kadınların yaşadıkları ciddi hak ihlalleri olduğunu gözler önüne sermek oldu. Ev işleri ve çocuk/hasta/yaşlı bakımından sorumlu olan kadınların karşılıksız emeklerinin onları geçim açısından erkeklere bağımlı hale getirdiği vurgulandı.

Sonuç olarak kamu hizmetinin cinsiyet temelli ayrımcılığını engelleyebilmesi için hem kadınların kamu hizmetlerine eşit erişimini sağlanması hem de kadınların gereksinmelerini karşılayacak kamu hizmetlerinin planlanıp sürdürmesi gerekli.

⁴² Kamu hizmetinin cinsiyetlendirilmesi hakkında bilgi için bkn: Serpil Sancar, 2021, *Toplumsal Cinsiyet Eşitsizlikleriyle Baş Etme Strateji ve Politikaları Eğitim Materyali*, CEİD Yayınları, <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/bitstream/handle/1/1416/Serpil%20Sancar%20-%20E%c4%9fitim%20Materyali%20SON.pdf?sequence=4&isAllowed=y>

2. Yerel Yönetimlerde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Sağlamanın Tarihsel Arka Planı

Dünyada TCE için yerel düzeyde harekete geçme gereğinin 1970'li yıllarla birlikte nasıl geliştiğini gösterecek önemli aşamaları şöyle listeleyebiliriz.

1972 **BM İnsan Çevresi Konferansı**- Pek çok ülke, yerel düzeyde daha kaliteli bir yaşam oluşturma temel yolunun sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirmekten geçtiğini ve bunun yolunun çevrenin korunması ve yerel yaşamda demokrasinin geliştirilmesinden geçeceğini gördü. Bu görüşte çoğu ülkenin birleşmesi ile sonraki yirmi yılda önemli gelişmeler oldu.

1976- **HABITAT-I Konferansı** toplanarak yürü-
necek yolun tanımlanmasına başlandı.

1987- **Brundland Raporu** hazırlanarak yerel yaşamda çevre ve kalkınmanın sağlanmasına dair stratejiler tanımlanmaya başladı.

1992- Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı (Rio Zirvesi) toplandı ve burada **Gündem 21 Eylem Planı** hazırlandı.

1996- **HABITAT-II İnsan Yerleşimleri Konferansı** toplandı ve ortaya çıkan kavramsal çerçevede politika önceliklerine göre sürdürülebilir kalkınmanın sadece ekonomik değil, siyasal, çevresel, toplumsal bakış açılarını kapsayan bütünlüklü bir kalkınma modeli olduğu kabul edildi.

Bu gelişmeler amaçları uygulamaya destek olacak yeni uluslararası örgütlerin oluşması ile gerçekleşti;

Bu örgütler içinde ilk öne çıkan örgüt **Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği** (IULA) olmuştur. IULA 1998 yılında birçok ülke tarafından kabul edilen **Kadın ve Yerel Yönetimler Bildirisi**⁴³ ni (*Worldwide Declaration on Women in Local Governments*) hazırlamıştı.

Bugün için dünya çapında en kapsamlı örgütlerden biri **Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler Teşkilatı**⁴⁴ (UCLG)'dir. UCLG dünyanın farklı bölgelerinden 240.000 kenti temsil eden en kapsamlı yerel ve bölgesel yönetim ağıdır. 1996 yılında İstanbul'da düzenlenen **Habitat II Konferansı**'nda başlayan uzun bir süreç sonucunda UCLG, **Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği** (IULA), **Dünya Birleşmiş Kentler Federasyonu** (FMCU-UTO) ve **Metropol Kentler Birliği** (METROPOLIS) örgütünü bünyesine alarak UCLG adı altında birleşmiştir.⁴⁵

UCLG yerel düzeyde kadın - erkek eşitliğini temel amaçlarından biri olarak belirledi ve bu hedef bugün uygulamalara yön veren önemli gelişmelere kapı açtı.

Bu gelişmelere paralel olarak, Avrupa siyasi coğrafyası da insan haklarını koruma politikasını yerel düzeyde uygulamak ve özel olarak da toplumsal cinsiyet eşitliğini hayata geçirmek için önemli adımlar attı. **Avrupa Belediyeler ve Bölgeler Konseyi** (CEMR), yerel yönetimlerin sorumluluklarına TCE'ni gerçekleştirme hedefini de entegre etti. Bunun için **Avrupa Yerel Yaşamda Kadın Erkek Eşitliği Şartı** hazırlanarak kabul edildi.⁴⁶

⁴³ https://www.rgre.de/fileadmin/user_upload/pdf/resolutionen/hg_iula_women.html

⁴⁴ https://www.tbb.gov.tr/icerik_birlesmis-kentler-ve-yerel-yonetimler-dunya-teskilati-uclg_85#:~:text=UCLG%20Te%C5%9Fki-lat%C4%B1%20d%C3%BCnyan%C4%B1n%20farkl%C4%B1%20b%C3%B6lgelerinden,140%20%C3%BClkede%20aktif%20%C3%BCyelere%20sahiptir

⁴⁵ https://www.tbb.gov.tr/icerik_birlesmis-kentler-ve-yerel-yonetimler-dunya-teskilati-uclg_85

⁴⁶ Avrupa Yerel Yaşamda Kadın Erkek Eşitliği Şartı (The European Charter for Equality of Women and Men in Local Life), yerel yönetimlerin toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarını çerçeveleme ve hayata geçirmelerine yönelik olarak Avrupa Belediyeler ve Bölgeler Konseyi (The Council of European Municipalities and Regions-CEMR) tarafından 2005 yılında kabul edilmiştir.

3. Yerel Yönetimlerde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği (TCE) için Küresel Yaklaşımlar

Şimdi bu küresel normlar ve politikaları saptayan belgelerin yerel düzeyde TCE'ni gerçekleştirmek için önerdiği normlara ve politikalara nasıl yaklaştığına biraz daha yakından bakalım.

Yerel yönetimlerin TCE alanındaki sorumluluklarının uluslararası ölçekte tanımlanmasını üç temel yaklaşım üzerinden izlemek mümkündür:

■ **İlki kentlerin ve yerel yönetimlerin insan haklarının korunması ve hayata geçmesindeki rol ve sorumluluklarını odağa alan kentte insan hakları ile kent hakkı yaklaşımıdır.**

■ **İkincisi Birleşmiş Milletler (BM) Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) çerçevesinde geliştirilen yerel kalkınma odaklı politika ve projelerdir.**

■ **Üçüncüsü ise Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği kapsamında temel referans alınan ve doğrudan toplumsal cinsiyet eşitliği temel normunu yerel yaşamda hayata geçirmeyi amaçlayan ve bunu çoklu ayrımcılıkları ortadan kaldırma hedefi ile birleştiren yaklaşımıdır. Bu yaklaşım da bugün Türkiye'de önemli bir karşılık bulan Avrupa Yerel Yaşamda Kadın-Erkek Eşitliği Şartı çerçevesidir.**

Şimdi bu farklı yaklaşımları odağına alarak geliştirilen uluslararası belgelerin içeriğine kısaca bakalım.

3.1. İnsan Haklarının Korunması ve Kent Hakkı Yaklaşımı ile Hazırlanan Belgeler

Bu yaklaşım öncelikle insan hakları kentleri ve kent hakkı kavramlarını temel alan bir çerçeve sunmaktadır. Bu kapsamda kaleme alınan uluslararası belgeler şunlardır:

- **BM ve Dünya Kent Hakkı Şartı**
- **UCLG ve Kentte İnsan Haklarının Korunması Avrupa Şartı**
- **UCLG ve Kentte İnsan Hakları Küresel Şartı**
- **Avrupa Konseyi ve Avrupa Kentsel Şartı**

Bu uluslararası belgeler doğrudan TCE için hazırlanmış antlaşmalar olmamakla birlikte bu metinler bu konuyu da temel insan hakları içinde ele alarak geliştirilmiştir. Bu bağlamın nasıl gerçekleştiğine kısaca bakalım.

BM ve Dünya Kent Hakkı Şartı

2005 yılında BM, HABITAT, UNESCO gibi kurumların eşliğinde *Dünya Kent Hakkı Şartı*⁴⁷ hazırlanmıştır. Şart kent hakkını, "kentlerin sürdürülebilirlik, demokrasi, hakkaniyet ve sosyal adalet ilkeleri doğrultusunda adil bir şekilde kullanılması" (Madde 1.1.) olarak tanımlamıştır.

Şart'a göre kent hakkı, "uluslararası anlaşmalarla ortaklaşmış ve kabul görmüş, sivil, politik, ekonomik, toplumsal, kültürel ve çevresel tüm hakları içinde barındırmaktadır" (Madde 1.2.).

Şart kapsamında, toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili olarak, *Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi-CEDAW*'a ve *Pekin Eylem Planı* gibi kurucu temel metinlere referansla TCE'ne ve kadın haklarına yönelik, yerel düzeyde spesifik vurgulara yer verilmiştir. Buna göre:

- **Eşitlik ve ayrımcılık yasağı maddesi altında kadınlara eşit olanaklar sağlanması (Madde 2.3)**
- **Savunmasız durumdaki kişi ve gruplar için özel koruma sağlanmasında kadınların da içerilmesi (Madde 2.4)**
- **Kente dair kamu politikaları, bütçe ve program tasarımlarıyla ilgili kararlara katılımı kadınlarla yönelik olumlu ayrımcılık tekniklerinin uygulanması (Madde 8.3)**
- **Barınma hakkı temelinde mülkiyet edinmede cinsiyet eşitliği (Madde 14.4)**
- **İstihdam hakkı ile ilgili maddede kadınların istihdama erişimini kolaylaştıracak çocuk bakımı ve engelli bakımı hizmetleri sunulması (Madde 15.4)**
- **Şart'ın kent hakkına dair normların ihlâl edilmesi durumunda uygulanacak yasal ve yönetsel yaptırımları öngören maddede, kadınların şehir yönetimine siyasal katılımına engel teşkil eden durumların önlenmesi (Madde 19.1)⁴⁸ yer almıştır.**

⁴⁷ <https://www.uclg-cisdp.org/sites/default/files/World%20Charter%20for%20the%20Right%20to%20the%20City.pdf>

⁴⁸ <https://ceidizler.ceid.org.tr/dosya/ceidWeb1.4.1.1.5.pdf>, s.28

Dünya Kent Hakkı Şartı, politika ve uygulama düzeyinde, doğrudan ya da dolaylı olarak, ulusal ve yerel yönetimlerin, TCE için de uygulanması gereken önemli taahhütleri içermektedir. Bunlardan önemlileri şöyledir:

■ Şart'ta belirtilen ilkelerle uyum içinde, kent hakkına adanmış **kurumsal çerçeveler geliştirmek ve teşvik etmek,**

■ Kentlere uyarlanmış bir sürdürülebilir kalkınma modeli için acilen **eylem planları** oluşturmak,

■ Kentlerde sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek için geniş **sivil toplum katılımına sahip ortaklık platformları** oluşturmak,

■ İnsan hakları sözleşmelerinin ve kent hakkı oluşumuna katkıda bulunan diğer uluslararası ve bölgesel araçların kabul edilmesini ve uygulanmasını teşvik etmek.

UCLG ve Kentte İnsan Haklarının Korunması Avrupa Şartı

İnsan hakları kenti kavramı Avrupa siyasi coğrafyasında çok detaylı olarak ele alınmıştır. UCLG 2001'de *Kentte İnsan Haklarının Korunması Avrupa Şartı*'nın (*The European Charter for the Safeguarding of Human Rights in the City*) hazırlanıp kabul edilmesini sağlamıştır. Bu ortaklaşmanın önemli aktörü olan *Avrupa İnsan Hakları Kentleri Hareketi*⁴⁹ kapsamında 360'den fazla belediye Şartın imzacısı olmuştur. Türkiye'den Şartın imzacısı konumunda olan tek kent İstanbul'dur. İnsan Hakları Kentleri Hareketi yalnızca Avrupa'da değil dünyada da yerel yönetimler arasında toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın haklarını da içeren insan hakları kentleri gündemini oluşturmuştur.

UCLG ve Kentte İnsan Hakları Küresel Şartı

UCLG 2011'de yeni bir adım daha atarak *Kentte İnsan Hakları Küresel Şartı*'nın hazırlanmasını sağladı; çok sayıda yerel yönetim tarafından imzalanarak uygu-

lamasını teşvik etti ve yerel yönetimlere bu alanda destekler sunma kararı aldı.

Kentte İnsan Hakları Küresel Şartı, "Kadınların ve Erkeklerin Eşitlik Hakkı" başlığı altında, "Kent, kadınlara karşı ayrımcılık yapan her tür eylem ve uygulamadan sakınır ve kamu yetkililerinin ve kurumlarının da bu taahhüde uygun hareket etmelerini temin eder. Kent, özellikle siyasal, toplumsal, ekonomik ve kültürel alanlarda, kadınların tam gelişimini temin etmek amacıyla ve insan hakları ve temel özgürlüklerini erkeklerle eşitlik temelinde uygulamalarını ve bunlardan yararlanmalarını sağlamak için tüm uygun önlemleri alır" hükmünü içeriyor.

Şart, yerel uygulamaların geliştirilmesi için bazı yeni mekanizmalar da önermiştir:

■ Uygulamada kent yönetimlerinin her bir hak için spesifik göstergeler ve eylem planları oluşturmasını,

■ Şartın uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesinin sağlanması için gerekli olan kurulların oluşturulmasını,

■ Şartın uygulanması ve etkilerinin düzenli olarak izlenmesi için bir halk danışma süreci oluşturulmasını,

■ Kent hakkının hayata geçmesi için yerel, bölgesel ve ulusal düzeylerde çoklu işbirliklerine gidilmesini öngörmektedir.

Avrupa Konseyi ve Avrupa Kentsel Şartı

Kent hakkı ve insan hakları kentleri yaklaşımı çerçevesinde değineceğimiz son metin Avrupa Konseyi bünyesinde ilki 1992, ikincisi 2008 yıllarında geliştirilen *Avrupa Kentsel Şartı*'dır. Her iki Şart da kent haklarına ilişkin olarak Avrupa'da temel referans metinlerindedir. Avrupa Konseyi'nin *Yerel ve Bölgesel Yönetimler Konferansı*, 1992 tarihli ilk Şartın ardından, 2008 yılında *Avrupa Kentsel Şartı 2: Yeni bir Kentlilik için Manifestoyu* kabul etmiştir.

⁴⁹ Önce Fransa'daki Saint-Denis kenti, *Kentte İnsan Haklarının Korunmasına İlişkin Avrupa Şartı*'nı kabul etti. 2009'da Güney Kore'de Gwangju kenti bir insan hakları belediyesi kurdu ve 2011'de *1. Dünya İnsan Hakları Şehirleri Forumu*'nu düzenledi. 2011 yılından beri her yıl Güney Kore'nin Gwangju şehrinde Dünya İnsan Hakları Kentleri Forumu (World Human Rights Cities Forum) düzenleniyor. İnsan hakları kentleri yaklaşımına ve uygulamalarına destek veren, bu alanda çalışan yerel yönetimleri, bölgesel ve küresel aktörleri, ağları, platformları, STK'ları, uzman ve akademisyenleri bir araya getiriyor. *Forum*, insan hakları şehirlerini, "hem yerel bir topluluk hem de yerel bağlamda insan haklarının temel değerleri ve yol gösterici ilkelerini geliştirmede rol model olacak bir sosyo-politik süreç" olarak tanımlıyor. Şu anda Asya, Afrika, Avrupa, Kanada, Amerika Birleşik Devletleri ve Latin Amerika'da birçok insan hakları kentleri var. Bu süreç *Avrupa İnsan Hakları Kentleri Hareketi* olarak adlandırılıyor.

<https://uclg-cisdp.org/en/news/european-charter-safeguarding-human-rights-city>

3.2. BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Çerçevesinde Hazırlanan Belgeler

BM'in küresel kalkınmayı amaçlayan eylem planlarından ikincisi 2015-2030 dönemini kapsamak üzere *Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA)* adıyla kabul etmiştir. Bu hedefler arasında yer alan 11. Hedef, "*Sürdürülebilir Şehirler ve Yaşam*" başlığını; 5. Hedef ise "*Toplumsal Cinsiyet Eşitliği*" başlığını taşır ve her iki hedef de diğer hedeflerle entegre bir biçimde uygulanmak üzere tanımlanmıştır. 5. Hedefin 5.5. alt hedefi ise doğrudan kadınların tam ve etkin katılımını tanımlarken yerel düzeyi de içermiştir:

"5.5. Kadınların siyasi, ekonomik ve sosyal hayatın karar verme süreçlerine tam ve etkin bir biçimde katılmalarının ve kadınlara karar verme mekanizmalarında, her düzeyde lider olabilmeleri için eşit fırsatlar tanınmasının güvence altına alınması."⁵⁰

SKA'nın 5.5.1b alt hedefi, daha önce tanımlanmış olan meclislerde kadınların temsili ile ilgili izleme çerçevesini, yerel yönetimlerde kadınların temsilinin de bir izlenecek gösterge olarak eklenmesini öngörmüştür.

BM çerçevesinde sürdürülen kalkınma odaklı çalışmalar Yerel Gündem 2030 programının geliştirilmesiyle günümüzde de sürdürülmektedir.

Yerel Gündem 2030 (YG2030)

2016'da düzenlenen HABITAT-III Konferansı (3. BM Konut ve Sürdürülebilir Kentsel Gelişme Konferansı) gelecek 20 yılın gündemini *Yerel Gündem 2030 (YG2030)* diğer adıyla "*Yeni Kentsel Gündem*" belgesi ile tanımladı.⁵¹

YG2030 kentsel yaşam kalitesinin iyileştirilmesi ile ilgili her katmanda toplumsal cinsiyet eşitliğini hayata geçirme gereğini vurguluyor. YG2030'nin 5. Maddesi TCE'ni hem tek başına bir norm olarak belirlemiş; hem de diğer bütün hedeflere, ana-akımlaştırma yöntemiyle entegre edilmesini öngörmüştür. TCE'nin ana-akımlaştırma ile entegre edileceği alanlar şunlardır:

- Kararlara katılım (Madde 13c),
- Çevre planlaması (Madde 14c),
- Kentsel gelişim projeleri (Madde 26),
- Konut ve barınma politikaları (Madde 32),
- Tapu ve mülkiyet edinme (Madde 35),
- Farklılıkların kucaklanması ve çok kültürlülüğün korunması (Madde 40),
- Katılımcılık (Madde 42),
- Kentsel ve bölgesel politika ve planlama süreçleri (Madde 92),
- Yeşil alanlar, sokaklar, kamusal alanların güvenli kılınması, erişilebilirliği (Madde 100),
- Güvenli, erişilebilir, katlanılabilir maliyetli kentsel ulaşım ve hareketlilik (Madde 114),
- Mali planlama ve yönetim (Madde 151).

3.3. Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Ana-Akımlaştırma Yaklaşımı ve Avrupa Yerel Yaşamda Kadın Erkek Eşitliği Şartı

Yerel yönetimlerin TCE politikalarını hayata geçirmek için *Avrupa Belediyeler ve Bölgeler Konseyi (CEMR)* 2006 yılında *Avrupa Yerel Yaşamda Kadın Erkek Eşitliği Şartı*'ni kabul etti. Yerel düzeyde TCE'ni hayata geçirmek için en kapsamlı belge olan *Şart*'a Türkiye, *Türkiye Belediyeler Birliği (TBB)*'nin 2010 yılında CEMR'e üye olması yoluyla katıldı. TBB, Türkiye'de tüm belediyeleri ulusal ve uluslararası düzeyde temsil yetkisine sahip ve bütün belediyelerin doğal üyesi olduğu tek yerel yönetim birliği olarak belediyelerin bu Şart'ı kabul etmelerinin önünü açtı. *Şart*'a göre, her bir belediyenin, kendi adına Şart'ı imzalaması ve uygulamaya başlaması gerekiyor.

Şart küresel ölçekte 36 ülkeden 1865 belediye tarafından imzalanmış ve Türkiye'de de toplam 1390 belediyenin 34'ü bu Şart'a imza atmıştır.⁵²

Şimdi *Şart*'ın içeriği hakkında kısa bilgi verelim:

Avrupa Yerel Yaşamda Kadın-Erkek Eşitliği Şartı, üç temel bölümden oluşmaktadır.⁵³

⁵⁰ <https://turkey.un.org/tr/sdgs/5>

⁵¹ HABITAT-III (2017) *BM Yeni Kentsel Gündem* (71/256 BM kararı). <https://habitat3.org/wp-content/uploads/NUA-Turkish.pdf>.

⁵² Şart'ı imzalayan Belediyelerin listesi için bkn.

https://tbb.gov.tr/Tr/icerik_cemr-avrupa-yerel-yasamda-kadin-erkek-esitligi-sarti_304

⁵³ Şart ile ilgili bilgiler hakkında Ece Öztan ve Yasemin Yılmaz'ın Atölye sunuşlarından yararlanılmıştır.

Şartın ilk bölümünde yerel yaşamda eşitlik için yol gösterici **temel ilkeler**; ikinci bölümünde yerel yaşamda eşitlik ilkelerinin uygulanmasına ilişkin **taahhütler** ve bu taahhütlerin **kurumsal yönetim çerçevesi** yer almaktadır. Üçüncü bölümde ise, ilk bölümde yer alan ilkelerin hayata geçirilmesine ilişkin **özel düzenleme alanları** tanımlanmıştır. Bu anlamda, şartın ilkeler ve taahhütler bütünü olmasının ötesinde, uygulamaya yönelik yol gösterici yönetsel çerçeve ve mekanizmaları da tanımlamış olması önemlidir.

Şart'ın İlkeleri

Şartın ilkeler bölümünde, yerel eşitlik açısından, **kadın-erkek eşitliği temel bir hak** olarak tanımlanmaktadır.

Şart, toplumsal cinsiyet eşitliğini ırk, etnik köken, ten rengi, inanç, siyasi ve diğer görüşler, ulusal azınlık mensubu olma, doğum, engellilik, yaş, cinsel yönelim, mülkiyet, sosyo-ekonomik statüye dayalı **çoklu ayrımcılık ve dezavantajlar** çerçevesinde ele almaktadır.

Şart, yerel yönetimleri **tüm faaliyetlerine toplumsal cinsiyet bakış açısının yerleştirilmesi**, toplumsal cinsiyet **kalıpyargılarının tasfiyesi**, **eylem planları için kaynak tahsisi** konusunda sorumlu kılmaktadır.

Yerel yönetimlere yüklenen bu sorumluluklar, eşitliğin hayata geçirilmesi konusunda oldukça **kapsamlı bir eylem alanı** gereğini merkezine koymaktadır. Yerel yönetimlerin hazırlayacağı eşitlik eylem planları ise bu amaçları gerçekleştirmek için temel araç konumundadır.

Birinci bölümde imzacı tarafların çalışmalarında benimseyeceği temel ilkeler şöyle özetlenebilir:

- **Kadın-erkek eşitliği temel bir haktır.**
- **Kadın-erkek eşitliği için çoklu ayrımcılık ve dezavantajlar hususlarının gerektiği biçimde ele alınması gerekir.**
- **Kadınların ve erkeklerin karar alma süreçlerine dengeli katılımları demokratik bir toplum için ön koşuldur.**
- **Toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının tasfiyesi kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasında temel önem taşımaktadır.**

■ **Yerel ve bölgesel yönetimlerin tüm faaliyetlerine toplumsal cinsiyet bakış açısının yerleştirilmesi kadın-erkek eşitliğinin ilerletilmesi için gereklidir.**

■ **Eylem planları ve programları için gerekli kaynağın tahsisi kadın-erkek eşitliğinin ilerletilmesi için gereklidir.**

Şart'ın Taahhütleri

İmzacı yerel yönetimlerin uygulamaya ilişkin taahhütleri arasında, iki yıl içerisinde, **Eşitlik Eylem Planlarını geliştirmesi, onaylaması ve uygulamaya geçirmesi taahhüdü** yer almaktadır.

Ayrıca bu eylem planlarının **katılımcı süreçlerle ve müzakere ile hazırlanması, kaynak tahsisi, zaman planlaması**, şartın içerdiği tüm konuları içermesi, planın açık bir şekilde paylaşılması, izlenmesi ve periyodik olarak gözden geçirilmesi ve yenilenmesine ilişkin taahhütler yer almaktadır.

Uygulamada **küresel düzeyde işbirliği**, diğer imzacı **yerel yönetimlerle bilgi alışverişi** içinde yer almak gibi taahhütler de yer almaktadır.

Şart'ın Uygulamaya Dönük Önerileri

Şart'ın üçüncü bölümü yerelde kadın erkek eşitliğinin sağlanmasıyla ilgili somut **taahhütleri** içermektedir. İmzacı taraf, farklı ihtiyaçlara sahip kadınların politik ve kamusal karar alma mekanizmalarının tüm aşamalarına dahil edilmesini, dengeli katılımlarını ve eşit temsillerini taahhüt etmektedir. Bu bölümde yer alan 8 ana başlık ve içerikleri şöyledir:

■ **Demokratik Hesap Verebilirlik:** Siyasi temsil, siyasi ve medeni hayata katılım, eşitlik için kamusal taahhüt, eşitliği geliştirmek için ortaklarla çalışma, kalıp yargılarla mücadele.

■ **Eşitlik için Genel Çerçeve:** Çoklu ayrımcılıkla mücadele.

■ **İşveren Rolü:** Kadınların çalışma yaşamına eşit katılımı, eşit haklara sahip olması, iş yerinde cinsel tacize karşı mücadele, iş ve özel yaşamın dengelenmesi.

■ **Kamu İhaleleri ve Sözleşmeleri:** Kamu ihalelerine ilişkin görevlerin ve yükümlülüklerin yerine getirilmesinde kadın-erkek eşitliğinin sağlanması.

■ **Hizmet Sunum Rolü:** Eğitim ve yaşam boyu öğrenme, sağlık, sosyal bakım ve hizmetler, çocuk bakımı, bakmakla yükümlü olunan diğer bireyler için bakım hizmetleri, sosyal içerme, barınma/konut, kültür/spor ve rekreasyon, emniyet ve güvenlik.

■ **Planlama ve Sürdürülebilir Kalkınma:** Kentsel ve yerel planlama, ulaşım, ekonomik kalkınma ve çevre sorunlarının çözümü.

■ **Düzenleme Rolü:** Kadınların ve erkeklerin özel ihtiyaçlarını ve koşullarını dikkate almak.

■ **Eşleştirme ve Uluslararası İşbirliği.**

Şart'ın içeriğini kısaca özetlersek:

■ *Şart, yerel yönetimleri, eşitliğin hayata geçirilmesi konusunda çok boyutlu ve kapsamlı bir eylem alanının merkezine yerleştiriyor.*

■ *Şart kapsamında, yerel yönetimlerin hazırlayacağı eşitlik eylem planları temel araç konumundadır.*

■ *Şart'a göre belediyeler, yerel halkın yaşamını doğrudan etkileyen plan, program ve hizmetlerin geliştirilmesinde toplumsal cinsiyete duyarlı bakış açısı benimsemelidir.*

■ *Bu bağlamda, kadınların sosyo-ekonomik koşulları, gündelik yaşam deneyimleri, ihtiyaçları, gereksinimleri ve beklentileri önemle dikkate alınmalıdır.*

■ *Şart'ı imzalayan belediyeler, bu Şart'ı imzalayarak yerelde kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasında güçlü bir irade ortaya koymaktadır.*

Türkiye'de Şart'ı 34 belediye imzalamıştır.

Türkiye'de, merkezi siyasetin yerel siyasi kurumların güçlenmesine çok olumlu bakmadığı, uzun yıllardır mevcut siyasi rejimin bilinen bir özelliğidir. Bu nedenle, hem hükümet ve bakanlıklar düzeyinde hem de siyasi partilerin merkez yönetimlerinde, yerel siyaset, demokrasiyi güçlendirme meselesi olarak değil, sadece yerel seçmen desteğini sağlayacak kamu hizmetleriyle ilişkili görülür. Bu durum, yukarıda belirttiğimiz sözleşmelerin, çoğu zaman bir devlet ve kamu politikası olarak, yerelde uygulanmasını engellemiştir. Mevcut durumda, çoğu yerde bu norm ve politikaların uygulanması sadece seçilmiş veya atanmış yerel yöneticilerin kendi tercihlerine kalmakta-

dır. Sonuçta Türkiye'de Şart'ı imzalayan sadece 34 belediye vardır ve ileride göreceğimiz üzere bunların önemli bir kısmı da sadece Şart'ı imzalamakla kalmış olup sözleşme içeriğini yerine getirmekle çok da ilgilenmemişlerdir. İmzacı belediyelerin çoğu gerekli uzmanlık bilgisine, duyarlılığa ve siyasi iradeye sahip olmadan, bu konuda gerekli uygulamaları tamamlamış gibi davranıyorlar ve belediyelerin bağlı oldukları siyasi parti merkez politikalarının bu konudaki duyarlılığının da sürmesine neden oluyorlar. Hatta bu durum yerel düzeyde kadın haklarındaki geri gidişin arkasındaki temel nedenlerden biri olarak etkili oluyor.

Ayrıca, Türkiye'de belediyelerin Şart'ı imzalamaya başladığı dönemden itibaren, yerel düzeyde, toplumsal cinsiyet eşitliği mekanizmalarının oluşturulması konusunda yükselen bir ivme söz konusu iken, 2016 yılından itibaren Olağanüstü Hal dönemi uygulamalarıyla süreç tersine dönmeye başlamıştır. Bu alanda uygulanan uluslararası projeler durdurulmuş; OHAL uygulamalarıyla kayyım atanan belediyelerde kadın merkezleri kapatılmış ve oluşturulmaya başlanan eşitlik mekanizmaları işlevsizleşmiştir.

Bu nedenle Şart'ı imzalayan belediyelerde bugüne kadar TCE'ni gerçekleştirmek için ne tür gelişmeler olduğunu saptamak da bu çalışma için yol gösterici olacaktır.

Aslında Şart'ın yerel yönetimlerce imzalanmasının teşvik edilmesi gerekir; Şart'ın imzalanması hem bir ülke politikası hem de siyasal partilerin seçim rekabet stratejilerinin bir parçası haline gelmelidir. Bu konuda önemli siyasi rol öncelikle kadın hareketine ve hak temelli sivil örgütlere düşmektedir. Bu sivil örgütlerin siyasi talepleri ve ısrarlı çalışmaları ile ancak bir ivme oluşturmak mümkündür. Yerel siyasi dönüşümlerle ilgili esas politika belirleyicilerin siyasal partiler olduğu unutulmamalı ve dönüşümün öncelikle siyasal parti politikalarında olması gereği her zaman göz önünde tutulmalıdır.

4. Evrensel Norm ve Stratejilerle İlgili Önemli Kaynaklar

ALEMDAR, Zeynep & ÇETİN, Evra (2020), "Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Erişimde Normlar ve Standartlar", CEİD Eğitim Materyali, <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1411>

Avrupa Kentsel Şartı II: Yeni Bir Kentlilik İçin Manifesto, <http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/695>

IPU, 2011, *Gender-Sensitive Parliaments A Global Review of Good Practice*, yazar Sonia Palmieri, https://www.academia.edu/48524340/Gender_Sensitive_Parliaments_A_Global_Review_of_Good_Practic

IPU, 2016, *Evaluating gender sensitivity of parliaments: A self-assessment toolkit*, <https://www.ipu.org/resources/publications/toolkits/2016-11/evaluating-gender-sensitivity-parliaments-self-assessment-toolkit>

ODER, Emrah & AYATA, Gökçeçişek & ERYILMAZ, Dilek (2010). "Kadın Hakları Uluslararası Hukuk ve Uygulama", İstanbul Bilgi Üniversitesi yayınları.

UNDP, 2018, *Yerel Yönetimlerde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Ana-akımlaştırılması*, <https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/library/poverty/yerel-yoenetimlerde-toplumsal-cinsiyet-eitliinin-anaakmlatrlmas.html>

UNDP, 2021, *Gender Equality in Public Administration*, <https://www.undp.org/publications/global-report-gender-equality-public-administration>

UN Women, 2021, *SDG Indicator 5.5.1b Women's Representation in Local Government* yazar Ionica Berevoescu, <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2022/01/womens-representation-in-local-government>

UN Women, 2021, *Women's Representation in Local Government: A Global Analysis*, hazırlayanlar Ionica Berevoescu ve Julie Ballington, <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2022/01/womens-representation-in-local-government>

İçindekiler

B. Küreselden Yerele: Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Uygulamaları.....	46
1. Türkiye’de Yerel Yönetimlerde TCE Politikalarının Gelişiminin Kısa Tarihçesi.....	46
2. Türkiye’de Yerel Yönetimlerde TCE: İlk Uygulamalar.....	46
3. Türkiye’de Yerel Yönetimleri Düzenleyen Mevzuatın TCE Duyarlılığı.....	50
4. Stratejik Mevzuat Listesi.....	53

B. Küreselden Yerele: Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Uygulamaları⁵⁴

Bu bölümde, A Bölümünde özetlediğimiz normlar, yaklaşımlar ve önerilen politikaların hayata geçirilmesi için Türkiye’de neler yapıldığına bakalım. Türkiye de 1990’lı yılların sonundan başlayarak bu uluslararası ortak akla paralel hareket etmeye başladı; uluslararası örgütlerle işbirliği yaparak **yerel yönetimlerde demokratikleştirici dönüşümleri** uygulamaya yönelik projelere destek verdi.

1. Türkiye’de Yerel Yönetimlerde TCE Politikalarının Gelişiminin Kısa Tarihçesi

Bu sürecin önemli aşamalarını kısaca listeleyelim:

- 1992 - *Türkiye Avrupa Kentsel Şartı-1*’i kabul etti.
- 1997 - *BM Yerel Gündem 21 Programı* uygulanmaya ve bu Programın bir ayağı olarak **Kent Konseyleri** kurulmaya başlandı. Kent Konseyleri yerel düzeyde sürdürülebilir kalkınmanın, katılımcılığın ve yerel demokrasinin gerekli bir kurumsal mekanizması olarak tanımlandı.
- 2005 - 5393 sayılı Belediye Kanunu’nun 76. maddesine göre Kent Konseylerinin kurulması yasallaştırıldı.
- 2006 - *Kadın Dostu Kentler Birleşmiş Milletler Ortak Programı* uygulanmaya başlandı.
- 2006 - *Kent Konseyleri Yönetmeliği* İçişleri Bakanlığı tarafından yayınlandı.⁵⁵
- 2008 - *Türkiye Avrupa Kentsel Şartı-2*’yi kabul etti.
- 2009 - Kent Konseyi Yönetmeliği’nde bazı değişiklikler yapıldı. Madde 11’deki değişiklik ile kadın meclisi başkanı kent konseyi yürütme kurulu üyesi haline getirildi. Madde 16/A ile belediyelerin kent konseylerine ödenek ayırmak suretiyle aynı ve nakdi yardım yapacakları belirtildi. Bu tarihten sonra yapılan ilk yerel seçim olan Mart 2009 Yerel Seçimlerinden sonra pek çok belediyenin desteğiyle kent konseyleri ve bunların alt meclisi olarak kadın meclisleri kuruldu. Ancak bu yönetmelik değişikliği ile kent kon-

seyleri ve alt kadın meclislerinde beklenen değişiklik olmadı çünkü yapılan değişiklik kent konseylerine ve kadın meclislerine yeterli yetki ve kaynak ve bağımsız olabilme koşullarını sağlamadı.

2010 - Türkiye Belediyeler Birliği (TBB) **Yerel Yaşamda Avrupa Kadın-Erkek Eşitliği Şartı**’nı hazırlayan Avrupa Belediyeler ve Bölgeler Konseyi (CEMR)’e üye oldu. Böylece belediyelerin Şart’ı imzalamasının önü açıldı.

İçişleri Bakanlığı Genelgesi yayınlandı.⁵⁶

2012 - İçişleri Bakanlığı tarafından *Kadın Dostu Kent Olma Taahhütnamesi* hazırlanarak pilot illerin valiliklerince imzalanması sağlandı.

2013 - İçişleri Bakanlığı *Türkiye’de Mahalli İdarelerle İlgili Mevzuat ve Kadın-Erkek Eşitliği’nin Sağlanmasına İlişkin Engeller Hakkında Yasal İnceleme Raporu*’nu hazırlayarak yayınladı.

Yukarıda listelediğimiz Türkiye’de uygulanması gereken mevzuat ve uygulamaya yön vermeyi amaçlayan kararlar bu konuda bugüne kadar gelinen noktayı göstermektedir. Bu gelişmelerin olumlu olduğu açıktır. Ama sorun, Türkiye’de birçok konuda olduğu gibi, artık bu mevzuatın uygulanmamasıdır. Türkiye’nin bu norm ve politikalarla bağını kopartıp başka bir rotaya doğru gitmekte olduğunu görmek gerekmektedir.

2. Türkiye’de Yerel Yönetimlerde TCE: İlk Uygulamalar

Önceki bölümde ele aldığımız uluslararası normlar, stratejiler ve politikaların hayata geçirilmesi için bu belgelerin hazırlanmasını sağlayan uluslararası örgütlerce ilk uygulamaları desteklemek için önemli projeler geliştirildi ve uygulamaya başlayan ülkelere çeşitli destekler sağlandı. Dünyanın her yerinde uygulamaya yön veren ve destekleyen bu proje ve programlardan Türkiye de yararlandı. Bunlardan en önemli olan iki programdan bahsetmek gerekir:

Yerel Gündem 21 Programı

Kadın Dostu Kentler Programı

⁵⁴ Bu bölüm Dr. Ece Öztan tarafından Atölye’de yapılan sunuştan yararlanarak yazılmıştır.

⁵⁵ 08.10.2006 tarih ve 26313 sayılı Resmî Gazete.

⁵⁶ Bkn D. Yerel Kararlara Katılımın Cinsiyeti ve Kadınların Temsili, Önemli Kaynaklar s. 99

Yerel Gündem 21 Programı

BM'nin *Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri* kapsamında yerel yönetimlerin toplumsal cinsiyet eşitliğini hayata geçirmek yolunda oluşturacakları politika ve mekanizmalara ilişkin yaklaşımını yansıtan *Yerel Gündem 21 Programı* bütün dünyada uygulamaya destek oldu.

Yerel Gündem 21 Programı 1992 yılında Rio de Janeiro'da gerçekleştirilen BM *Dünya Çevre ve Kalkınma Konferansından* başlayarak, 1996'da İstanbul'da gerçekleştirilen Habitat-II "Kent Zirvesi"ne kadar uzanan BM Konferansları dizisinde genişleyerek küresel ölçekte yaygınlaştı.

Yerel Gündem 21 Türkiye'de 1997 yılında, "Türkiye'de Yerel Gündem 21'lerin Teşviki ve Geliştirilmesi" Projesi ile başladı. *Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği* (IULA-EMME)'nin Türkiye'de bulunan Doğu Akdeniz ve Orta Doğu Bölge Teşkilatı'nın eşgüdümünde ve UNDP desteğiyle sürdürülen Proje başlangıçta 9 kenti kapsadı ve daha sonra 23 kente genişletilerek uygulandı.

İçişleri Bakanlığının 19 Mart 1998 tarihinde tüm Valiliklere, kamu görevlilerinin Yerel Gündem 21 Programı'nı desteklemesi için bir Genelge göndermesi, proje ortaklarının çalışmaları için ortam sağladı ve teşvik edici oldu.

Proje 2000 yılında 48 yerel yönetimin katılımıyla devam ettirildi. İkinci aşamada yeni katılımlarla proje ortağı yerel yönetimlerin sayısının 50'yi aşması ve çeşitli alt projelerle büyümesi sonrasında, *Yerel Gündem 21* uygulamaları "proje" çerçevesinden çıkarılarak, uzun erimli bir "Program"a dönüştürüldü.

Türkiye'de Yerel Gündem 21 Programı uygulanması kapsamında yerel yönetimlerde *kent konseyleri* ve bazı kent konseylerinin bünyesinde de *kadın meclisleri*, *kadın komisyonları*, *kadın platformları* kurulmasını sağladı. Program ortağı kentlerde oluşturulan Kent Konseyleri; merkezi yönetim, yerel yönetimi ve sivil toplumu "ortaklık" anlayışıyla buluşturan yönetim mekanizmaları olarak tasarlandı.

Kent Konseyleri 2005 yılında 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 76. Maddesinde yapılan bir düzenleme ile hukuk sistemimize dâhil oldu ve 2006 yılında kurulması zorunlu hale getirildi. *Kent konseylerinin* görevleri ve çalışma ilkelerine ilişkin olarak İçişleri Bakanlığınca 2006 yılında *Kent Konseyleri Yönetmeliği* hazırlandı. Yönetmelikte 2009 yılında bazı değişiklikler yapıldı. Bu değişikliklerle "kent konseylerinin; farklı yönetsel birimlerin ortaklık anlayışına dayalı olarak kent yönetiminin sürdürülebilir kalkınma ilkeleri temelinde ortak akıl ve uzlaşma yolu ile sağlandığı demokratik yerel yönetim yapıları" olduğu belirtiliyor. 2006 tarihli Yönetmelik hükümlerine göre "*kent konseyleri tarafından oluşturulan görüşler, belediye meclisinin ilk toplantısında değerlendirilmek ve ardından kent konseyine bildirilmek*"⁵⁷ zorundadır.

Kent Konseylerinde "*tüm ortakların yeterli biçimde temsil edilmeleri; çalışma grupları ya da 'koza'lar oluşturulması ve kadınların ve gençlerin bunların bünyesinde etkin olarak yer almaları; Yerel Gündem 21 sürecinin eşgüdümünü sağlayacak ve destekleyecek bir Genel Sekreterlik oluşturulması, kentin sürdürülebilir geleceğine yönelik bir vizyon geliştirilmesi; mevcut sorunların, çözüm hedeflerinin, takviminin ve maliyetlerinin tespiti*" gibi uygulamalar öneriliyor.

Yerel Gündem 21 Programı'nın 4. aşamasında, *BM Binyıl Kalkınma Amaçları*'nin (BKA) yerel düzeyde uygulanması hedeflenmiştir. Bu çerçevede "*sivil toplum ve yurttaşların yerel düzeyde BKH'nin gerçekleştirilmesi ve bu konudaki yetersizliklerin belirlenmesi için harekete geçmesi, cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında yerel yönetimlerin oynadığı önemli rolün vurgulanması ve merkezi yönetimin BKH konusundaki taahhütlerinin yerelleştirilmesine özel sektör ile birlikte toplumun daha geniş kesimlerinin dâhil edilmesi*" hedeflenmiştir.

Yerel Gündem 21'in 5. aşamasında ise "*Kent Konseylerinin güçlendirilmesi ve yerel demokratik yönetim mekanizmaları olarak işlev görmelerine yönelik eğitim ve kapasite geliştirme desteği sağlanması*" amaçlanmıştır; kent konseylerine yönelik eğitim ve kapasite geliştirme programları gerçekleştirilmiş ve "*Kent Konseyleri Kılavuzu*"⁵⁸ hazırlanmıştır.

⁵⁷ http://uclg-mewa.org/uploads/file/cd17de500da24d4188d522147a1a1ad5/Surdurulebilir_Kalkinma_Hedefleri_Turkiye_Haritalandirmasi_Pilot_Projesi.pdf

⁵⁸ <http://efelerkentkonseyi.org/wp-content/uploads/2019/11/kent-konseyleri-kilavuzu.pdf>

Yerel Gündem 21 "demokratik katılım, çok paydaşlı yönetim, çevre ve sürdürülebilirlik alanlarında proje üretimi" gibi kazanımlar sağlamıştı.

Ancak Proje amaçlarının yerel yöneticilerce, sivil aktörlerce ve siyasal partilerce yeterince içselleştirilip desteklenmemesi, Proje bitip mali kaynaklar kesilince, uygulamaların sönümlenmesine yol açmıştır. Bu durum yerel kalkınma ve yerel demokrasinin geliştirilmesi politikalarının hala yerel siyasetin gündemine giremediğinin göstergesidir.

Yerel Gündem 21 Projesi kapsamında öngörülenler ve yapılanlara bugünden bakıldığında bu tür uygulamaların sürdürülmesinde yeterli ve sürdürülebilir bir siyasi iradenin olmasının ne kadar önemli olduğunu hatta temel koşul olduğunu bize gösteriyor. Harcanan emekler ve yapılanlar, sürdürülebilirlik olmadığı sürece hızla geri gidebilmekte ve geride sadece uygulamada çalışan uzman ve gönüllülerin tuttıkları kayıtlar ve yazılan raporlar kalmaktadır.

Kadın Dostu Kentler Programı

BM Nüfus Fonu'nun (UNFPA) *Kadın Dostu Kentler Birleşmiş Milletler Ortak Programı*, Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarını yerel yönetimlere taşıyan ilk programdır. Kadın Dostu Kentler, "kadınların sağlık, eğitim ve sosyal hizmetlere istihdam olanaklarına kaliteli, kapsamlı kentsel hizmetlere (ulaşım, konut, güvenlik, vb.), şiddete maruz kaldıkları takdirde haklarını güvence altına alacak mekanizmalara erişimini ve yerel yönetimlerin planlama ve karar alma süreçlerine katılımını sağlayarak erkekler ile birlikte kentsel yaşamın tüm alanlarında eşit bir biçimde yer almasını destekleyen kentlerdir". (Kadın Dostu Kent Uygulama Rehberi, 2015).⁵⁹

2006 yılında başlatılan program, yerel yönetimlerin planlama - programlama süreçlerine toplumsal cinsiyet eşitliği ilkesinin yerleştirilmesini ve bu süreçte yerel yönetimler ile kadın örgütlerinin aralarındaki işbirliğini artırarak, toplumsal cinsiyet eşitliği politikaları alanında kapasitelerini güçlendirmeyi hedefledi.

Programın ilk uygulaması pilot olarak İzmir, Kars, Nevşehir, Şanlıurfa ve Trabzon illerinde gerçekleştirildi. Bu kentlerde kaydedilen gelişmelerin ardından bu modeli uygulamak isteyen diğer kentlere de yaygınlaştırma amacıyla Adıyaman, Antalya, Bursa, Gaziantep, Malatya, Mardin ve Samsun illeri de Projeye katıldı. Projenin ikinci aşaması İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, UNFPA ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından yürütüldü.

Program uygulamasında, toplumsal cinsiyet eşitliğinin yereldeki planlama süreçlerine dahil edilmesi amacıyla valilikler, belediyeler ve STK'larla işbirliği yapıldı.

Program'ın Hedefleri

Program uygulamasından beklenen sonuçlar şöyle tanımlanmıştır:⁶⁰

- **Merkezi yönetimin taşra teşkilatlarının ve yerel yönetimlerin toplumsal cinsiyete duyarlı hizmet sunumu ve politika konusunda güçlendirilmesi,**
- **Toplumsal cinsiyete duyarlı stratejik plan ve bütçe hazırlama yaklaşımının geliştirilmesi,**
- **Yerel yönetimlerin ve kadın STK'larının, kadınların yaşam kalitelerinin iyileştirilmesi için katılımcı mekanizmaların geliştirilmesi,**
- **Toplumsal cinsiyete duyarlı kent planlama yaklaşımını geliştirilmesi,**
- **Kadın erkek eşitliği mekanizmalarının işleyişinin ve sürdürülebilirliğinin sağlanması amacıyla yasal düzenleme önerilerinin hazırlanması.**

Program çerçevesinde hazırlanan *Kadın Dostu Kent Uygulama Rehberi*'nde kentlerde Eşitlik Mekanizmaları oluşturulması için geliştirilen öneriler şunlardır:

- **Valilik düzeyinde TCE ile ilgili politikaları ve birimleri bir araya getirmek ve koordinasyon sağlamak amacıyla İl Kadın Hakları Koordinasyon Kurulu kurulması,**
- **Valilik, İl Özel İdareleri ve Belediyelerde Eşitlik Birimleri kurulması,**
- **Belediye Meclisleri, İl Genel Meclislerinde Eşitlik Komisyonları kurulması,**

⁵⁹ <http://kadindostukentler.com/content/docs/kdk-uygulama-rehberi.pdf>

⁶⁰ <http://www.kadindostukentler.com/proje.php>

Her yerel yönetim için **Yerel Eşitlik Eylem Planlarının** oluşturulması,

Eylem planlarının hazırlık aşamasında sorun tespiti için ön çalışmaların yapılması, planların yerel paydaşlarla birlikte katılımcı yöntemlerle geliştirilmesi, yerel meclislerce onaylanarak stratejik planlarda yer verilmesi öngörülmüştür.

Uygulama Rehberi'nde *kadın dostu kent* olmak isteyen yönetimlerde tüm paydaşların ortaklaşa uygulayabileceği kapsamlı adımlar da tanımlanıyor.

Program çerçevesinde "Türkiye'de Mahalli İdarelerle İlgili Mevzuat ve Kadın-Erkek Eşitliğinin Sağlanmasına İlişkin Engeller Hakkında Yasal İnceleme Raporu" 2013 yılında hazırlanarak yayınlanmıştır.⁶¹

Kadın Dostu Kent Olma Taahhütnamesi

İçişleri Bakanlığı aracılığıyla Program uygulamasına katılan illerin imzalaması gereken bir taahhütname hazırlanarak ilgili illere imzalatılmıştır:

Kadın Dostu Kent Taahhütnamesi: Biz aşağıda imzası olan kentler olarak;

- İllerimizde yerel paydaşların katılımıyla *İl Kadın Hakları Koordinasyon Kurulu'nu oluşturmayı,*
- *Belediye ve İl Genel Meclislerimizde Kadın-Erkek Eşitlik Komisyonu'nu kurmayı,*
- *Belediye ve Valiliklerimizde Kadın-Erkek Eşitlik Birimi kurmayı,*
- *İllerimizin Yerel Eşitlik Eylem Planları'nı yerel paydaşlarımız (yerel kamu kurumları, yerel yönetimler, kadın örgütleri, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları) ile birlikte hazırlamayı ve uygulanmasını takip etmeyi,*
- *Bütçelerimizi "toplumsal cinsiyete duyarlılık" ilkesini göz önünde bulundurarak hazırlamayı, Kadın örgütleri ile kadın ve kız çocuklarının konularını güçlendirme konusunda işbirliği yapmayı,*
- *Kadın-Erkek Eşitliği konusunda toplumu bilgilendirici çalışmalar yürütmeyi,*
- *Proje kapsamında düzenlenecek faaliyetleri desteklemeyi, bu çerçevede sahip olduğumuz her türlü fiziki ve sosyal donatıların proje kapsamında kullanılması ve bunların organize edilmesinde personele gerekli kolaylığı sağlamayı,*

*görev addederek **KADIN DOSTU KENT** olmayı taahhüt ediyoruz.*

Program kapsamında İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü 6 Temmuz 2012 tarihinde Antalya, Bursa, Gaziantep, Malatya, Mardin ve Samsun illerinin Belediye ve Valiliklerinin *Kadın Dostu Kent Taahhütnamesi'ni* imzaladıklarını bir toplantı ile duyurdu. Bu Taahhütname yerel düzeyde TCE için yapılması gerekenleri kısa ve özet olarak çok iyi tanımlıyor.

Burada açıkça belirtilmelidir ki hem Yerel Gündem 21 hem de Kadın Dostu Kentler Projesi uygulamaları sonucuna bugünden baktığımızda, ne yazık ki geri-

⁶¹ <http://kadindostukentler.com/content/docs/mevzuat-calismalari.pdf>

ya hiçbir şey kalmadığı görülüyor. Bu durumun bize gösterdiği gerçek şudur: Türkiye’de uluslararası sözleşmelerin imzalanması, içeriğin uygulanması anlamına gelmemektedir. Söz konusu norm ve politikaların uygulanabilmesi için bu konuda ciddi bir siyasi bilincin oluşturulması, gerekli hukuki düzenlemelerin yapılarak teşvik edici ve zorlayıcı tedbirlerin öngörülmüş olması gereklidir. Bu politikaların siyasi olarak sahiplenicileri, başta kadın hareketi olmak üzere, siyasi partiler ve hak temelli demokrasi örgütleri olmalıdır. Bu koşulların sağlanması için detaylı eylem planları ve lobi çalışmaları yapmak acilen gereklidir.

3. Türkiye’de Yerel Yönetimleri Düzenleyen Mevzuatın TCE Duyarlılığı

Türkiye’nin 1990’lı yıllardan başlayarak yerel yönetimlerin demokratikleşmesi kapsamında TCE’nin yerel düzeyde gerçekleştirilmesi için geliştirilen “küresel ortak akıl”a paralel uygulamalara başladığını görüyoruz. Bu amaçla uygulamaya başlanan, yukarıda kısaca özetlediğimiz iki temel Proje’nin yol gösterdiği doğrultuda neler yapıldığına kısaca bakalım.

İlk Uygulamalara Yön Veren Mevzuat: İçişleri Bakanlığı Yerel Kadın-Erkek Eşitliği Genelgesi

BM ile İçişleri Bakanlığı tarafından ortak yürütülen *Kadın Dostu Kentler Programı* kapsamında, İçişleri Bakanlığı tarafından, 2006 ve 2010 yıllarında tüm illere yönelik, toplumsal cinsiyet eşitliğini vurgulayan genelgeler⁶² yayımlandı. İçişleri Bakanlığı tarafından Ortak Program’ın uygulanması, desteklenmesi ve yaygınlaştırılmasını sağlamak üzere 18 Ağustos 2006 tarihinde yayınlanan 2006/67 sayılı Genelgede valiliklere bildirilen konular şunlardır:

- *Yerel yönetimler tarafından yapılacak etkinliklerde kadınların temsili, kadın örgütlerinin yer alması, bu örgütlerin görüş, tavsiye ve katılımına önem verilmesi,*
- *Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için, kadınlara dönük olarak çeşitli seviyelerde eğitim imkânları sunulması,*
- *Aile içi şiddet, ihmal ve istismara maruz bırakılan her yaşta çocuk, genç, yaşlı, engelli ve kadınlara yönelik sosyal hizmetlere öncelik verilmesi veya var olan sosyal destek mekanizmalarını güçlendirecek uygulamaların yapılmasına özen gösterilmesi,*

■ *Özellikle kent konseylerinin yapacağı çalışmalarda bu hususların göz önünde bulundurulması,*

■ *Kadınların sosyal hayattaki etkinliğinin artırılması, kadın ve çocukların yasal haklarının korunarak Türk toplumunun temeli olan aile kurumunun güçlendirilmesi ile kadınların gündelik hayat içerisinde güvenliğinin ve yaşam serbestisinin sağlanmasına da özen gösterilmesi.*

19 Şubat 2010/10 tarihli bir diğer İçişleri Bakanlığı Genelgesi’nde⁶³ ise yerel yönetimlerde toplumsal cinsiyet eşitliğinin kurumsallaşmasına yönelik olarak **yönetmelik mekanizmaları** çerçevesi çizilmiştir. Genelgede proje kapsamında 6 ilde gerçekleştirilen çalışmaların ülke genelindeki tüm illere yaygınlaştırılması, diğer illerin pilot illerdeki çalışmalardan yararlanması ve bu doğrultuda İl Özel İdaresi ve il kapsamındaki Kaymakamlıklar ve Belediye başkanlıklarına duyurularak uygulanmasının sağlanması ve takibinin yapılması istenmiştir. Projenin de hedefleri olan kurumsal yönetim mekanizmaları çerçevesinde Genelge’de pilot illerde gerçekleştirilen mekanizmalara yer verilmiştir:

■ *Yerel Eşitlik Eylem Planları’nın katılımcı bir süreç işletilerek (yerel yönetimler, kadın örgütleri, yerel STK’ların işbirliğinde) hazırlanması ve İl Genel Meclisleri ve Belediye Meclislerince onaylanarak uygulama aşamasına geçmesi,*

■ *Yerel eşitlik politikalarının kurumsal çerçevesinin çizilmesi için, illerde kadın-erkek eşitliğine ilişkin çalışmaların eşgüdüm ve izlenmesini sağlamak üzere İl Kadın Hakları Koordinasyon Kurulları oluşturulması,*

■ *Bu kurulun sekreteryasını oluşturmak, kadın ve kız çocuklarının başvuru ve şikayetlerini almak üzere Belediye ve Valiliklerde Eşitlik Birimleri’nin oluşturulması,*

■ *Belediye Meclisleri ve İl Genel Meclisleri’nde kadın erkek eşitliği komisyonlarının oluşturulması,*

■ *Kentsel hizmetler kapsamında; yeni kadın danışma merkezleri, toplum merkezleri, kız yurtları, ara istasyonlar ve sığınma evleri, kreş bakım ve emzirme odaları kurulması ve kız çocuklarına yönelik okul öncesi eğitim imkanlarının artırılması; kadınların iş hayatına katılımını desteklemek üzere mesleki eğitim imkanlarının artırılması; yerel karar alıcılar ile kamu personelinin toplumsal*

⁶² İçişleri Bakanlığı 18 Ağustos 2006 tarihli 2006/67 Sayılı Genelgesi

<http://www.kadindostukentler.com/content/docs/genelge-2006-67-kadınların-ve-kız-cocuklarının-hakları.pdf>about:blank

⁶³ İçişleri Bakanlığı 19.02.2010 tarihli v 2010/10 Sayılı Genelge:

<http://www.kadindostukentler.com/content/docs/genelge-2010-10-kadınların-ve-kız-cocuklarının-insan-hakları.pdf>

cinsiyet eşitliği konusunda farkındalığını artırmak için eğitimler düzenlenmesi; mevsimlik tarım işçileri de dahil olmak üzere kırılgan kadın gruplarından kadınlara yönelik hizmet modelleri geliştirilmesi öngörülmüştür.

Bugün için söz konusu İçişleri Bakanlığı Genelgelelerinin uygulamada dikkate alınmadığı görülmektedir.

Temel Yasaların TCE'ne Duyarlılığı Ne Kadar Sağlandı?

TCE'ni gerçekleştirmeyi amaçlayan küresel ilkelere her ülkede siyasal ve sosyal yaşamı düzenleyen temel yasalara, ilgili mevzuata ve uygulamayı şekillendiren politika ve projelere uygulanması gerekiyor. Bu sürece yol gösterebilecek geliştirilen Yerel Gündem 21 ve Kadın Dostu Kentler Programları uluslararası mali ve teknik destekler sağlayarak ülkelerin bu projelerle yerel demokrasilerini güçlendirmelerine yardımcı olmaya çalıştı.

Türkiye'de her iki projenin uzun süreli desteklerle uygulanmasına rağmen yerel yönetimlerin görevleri, yetkileri ve kurumsal yapılarını düzenleyen temel mevzuatın değişmediğini görüyoruz. TCE'ne duyarlı hale getirilmesi gereken temel yasalar şunlardır:

- Anayasa Md.127
- 5393 sayılı Belediye Kanunu
- 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu
- 5302 sayılı İl Özel İdare Kanunu

Şimdi bu yasalardan birine, Belediye Kanunu'na kısaca bakalım:

5393 Sayılı Belediyeler Kanunu: Cinsiyet Körü Mevzuat

5393 sayılı Belediyeler Kanunu'nun en önemli hükmü 14 madde ile düzenlenmiştir. Bu madde hükmüne göre: "Büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 100.000'in üzerindeki belediyeler, kadınlar ve çocuklar için konukevleri açmak zorundadır. Diğer belediyeler de mali durumları ve hizmet önceliklerini değerlendirerek kadınlar ve çocuklar için konukevleri açabilirler...

Bu hizmetlerin yerine getirilmesinde vatandaşlara en yakın yerlerde ve en uygun yöntemlerle sunulması ve hizmet sunumunda engelli, yaşlı, düşük ve dar gelirli durumuna uygun yöntemler uygulanması" öngörülmüştür.

Bu hüküm dışında Belediye Kanunu hiçbir konuda TCE'ne duyarlı bir düzenleme içermiyor.

Türkiye'de yerel yönetimlerin yetki ve görevlerinin hukuki çerçevesini belirleyen 5393 sayılı Belediyeler Kanunu, hizmet sunumu ve belediye hizmetlerini yürütürken toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasını dikkate alınması gereken bir ilke olarak tanımlamıyor.

Belediye hizmetlerini düzenleyen temel yasaların toplumsal cinsiyet farklarından kaynaklanan yaşam biçimleri, sorumluluk ve önceliklerini dikkate alması gerekiyor. Örneğin erkekler genellikle sabah işe gidip akşam geri dönerken özel arabalarını ya da toplu taşıma araçlarını kullanıyorlar. Bu nedenle otoyollar ve hızlı toplu ulaşım araçları onlar için önemli oluyor. Kadınlar ise evlerine yakın mesafelerde, çoğunlukla yaya olarak, çocukların okuluna, alışveriş için marketlere, komşulara ya da çocuk bahçelerine en sık olarak gidip geliyorlar. Kadınlar için de bu nedenle kaldırımlar, yaya geçitleri, sokakların güvenlik ve aydınlatması, park ve çocuk oyun alanlarının kolay ulaşımı önemli oluyor. Yani kadınların ve erkeklerin kentle kurdukları bağ aynı olmadığı için yerel yönetimlerden beklediği hizmetler de farklılaşıyor. Yani farklı cinslerin yaşam biçimine göre kentte kullandıkları mekanlar, kullanma saatleri, kullanma sıklığı ve kullanma biçimleri değişiyor. Bu nedenle belediyelerin hizmet sunumlarında, diğer başka farklar gibi, cinsiyet farklarını da dikkate alınması gerekiyor. Aksi durumda belediye hizmetleri cinsler arasında hizmetlerden yararlanma, hizmet sunumu ve belediye yönetiminde görev alma gibi temel faaliyetlerde eşitlik ilkelerine duyarlı olmayarak mevcut eşitsizlikleri daha da pekiştirici etki yaratabiliyorlar. Bu duruma **cinsiyet körü** kamu hizmeti diyoruz.

Belediye Kanunu hükümlerinden kadınlar nasıl yararlanabilir?⁶⁴

5393 sayılı Belediyeler Kanununun hiçbir yerinde cinsiyete dayalı eşitliğin sağlanmasının bir hizmet amacı olarak tanımlanmamasına rağmen, yine de Yasa maddelerine, kadın haklarının korunması açısından olumlu yorumlanabilecek hükümlere işaret etmeye çalışalım:

⁶⁴ Mevzuatla ilgili bilgiler için Yasemin Sezgin'in Atölye sunumundan yararlanılmıştır.

13. Madde: “*Sosyal yardımların insan onurunu zedelemeyecek şekilde yapılması*” nı öngörüyor. Bu madde yoksul kadınlara ve mültecilere yapılacak yardımlar için göz önünde bulundurulması gereken bir ilkedir.

24. Madde: “Belediye meclisi, *üyeleri arasından en az üç en fazla beş kişiden oluşan ihtisas komisyonları kurabilir*” demektedir. Bu madde hükmüne göre toplumsal cinsiyet eşitliği sağlama görevini üstlenecek meclis komisyonları kurmak mümkündür. Yani belediye hizmetlerinde kadın-erkek eşitliğinin sağlanması konusunda meclise teklif getirmek, tavsiyede bulunmak, eşitliği sağlayacak kararların alınmasına yönelik girişimlerde bulunmak, teklif ve önerileri toplumsal cinsiyet perspektifi ile gözden geçirmek üzere kurulacak komisyon olarak tanımlayabileceğimiz “**eşitlik ihtisas komisyonu**” kurulması için bu madde hükmü dayanak oluşturur.

38. Madde: Belediye Başkanının görev ve yetkileri tanımlarken **eşitliği gözeterek görev yapmak** gibi bir sorumluluk tanınmamıştır.

48. Madde: “*Belediye teşkilâtı... norm kadro ilke ve standartlarına uygun olarak gerektiğinde ve ihtiyaca göre diğer birimler oluşturulabilir*” demektedir. Kanunun bu maddesi belediye **eşitlik birimlerinin kurulmasının** dayanağıdır. **Yerel Eşitlik Eylem Planı** yapma sorumluluğunu yerine getirmek için Belediyenin ilgili birimleri ile birlikte çalışarak gerekli hazırlıkları yapacak bir kurumsal birime ihtiyaç olacaktır. Yerel Eşitlik Eylem Planı hazırlanırken kadınların sorunlarına ve gereksinimlerine yönelik hizmet modelleri geliştirilecek, ihtiyaçlar ile ilgili araştırma ve değerlendirme yapacak, belediye ile yerel kurumlar, yerel meclisler ve kadın örgütleri arasında işbirliği sağlayacak birim olarak tanımlanan **eşitlik birimlerinde çalıştırılacak uzman ve deneyimli kişilerin** olması çok önemlidir. **Norm Kadro Yönetmeliğinde** sayılan müdürlükler arasında eşitlik birimine yer verilmemiştir. Bu nedenle de kurulan eşitlik birimlerinin kendine özgü bütçesi ve personeli bulunmamaktadır. Belediyelerin birçoğunda özel olarak kadın hizmetleri ya da cinsiyet eşitliğini sağlama gibi çalışma birimi yoktur. Kadın sorunlarını çözmeye yönelik hizmetler ya genel olarak yürütülen toplum hizmetleri veya

aile hizmetleri içerisinde yer almaktadır. Bu durum da çoğu zaman **yerel hizmetlerin tam anlamıyla cinsiyet körü olmasına** yol açmaktadır.

60. Madde: “*Dar gelirli, yoksul, muhtaç ve kimsesizler ile engellilere yapılacak sosyal hizmet ve yardımları*” tanımlıyor. Bunların arasında kadınların özel olarak yer alması sağlanabilir ve özellikle de tek ebeveynli, yaşlı, dul, evsiz, vb. kadınlara yönelik hizmetler bu açıdan ele alınabilir.

69. Madde: “*Belediye ve mücavir alan sınırları içinde kendisine, eşine veya on sekiz yaşından küçük çocuklarına ait konutu olmayan dar gelirli kişiler ile afete maruz kalanlara, ... 2942 sayılı Kamulaştırma Kanunu hükümlerine göre oluşturulan takdir komisyonu tarafından belirlenecek tutardan aşağı olmamak üzere arsa tahsis yapılabilir*” demektedir. Bu madde de kadınların yararlanabileceği bir içeriğe sahiptir.

76. Madde: Kent Konseylerini düzenliyor: “*Kent konseyi, kent yaşamında; kent vizyonunun ve hemşehrilik bilincinin geliştirilmesi, kentin hak ve hukukunun korunması, sürdürülebilir kalkınma, çevreye duyarlılık, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, saydamlık, hesap sorma ve hesap verme, katılım ve yerinden yönetim ilkelerini hayata geçirmeye çalışır. Belediyeler kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, noterlerin, varsa üniversitelerin, ilgili sivil toplum örgütlerinin, siyasi partilerin, kamu kurum ve kuruluşlarının ve mahalle muhtarlarının temsilcileri ile diğer ilgililerin katılımıyla oluşan kent konseyinin faaliyetlerinin etkili ve verimli yürütülmesi konusunda yardım ve destek sağlar. Kent konseyinde oluşturulan görüşler belediye meclisinin ilk toplantısında gündeme alınarak değerlendirilir. Kent konseyinin çalışma usul ve esasları İçişleri Bakanlığınca hazırlanacak yönetmelikle belirlenir.*”

Bu bilgilerden anlaşıldığı üzere önceki bölümde bahsettiğimiz evrensel norm ve politikaların Türkiye’de uygulaması çok sınırlıdır. Ülke düzeyinde bir dönem geliştirilen ve hukuki düzenlemelerle şekillendirilen politikalar uygulanmamaktadır. Bunun nedenlerini görmek ve bu durumu değiştirmek de burada yaptığımız çalışmanın da ana hedefidir. Bu konudaki bilgilendirme ve değerlendirmelerimize diğer bölümlerde de devam edeceğiz.

4. Stratejik Mevzuat Listesi

Türkiye’de Kabul Edilmiş Uluslararası Düzenlemeler

Avrupa Yerel Yaşamda Kadın Erkek Eşitliği Şartı
<http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/724>

BM-Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) 2015-2030 Planı hedef 5.5 ile hedef 11’in birlikte hayata geçirilmesi

<https://turkey.un.org/tr/sdgs/5> veya

<https://www.kureselamaclar.org/amaclar/toplumsal-cinsiyet-esitligi>

Türkiye’de Uygulanması Gereken Mevzuat

Kadın Dostu Kentler Birleşmiş Milletler Ortak Programı

<http://www.kadindostukentler.org/kdk-kadin-dostu-kent.php>

Kadın Dostu Kentler Taahhünamesi

<http://kadindostukentler.com/kdk-taahhutname.php>

İçişleri Bakanlığı Genelgeleri

İçişleri Bakanlığı 18.8.2006 tarihli ve 2006-67 sayılı Kadın Dostu Kent Genelgesi

<http://www.kadindostukentler.com/content/docs/genelge-2006-67-kadınların-ve-kiz-cocuklarının-hakları.pdf>

İçişleri Bakanlığı 19.02.2010 tarihli ve 2010/10 Sayılı Kadın Dostu Kent Genelgesi

<http://www.kadindostukentler.com/content/docs/genelge-2010-10-kadınların-ve-kiz-cocuklarının-insan-hakları.pdf> (Genelge Belediye Kanununun 41. Maddesi’ne göre nüfusu 50.000 kişiyi aşan belediyelerde hazırlanacak stratejik plan, performans programı ve faaliyet raporu hazırlamak zorunluluğu getiriyor).

Başbakanlık Genelgesi

Başbakanlık 4 Temmuz 2006 sayılı 2006/17 sayılı “Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleriyle Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesi İçin Alınacak Tedbirler” Genelgesi

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/07/20060704-12.htm>

Başbakanlığın 25 Mayıs 2010 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan 2010/14 sayılı “Kadın İstihdamının Artırılması ve Fırsat Eşitliğinin Sağlanması” başlıklı Genelgesi uyarınca, belediyeler hazırlayacakları bu metinlere kadın-erkek eşitliği yaklaşımını dahil etmeleri; bu metinlerde ilgili istatistiksel verilere, bilimsel araştırmalara ve bunlar için kullanılacak ödeneklere yer verilmesi gerekmektedir.

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/05/20100525-12.htm>

Belediye ve Bağlı Kuruluşları ile Mahalli İdare Birlikleri Norm Kadro İlke ve Standartlarına Dair Yönetmelik

<https://www.mevzuat.gov.tr/anasayfa/MevzuatFihristDetaylframe?MevzuatTur=7&MevzuatNo=11125&MevzuatTertip=5>

Kent Konseyleri Yönetmeliği

<https://mevzuat.gov.tr/anasayfa/MevzuatFihristDetaylframe?MevzuatTur=7&MevzuatNo=10687&MevzuatTertip=5>

LGBTİ+ Dostu Belediyecilik Protokol Metni

<https://kaosgl.org/haber/lgbti-dostu-belediyecilik-protokolu-izlacisi-belediye-baskanlari>

Türkiye Belediyeler Birliği Haziran 2010 tarihinde de Oslo’da düzenlenen Siyasi Komite toplantısında oybirliği ile Avrupa Belediyeler ve Bölgeler Konseyi - CEMR’e üye olmuş ve Avrupa Yerel Yaşamda Kadın Erkek Eşitliği Şartı’nı kabul etmiştir. Şart’ı imzalayan 34 belediye listesi

https://tbb.gov.tr/Tr/icerik_cemr-avrupa-yerel-yasamda-kadin-erkek-esitligi-sarti_304

Ulusal Eylem Planları

2018-2023 Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2018)

<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/887>.

2020-2021 Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Koordinasyon Planı (2020)

<https://ailevecalisma.gov.tr/media/31489/koordinasyon-planı-v13-1.pdf>.

Kadın Dostu Kentler Birleşmiş Milletler Ortak Programı:

<http://www.kadindostukentler.org/kdk-kadin-dostu-kent.php>.

İçindekiler

C. Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Duyarlı Belediye Örnekleri.....	56
1. Stratejik Planlarda TCE’nin Yer Almasına İlişkin Örnekler	56
2. Yerel Yönetimlerde TCE’nin Ana-Akımlaştırılması için Eşitlik Birimleri.....	57
3. TCE’nin Ana-Akımlaştırılma Aracı Olarak Yerel Eşitlik Eylem Planları.....	70
4. TCE’nin Ana-Akımlaştırma Aracı Olarak Kent Konseyleri Kadın Meclisleri.....	72
5. Kadınlara Yönelik Stratejik Öncelikli Hizmet Kurumları: Kadın Danışma Merkezleri, Kadın Sığınma Evleri, Kreşler.....	75
6. KAMER İllerine TCE Kurumları Açısından Toplu Bakış.....	76
7. Önemli Kaynaklar.....	80

C. Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Duyarlı Belediye Örnekleri

Bu bölümde TCE politikalarını ana-akımlaştırma için uluslararası alanda ve ulusal mevzuatta önerilen yaklaşımlar, uygulamada kolaylık sağlayacak araçlar ve mekanizmaların nasıl ele alınıp uygulandığını gösterecek örnekler yer verelim.

Türkiye’de yerel yönetimlerde uygulanan TCE politikaları üzerine düzenlediğimiz Atölye’de, mevcut az sayıda çalışma arasından seçilerek sunulan örnekler aracılığıyla Türkiye’deki durumu anlamaya çalışalım. Her şeyden önce TCE hayata geçirmeyi amaçlayan bir belediyenin *toplumsal cinsiyet duyarlılığı* olarak tanımlanan norm, strateji ve politikaları ne ölçüde benimseyip uygulamayı temel bir yönetim ilkesi ve politikası haline getirebildiğine bakalım.

1. Stratejik Planlarda TCE’nin Yer Almasına İlişkin Örnekler

Belediyelerin stratejik planlarında yer alan vizyon, misyon, amaç ve hedefler bölümlerinde, kurumun politika ve stratejiler ile hizmet ilkeleri yer alır. Bu çalışmalar yapılırken kadın haklarını koruma ve toplumsal cinsiyete duyarlı eşit hizmet yürütme hedefini ne kadar ve nasıl içerildiği önemlidir.

TCE’nin Misyon ve Vizyon Tanımlarında Yer Alması

Belediyelerin stratejik planlarında belirlenen *misyon* ve *vizyon* bölümleri değerlendirilirken eşitlik, toplumsal cinsiyet eşitliği, eşit hizmet, kadın hakları ihlallerini önleme gereğine ne kadar yer verildiğine baktığımızda Ankara - Çankaya Belediyesi dışında hiçbir belediyenin TCE ile ilgili tanımları içermediğini görüyoruz. Çankaya Belediyesi hem misyonunda “eşit hizmet” vurgusu yapmış hem de vizyonunda “toplumsal cinsiyet eşitliği” kavramını kullanmıştır⁶⁵. Vizyon metninde hedef “...toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışıyla, her türlü ayrımcılığa karşı, ...sosyal belediyecilikte öncü olmak” diye tanımlanmıştır.

Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, Çankaya Belediyesi gibi Avrupa Yerel Yaşamda Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Şartını imzalamış olmasına ve buna uygun olarak Yerel Eşitlik Eylem Planlarını hazırlamış olmasına rağmen, misyon ve vizyonunda cinsiyet temelli eşitsizliklere yer verilmemiştir.⁶⁶

TCE’nin Temel İlkelerde Yer Alması

Ankara Büyükşehir Belediyesi’nin temel ilkeleri içinde “cinsiyet eşitliği” kavramına yer verilmiştir. Çankaya Belediyesi ise hem “eşit hizmet” vurgusu yapmış hem de “kadınlara ve çocuklara” yönelik onların güven içinde yaşamalarına destek olan ve toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayan uygulamalar yapan bir belediyecilik anlayışına sahip olduğunu belirtmiştir.⁶⁷

TCE’ne Amaç ve Hedeflerde Yer Verilmesi

Stratejik planlarda belirlenen amaç ve hedefler, toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifi açısından incelendiğinde şu değerlendirmeleri yapmak mümkündür.

Ankara Büyükşehir Belediyesi’nin stratejik planında amaç ve hedefler:

- Amaç 4’de “*kadın istihdam politikalarının destekleneceği*”,
- Hedef 4.1’de “*kırsal ekonominin iyileştirilmesi için özellikle var olan kadın kooperatiflerinin destekleneceği*”,
- Hedef 4.3’te “*kadın istihdamının artırılması için çeşitli meslek edindirme kursları açılacağı*”,
- Amaç 5’te “*dezavantajlı kesimlerin sağlık, eğitim, istihdam, ulaşım, kültürel ve sosyal alanlara erişebilecekleri engelsiz kent oluşturulacağı (kadınlar dezavantajlı grup içinde görülüyor)*”,
- Hedef 5.2’de “*dezavantajlı gruplara yönelik sosyal, kültürel ihtiyaçlarını karşılayacak seminer ve etkinlikler düzenleneceği belirtilmiş ve kadınların da bu eğitimlerden faydalanacağı (sığınma evinde kalan kadınlar da dâhil); ayrıca kadına yönelik şiddetle ilgili eğitimlerin yapılacağı*” belirtilmiştir.

Ankara Büyükşehir Belediyesi Stratejik Planı’nın “Sosyal Belediyeciliğin Geliştirilmesi” başlığı altında yürütülen faaliyetlerin içinde de “Kadın Sığınma evi ve Kadın Danışma Merkezi” yer alıyor.⁶⁸

⁶⁵ https://www.cankaya.bel.tr/uploads/files/CANKAYA_BELEDIYE_STRATEJIK_PLAN.pdf

⁶⁶ <https://www.gaziantep.bel.tr/uploads/2020/07/2020-2024-stratejik-plan.pdf>

⁶⁷ <https://www.cankaya.bel.tr/>

⁶⁸ <https://www.ankara.bel.tr/>

Çankaya Belediyesi Stratejik Planında amaç ve hedefler içinde TCE şöyle yer almış:

■ Amaç 2: “cinsiyet eşitsizliği ve ayrımcılık ile mücadele etmek”;

■ Hedef 2.2: “Kadına yönelik şiddet ve ayrımcılığın ortadan kaldırıldığı toplumsal cinsiyet eşitliğinin katılımcı bir anlayışla sağlandığı bir kent” oluşturulması.

Bu hedefi gerçekleştirmek için toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili hizmet içi eğitimler, halka yönelik, özellikle erkeklere yönelik, TCE ve babalık eğitimleri, söyleşiler, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme eğitimleri, kadının insan hakları eğitimleri yapılacağı: TCE ve kadın eserleri kütüphanesi kurulması, kadınların ekonomik açıdan desteklenmesi amacıyla kadınların satış yapabileceği alanlar ya da mekânların ayrılması hedefleri tanımlanmış. Bu faaliyetlerden sorumlu birim ise Kadın ve Aile Müdürlüğü olarak belirlenmiştir.

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi stratejik planında belirlenen amaç ve hedeflerinde:

■ Hedef 7.1 “Özel ihtiyaç sahibi grupların destekleneceği” belirtilerek bu çerçevede kadın dostu uygulamaların artırılacağı ve toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunda çalışmalar yapılacağı vurgulanmıştır.⁶⁹

Eskişehir-Odunpazarı Belediyesi stratejik planının amaç ve hedefleri içinde TCE şöyle yer alıyor:

■ Hedef 3.2’de bunun için “Toplumsal cinsiyet eşitliği yaklaşımının ilçe genelinde yaygınlaştırılması ve tüm belediye hizmetlerine yansıtılması”⁷⁰

Gaziantep Büyükşehir Belediyesi stratejik planında amaç ve hedefleri içinde TCE şöyle yer alıyor:

■ Hedef 3.1: “Kadınlara, çocuklara ve ihtiyaç sahibi diğer toplumsal kesimlere yönelik hizmetlerin kapsamını ve niteliğini artırmak, ailenin korunmasına ... yönelik programlar gerçekleştirmek.”

■ “Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme (TCDB) kapsamında kadınların korunması, kişisel ve toplumsal ge-

lişimlerinin sağlanması ve toplumda farkındalık artırıcı eğitim ve programların düzenlenmesi,”

■ “Bu hizmetlerin Kadın, Aile, Eğitim ve Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı tarafından yürütülmesi.”

Gaziantep Büyükşehir Belediyesi’nin Stratejik Planında belediyenin Kadın Konukevi, Kadın Girişimci Destek Merkezi, Aile Destek Merkezi’ne de yer verilmiş ve Belediye bünyesinde paydaşların kalımını artırmak amacıyla “Kadın, Aile, Sağlık ve Sosyal Politikalar Kurulu” oluşturulacağı belirtilmiştir.⁷¹

2. Yerel Yönetimlerde TCE’nin Ana-Akımlaştırılması için Eşitlik Birimleri

Yerel yönetimlerde TCE için eşitlik kurumları denince kastedilen, toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana-akımlaştırılmasında kurumsal roller atfedilen eşitlik birimleri ve kent konseyleri kadın meclisleridir.⁷²

Eşitlik birimlerinden ne tür kurumların anlaşılması gerektiği hem *Kadın Dostu Kentler Taahhütnamesinde* hem de buna dayanarak hazırlanmış İçişleri Bakanlığı Genelgelerinde tanımlanmıştır. Bu çalışmalarda Türkiye’de yerel yönetimlerde toplumsal cinsiyet eşitliği sağlamaya yönelik çabaların çerçevesi *Yerel Eşitlik Eylem Planları* ile belirlenirken bunların gerçekleştirilmesine destek olacak kurumsal mekanizmalar da belirtilmiştir. Bu mekanizmalar:

- İl Kadın Hakları Koordinasyon Kurulu,
- Belediye Meclisi ya da İl Genel Meclisi Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği-Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Komisyonları,
- Belediye Eşitlik/Toplumsal Eşitlik Birimleri,
- Kent Konseyleri Kadın Meclisleri,
- Kadın Dayanışma/Danışma Merkezleridir.

Söz konusu birimler, valilik (il müdürlükleri, il kadın koordinasyon kurulu) ve belediye ya da belediye meclisi bünyesine bağlı çalışmaktadır.

Türkiye’de yerel düzeyde kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasına dair kurumsal yapıların geliştirilmesinde ilk önemli adımlar BM Kadın ve Kız Çocuklarının

⁶⁹ <https://www.eskisehir.bel.tr>

⁷⁰ <https://www.odunpazari.bel.tr>

⁷¹ <https://www.gaziantep.bel.tr>

⁷² Bu bölüm, Atölye çalışmasında Prof. Dr. Berrin Koyuncu-Lorasdağ’ın yürüttüğü 218K355 nolu “Sürdürülebilir Kent Politikaları: Yaşam Kalitesi Açısından Türkiye’de Kent-Bölgeler” başlıklı TÜBİTAK 1003 projesinin bazı verilerinden hazırladığı “Türkiye’de Yerel Yönetimlerde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Kurumsal Değerlendirmesi” başlıklı çalışmadan yararlanılarak yazılmıştır.

İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Ortak Programı (BMOP) tarafından geliştirilen “Kadın Dostu Kentler Projesi” (2006-2010) ile gerçekleştirilmiştir.⁷³ Projenin ilk aşamasından sonra, proje çıktılarının diğer illerde de uygulanması amacıyla İçişleri Bakanlığı tarafından yayınlanan 2010/10 sayılı genelgede⁷⁴ Yerel Eşitlik Eylem Planları (YEEP) ele alınmıştır. Yerel yönetimlerde TCE’ni gerçekleştirmek için ana-akımlaştırmanın kurumsal yapısı olarak **eşitlik birimleri** kurulması önerilmiştir.

Türkiye’de ilk eşitlik birimi 2006 yılında söz konusu Proje kapsamında (*BM Kadın ve Kız Çocuklarının Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Projesi*) Kars Belediyesi kurulmuştur. Daha sonraları eşitlik birimleri belediye meclisleri kararları ya da yönetmelik yayınlanarak gerçekleştirilmiştir.⁷⁵

Eşitlik Birimleri genel itibarıyla, belediyelerin kente dair Yerel Eşitlik Eylem Planı kapsamındaki çalışmalarını izlemek, stratejik plan hazırlama sürecine katkıda bulunmak, belediye ile yerel kadın örgütleri arasındaki iş birliğini koordine etmek ve kentteki kadınların ihtiyaçlarına yönelik hizmet modelleri geliştirmek amacıyla çalışırlar. Türkiye’de Mart 2022 itibarıyla 37⁷⁶ eşitlik birimi bulunmaktadır.

Eşitlik Birimleri farklı nedenlerle ayrımcılık yaşayan, dezavantajlı grupların hizmetlerden ve kaynaklardan eşit şekilde yararlanmasının sağlanmasını amaçlayan kurumsal birimlerdir. Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de yerel yönetimlerin yürüttüğü hizmetlerin kapsayıcılığını sağlamak, sosyal dışlanma ve ayrımcılığı önlemek ve cinsiyet eşitliğini gerçekleştirmek amacıyla kurulurlar.

⁷³ İlk aşama kapsamındaki kentler: İzmir, Nevşehir, Kars, Şanlıurfa, Trabzon, Van.

İkinci aşama kapsamındaki kentler: Adıyaman, Antalya, Bursa, Gaziantep, Malatya, Mardin, Samsun.

<http://www.kadindostukentler.org/kdk-kadin-dostu-kent.php>.

⁷⁴ İçişleri Bakanlığı 2010/10 Sayılı Genelge:

<http://www.kadindostukentler.com/content/docs/genelge-2010-10-kadinlarin-ve-kiz-cocuklarinin-insan-haklari.pdf>.

⁷⁵ Bu kısımda özetlenen veriler için bkn: CEİD, 2021, *Belediye Eşitlik Birimleri Mevcut Durum Analizi*, haz. Ülker Şener Bengin İnanç.

<http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1737>

⁷⁶ CEİD Raporunda 34 olarak belirtilen eşitlik birimi sayısı bu konuda Atölye’de sunuş yapan Prof. Dr. Berrin Koyuncu-Lorasdağı tarafından 37 olarak güncellenmiştir. Koyuncu-Lorasdağı’na göre sayılardaki bu farklılıklar, bazı belediyelerde eşitlik birimi kurulacağı dile getirilmesine rağmen halen kurulmamasıyla ya da söz konusu çalışma yayınlandıktan sonra kurulan birimlerin olmasıyla açıklanabilir.

Tablo 1: Türkiye’de Belediyelerin Eşitlik Birimleri⁷⁷

Kent	Belediye	Eşitlik Birimi
İstanbul	Maltepe Belediyesi - Strateji ve Geliştirme Müdürlüğü, 2021	Sosyal Politikalar ve Eşitlik Birimi
İstanbul	Kadıköy Belediyesi, 2016	Toplumsal Eşitlik Birimi
İstanbul	Ataşehir Belediyesi	Toplumsal Eşitlik Birimi
İstanbul	Avcılar Belediyesi - Kadın ve Aile Hizmetleri Müdürlüğü, 2020	Toplumsal Eşitlik Birimi
İstanbul	Beşiktaş Belediyesi – Kadın ve Aile Hizmetleri Müdürlüğü, 2014	Toplumsal Eşitlik Birimi
İstanbul	Şişli Belediyesi - Sosyal Destek Hizmetleri Müdürlüğü, 2015	Eşitlik Birimi
İstanbul	Beylikdüzü Belediyesi - Kadın ve Aile Hizmetleri Müdürlüğü, 2016	Toplumsal Eşitlik Birimi
İstanbul	Küçükçekmece Belediyesi - Kadın ve Aile Hizmetleri Müdürlüğü	Kadın Eşitlik Merkezi
Muğla	Bodrum Belediyesi - Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü , 2019	Toplumsal Cinsiyet Eşitlik Birimi
İzmir	Büyükşehir Belediyesi - Kadın Çalışmaları Şube Müdürlüğü, 2012 (Kadın Dostu Kent projesi kapsamında)	Kadın-Erkek Eşitliği Birimi
İzmir	Buca Belediyesi - Kadın ve Aile Hizmetleri Müdürlüğü, 2014	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Birimi
İzmir	Çiğli Belediyesi - Kadın ve Aile Hizmetleri Müdürlüğü, 2020	Eşitlik Birimi
İzmir	Karabağlar Belediyesi - Sosyal Yardım İşleri Müdürlüğü, 2015	Kadın-Erkek Eşitliği Birimi

⁷⁷ Bu tablo, Prof. Dr. Berrin Koyuncu-Lorasdağı tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 1: Türkiye’de Belediyelerin Eşitlik Birimleri⁷⁷

Kent	Belediye	Eşitlik Birimi
İzmir	Karşıyaka Belediyesi - Kadın ve Aile Hizmetleri Müdürlüğü, 2019	Toplumsal Eşitlik Birimi
İzmir	Konak Belediyesi - Kadın ve Aile Hizmetleri Müdürlüğü, 2018	Eşitlik Birimi
İzmir	Selçuk Belediyesi, 2021	Yerel Eşitlik Birimi
Eskişehir	Eskişehir Büyükşehir Belediyesi - Kadın, Çocuk ve Engelli Hizmetleri Şube Müdürlüğü, 2014	Eşitlik Birimi
Eskişehir	Odunpazarı Belediyesi - Strateji Geliştirme Müdürlüğü, 2014	Eşitlik Birimi
Eskişehir	Tepebaşı Belediyesi - Kadın ve Aile Hizmetleri Müdürlüğü, 2014	Eşitlik Birimi
Gaziantep	Gaziantep Büyükşehir Belediyesi - Kadın, Aile, Eğitim ve Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı, 2014 (Kadın Dostu Kent kapsamında)	Eşitlik Birimi
Mersin	Mersin Büyükşehir Belediyesi - Kadın ve Aile Hizmetleri Dairesi Başkanlığı	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Şefliği
Mersin	Mezitli Belediyesi - Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü	Eşitlik Birimi
Mersin	Yenişehir Belediyesi - Kadın ve Aile Hizmetleri Müdürlüğü	Eşitlik Birimi
Antalya	Büyükşehir Belediyesi - Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı, 2012	Kadın-Erkek Eşitlik Birimi
Antalya	Muratpaşa Belediyesi - Kadın ve Aile Hizmetleri Müdürlüğü, 2014	Kadın-Erkek Eşitlik Birimi

⁷⁷ Bu tablo, Prof. Dr. Berrin Koyuncu-Lorasdağı tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 1: Türkiye’de Belediyelerin Eşitlik Birimleri⁷⁷

Kent	Belediye	Eşitlik Birimi
Bursa	Nilüfer Belediyesi - Sosyal Destek Hizmetleri Müdürlüğü, 2010 (Kadın Dostu Kent projesi kapsamında)	Eşitlik Birimi
Bursa	Osmangazi Belediyesi - Sağlık İşleri Müdürlüğü, 2012 (Kadın Dostu Kent projesi kapsamında)	Eşitlik Birimi
Trabzon	Trabzon Büyükşehir Belediyesi - İl Kadın Hakları Koordinasyon Kurulu, 2014	Yerel Eşitlik Birimi
Adana	Büyükşehir Belediyesi - Kadın ve Aile Hizmetleri Müdürlüğü	Eşitlik Birimi
Adana	Seyhan Belediyesi - Kadın ve Aile Hizmetleri Müdürlüğü, 2017	Eşitlik Birimi
Kars	Kars Büyükşehir Belediyesi - Kadın ve Aile Hizmetleri Müdürlüğü, 2006	Yerel Eşitlik Birimi
Ankara	Çankaya Belediyesi - Kadın ve Aile Hizmetleri Müdürlüğü	Eşitlik Birimi
Tunceli	Tunceli Belediyesi, 2020	Eşitlik Birimi
Samsun	Atakum Belediyesi - Kadın ve Aile Hizmetleri Müdürlüğü, 2021	Yerel Eşitlik Birimi
Samsun	Valilik - İl Mahalli İdareler Müdürlüğü, 2017 (Kadın Dostu Kent projesi kapsamında)	Yerel Eşitlik Birimi
Nevşehir	Valilik - İl Kadın Hakları Koordinasyon Kurulu (BM Kadın Dostu Kent projesi)	Eşitlik Birimi
Şanlıurfa	Valilik - Sosyal Hizmetler Müdürlüğü (BM Kadın Dostu Kent projesi)	Yerel Eşitlik Birimi

⁷⁷ Bu tablo, Prof. Dr. Berrin Koyuncu-Lorasdağı tarafından hazırlanmıştır.

Eşitlik birimlerinin görevlerinin nasıl tanımlandığına birkaç örnek verelim:

Örneğin Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Eşitlik Biriminin amacını şöyle tanımlamış: *"Yerde kadın erkek eşitliğini gerçekleştirmeye, toplumsal cinsiyet eşitliği yaklaşımını yerel yönetim anlayışına yerleştirmeye yönelik olarak, kadınların, yerel karar alma süreçlerine ve karar mekanizmalarına katılımını artırıcı, kadınların yerel bütçeden erkeklerle eşit pay almalarını sağlayan yerel plan, program ve politika stratejilerini belirlemek; bu stratejilerin uygulanmasını sağlayacak yerel hizmet önerileri geliştirmek, bu konuda çalışan sivil oluşumlarla işbirliği gerçekleştirmektir."*⁷⁸

*Kadın Dostu Kentler Projesi ile kurulan Bursa-Nilüfer Belediyesi Eşitlik Birimi amacını şöyle tanımlamış: "Toplumsal farkındalık oluşturma, eşitlik anlayışının toplumda yaygınlaşmasını sağlayacak çalışmalar üretme, şiddetin her türü ile mücadele etme, hak temelli bir bakış açısıyla savunuculuk yapmak."*⁷⁹

⁷⁸ Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Eşitlik Birimi

<https://www.eskisehir.bel.tr/esitlik-birimi#:~:text=Amac%C4%B1%3B%20yerelde%20kad%C4%B1n%20erkek%20e%C5%9Fitli%C4%9Fini,-pay%20almalar%C4%B1n%C4%B1%20sa%C4%9Flayan%20yerel%20plan%2C>.

⁷⁹ Nilüfer Belediyesi Eşitlik Birimi

<https://www.nilufer.bel.tr/kategoriler/proje/sosyal-projeler/esitlik-birimiZC7B2>.

Tablo 2: Eşitlik Birimlerinin Kurulma Tarihleri

Eşitlik Biriminin Tam Adı	Kuruluş Tarihi
Beşiktaş Belediyesi Toplumsal Eşitlik Birimi	2014
Beylikdüzü Belediyesi Toplumsal Eşitlik Birimi	2016
Buca Belediyesi Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Birimi	2014
Çankaya Belediyesi Aile ve Kadın Müdürlüğü Eşitlik Birimi	2014
Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Eşitlik Birimi	2014
Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Eşitlik Birimi	2014
İzmir Büyükşehir Belediyesi Kadın-Erkek Eşitliği Birimi	2012
Kadıköy Belediyesi Toplumsal Eşitlik Birimi	2016
Karabağlar Belediyesi Kadın-Erkek Eşitliği Birimi	2015
Kars Belediyesi Yerel Eşitlik Birimi	2006
Karşıyaka Belediyesi Toplumsal Eşitlik Birimi	2019
Konak Belediyesi Eşitlik Birimi	2018
Menemen Belediyesi Eşitlik Birimi	2019
Muratpaşa Belediyesi Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Birimi	2014
Nilüfer Belediyesi Eşitlik Birimi	2010
Odunpazarı Belediyesi Eşitlik Birimi	2014
Ortahisar Belediyesi Kadın Erkek Eşitlik Birimi ve Masası	2017
Seyhan Belediyesi Eşitlik Birimi	2017
Şişli Belediyesi Toplumsal Eşitlik Birimi	2015
Trabzon Belediyesi Yerel Eşitlik Birimi	

Tablo 3: Eşitlik Birimlerinin Kuruluş Süreçleri

	Belediye Meclis Kararı	Yönetmelik Değişikliği	Projeler	Diğer
Beşiktaş Belediyesi	X			
Beylikdüzü Belediyesi	X			
Buca Belediyesi		X		
Çankaya Belediyesi	X			
Eskişehir Büyükşehir Belediyesi			X	
Gaziantep Büyükşehir Belediyesi			X	
İzmir Büyükşehir Belediyesi			X	
Kadıköy Belediyesi	X			
Karabağlar Belediyesi		X		
Kars Belediyesi			X	
Karşıyaka Belediyesi	X			
Konak Belediyesi				X
Menemen Belediyesi		X		
Muratpaşa Belediyesi	X			
Nilüfer Belediyesi			X	
Odunpazarı Belediyesi		X		
Ortahisar Belediyesi	X			
Seyhan Belediyesi	X			
Sişli Belediyesi				X
Trabzon Büyükşehir Belediyesi			X	

Tablo 4: Bağlı Olunan M¼d¼rl¼kler

M¼d¼rl¼kler	Eşitlik Birimi
Kadın ve Aile Hizmetleri M¼d¼rl¼ę¼	Beşiktaş Belediyesi Beylikd¼z¼ Belediyesi Buca Belediyesi Çankaya Belediyesi Kars Belediyesi Karşıyaka Belediyesi Konak Belediyesi Muratpaşa Belediyesi Seyhan Belediyesi
Kadın Çalışmaları Şube M¼d¼rl¼ę¼	İzmir B¼y¼křehir Belediyesi
Kadın, Aile, Eğitim ve Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı	Gaziantep B¼y¼křehir Belediyesi
Sosyal Destek Hizmetleri M¼d¼rl¼ę¼	Kadık¼y Belediyesi Nil¼fer Belediyesi Sişli Belediyesi
Sosyal Yardım İşleri M¼d¼rl¼ę¼	Karabağlar Belediyesi Menemen Belediyesi Trabzon B¼y¼křehir Belediyesi
Sosyal Hizmet Daire Başkanlığı, Özel Gereksinimler Şube M¼d¼rl¼ę¼	Eskişehir B¼y¼křehir Belediyesi
K¼lt¼r ve Sosyal İşler Başkanlığı	Ortahisar Belediyesi
Strateji Geliştirme M¼d¼rl¼ę¼	Odunpazarı Belediyesi

Belediye Başkanı

Genel Sekreter

İlgili Daire Başkanlığının Yetkilisi
(Sosyal ve Yardım İşleri Daire Başkanı vb.)

Şube Müdürü

Eşitlik Birimi Sorumlusu

Bu tablodan anlaşılacağı üzere, eşitlik birimleri bürokratik yetki ve hizmet üretme şemasında yukarı kademe yetkililerin karar ve duyarlılıklarına bağlı görünmektedir. Bu durum eşitlik birimlerinin etkisizliğine ve gerektiğinde inisiyatif kullanamamalarına yol açmaktadır. Eşitlik birimlerinin hem yatay hem dikey örgüt şeması açısından güçlendirilmesi gerekir. Bu konuda önerilerimiz bu çalışma içinde yer almaktadır.

Tablo 5: Eşitlik Birimlerinin Çalışan Sayısı

	Birimde Çalışan Yok	1 Çalışan	2 Çalışan	3 ve Üzeri Sayıda Çalışan
Beşiktaş Belediyesi		X		
Beylikdüzü Belediyesi			X	
Buca Belediyesi				X
Çankaya Belediyesi				X
Eskişehir Büyükşehir Belediyesi		X		
Gaziantep Büyükşehir Belediyesi			X	
İzmir Büyükşehir Belediyesi				X
Kadıköy Belediyesi			X	
Karabağlar Belediyesi		X		
Kars Belediyesi		X		
Karşıyaka Belediyesi			X	
Konak Belediyesi		X		
Menemen Belediyesi	X			
Muratpaşa Belediyesi		X		
Nilüfer Belediyesi			X	
Odunpazarı Belediyesi		X		
Ortahisar Belediyesi		X		
Seyhan Belediyesi			X	
Sişli Belediyesi				X
Trabzon Büyükşehir Belediyesi				X

Tablo 6: Düzenleyici Belge ve Kendine Ait Bütçe

Belediye	Kendisine ait düzenleyici belge	Kendisine ait bütçe
Beşiktaş Belediyesi	Var.	Var.
Beylikdüzü Belediyesi	Yok. Kadın ve Aile Hizmetleri Müdürlüğü'nün Yönetmeliği içerisinde tanımlanmış.	Var.
Buca Belediyesi	Yok.	Yok, harcamalar müdürlüğün bütçesinden gerçekleşiyor.
Çankaya Belediyesi	Yok. Kadın ve Aile Hizmetleri Müdürlüğü'nün Yönetmeliği içerisinde tanımlanmış.	Yok, harcamalar müdürlüğün bütçesinden gerçekleşiyor.
Eskişehir Büyükşehir Belediyesi	Var. Ayrıca Sosyal Hizmet Dairesi Başkanlığının yönetmeliği içerisinde tanımlanmış.	Yok, harcamalar müdürlüğün bütçesinden gerçekleşiyor.
Gaziantep Büyükşehir Belediyesi	Yok.	Yok.
İzmir Büyükşehir Belediyesi	Yok. Kadın Çalışmaları Şube Müdürlüğü'nün Yönetmeliği içerisinde tanımlanmış.	Yok, harcamalar müdürlüğün bütçesinden gerçekleşiyor.
Kadıköy Belediyesi	Var.	Var.
Karabağlar Belediyesi	Yok. Sosyal ve Yardım İşleri Müdürlüğü'nün Yönetmeliği içerisinde tanımlanmış.	Yok, harcamalar müdürlüğün bütçesinden gerçekleşiyor.
Kars Belediyesi	Yok. Kadın ve Aile Hizmetleri Müdürlüğü'nün Yönetmeliği içerisinde tanımlanmış.	Yok, harcamalar müdürlüğün bütçesinden gerçekleşiyor.
Karşıyaka Belediyesi	Yok. Kadın ve Aile Hizmetleri Müdürlüğü yönetmeliğinde görev, yetki ve sorumluluklar belirtilmiştir.	Yok.
Konak Belediyesi	Var.	Yok, harcamalar müdürlüğün bütçesinden gerçekleşiyor.

Tablo 6: Düzenleyici Belge ve Kendine Ait Bütçe

Belediye	Kendisine ait düzenleyici belge	Kendisine ait bütçe
Menemen Belediyesi	Yok. Sosyal Yardım İşleri Müdürlüğü Kuruluş Görev Yetki Sorumluluk Çalışma Usul ve Esaslarına İlişkin Yönetmelik içerisinde görev, yetki ve sorumluluklar tanımlanmıştır.	Yok.
Muratpaşa Belediyesi	Yok.	Yok, harcamalar müdürlüğün bütçesinden gerçekleşiyor.
Nilüfer Belediyesi	Yok. Sosyal Destek Hizmetleri Müdürlüğü Yönetmeliği içerisinde tanımlanmış.	Eşitlik Birimi için, bağlı olduğu Dayanışma ve Eşitlik Bürosuna tanımlanan bir bütçe var.
Odunpazarı Belediyesi	Var.	Yok, harcamalar müdürlüğün bütçesinden gerçekleşiyor.
Ortahisar Belediyesi	Yok. Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı'nın Yönetmeliği içerisinde tanımlanmış.	Yok, harcamalar daire başkanlığının bütçesinden gerçekleşiyor.
Seyhan Belediyesi	Yok.	Var.
Şişli Belediyesi	Var.	Yok, harcamalar müdürlüğün bütçesinden gerçekleşiyor.
Trabzon Büyükşehir Belediyesi	Yok. Sosyal ve Yardım İşleri Müdürlüğü'nün Yönetmeliği içerisinde tanımlanmış.	Var.

3. TCE'nin Ana-Akımlaştırma Aracı Olarak Yerel Eşitlik Eylem Planları

TCE'nin ana-akımlaştırılması araçlarının en önemlisi Yerel Eşitlik Eylem Planı (YEEP) hazırlayıp uygulamaktır. YEEP, TCE için önemli stratejik sorunların ve çözümlerin kurumsal hedefler haline getirilip onların nasıl uygulanacağını tanımlayan plan belgesidir. Planların hazırlık süreci, yerel düzeyde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında sorumluluk taşıyan il/ilçedeki kamu kurumları, sivil toplum örgütleri, üniversitelerin kadın araştırma merkezleri, kent konseyi kadın meclisleri gibi çeşitli paydaşların katılımlarıyla katılımcı bir süreçte hazırlanması çok önemlidir.⁸⁰

Yerel Eşitlik Eylem Planı kavramı ilk kez **Avrupa Belediyeler ve Bölgeler Konseyi**'nin (CEMR), 2006 yılında ilan ettiği, *Avrupa Yerel Yaşamda Kadın Erkek Eşitliği Şartı*'nda dile getirilmiştir.

Şart'a göre TCE'nin sağlanması için yerel yönetimlerin tüm faaliyetlerine toplumsal cinsiyet bakış açısının yerleştirilmesi ve bunun için de yerel yönetimler eşitlik eylem planları (YEEP) hazırlanması gereklidir. Ayrıca bunun etkin ve sürdürülebilir olabilmesi için gerekli insan kaynağı ve bütçe de ayrılmalıdır.

Türkiye'de yerel eşitlik eylem planları 2000'lerin başlarından itibaren ilk olarak *BM Kadın Dostu Kentler Programı* kapsamında hazırlandı. KA-DER Ankara şubesinin sekreteryalığında başlayan ve 2000'li yıllarda *Kadın Koalisyonu*'nun katılımıyla da güçlenen 2003 yılında "*Yarın İçin Bugünden*" kampanyası ile devam eden, çeşitli illerde, ilçelerde yürütülen yerel siyaset çalışmalarının eşitlik eylem planlarına giden yolu döşemede rolü büyük olmuştur. Ülkenin çeşitli yerlerinde kadın örgütleriyle yürütülen Kampanyanın hedefleri arasında; "*yerel yönetimlerin toplumsal cinsiyete duyarlılığını artırmak, cinsiyet eşitlikçi yerel yönetim politikaları geliştirmeye yönelik perspektif oluşturmak, yerel yönetimler ile yerel kadın örgütleri arasında işbirliği imkânlarını artırmak*" da vardı.⁸¹ Bu hedefler doğrultusunda yapılan çalışmalar daha sonra belediyelerde hazırlanacak eşitlik eylem planlarına zemin oluşturmuştur. Devam eden süreçte yine yerelde aktif olan

kadın örgütlerinin savunuculuk faaliyetleri sonucu ve *Avrupa Yerel Yaşamda Kadın Erkek Eşitliği Şartı*'nı imzalayan belediyelerin bunu taahhüt etmeleri ile de bir ivme kazanan süreçte Yerel Eşitlik Eylem Planlarının (YEEP) yapılmaya başlandığını görüyoruz.

BM-Kadın Dostu Kentler Programı'nda karşılaşılan en önemli güçlük yerelde **cinsiyete duyarlı veri toplaması** konusundaki bilgi ve kapasite eksikliği ve TCE için geliştirilen politika ve kurumsal yapıları içine alacak bütüncül ve katılımcı **bir yönetmelik eksikliği** olarak tespit edilmiştir.⁸²

Bunlara ek olarak, YEEPlerin hem hazırlık hem de uygulama sürecinde karşılaşılan dirençlerin başında belediye kadroları tarafından **YEEP'lerin sahiplenilmemesi** sayılabilir. Çoğunlukla dışarıdan bir kurum, kadın örgütü, sivil toplum örgütü ve gönüllü veya profesyonel uzman desteği ile başlatılan YEEP çalışmalarında belediye içinden **bütünsel bir sahiplenme ve emek verme** olmadığı dikkat çekiyor. Bunun nedenlerini sorguladığımızda, yerel yaşamın orada ikamet eden yurttaşlar tarafından sosyal, altyapısal ve ekonomik olarak iyi standartlarda deneyimlenmesi için geniş bir yelpazede politika üretme ve uygulama baskısı altında çalışan belediyelerin YEEP'leri kendi işlerini kolaylaştıracak ve etkinliğini artıracak bir araç ve yaklaşım olmaktan ziyade ek bir külfet olarak ele almaları olabilir. Bu sebeple bir belediyede YEEP hazırlanma kararının alınmasının hemen ardından ilk iş olarak tüm karar verici pozisyonundaki belediye üst/alt yönetimine YEEP hazırlık ve uygulama yönteminin ve YEEP'nin hazırlanmasındaki nihai amacın ne olduğu açık bir şekilde anlatılması yararlı olabilir.

YEEP'ler stratejik plandan önce hazırlanmalı ve her bir birim kendi hizmet konusunda ve işbirliği içinde yürüteceği hizmetlerde hangi sorun ve taleplerin tespit edildiğini bilerek stratejik plan çalışmalarına odaklanabilir. Böylelikle YEEP'ler ve stratejik planların yan yana paralel çalışmalar olarak yürütülmesi önemlidir. YEEP'ler **stratejik planlama sürecinin bir aşaması** gibi savunup önerilmelidir.

⁸⁰ YEEP'nin nasıl hazırlanabileceğine dair yol gösterici bilgiler için bkn: www.kadindostukentler.com , Proje Raporu, s:5

⁸¹ Bu kampanya çalışmalarını izleyen süreçte yapılan yayınlar için bkn: *Düğüm Bilgisi* (Aksu Bora, Ceren İşat) <http://ka-der.org.tr/wp-content/uploads/2018/01/dugumbilgisi.pdf>, *Belediye Kadınlara da Hizmet Eder/ Kadın Dostu Belediye Hizmetleri: Neden, Nasıl?* (Ayten Alkan) <http://ka-der.org.tr/wp-content/uploads/2019/06/belediyeKadınlarada.pdf>, *Yerel Yönetimlere İlişkin Yasal Düzenlemeler Çerçevesinde Kadınlara Yer Açmak* (L.Yıldız Tokman, Sema Kendirci), <http://ka-der.org.tr/wp-content/uploads/2018/08/yerelyonetimlereiliskin.pdf>

⁸² Birleşmiş Milletler Kadın Dostu Kentler Ortak Programı, (BMOP), *Kadın Dostu Kentler Kitapçığı*, 2013, s.4. <http://www.kadindostukentler.com/content/docs/kitapcik-2.pdf>

Kadın örgütleri ve hak temelli çalışan sivil toplum örgütleri YEEPlerin içerik, kapsam ve hazırlanma yöntemleri üzerine bilgilendirilerek, **savunusunu yapmalarının sağlanması** ve seçim sürecinde tüm adaylarla stratejik planlama sürecinin bir parçası/ aşaması olarak YEEP hazırlığını taahhüt etmeleri sağlanabilir.

YEEP hazırlanırken mümkün olan en geniş perspektifle **o yerelde yaşayan herkesin temsil edilebileceği kapsamda katılımcı odak grup görüşmeleri ve çalışmalar gerçekleştirilerek** ihtiyaç, sorun ve çözüm önerileri tespit edilmektedir. Daha sonra bu tespitler belediye yetkilileri ile paylaşılmakta ve YEEP hazırlığında içerilen çözüm önerilerini hayata geçirmek üzere hangi eylem, faaliyet, stratejileri ve bunları düzenli aralıklarla izleyebilmek için hangi **gösterge-leri ve izleme yöntemini** kullanmanın daha uygun olacağı ile ilgili önerilerde bulunmaları beklenmelidir. Bu aşamada belediye yetkililerinin önlerine gelen belgenin **kapsamı ve içeriği karşısında** "ezildikleri" ve iyi bir planlama ve işbirliği olmadan sadece bir daire başkanlığı ve müdürlük ya da eşitlik birimi tarafından böyle bir çabanın altından kalkılamayacağı açığa çıkmaktadır.

Türkiye'de YEEP çalışmaları *Kadın Dostu Kentler Programı* kapsamında ilk uygulamalara başlanmış bir mekanizmadır. Aşağıda YEEP hazırlayıp yayınlamış bazı belediyelerin listesini bulabilirsiniz.

YEEP hazırlayıp yayınlamış belediyeler:

Mersin BŞB Yerel Eşitlik Eylem Planı 2021-2023
<http://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1984>

İstanbul BŞB Yerel Eşitlik İzleme Planı 2019 – 2021
<http://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/167>

İstanbul BŞB Yerel Eşitlik Eylem Planı 2021-2024
<http://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1377>

İzmir BŞB Yerel Eşitlik İzleme Planı 2019 - 2021
<http://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/168>

Trabzon BŞB Yerel Eşitlik İzleme Planı 2019 - 2021
<http://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/170>

Kars BŞB Yerel Eşitlik İzleme Planı 2019 - 2021
<http://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/169>

Adana BŞB Yerel Eşitlik İzleme Planı 2019 - 2021
<http://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/164>

Gaziantep BŞB Yerel Eşitlik İzleme Planı 2019 – 2021
<http://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/166>

Ankara Yerel Eşitlik İzleme Planı 2019 - 2021
<http://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/165>

Samsun BŞB Yerel Eşitlik Eylem Planı 2016-2018
<https://www.samsun.bel.tr/icerik/yerel-esitlik>

4. TCE'nin Ana-Akımlaştırma Aracı Olarak Kent Konseyleri Kadın Meclisleri

Türkiye'de yerel yönetimlerin TCE gerçekleştirmede stratejik katkısı olacak mekanizmalardan biri de Kent Konseylerine bağlı olarak çalışacak *Kadın Meclisleri*dir.

Bu konudaki ilk uygulamalar 1996 yılında UNDP desteğiyle hem Avrupa'da hem Türkiye'de uygulanmaya başlanan *Yerel Gündem 21 Programı* ile gerçekleşmiştir. Türkiye'de Yerel Gündem 21 uygulaması 2005 yılında 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 76. maddesinde "Kent Konseyleri" hükmünün konulmasını sağlamıştır. Bu yasal düzenlemeye göre kent konseyleri, kentte yaşayanların kente katılımını öne çıkarırken Yerel Gündem 21 hedefleri doğrultusunda yerel yönetimler, kadınların yerel düzeyde karar alma, planlama ve uygulama süreçlerine etkin olarak katılımını sağlayacak programlar geliştirmek ve uygulamakla görevli kılınmıştır. Bu bağlamda da **Kent Konseyleri bünyesinde Kadın Meclisleri** oluşturulmuştur.

Kadın Meclisleri, gönüllülük, şeffaflık, tarafsızlık, yönetişim, sosyal sorumluluk gibi ilkeler çerçevesinde sivil toplum örgütleri, üniversitelerin kadın araştırma merkezleri, meslek odalarının ve sendikaların kadın temsilcilerinden oluşan sivil bir yapıdır. Aşağıdaki tabloda söz konusu araştırma tarafından saptanmış 32 Kent Konseyi Kadın Meclisinin listesi vardır:

Tablo 7: Kent Konseyi Kadın Meclisleri⁸³

Kent/İlçe	Kent Konseyi Kadın Meclisi
Konya/Karatay Belediyesi	Var
Konya/Selçuklu Belediyesi	Var
Konya/Meram Belediyesi	Var (Aktif değil)
İzmir Büyükşehir Belediyesi	Var
İzmir/Buca Belediyesi	Var
İzmir/Karabağlar Belediyesi	Var
İzmir/Konak Belediyesi	Var
İzmir/Güzelbahçe Belediyesi	Var
İzmir/Karşıyaka Belediyesi	Var
İzmir/Gazimur Belediyesi	Var
İzmir/Narlıdere Belediyesi	Var
İzmir/Bayraklı Belediyesi	Var
İzmir/Bornova Belediyesi	Var (Aktif değil)
Eskişehir Büyükşehir Belediyesi	Var
Eskişehir/Odunpazarı Belediyesi	Var
Gaziantep Büyükşehir Belediyesi	Var
Adana Büyükşehir Belediyesi	Var
Adana/Seyhan Belediyesi	Var
Adana/Çukurova Belediyesi	Var
Adana/Sarıçam Belediyesi	Var
Mersin Büyükşehir Belediyesi	Var
Mersin/Mezitli Belediyesi	Var
Mersin/Yenişehir Belediyesi	Var
Mersin/Toroslar Belediyesi	Var
Mersin/Akdeniz Belediyesi	Var

⁸³ Bu tablo Prof. Berrin Koyuncu-Lorasdağı tarafından yürütülen 218K355 nolu "Sürdürülebilir Kent Politikaları: Yaşam Kalitesi Açısından Türkiye'de Kent-Bölgeler" başlıklı TÜBİTAK Projesi çerçevesinde hazırlanmıştır.

Tablo 7: Kent Konseyi Kadın Meclisleri⁸³

Kent/İlçe	Kent Konseyi Kadın Meclisi
Bursa Büyükşehir Belediyesi	Var
Bursa/Nilüfer Belediyesi	Var
Bursa/Yıldırım Belediyesi	Var
Samsun/Atakum Belediyesi	Var
Samsun/İlkadım Belediyesi	Var (Aktif değil)
Samsun/Canik Belediyesi	Var (Aktif değil)
Samsun/ Tekkeköy Belediyesi	Var (Aktif değil)

⁸³ Bu tablo Prof. Berrin Koyuncu-Lorasdağı tarafından yürütülen 218K355 nolu "Sürdürülebilir Kent Politikaları: Yaşam Kalitesi Açısından Türkiye'de Kent-Bölgeler" başlıklı TÜBİTAK Projesi çerçevesinde hazırlanmıştır.

Kent Konseyleri Kadın Meclislerinin bağımsız bütçelerinin olmaması nedeniyle yerelde güçlü siyasal parti desteğine gerek olmadan çalışabilme olanağı yoktur. Bu durum Kent Konseyleri Kadın Meclislerinin sivil, katılımcı ve etkin bir mekanizma olarak çalışmasını engellemektedir. Kadın Meclislerinin işleyişi yerelde güçlü siyasal ve ekonomik aktörlerce belirlenirken Kent Konseyinden bağımsız hareket edememesine yol açmaktadır. İdeal olarak "siyasal partiler üstü" bir yapı olmaları beklentisine rağmen, belediyenin bağlı olduğu siyasal çevrelerin tahakkümü farklı görüşteki kadınların katılımını caydırmaktadır. Bu nedenle hali hazırda etkin çalışan Kent Konseyi Kadın Meclisi çok az sayıdadır.

Kadın Meclislerine başarılı bir örnek Bursa Nilüfer Belediyesi'dir. Bursa/Nilüfer Belediyesi Kent Konseyi Kadın Meclisi belediye başkanının toplumsal cinsiyet eşitliğine dair iradesi ve desteği, hak-temelli kadın STK'larıyla yakın iş birliği, Mecliste alınan kararların doğrudan Belediyeye iletilmesi, Kadın Meclis başkanı ve üyelerin parti üyesi olmaması gibi uygulamalarıyla başarılı bir örnektir.⁸⁴

5. Kadınlara Yönelik Stratejik Öncelikli Hizmet Kurumları: Kadın Danışma Merkezleri, Kadın Sığınma Evleri, Kreşler

2020 verilerine göre Türkiye'deki tüm belediyeler içinde kadın danışma merkezi sayısı 54, sığınma evi olan belediye sayısı 32'dir.⁸⁵ Bu merkezlerde kadına yönelik şiddetle mücadele, kadınların güçlenmesi, yerel eşitlik çalışmaları birlikte yürütülür. Türkiye'de kadına yönelik şiddetle mücadelenin en temel mekanizmalardan birini oluşturan **sigınma evlerinin** toplam belediye sayısına oranı %3,9'dur. Ancak belediyelerin kadına yönelik şiddetle mücadelede kullandıkları mekanizmalar sığınma evleriyle sınırlı değildir. Örneğin, sığınma evi bulunmayan belediyeler **ücretsiz lojman** tahsis etmektedir. Bu nedenle belediyelerin şiddetle mücadelede kadınlara yönelik çalışmalarını incelemek için, belediyenin sosyal hizmet alanındaki tüm birimlerinin çalışmalarına bakmak gerekir. Kadınların bağımsız hayata geçiş sürecinde kadınlara verilen ayni, hukuki, psiko-sosyal destek ve belediyenin kreş hizmetleri bu mekanizmada önemli bir rol oynamaktadır. Belediyeler içinde en çok kreşi olan Ankara Çankaya Belediyesi 12 kreşi ile başarılı bir örnektir.

⁸⁴ Bu veri, Prof. Berrin Koşuncu-Lorasdağı tarafından yürütülen 218K355 nolu "Sürdürülebilir Kent Politikaları: Yaşam Kalitesi Açısından Türkiye'de Kent-Bölgeler" başlıklı TÜBİTAK Projesi çerçevesinde yapılan görüşmelerden elde edilmiştir.

⁸⁵ TESEV, 2021, *Yerel Yönetimlerde Kadına Yönelik Sosyal Politika ve Hizmetler* Hazırlayan Şenay Yılmaz <https://www.tesev.org.tr/tr/research/yerel-yonetimlerde-kadina-yonelik-sosyal-politika-ve-hizmetler/>

6. KAMER İllerine TCE Kurumları Açısından Toplu Bakış⁸⁶

TCE'ni ana-akımlaştırma açısından çok önemli olan kurum ve araçların KAMER'in şubelerinin olduğu illerdeki durumunu da bir tablo ile özetleyelim:

Tablo 8: KAMER Şubesi Olan Kentlerde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Kurumsal Mekanizmaları

	Eşitlik Birimi	Eşitlik Komisyonu	Kadın Birimi	Siğınma Evi	Yerel Eşitlik Eylem Planı	Kent Konseyi Kadın Meclisi
Adıyaman Belediyesi	Bu birim Valilik bünyesinde bulunmaktadır.	Kadın Erkek Eşitlik Komisyonu	Kadın ve Aile Hizmetleri Daire Başkanlığı	Belediyeye ait kadın sığınma evi yoktur.	Kadın Dostu Kentler Projesi kapsamında 2013-2015 yıllarını kapsayan bir Yerel Eşitlik Eylem Planı hazırlanmıştır. Fakat sonraki yıllarda yeni bir plan hazırlanmamıştır.	Var
Ağrı Belediyesi	Yok	Yok	Kadın ve Aile Hizmetleri Müdürlüğü	Belediyeye ait kadın sığınma evi yoktur.	Yok	Yok
Batman Belediyesi	Yok	Kadın Erkek Eşitlik Komisyonu	Kadın ve Aile Hizmetleri Müdürlüğü	Belediyeye ait kadın sığınma evi yoktur.	Yok	Var
Bingöl Belediyesi	Yok	Kadın Erkek Eşitliği Komisyonu	Yok	Belediyeye ait kadın sığınma evi yoktur.	Yok	Yok
Bitlis Belediyesi	Yok	Yok	Yok	Belediyeye ait kadın sığınma evi yoktur.	Yok	Yok
Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi	Yok	Yok	Kadın ve Aile Hizmetleri Daire Başkanlığı	Büyükşehir Belediyesine ait kadın sığınma evi mevcuttur.	Yok	Yok
Elazığ Belediyesi	Yok	Yok	Yok	Belediyeye ait kadın sığınma evi yoktur.	Yok	Var

⁸⁶ Bu tablo Prof. Berrin Koyuncu-Lorasdağı tarafından **Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçin Yerinden Yönetim Modeli Çalışması Uzmanlar Atölyesi Çalıştayı** (16-17 Nisan 2022) çevrim-içi sunumu için hazırlanmıştır. Tabloda ilgili birimlerin belediyede bulunup bulunmadığına bakılmıştır. Adıyaman, Kars örneklerinde olduğu gibi, bazı birimlerin Kadın Dostu Kentler projesi kapsamında Valilik bünyesinde oluşturduğu belirtilmelidir.

Tablo 8: KAMER Şubesi Olan Kentlerde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Kurumsal Mekanizmaları

	Eşitlik Birimi	Eşitlik Komisyonu	Kadın Birimi	Siğınma Evi	Yerel Eşitlik Eylem Planı	Kent Konseyi Kadın Meclisi
Erzurum Büyükşehir Belediyesi	Yok	Yok	Kadın ve Engelli Hizmetleri Şube Müdürlüğü	Büyükşehir Belediyesine ait kadın sığınma evi yoktur.	Yok	Var
Gaziantep Büyükşehir Belediyesi	Var	Kadın Erkek Eşitlik Komisyonu	Kadın Aile Eğitim ve Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı	Büyükşehir Belediyesine ait kadın sığınma evi mevcuttur.	Kadın Dostu Kentler Projesi kapsamında 2013-2015 yıllarını kapsayan bir Yerel Eşitlik Eylem Planı hazırlanmıştır. Güncel olarak, Yerel Eşitlik Eylem Planı çalışmaları devam etmektedir. Avrupa Birliği tarafından desteklenen "Türkiye'de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi" kapsamında oluşturulan Yerel Eşitlik İzleme Platformu, planın hazırlık sürecine katkı sağlamaktadır.	Var
Hakkari Belediyesi	Yok	Yok	Kadın ve Aile Hizmetleri Müdürlüğü	Belediyeye ait kadın sığınma evi yoktur.	Yok	Yok
Iğdır Belediyesi	Yok	Kadın ve Erkek Eşitliği Komisyonu	Kadın ve Aile Hizmetleri Müdürlüğü	Belediyeye ait kadın sığınma evi yoktur.	Yok	Yok
Kars Belediyesi	Bu birim Valilik bünyesinde bulunmaktadır.	Kadın ve Erkek Eşitliği Komisyonu	Kadın ve Aile Hizmetleri Müdürlüğü	Belediyeye ait kadın sığınma evi yoktur.	Kadın Dostu Kentler Projesi kapsamında bir Yerel Eşitlik Eylem Planı hazırlanmıştır.	Var

⁸⁶ Bu tablo Prof. Berrin Koyuncu-Lorasdağı tarafından **Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçin Yerinden Yönetim Modeli Çalışması Uzmanlar Atölyesi Çalıştayı** (16-17 Nisan 2022) çevrim-içi sunumu için hazırlanmıştır. Tabloda ilgili birimlerin belediyede bulunup bulunmadığına bakılmıştır. Adıyaman, Kars örneklerinde olduğu gibi, bazı birimlerin Kadın Dostu Kentler projesi kapsamında Valilik bünyesinde oluşturduğu belirtilmelidir.

Tablo 8: KAMER Şubesi Olan Kentlerde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Kurumsal Mekanizmaları

	Eşitlik Birimi	Eşitlik Komisyonu	Kadın Birimi	Siğınma Evi	Yerel Eşitlik Eylem Planı	Kent Konseyi Kadın Meclisi
Malatya Büyükşehir Belediyesi	Yok	Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu	Kadın Aile ve Gençlik Hizmetleri Şube Müdürlüğü	Büyükşehir Belediyesine ait kadın siğınma evi yoktur.	Kadın Dostu Kentler Projesi kapsamında 2013-2015 yıllarını kapsayan bir Yerel Eşitlik Eylem Planı hazırlanmıştır. Fakat sonraki yıllarda yeni bir plan hazırlanmamıştır.	Var
Mardin Büyükşehir Belediyesi	Yok	Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu	Kadın ve Aile Hizmetleri Daire Başkanlığı	Büyükşehir Belediyesine ait kadın siğınma evi yoktur.	Kadın Dostu Kentler Projesi kapsamında 2013-2015 yıllarını kapsayan bir Yerel Eşitlik Eylem Planı hazırlanmıştır. Fakat sonraki yıllarda yeni bir plan hazırlanmamıştır.	Var
Muş Belediyesi	Yok	Yok	Yok	Belediyeye ait kadın siğınma evi yoktur.	Yok	Var
Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi	Bu birim Valilik bünyesinde bulunmaktadır.	Kadın Erkek Eşitliği ve Aile Komisyonu	Kadın ve Aile Hizmetleri Dairesi Başkanlığı	Büyükşehir Belediyesine ait kadın siğınma evi yoktur.	Kadın Dostu Kentler Projesi kapsamında 2013-2015 yıllarını kapsayan bir Yerel Eşitlik Eylem Planı hazırlanmıştır. Fakat sonraki yıllarda yeni bir plan hazırlanmamıştır.	Var
Siirt Belediyesi	Yok	Yok	Yok	Belediyeye ait kadın siğınma evi yoktur.	Yok	Var
Şırnak Belediyesi	Yok	Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu	Yok	Belediyeye ait kadın siğınma evi yoktur.	Yok	Yok

⁸⁶ Bu tablo Prof. Berrin Koyuncu-Lorasdağı tarafından **Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçin Yerinden Yönetim Modeli Çalışması Uzmanlar Atölyesi Çalıştayı** (16-17 Nisan 2022) çevrim-içi sunumu için hazırlanmıştır. Tabloda ilgili birimlerin belediyede bulunup bulunmadığına bakılmıştır. Adıyaman, Kars örneklerinde olduğu gibi, bazı birimlerin Kadın Dostu Kentler projesi kapsamında Valilik bünyesinde oluşturduğu belirtilmelidir.

Tablo 8: KAMER Şubesi Olan Kentlerde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Kurumsal Mekanizmaları

	Eşitlik Birimi	Eşitlik Komisyonu	Kadın Birimi	Siğınma Evi	Yerel Eşitlik Eylem Planı	Kent Konseyi Kadın Meclisi
Tunceli Belediyesi	Var	Toplumsal Cinsiyet Eşitlik Komisyonu	Yok	Belediyeye ait kadın siğınma evi yoktur.	Tunceli Belediyesi, 2021 yılı itibariyle Yerel Eşitlik Eylem Planı Hazırlık sürecine İnsanca Yaşam ve Demokratik Toplum Derneği ve İnsan Hakları Derneği Dersim Şubesinden oluşan İzleme Heyetinin katkılarıyla başlamıştır.	Yok
Van Büyükşehir Belediyesi	Yok	Yok	Kadın ve Aile Hizmetleri Dairesi Başkanlığı	2016 yılında Van Büyükşehir Belediyesi Kadın Politikaları Müdürlüğü'ne bağlı Rojin Yaşam Merkezi bünyesinde faaliyet yürüten siğınma evi kayyım tarafından kapatılmıştır	Yok	Var

⁸⁶ Bu tablo Prof. Berrin Koyuncu-Lorasdağı tarafından **Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçin Yerinden Yönetim Modeli Çalışması Uzmanlar Atölyesi Çalıştayı** (16-17 Nisan 2022) çevrim-içi sunumu için hazırlanmıştır. Tabloda ilgili birimlerin belediyede bulunup bulunmadığına bakılmıştır. Adıyaman, Kars örneklerinde olduğu gibi, bazı birimlerin Kadın Dostu Kentler projesi kapsamında Valilik bünyesinde oluşturduğu belirtilmelidir.

7. Önemli Kaynaklar

Akduran, Özgün vd. (2018) *"Kentsel Haklar ve Hizmetlere Erişimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması"*; Ankara: CEİD Yayınları.

IPU, 2016, *Evaluating gender sensitivity of parliaments: A self-assessment toolkit*,
<https://www.ipu.org/resources/publications/toolkits/2016-11/evaluating-gender-sensitivity-parliaments-self-assessment-toolkit>

Ka-Der Yerel Siyaset Çalışma Grubu (2006) *Cinsiyet Eşitliği Yolunca Yerel Politikalar Raporu*, Ka-Der Yayınları, Ankara.

Koyuncu-Lorasdağı, B., & Sumbas, A. (2015). Türkiye'de Yerel Siyaseti Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Üzerinden Düşünmek: Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Belediyeler. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 24(2), 1-26.

Koyuncu-Lorasdağı, B.ve Sumbas, A. (2014). "Yerel Siyasette Kadınlar Da Olmalı! Ama "Neden Olmalı?" *İktisat ve Toplum Dergisi*, No: 41, s: 37-43.

Koçoğlu, Tuğçe ve Yücedal, Dilara (2022) *Yerel Eşitlik Eylem Planlarını Dijital İzleme Platformu Projesi: İlerleme Raporu*, İnsanca Yaşam ve Demokratik Toplum Derneği Yayınları.

Polat, İkbâl ve Ağduk, Ebru (2019) *"Yerel Yönetimler için Kadın Katılımı ve Eşitlikçi Mekanizmalar"*, Türkiye Aile Sağlığı ve Planlaması Vakfı Yayınları.

Sargın, Ayşe (2013) *Yerelde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçin Araçlar ve Mekanizmalar*, Kadın Adayları Destekleme Derneği Yayınları, Ankara.

Sumbas, A., & Koyuncu, B. (2019). "Women's empowerment on a local level in Turkey: the case of violence against women." *Turkish Studies*, 20(2), 249-272.

Türkiye Avrupa Vakfı, 2016, *Yerel Yönetimlerde Katılımcı Mekanizmalar Ve Süreçler*, hazırlayan Hale Akay,
<http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1300>

UNDP, 2018, *Yerel Yönetimlerde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Ana-akımlaştırılması*,
<https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/library/poverty/yerel-yonetimlerde-toplumsal-cinsiyet-eitliinin-anaakmlatrlmas.html>

UN Women, 2020, *Yerel Yönetim ve Hizmetlerde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği*, yazarlar Emel Memiş Parmaksız ve Yasemin Kalaylıoğlu,
<https://www.wald.org.tr/yayinlar/information-publications/yerel-yonetim-ve-hizmetlerde-toplumsal-cinsiyet-esitligi-eb>

Şener, Ülker ve İnanç, Bengin (2021) *Belediye Eşitlik Birimleri Mevcut Durum Analizi*, CEİD Yayınları.

İnternet Kaynakları

2018-2023 Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2018)
<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/887>.

2020-2021 Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Koordinasyon Planı (2020)
<https://ailevecalisma.gov.tr/media/31489/koordinasyon-planı-v13-1.pdf>.

CEMR Avrupa Yerel Yaşamda Kadın-Erkek Eşitliği Şartı
<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/724>.

İçişleri Bakanlığı 2010/10 Sayılı Genelge
<http://www.kadindostukentler.com/content/docs/genelge-2010-10-kadınların-ve-kız-cocuklarının-insan-hakları.pdf>.

Kadın Dostu Kentler Birleşmiş Milletler Ortak Programı
<http://www.kadindostukentler.org/kdk-kadin-dostu-kent.php>.

İçindekiler

D. Yerel Kararlara Katılımın Cinsiyeti ve Kadınların Temsili.....	83
1. Siyasal Partilerin Yerelde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine	
Olumsuz Yaklaşımları.....	84
2. Yerel Yönetimlerde Seçilebilen Kadın Azlığı.....	90
3. Kadın Yönetici ve TCE Uzmanları İstihdamının	
Dönüştürücü Etkisi Var mı?.....	98
4. Önemli Kaynaklar.....	100

D. Yerel Kararlara Katılımın Cinsiyeti ve Kadınların Temsili⁸⁷

Türkiye’de kadınların yerel düzeyde siyasete katılımının çok düşük olması ve dünya ortalamalarının çok gerisinde olması yerel kalkınma ve gelişmenin önündeki en önemli engellerden biridir.

Öte yandan kadınların yerel siyaset ve karar alma sürecine aktif ve eşit katılımı, temel bir **kadın hakları ve cinsiyet eşitliği eksikliği** sorunu olarak ele alınmaya başlandı. Çünkü, Türkiye’de ulusal düzeydeki siyasetten farklı olarak, erkeklerin hem sayısal olarak hakim olduğu hem de söz söyleme hakkını tekelinde tuttuğu yerel siyaset, kadınları ve onların yerel nitelikli ihtiyaçlarını ne yazık ki kendiliğinden dikkate almıyor.

Yerel yönetimlerde TCE **bakış açısının ana-akımlaş-tırılması** için gerekli politikaların benimsenmesi ve kurumsal dönüşümün gerçekleştirilmesinin savunucusu olması beklenenler elbette öncelikle kadın siyasetçiler/seçilmişler, kadın bürokratlar ve kadın hakları savunuculuğu yapan çeşitli kadın örgütleri ve sivil inisiyatiflerdir. Bu nedenle yerel siyaset ve karar alma süreçlerinde etkin olabilecek kadınların seçilmesi ya da atanması en stratejik gereklerden biridir. Ama toplumsal cinsiyet eşitliğinden yana erkeklerin de özellikle yerel düzeyde, aktif destekler oluşturması kaçınılmaz bir gerekliliktir.

Yerel siyasette kadınların eşit katılımından bahsederken yerel parti örgütlenmelerindeki kadınlardan, belediye meclisi üyeliği, belediye başkanlığı ve muhtarlık pozisyonuna aday olan ve/veya seçilmiş kadınlara; Kent Konseyi Kadın Meclislerinden çeşitli yerel sivil örgütlerdeki ve meslek odalarındaki kadınlara kadar çok farklı konum ve görevlerdeki kadınları dikkate almak gerekir. Dahası, yerelde çeşitli devlet kurumlarındaki atanmış kadın yöneticilere, uzmanlara ve bürokratlara kadar farklı kurum ve kuruluşlardaki kadınlar da bu çerçevede ele alınmalıdır.

Diğer bir deyişle, yerel siyasetin temel öznesi olan siyasal parti ve seçilmiş belediye yöneticileri dışındaki diğer yerel kamu kurumları, meslek örgütleri ve hatta ticari şirketlerdeki etkin kadınların varlığı da yerel kararların belirlenmesinde kadınların eşit katılımı açısından önemlidir.

Kadınların yerel siyasete katılımı demek hem yerel karar süreçlerine hem de yerel kamu hizmetlerinin planlanıp yürütülmesine katılımının anlaşılması gerekir. Bu nedenle aşağıdaki göstergeler bize yerel kararlara kadınların katılım düzeyini gösterir:

- Yerel ve genel seçimlerde yerelden çıkan kadın adayların niteliği ve oranı,
- Belediye başkanı, belediye ve il özel idare meclislerine seçilen kadınların niteliği ve oranı,
- Kadın örgütlerinin kent konseyine katılımının sağlanması ve kadın meclislerinin TCE açısından etkin çalışması,
- Hak temelli savunuculuk yapan kadın örgütlerinin yerel meclisleri izlemesine ve yerel ihtisas komisyonlarına katılımı,
- Belediye ve bağlı kuruluşlarda yönetici, uzman, memur ve işçi olarak çalışanları içinde kadınların oranı,
- Yerelde etkin meslek odaları, baro, ticaret ve sanayi odası, vb örgütlerin yönetimlerindeki kadın oranı,
- Yerelde mevcut şirketler içinde kadın yönetici, şirket sahibi ve kadın girişimci oranı,
- Belediye ve il özel idaresi stratejik planlarının hazırlanma ve uygulama sürecine eşitlik birimlerinin ve hak temelli kadın örgütlerinin katılımı,
- Kadın örgütlerinin bütçe yapım süreçlerine katılımı.

⁸⁷ Bu bölümde Doç. Dr. Ahu Sumbas tarafında Atölye çalışmasında yapılan sunumdan yararlanılmıştır.

Şimdi yerel siyasette kadınların eşit katılımını etkileyen faktörlere kısaca göz atalım.⁸⁸

1. Siyasal Partilerin Yerelde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Olumsuz Yaklaşımları

Türkiye’de kadınların yerel siyasete katılımı açısından karşılarına çıkan yapısal engellerin başında, **siyasal partilerin merkezîyetçi yapılarının yerel siyaset düzeyinde TCE politikaları uygulamaya değer vermeyen erkek egemen** kurumsal yapıları/kültürleri yer alıyor. Siyasal partiler, genel merkez düzeyinde, seçmen desteğini ve kamuoyu baskısını yanlarına almayı önemli gördükleri ölçüde TCE politikalarını destekleyebilirler. Ama konu yerel siyaset olunca, örgütlü yerel çıkar gruplarının, yerel ataerkil kültürü yeniden üreten siyaset tarzlarına karşı çıkmayı göze almak bu konuda özel bir siyasi iradeye sahip olmayı gerektiriyor. Bu nedenle, öncelikle, yerel siyasette, siyasi öncelikleri arasına TCE’ni sağlamayı temel bir parti politikası haline getirmiş siyasal partilerin olup olmadığına bakmak gerekiyor. Bu gözden geçirmeyi seçim süreçlerinde kadınların aday olmasından başlayarak yapmak önemli.

Seçimlerde kadın adayların azlığı

Türkiye’de 2019 yerel seçimlerinde partilerin aday listelerine yerleştirdiği kadın aday oranına baktığımızda bu sorun daha görünür hale gelmektedir.

2019 yerel seçimlerinde:

- HDP adaylarından %50’si (cinsiyet kotası gereği)
- CHP adaylarından %5,23’ü
- İYİ Parti adaylarından %3,85’i
- MHP adaylarından %1,8’i
- AKP adaylarından %1,25’i kadındı⁸⁹

Bu farklılıkların nedenlerini görmek için 2019 yerel seçim sonuçlarına göre en yüksek oyu almış ilk beş partinin (AKP, CHP, İYİ Parti, MHP, HDP) parti tüzüklerini ve parti programlarına kısaca bakalım.

Siyasal partilerin siyasal metinlerinde TCE yaklaşımlarının duyarsızlığı

TCE ile ilgili politikaların benimsenmesi ve uygulanması konusunda en başarılı parti HDP’dir.

Halkların Demokratik Partisi (HDP)

HDP Parti Tüzüğünün⁹⁰ genel ve yerel seçimlerde adaylık usul ve süreçlerini detaylandıran maddesinde toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili bir ifade yer almamaktadır.

Örgütlenme İlkeleri ve İç İşleyiş başlığı altında tüm karar alma mekanizmalarında kadınların lehine olmak üzere en az eşit temsil prensibinin esas alındığı belirtilmiştir.

Parti Örgütünün Yapısı ile ilgili maddede diğer parti tüzüklerinde geçen “kadın kolları” ibaresi yerine **“kadın meclisi”** ibaresi geçmektedir. Kadın meclisleri, kadınlara özgü sorun ve meseleler ile ilgili kurulabilmektedir.

Disiplin Suç ve Yaptırımları başlığı altında kadına ve LGBTİ bireylere yönelik “her türlü şiddet, baskı, tehdit, cinsel taciz, aşağılama, egemenlik kurma gibi cinsiyetçi uygulamalara karşı” uygulanacak yaptırımlar ayrıca belirlenmiştir.

HDP Parti Programında⁹¹ yerel yönetim düzeyinde de kota uygulamasının önemini altı çizilmiştir. Parti içerisinde toplumsal cinsiyet eşitliği prensibi yerel yönetim düzeyinde de benimsenmiştir. Yerinde ve yerelde yönetimin önemi, doğrudan demokrasi ve demokratik özerklik bağlamında vurgulanmıştır. Parti, yerel yönetimde toplumsal cinsiyet eşitliğini ve ekolojik toplum yaklaşımını benimsemiştir. Programda “kent hakkı” kavramına vurgu yapılmaktadır ve demokratik yerel yönetim anlayışında kamu hizmetleri söz konusu olduğunda kadınların ihtiyaçlarının önceleneceği ve kadınların eşit katılımının güvence altına alınacağı belirtilmiştir. Yerel yönetimlere kadın katılımının sağlanacağı ilk basamak olarak kadın meclisleri öne çıkarılmıştır. Parti programında oluşturulan modele göre kadın meclislerinde alınan kararların tüm yönetim organları tarafından uygulanacağı belirtilmiş ve yine kadın meclislerinin denetimine tabi olacağı vurgulanmıştır.

⁸⁸ Siyasal partilerle ilgili veriler için Dr. Senem Yıldırım-Özdem’in Atölye sunumundan yararlanılmıştır.

⁸⁹ <https://yesilgazete.org/ka-der-yerel-secimlerde-kadin-adaylarin-sayisi-hayal-kirikligi-yaratti/>

⁹⁰ <https://hdp.org.tr/tr/parti-tuzugu/10/>

⁹¹ <https://hdp.org.tr/tr/parti-programi/8/>

HDP Parti Programı

Yerel yönetimlerde toplumsal cinsiyet eşitliğini ve ekolojik toplum yaklaşımını hakim kılmak;

- Halkı mağdur eden ranta dayalı kentsel dönüşüm politikalarını durdurarak, sosyal projelerle desteklenmiş yerinde dönüşüm modelleriyle insanca yaşanabilir kentleri geliştirmek;
- Çocukların, emeklilerin ve yaşlıların kent yaşamına daha rahat katılabilecekleri önlemleri üretmek;
- Engellilerin kent yaşamına katılmasının önündeki zorlukları ortadan kaldırmak;
- Kamusal alanda anadilinin kullanımını, çok dilli belediyeciliği yaygınlaştırmak;
- Neo liberal yerel ekonomi politikaları yerine halktan ve emekten yana sosyal politikaları hayata geçirmektedir.

Kadınların eşit katılımını güvence altına alan, kadınların özgün ihtiyaçlarına uygun, tüm yerel kamu hizmetlerinin kadınların ihtiyaçlarını öncelikle planlanması ve kadınlara pozitif ayrımcılık ilkesiyle hayat bulan yeni bir demokratik yerel yönetim anlayışını hayata geçirmek mümkündür.

Demokratik yerel yönetimlerde kadınlar, yereldeki kadınların katılımıyla oluşan kadın meclisleri aracılığıyla, yerel yönetimlere doğrudan katılır. Bu modelde kadın meclislerinin, kentsel hizmetlerin önceliklerinin cinsiyet eşitlikçi temelde örgütlenmesi, kadınlara ilişkin taleplerin karşılanması yönünde alacağı kararlar, belediye, il genel meclisi gibi tüm yerel yönetim organları tarafından uygulanır. Kadın Meclisleri, kararların uygulanma süreçlerini denetler.

Partimiz, müfredatın belirlenmesinde bilimsel yöntemlerin ve eğitimcilerin önerilerinin yanı sıra yerelerde kurulacak olan Eğitim Meclislerinin taleplerinin de öncelikle dikkate alınmasını gözetir. Cinsiyetçi olmayan, LGBTİ öğrencilerin ve çalışanlarının nitelikli eğitim alma hakkını savunan, engellilere yönelik tüm ayrımcılıkları kaldıran bir eğitim anlayışı temelinde sistemin yeniden yapılandırılması ve eğitim politikalarının bu ilkeler çerçevesinde belirlenmesi için mücadele eder.

HDP Parti Tüzüğü

Örgütlenme İlkeleri ve İç İşleyiş: Madde 3:e)Tüm karar alma mekanizmalarında kadınlar lehine en az eşit temsili esas alır ve uygular.

Örgütün Yapısı: Madde 10: Parti Örgütü; merkez organları, il örgütü, ilçe örgütü, belde örgütü, temsilcilikler ve yurtdışı temsilcilikleri, kadın meclisi, gençlik meclisi ile TBMM Parti Grubu, İl Genel Meclisi Grupları ve Belediye Meclisi Grupları'ndan oluşur.

Kadın Meclisi; Madde 40: Parti, üyesi olan kadınların, kadınlara özgü sorunların çözümü ve kadın sorunları ile ilgili çalışmalar yürütmek üzere Kadın Meclisi kurabilir. Kadın Meclisi'nin kuruluş, işleyiş ve çalışma yöntemleri PM'ce onaylanacak bir yönetmelikle düzenlenir.

Disiplin Suç Ve Yaptırımları: Madde 58: Disiplin yaptırımları uyarı, kınama, üyelikten geçici çıkarma ve kesin çıkarmadır. Aşağıda belirtilen disiplin suçlarına karşılarında yazılan yaptırımlardan biri uygulanır.

e) "Özel alan" dahil, kadına ve LGBTİ bireylere yönelik fiziksel ve/veya psikolojik her türlü şiddet, baskı, tehdit, cinsel taciz, aşağılama, egemenlik kurma gibi cinsiyetçi uygulamalara karşı aşağıdaki yaptırımlar uygulanır:

Cinsel taciz, fiziksel şiddet: Üyeliği süreli dondurma, tekrar(lar) halinde geçici ve/veya kesin çıkarma.

g) Kadınlara, çocuklara ve LGBTİ bireylere yönelik suçların disiplin kurullarında görüşülmesine öncelik verilir. Disiplin kurullarında görev alanlar partinin diğer organlarında görev alamazlar.

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP)

AKP'nin Parti Tüzüğünün⁹² "Yerel Seçimlerde Adaylık İşlemleri" alt başlığında adayların Önseçim, Teşkilat ve Merkez Yoklaması yolu ile nasıl belirlendiği detaylı bir şekilde açıklanmış ama aday gösterilecek kişilerin cinsiyet dağılımı açısından bir eşitlikten bahsedilmemiştir.

AKP Parti Programı⁹³ "Sosyal Politikalar" başlığı altında "Kadın" alt başlığına yer vermiştir. Aşağıda da belirtildiği üzere, kadının birey olma özelliğinin yanı sıra annelik ve bakım ile ilgili sorumluluklarına özellikle atıf yapılmıştır. Kadınların kamusal hayata, parti düzeyinde ve genel düzeyde siyasete katılmaları üzerine vurgu yapılırsa da yerel siyaset düzeyinde kadın katılımı ile ilgili bir ifade bulunmuyor.

Bunun yanı sıra "**Kamu Yönetimi**" başlığı altında "**Yerel Yönetim**" alt başlığı bulunmaktadır. Burada yerel yönetim hakkı bağlamında '**Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı**'na uygun olarak anayasal düzenleme yapılacağı vurgusu yer almakta ama toplumsal cinsiyet eşitliğine veya kadınların eşit temsiline dair bir ifade bulunmamaktadır.

AKP Parti Programı

Kadınlar sadece toplumumuzun yarısını oluşturdukları için değil, her şeyden önce birey ve sağlıklı nesillerin yetiştirilmesinde birinci derecede etkin oldukları için, yılların ihmali sonucu biriken her türlü sorunlarıyla ilgilenilmesi, partimizin öncelik verdiği bir konudur. Bu nedenle;

- Kadınların kamusal yaşama katılımının özendirilmesi için gerekli tüm önlemler alınacaktır.
- Kadınların partimize üye olmaları ve siyasette faal rol oynamaları özendirilecektir.
- Kadınlara ilgili dernek, vakıf ve sivil toplum örgütlerine destek sağlanacak; kadınları ilgilendiren yasal düzenlemeler yapılırken bu örgütlerle işbirliği yapılacaktır.
- Kadına yönelik şiddetin ayrıca cinsel ve ekonomik istismarın önlenmesi, partimizin öncelikli politikaları arasında yer alacaktır.

• Kadın intiharlarının, töre ve namus cinayetlerinin sık görüldüğü yörelerde kadınlara ve ailelerine yönelik önleyici ve eğitici çalışmalar yapılacaktır.

• **Yerel yönetimlerin kadınların sorunları ile ilgili çalışmalar yapması teşvik edilecektir.** Kırsal kesimde yaşayan kız çocuklarına yönelik olarak yaşadıkları bölgelerin koşullarına uygun eğitim projeleri geliştirilecek, bu konuda çalışan sivil toplum kuruluşları desteklenecektir.

• Kız çocuklarının okullaşma oranını artıracak politikalar uygulanacak, onların eğitiminin önündeki engeller kaldırılacak, özellikle kırsal kesimlerde ailelerinin bu konuda bilinçlendirilmesine yönelik çalışmalar yapılacaktır.

• Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ile getirilen ilkelerin uygulanması sağlanacaktır.

• Ev kadınlarının sosyal güvence kazanmasını sağlayacak çalışmalar gerçekleştirilecektir. Ev içi emeğin saygınlığı korunarak kadınlar için yeni istihdam alanları oluşturulacaktır.

• Maddi destekten yoksun durumda olan ya da şiddete maruz bulunan kadınları koruyan programlar oluşturulacaktır.

• Mevzuatımızda kadın aleyhindeki ayrımcı hükümler ayıklanacaktır.

• Kadınların çalışma hayatı, çocuk ve aile sorumlulukları dikkate alınarak sosyal güvenlik ve çalışma koşullarında iyileştirmeler yapılacaktır.

⁹² <https://www.akparti.org.tr/media/279929/cep-boy.pdf>

⁹³ <https://www.akparti.org.tr/parti/parti-programi/>

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)

CHP Parti Tüzüğünü⁹⁴ incelediğimizde "Amaç" kısmında açıkça cinsiyet eşitliği, kadınlara karşı şiddetin önlenmesi ifadesi yer almıştır.

Amaç Madde 2-1/j: *Cinsiyet eşitliğinin toplumsal yaşamın her alanında uygulanmasını sağlamak, kadına karşı her türlü şiddeti önlemek, (s. 10)*

Yerel seçimlerde adayların saptanması ile ilgili maddede (55/1 Madde) önseçim, aday yoklaması ve merkez yoklaması süreçleri detaylandırılmaktadır. İlgili maddede toplumsal cinsiyet eşitliği ve/veya kadın temsili ile ilgili bir ifade bulunmamaktadır.

CHP Cinsiyet kotası: Madde 56, %33'lük cinsiyet kotasını tanımlamıştır:

CHP Parti Programında⁹⁵ **Hedef ve Önceliklerimiz** başlığı altında **Cinsiyet Eşitliği** alt başlığı yer almaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin yaşamın farklı alanlarında gerçekleştirilmesinin altı çizilirken siyaset ayrı bir alan olarak belirtilmiştir. Kamu yönetiminde, siyasette, karar alma mekanizmalarında kadın oranının yükseltilmesi amaçlanmış ve kadın parti üyelerinin yerel ve genel seçimlerde aday olmalarının özendirileceği belirtilmiştir. Yerel yönetim çoğulcu ve katılımcı demokratik yönetimin önemli bir parçası olarak ifade edilmiş ve yerel yönetimlerin etkinleştirileceği hedeflenmiştir (s. 32).

MADDE-56 (1) *Merkez yoklaması yoluyla saptanacak milletvekili, il genel meclisi ve belediye meclisi adaylıklarında, parti meclisi seçiminde, il ve ilçe yönetim kurullarının seçiminde, il kongre delegeleri ve kurultay delegeleri seçimlerinde yüzde otuz üç (%33) cinsiyet ve yüzde yirmi (%20) gençlik kotası uygulanır. Bu özelliklerde yetersayıda aday çıkmazsa katılan adaylarla tespit ve seçim yapılır. Kotaların uygulanmasına ilişkin yöntem ve diğer hususlar yönetmelikle düzenlenir. (s. 57-58)*

İYİ Parti

İYİ Parti Tüzüğü⁹⁶ genel ve yerel seçimlerde aday belirlenme süreçlerinde geçerli olmak üzere "en az %25" cinsiyet kotası uygulanacağını hükme bağlamıştır. Aday tespit usulü ile ilgili maddede, toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili bir ifade bulunmamaktadır. Kadın adaylardan başvuruda alınan ücretin yarısının alınacağı belirtilmiştir.

Cinsiyet kotası MADDE 13 a) *İYİ Parti'nin katıldığı milletvekili genel seçimlerinde merkez yoklaması yoluyla belirlenecek adayların tespitinde, b) İl genel meclisi ve belediye meclisi üyelikleri için adayların tespitinde, c) Genel İdare Kurulu seçimlerinde, d) İl, ilçe, belde yönetim kurullarının seçiminde, e) Kongre ve kurultay delegeliği seçimlerinde, f) Merkez Disiplin Kurulu ve İl Disiplin Kurulu üye seçimlerinde, asıl ve varsa yedek üyeliklerde ayrı ayrı olmak üzere en az yüzde yirmi beş cinsiyet kotası uygulanır. Bu maddenin a) ve b) bentlerine göre seçim kurullarına bildirilmiş adayların yerine, boşalmalar sonucu, yenileri bildirilmek icap ederse yeni aday aynı cinsiyetten bildirilir. Bu maddenin c), d), e), f) bentlerinde bahsi geçen kurulların asıl üyeliklerindeki eksilmeler de, varsa aynı cinsiyetten en üst sıradaki yedek üyenin çağrılması ile tamamlanır. Genel İdare Kurulu veya Genel Başkan, seçim çevresi belirtmek suretiyle her seçim çevresinde bu kotayı yarı oranına kadar arttırmak, eksiltmek veya aynen muhafaza etmek konusunda karar verebilir. O seçim çevresine ilişkin bir karar verilmediği ve her iki cinsiyetten yeter sayıda aday çıkmadığı takdirde, katılan adaylarla seçim yapılır. Kurucu il ve ilçe yönetimlerinin oluşturulmasında da her iki cinsiyetten yeteri kadar üye bulunmadığı takdirde cinsiyet kotasına uyulmayabilir. Kurultay ve kongrelerde adaylık listeleri Divan Başkanı tarafından öncelikle cinsiyet kotası üzerinden incelenir; kotaya uymayan listeler reddedilir. (s. 10)*

Aday adaylığına başvuru MADDE 69: *Milletvekili, belediye başkanlığı, belediye meclis üyeliği ve il genel meclis üyeliği aday adaylarından alınacak adaylık başvuru ücreti Genel İdare Kurulu tarafından belirlenir. Kadın aday adayları belirlenen ücretin yarısını öder. (s. 39)*

⁹⁴ https://content.chp.org.tr/file/chp_tuzuk_10_03_2018.pdf

⁹⁵ <https://chp.azureedge.net/1d48b01630ef43d9b2edf45d55842cae.pdf>

⁹⁶ <https://iyipartikadikoy.org/wp-content/uploads/2021/04/iyiparti-tuzuk-20191004.pdf>

İYİ Parti Programında⁹⁷ kadın ile ilgili ayrı bir alt başlığa yer verilmiş; partinin toplumsal cinsiyet eşitliği prensibi "toplumsal hayatta birbiriyle yarışan değil, birbirinin yanında olarak birbirini destekleyen iki temel unsur" olarak özetlenmiştir. Eşit temsilin altı çizilmiş ve yerel yönetim kadrolarında kadın taban kotası uygulanacağı belirtilmiştir.

İYİ Parti Programında Kadın

Birçok batılı ülkeden dahi önce Mustafa Kemal Atatürk'ün kadınlara vermiş olduğu seçme ve seçilme hakları ile birlikte siyasette "eşitlik" ilkesiyle tanışan ve nüfusumuzun yarısını oluşturan kadınlarımızın, ekonomik ve sosyal hayatta aktif rol almadıkları sürece toplumsal refaha ulaşılabilmesi ve sürdürülebilir bir kalkınmanın sağlanması mümkün değildir. Kadın, toplumun ve ailenin temel taşıdır. Sadece varlığı bile bulunduğu yere değer katar ve etrafını yüceltir. Ülkemizde kadınlara yönelik ayrımcılık içeren her türlü uygulamanın ortadan kaldırılması, fırsat eşitliğini sağlayacak yasal düzenlemeler dahil olmak üzere tüm önlemlerin alınması, kadınların sosyal, ekonomik, siyasal ve toplumsal alanda konularının iyileştirilmesi temel hedefimizdir.

- *Emeğin, bereketin, üretimin simgesi kadınlarımızın daha fazla güçlenerek kalkınmanın öznesi olmaları için gerekli tüm idari ve hukuki düzenlemeler yapılacaktır.*
- *İktidarımızın ilk 5 yılının sonunda kırk yaşın altında okur-yazar olmayan kadın kalmayacaktır.*
- *Kadın ve erkeğin toplumsal hayatta birbiriyle yarışan değil, birbirinin yanında olarak birbirini destekleyen iki temel unsur olarak yer alması sağlanacaktır. Partimiz eşit temsilin teminatı olacaktır.*
- *Partimiz, kadının toplumda eşit haklara sahip olmasını sınırlayan tüm engelleri ortadan kaldıracak, kadının sosyal hayata katılımını engelleyen ağır bakım yükünü hafifleterek her alanda kendisini ifade etme ve güçlü temsil imkânı sunacaktır.*

- *Siyasette, devlet kurumlarında ve yerel yönetim kadrolarında kadın taban kotası getirilerek kadınların karar alma mekanizmalarındaki temsili artırılabilecektir.*

- *Kadınlarımızın iş gücüne katılımının önündeki en büyük engellerden biri olan çocuk ve aile büyüklerinin bakımı için ayrılan sosyal yardım kaynaklarını ivedilikle iki katına çıkaracağız.*

- *Yetişkin kadınlarımızın okur-yazarlığının artırılmasına yönelik çalışmalar yapılacak, kız çocuklarının eğitimlerini aksatmamaları sağlanacak ve 12 yıllık kesintisiz temel eğitimlerini tamamlamadan okullarını terk etmeleri yasaklanacaktır. Kadına karşı şiddet konusu ile etkin bir şekilde mücadele edilecektir. Aile içi şiddeti doğuran ve pekiştiren olumsuz tutum ve davranışların ortadan kaldırılması amacıyla, toplumumuzda zihniyet dönüşümünü sağlayacak tedbirler geliştirilecektir. Başta eğitim ve mevzuat değişiklikleri olmak üzere, gerekli her türlü önlemler alınacak, bu bağlamda, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bizim yönetimimizde "Kadın, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı" olarak yeniden düzenlenecektir. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü yeniden yapılandırılarak uygulayıcı birim olarak güçlendirilecektir.*

- *Kadınlarımızın yaşam biçimine ve kıyafet seçimine müdahale edilmesinin önüne geçilmesi konusunda yasal tedbirler artırılabilecektir.*

- *Kadınların sosyal güvenceleri, eğitimleri, meslek edinmeleri ve analık görevlerini yeterince yapabilmeleri konusunda yeni düzenlemeler yapılacaktır. (s. 22)*

⁹⁷ <https://iyiparti.org.tr/storage/img/doc/iyi-parti-guncel-parti-program.pdf>

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)

MHP parti tüzüğü⁹⁸ incelendiğinde cinsiyet kelimesinin 0 kere; kadın kelimesinin 3 kere ve yerel kelimesi 1 kere geçtiği gözlemlenmektedir. Yerel kelimesi yerine tüzükte mahalli kelimesi (15 kere) tercih edilmiştir. Yerel seçimlerde aday belirleme süreçlerini detaylandıran 96. Maddede toplumsal cinsiyet eşitliği veya kota ile ilgili bir ibare yoktur.

MHP Parti Programı⁹⁹ incelendiğinde **Temel Hak ve Özgürlüklerin Teminat Altına Alınması** başlığı altında **Kadın ve Çocuk Hakları** alt başlığı bulunmaktadır. Bu bölümde kadına karşı her türlü ayrımcılığa partinin karşı olduğu belirtilmektedir. Buna ek olarak İşsizlikle Mücadele Başlığının İstihdam Odaklı Büyüme ve İstihdamın Özendirilmesi alt başlığı altında **kadın istihdamını artıracak teşvik politikası** önerilmektedir. Sosyal Hedef ve Politikalar başlığının altında Aile, Kadın, Çocuk alt başlığında eğitim, istihdam, kadına karşı şiddet konularına değinilmiştir. Bunların yanı sıra kadınların eşit siyasi temsil ile ilgili bir ifade bulunmamaktadır.

MHP Parti Programı

Kadınlara karşı her türlü fiilî ve hukukî ayrımcılığa ve kadın istismarına karşıyız. Ailelerinden kaynaklananlar da dahil olmak üzere çocukların her türlü hak ihlaline ve istismarına karşı korunmasını gerekli görmekteyiz. (s.30)

Uzun süreli işsizlerin, gençlerin, kadınların ve dezavantajlı gurupların istihdamını özendirmek amacıyla "istihdam esaslı" teşvik politikası uygulanacaktır. Kendi işini kurmak isteyen üniversite ve mesleki eğitim mezunu gençler desteklenecektir.

Kadın

Kadınların eğitim düzeyleri yükseltilecek, kalkınma sürecinde, iş hayatında ve karar alma mekanizmalarında daha fazla rol almaları sağlanarak toplumsal konumları güçlendirilecektir. Kadınların istihdam edilebilirlikleri geliştirilerek işgücü piyasasında dezavantajlı konuma düşmeleri önlenecektir. Çalışmayan ev hanımlarına mesleki beceri kazandırılarak aile bütçesine ve ülke ekonomisine katkıda bulunmaları sağlanacaktır. Kadınların şiddete maruz kalmasına yol açan kültürel, sosyal, psikolojik ve ekonomik nedenler ortadan kaldırılacak, sivil toplum kuruluşları ve medyanın bu konuda duyarlı hareket etmeleri sağlanacaktır. Kadınların saygınlıklarına gölge düşüren, temel hak ve özgürlüklerini kısıtlayan, istismarlarına yol açarak toplumda geri planda kalmalarına sebep olan her türlü çağ dışı uygulamalara son verilecektir. (s. 107)

⁹⁸ https://www.mhp.org.tr/usr_img/_mhp2007/kitaplar/mhp_parti_tuzugu_2009_opt.pdf

⁹⁹ https://www.mhp.org.tr/usr_img/_mhp2007/kitaplar/mhp_parti_programi_2009_opt.pdf

2. Yerel Yönetimlerde Seçilebilen Kadın Azlığı

Türkiye’de yerel siyasette kadınların katılım eşitsizliği, öncelikli olarak belediye meclis üyelerinin ve belediye başkanının seçiminde çok ciddi düzeydedir. Bu ek-sik katılım ulusal düzeyde parlamento, siyasal parti yönetimleri ve kamu yönetimindeki kadın oranının çok altındadır. Bunun nedenlerini görebilmek için kadınların yerel siyasete katılımını hem ulusal-yerel hem de dünya-Türkiye karşılaştırması yaparak bak-mak gerekiyor.

■ UN Women’in¹⁰⁰ verilerine göre dünyada kadınların yerel yönetimlerde katılım oranı %36, ulusal parlamento düzeyinde ise %25’dir.

■ Dünyada yerel düzeyde kadın katılımı ulusal düzeye göre daha yüksektir. Türkiye’de ise durum tersinedir. Hatta Türkiye’de kadınlar yerel siyasette neredeyse yoktur.

■ Türkiye’de kadınların temsil oranları hem yerel hem de ulusal düzeyde dünya ortalamasının gerisindedir. Uluslararası Parlamentolar Birliğinin (IPU) 2021 tarihli “Parlamentoda Kadınlar” raporuna¹⁰¹ göre dünya genelinde ortalama kadın temsil oranı %26,1 iken Türkiye’de aynı tarih itibarıyla bu oran %17’dir. Bu fark yerel düzeyde daha da belirgindir.

■ Toplumsal Cinsiyet Eşitliği için Avrupa Enstitüsü’nün (the European Institute for Gender Equality- EIGE) 2017 verilerine göre Avrupa’da belediye başkanlığı ve meclis düzeyindeki kadın temsili %32,1’dir.¹⁰²

■ Türkiye’de ise bu oranlar, belediye meclis düzeyinde %10 iken belediye başkanlığı düzeyinde %3’dür.

■ Türkiye 2004 yerel seçim sonuçlarına göre kadın yerel meclis üyeleri oranlarına dair istatistiği bulunan 68 ülke içinde dünyada 62. sırada ve kadın belediye başkanı oranlarına dair istatistiği bulunan 57 ülke içindeyse 54. sıradadır.

■ Yerel yönetimlerde kadın-erkek eşitliği konusunda en başarılı ülkeler olan İzlanda’da yerel yönetimlerde kadın oranı %47, İsveç’te %44, Belçika’da %39’dur.

■ Türkiye UN Women verilerine göre yerel düzeyde kadın oranı açısından dünyada 133 ülke arasında 118. sıradadır.

¹⁰⁰ UN Women, 2021, *Women’s Representation in Local Government: A Global Analysis*, hazırlayanlar Ionica Berevoescu ve Julie Ballington, <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2022/01/womens-representation-in-local-government>

¹⁰¹ <https://www.ipu.org/news/press-releases/2022-03/new-ipu-report-more-women-in-parliament-and-more-countries-with-gender-parity>

¹⁰² https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2019/635549/EPRS_ATA%282019%29635549_EN.pdf

Tablo 9: Türkiye’de 1989–2019 Yerel Seçimlerinde Seçilmiş Kadın Oranları

	1989 Yerel Seçim	1994 Yerel Seçim	1999 Yerel Seçim	2004 Yerel Seçim	2009 Yerel Seçim	2014 Yerel Seçim	2019 Yerel Seçim
Belediye Başkanı	%0,2 (2 kişi)	%0,5 (9 kişi)	%0,5 (14 kişi)	%0,5 (18 kişi)	%0,92 (27 kişi)	%2,86 (41 kişi)	%3 (41 kişi)
Belediye Meclis	%0,7	%0,9	%1,6 (541 kişi)	%2,3 (817 kişi)	%4,4 (1.340 kişi)	%10,72 (2.198 kişi)	%10 (2.283 kişi)
İl Meclis Üyesi	%0,8	%0,9	%1,4 (44 kişi)	%1,7 (57 kişi)	%3,4 (110 kişi)	%4,8 (60 kişi)	%4 (48 kişi)

Kaynak: Doç. Dr. Ahu Sumbas’ın Atölye’de sunduğu veridir.

Türkiye’de ilk belediye seçimi 1930 yılında yapıldı. Bu tarih de dahil olmak üzere, seçilenlerin cinsiyet dağılımına ilişkin bir veriye ulaşmak oldukça zor. Çeşitli akademik çalışmalar ve kadın derneklerince toplanan veriler üzerinden durum incelendiğinde Türkiye’de genel olarak kadınların yerel yönetimlerdeki temsilinin çok düşük olduğu, ilk seçimden bu yana devam eden bir olgu.

Aşağıdaki Tabloda 1930 yılından bu yana sadece 175-80 arası kadının seçildiği verisine ulaşıyor.

Tablo 10: 1930-2022 Kadın Belediye Başkan Oran ve Sayıları

Seçim Yılı	Yüzde	Kadın Sayısı	Toplam Belediye Sayısı
1930-32	%0,1	1	-
1950-55	%0,1	1	600 Belediye
1955-60	%0,2	2	-
1963-68	%0,2	2	1.045 Belediye
1968-73	%0,4	5	1.243 Belediye
1973-77	%0,2	3	1.640 Belediye
1977-80	%0,3	6	1.730 Belediye
1984-89	%0	0	1.700 Belediye
1989-94	%0,1	2	1.984 Belediye
1994-99	%0,5	14	2.710 Belediye
1999-2004	%0,5	16	3.215 Belediye
2004-09	%0,56	18	3.225 Belediye
2009-14	%1	27	2.948 Belediye
2014- 19	%2,86	41	1.396 Belediye
2019-	%2,86	41	1.396 Belediye

Kaynak: Doç. Dr. Ahu Sumbas’ın Atölye’de sunduğu veridir.

Tablo 11: 2019 Yerel Seçim Sonuçlarına Göre Seçilmiş Kadın Sayı ve Oranları

Türü	Erkek	Oran (%)	Kadın	Oran (%)	Toplam
Belediye Başkanı	1.348	%97	41	%3	1.389
Büyükşehir Belediye Başkanı	27	%90	3	%10	30
Büyükşehir İlçe Belediye Başkanı	494	%95	25	%4,8	519
Belediye Meclis Üyesi	18.461	%89	2.284	%11	20.745
İl Belediye Başkanı	50	%98	1	%2	51
İlçe ve Belde Belediye Başkanı	777	%98,5	12	%21,5	789
İl Genel Meclis Üyesi	1.223	%96	48	%4	1.271
Köy Muhtarı	18.081	%99	115	%1	18.196
Mahalle Muhtarı	31.049	%98	970	%2	32.019
Köy İhtiyar Meclis Üyesi	79.689	%99	1.007	%1	80.696
Mahalle İhtiyar Heyeti Üyesi	134.362	%97,5	3.418	%2,5	137.780
Toplam	284.212	%97	7.883	%3	292.095

Kaynak: TÜİK, Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri, 2021.

Son yerel seçim olan 2019 yılı seçim sonuçlarına göre seçim kazanan kadınların dahil olduğu siyasal parti dağılımına baktığımızda, en yüksek oran olarak HDP, ardından CHP ve AKP'nin geldiğini görüyoruz. İki kadın belediye başkanı bu dönem bağımsız olarak seçilmiştir. Nitekim Tablo'da görüldüğü üzere seçilen kadın belediye başkanlarının büyük çoğunluğu KAMER'in faaliyette olduğu kentlerde çoğunlukla HDP'den seçilmiştir.

2016 sonrası başlayan kayyım atamaları sonucu 2019 yerel seçimlerinde 41 olan kadın belediye başkanı sayısı aynı yılın sonunda 16'nın altına düşmüştür. Yerel meclislerdeki düşüş konusunda bir veri yoktur. Kayyım işleyişinin KAMER'in faaliyette olduğu illerde olduğu göz önüne alındığında, buralardaki kadın temsili olumsuz etkilediği açıktır.

Yerel seçimlerde seçilmiş kadın oranının düşüklüğü kadın adaylar açısından da geçerlidir. 2019 Yerel seçimlerinde 8.257 belediye başkan adayından sadece 652'si (%7,89) kadındır. 30 Büyükşehir Belediye Başkanlığı adaylarının ise %10,8'i (34 kişi) kadındır. Muhtarlıklar düzeyinde de son seçimde yoğun KA-DER kampanyası sonucu küçük bir sayısal artış olmasına rağmen hala oranlar %2'nin altındır.¹⁰³

Tablo 12: Siyasal Partilerin İl Yönetimlerindeki Kadın Oranı

Partiler	AKP	CHP	HDP	MHP	İYİ Parti
Toplam İl Başkanı	81	81	81	81	81
Kadın İl Başkanı	2	4	81	2	3
Kadın İl Başkanı Oranı (%)	2,46	4,93	100*	2,46	3,7

Not: HDP'de uygulanan eş başkanlık sistemi gereğince her ilde kadın il başkanı bulunmaktadır.

Kaynak: Siyasal partilerin web sayfalarından hazırlanmıştır. (Erişim Tarihi: 06.08.2021)

¹⁰³ Aşağıdaki tablo verileri için bkn: Seren Selvin Korkmaz. Kadınların seçilme hakkı sahiden var mı?

<https://medyascope.tv/2021/12/05/seren-selvin-korkmaz-yazdi-kadinlarin-secilme-hakki-sahiden-var-mi/>

Tablo 13: Siyasal Partilerin Seçilen Kadın İl ve İlçe Belediye Başkanı Oranı

Partiler	AKP	CHP	HDP	MHP	İYİ Parti
Toplam İl Belediye Başkanı	38	22	8	11	0
Kadın İl Belediye Başkanı	1	1	3	0	0
Kadın İl Belediye Başkanı Oranı (%)	2,63	4,54	37,5	0	0
Toplam İlçe Belediye Başkanı	744	241	58	233	23
Kadın İlçe Belediye Başkanı	6	9	21	1	0
Kadın İlçe Belediye Başkanı Oranı (%)	0,8	3,73	36,2	0,42	0

Kaynak: YSK. "31 Mart 2019 Mahalli İdareler Genel Seçimi Seçim İstatistikleri Bülteni". "sf. 25-32 Serkan Alan. "Ürperten sonuç: Bin 389 belediyeye 45 kadın başkan!". Gazete Duvar. (Nisan 15, 2019). (Erişim Tarihi: 06.08.2021)

Tablo 14: Siyasi Partilere Göre 2018 Seçimlerinde Kadın ve Erkek Aday Oranları

Partiler	Kadın Aday Sayısı	Oran (%)	Erkek Aday Sayısı	Oran (%)	Toplam
AKP	26	2,02	1.256	97,98	1.282
CHP	50	5,66	832	94,34	882
HDP	50	21,36	184	78,64	234
MHP	23	2,81	794	97,19	817
İYİ Parti	27	4,80	535	95,19	562

Not: 24 Haziran 2018'de yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimleri öncesinde AKP ve MHP arasında 'Cumhur İttifakı' kurulmuştu. Bu ittifak 31 Mart 2019'da yapılan yerel seçimlerde de devam etmiştir. Buna göre iki parti 30'u büyükşehir olmak üzere 51 şehirde birlikte hareket etmiştir. CHP ve İYİ Parti ise Millet İttifakı'nın parçası olarak yerel seçimlerde ortak hareket etmişlerdir.

Kaynak: KA-DER, "Kadının Yokluğu Onaylandı". Mart 20, 2019. (Erişim Tarihi 06.08.2019: <http://ka-der.org.tr/kadinin-yoklugu-onaylandi/>)

Tablo 15: KAMER'in Şubeleri Olan İllerdeki Kadın Belediye Meclis Üyesi ve Siyasi Parti İlçe Başkanlarının Cinsiyet Dağılımı (Kayıt Süreci Öncesi Veriler)

	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi		Belediye Meclisi Üyelerinin Cinsiyetlerine Göre Dağılımı		Siyasi Partilerin İlçe Başkanlarının Cinsiyetlerine Göre Dağılımı	
	Genel Değer	Genel Sıralama	Kadın	Kadın/Erkek	Kadın	Kadın/Erkek
Erzurum (TRA11)	0,434	72	%7,7	%8,3	%0,0	%0,0
Ağrı (TRA21)	0,449	57	%10,6	%11,8	%6,3	%6,7
Kars (TRA22)	0,464	46	%7,9	%8,6	%0,0	%0,0
Iğdır (TRA23)	0,508	13	%8,9	%9,7	%0,0	%0,0
Malatya (TRB11)	0,463	48	%3,0	%3,0	%3,8	%4,0
Elazığ (TRB12)	0,445	62	%5,1	%5,4	%0,0	%0,0
Bingöl (TRB13)	0,400	80	%8,8	%9,6	%6,3	%6,7
Tunceli (TRB14)	0,517	8	%23,0	%29,9	%6,3	%6,7
Van (TRB21)	0,470	40	%26,5	%36,0	%0,0	%0,0
Muş (TRB22)	0,395	81	%4,6	%4,8	%0,0	%0,0
Bitlis (TRB23)	0,419	76	%3,6	%3,8	%0,0	%0,0
Hakkâri (TRB24)	0,468	41	%16,7	%20,0	%0,0	%0,0
Gaziantep (TRC11)	0,470	39	%6,0	%6,4	%0,0	%0,0
Adıyaman (TRC12)	0,442	66	%3,8	%4,0	%5,6	%5,9

Tablo 15: KAMER'in Şubeleri Olan İllerdeki Kadın Belediye Meclis Üyesi ve Siyasi Parti İlçe Başkanlarının Cinsiyet Dağılımı (Kayıym Süreci Öncesi Veriler)

	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi		Belediye Meclisi Üyelerinin Cinsiyetlerine Göre Dağılımı		Siyasi Partilerin İlçe Başkanlarının Cinsiyetlerine Göre Dağılımı	
	Genel Değer	Genel Sıralama	Kadın	Kadın/Erkek	Kadın	Kadın/Erkek
Şanlıurfa (TRC21)	0,437	70	%6,8	%7,4	%3,8	%4,0
Diyarbakır (TRC22)	0,479	33	%28,3	%39,6	%0,0	%0,0
Mardin (TRC31)	0,445	61	%15,8	%18,7	%0,0	%0,0
Batman (TRC32)	0,417	77	%21,5	%27,4	%0,0	%0,0
Şırnak (TRC33)	0,403	78	%19,3	%23,9	%0,0	%0,0
Siirt (TRC34)	0,428	74	%7,2	%7,8	%0,0	%0,0
Türkiye Ortalaması	0,471	-	%10,4	%12,0	%2,8	%3,1

Kaynak: TEPAV 81 il için Toplumsal Cinsiyet İndeksi, 2014.

3. Kadın Yönetici ve TCE Uzmanları İstihdamının Dönüştürücü Etkisi Var mı?¹⁰⁴

Siyasette ve kamu yönetiminde kadın ve erkeklerin varlığı farklı cinsiyetlere özgü sorunların dile getirilmesi ve çözüm önerilerini karar süreçlerine taşımaları gereği açıktır. Kadın yöneticilerinin politika süreçlerine kadın vatandaşların taleplerini dahil etme, iletişimi kolaylaştırma ve karar alma süreçlerine diğer kadınların katılımını teşvik etme konusunda erkek meslektaşlarına göre daha açık olduklarını da öngörebiliriz.

Türkiye’de de 34 Belediyenin imzacı olduğu¹⁰⁵ *Avrupa Yerel Yaşamda Kadın Erkek Eşitliği Şartı*’nın eşit temsil ile ilgili 2. Maddesi “*İmzacı taraf dengeli temsil ilkesini kendi karar alma ve istişari organlarına ve dış organlara yapılan atamalara tatbik edeceğini ve bu ilkeyi geliştirmek üzere çalışacağını taahhüt eder*” demektedir.

Hem atanmış hem de seçilmiş görevlerdeki kadın yöneticilerin toplumsal cinsiyete duyarlı yerel hizmet ve yönetim biçimlerinin geliştirilmesinde nasıl bir etki yarattığını görmek için *Toplumsal Cinsiyet Eşitlik Endeksi*’ne¹⁰⁶ bakabiliriz. Bu Endekse göre yerel yönetimlerde kadın yönetici oranı yüksek olan ve “kadın dostu kent” olan belediyelerin endeksin üst sıralarında yer aldığını görebiliyoruz. Örneğin İzmir, Eskişehir, Mersin ve Adana belediye başkan yardımcılığı, belediye meclis üyeliği ve kadın müdürlükleri, aktif kadın meclisleri açısından diğer illere ve ilçelerine kıyasla daha fazla kadın temsiline sahiptir. Bu illerdeki yerel kadın örgütlerinin etkin olduğu ve belediye, kent konseyi, kadın meclisi gibi kurumlarla iletişim kurdukları görülmektedir.

Kadın yöneticiler ve TCE uygulamalarındaki başarı arasındaki ilişkiye iyi bir örnek olan **İzmir/Karşıyaka Belediyesi** INGEV 2020 İlçe Düzeyi Toplumsal Cinsiyet Endeksinde Politik Katılım ve Karar Almada 2. sıradır. Ana Endeksteysse 1. sıradadır. Burada 5 belediye başkan yardımcısında 4’ü kadındır. 37 beledi-

ye meclis üyesinin 11’i kadın üyedir. 34 müdürlüğün 16’sı kadınlar tarafından yönetilmektedir.

Ankara/Çankaya Belediyesinin 2018’de uygulamaya başladığı *Yerel Eşitlik Eylem Planı*’nın pandemi sürecine rağmen varlığını sürdürmesini sağlayan önemli bir değişkenin, kadın Belediye Başkan Yardımcısının ve Kadın ve Aile Hizmetleri Müdürünün desteği olduğu ifade edilmektedir. Özellikle bu desteği, kadın hareketi ve LGBTQ örgütleriyle etkileşim temelinde sürdürme stratejisi, belediye yönetimi ve erkek personeli içinden gelen dirençlerle mücadeleye güç katmaktadır. Yerel eşitlik eylem planı çalışmalarında TCE uzmanı ile çalışmaları, izleme ve değerlendirme sürecine tüm ilgili kadın örgütleri ve sivil toplum derneklerini katıyor olmaları bu başarıda önemli etkindir.

Çankaya Belediyesi Meclisinde 47 üyenin 12’si kadındır. Ankara’da en yüksek kadın seçilmiş oranına sahip belediye meclisidir. INGEV 2020 *İlçe Düzeyi Toplumsal Cinsiyet Endeksinde* Politik Katılım ve Karar Almada 6. sıradır. Ana Endekste 5. sıradadır. 5 Belediye başkan yardımcısının 3’ü kadındır. İyi bir örnek olarak buna eklenmesi gereken bir başka nokta, çoğu belediyede erkek işi olarak düşünülen İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, Yapı Kontrol Müdürlüğü, Emlak ve İstimlak Müdürlüğü, Strateji Geliştirme Müdürlüğü bu kadın belediye başkan yardımcılarında iki tane-sine bağlıdır.

Bursa/Nilüfer Belediyesi de kadın örgütleriyle etkileşimi olan güçlü bir belediyedir. Ayrıca, kadın temsili açısından da en iyi ilçelerden birisidir. INGEV 2020 İlçe Düzeyi Toplumsal Cinsiyet Endeksinde Politik Katılım ve Karar Almada 10. sıradır. Ana Endekste 5. sıradadır. Bursa/Nilüfer Belediyesinde 6 belediye başkan yardımcısından 1’i kadındır. 27 dairenin 17’sini kadın müdürler yönetmektedir ve belediye meclisinde 37 üyenin 7’si kadındır.

¹⁰⁴ Buradaki belediye örneklerine dayalı değerlendirmeler 218K355 nolu “Sürdürülebilir Kent Politikaları: Yaşam Kalitesi Açısından Türkiye’de Kent-Bölgeler” başlıklı 1003 Tübitak Projesi çerçevesinde Doç. Dr. Ahu SUMBAS tarafından yapılmıştır.

¹⁰⁵ https://www.tbb.gov.tr/Tr/icerik_cemr-avrupa-yerel-yasamda-kadin-erkek-esitligi-sarti_304

Her ne kadar TBB resmî sayfasında duyurulan imzacı belediye sayısı 34 olsa da, imzacı bazı belediyelerin onay kararlarının hala İçişleri Bakanlığı’nda beklediği durumlar da yaşanmaktadır. Örneğin İstanbul Büyükşehir Belediyesi 2019 Şubat ayında belediye meclisi kararı ile imzayı atmış olmakla birlikte Bakanlık onayı verilmediği için listede adını görmüyoruz.

¹⁰⁶ INGEV.2020. “*Yerelleşen İnsani Gelişime İndeksinin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Alt İndeksi*”.

https://inge.org/raporlar/Yerellesen_Insani_Gelisme.pdf

Samsun/Atakum Belediyesi, Samsun içinde aktif Kadın Meclisi, Eşitlik Birimi, Kadın ve Aile Hizmetleri Müdürlüğü olan tek ilçe belediyesidir. INGEV 2020 İlçe Düzeyi Toplumsal Cinsiyet Endeksinde Politik Katılım ve Karar Almada 92. sıradır. Ana Endekste 53. sıradadır. Belediye meclisinde 3 kadın üye vardır.

Ankara/Yenimahalle Belediyesi, *Avrupa Yerel Yaşamda Kadın ve Erkek Eşitlik Şartını* imzalayan, Kadın Dostu Kent başvurusunda bulunan ve YEEP (2021-2024) yapan bir belediyedir. Buradaki süreci belediye yönetimine devamlı hatırlatarak hayata geçirenler, toplumsal cinsiyet duyarlı olan kadın personeldir. Belediyenin TCE uzmanı kadın personel ve kadın örgütleriyle iyi ilişkilerinin olumlu katkısı vardır. Belediye meclisindeki 45 üyeden 8'i kadındır. INGEV 2020 İlçe Düzeyi Toplumsal Cinsiyet Endeksinde Politik Katılım ve Karar Almada 29. sıradır. Ana Endekste 45. sıradadır.

4. Önemli Kaynaklar

Ahu Sumbas, Uğur Ömürganülşen, 2018, *Etkin Bir Yerel Paydaş Olma Yolunda Kadın Meclislerinin Karşılaştığı Sorunlar Üzerine Bir Değerlendirme: Ankara Kadın Meclisleri Örneği* Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 32 , 2018 Sayı: 1, ss. 65-82, <https://ka-der.org.tr/wp-content/uploads/2020/12/etkin-bir-yerel-paydas-olma-yolunda-kadin.pdf>

Ahu Sunbas, 2013, *Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Politika Yaklaşımı Çerçevesinde Türkiye’de Belediyelerin Hukuksal ve Siyasal Durumları*, Hacettepe Hukuk Fak. Derg., 3(1) 2013, 31–44, <https://ka-der.org.tr/wp-content/uploads/2020/12/Toplumsal-Cinsiyete-Duyarli-Politika-Yaklasimi.pdf>

Ahu Sunbas, Berrin Koyuncu-Lorasdağı, “Discussing Women’s Representation in Local Politics in Turkey: The Case of Female Mayorship”, *Women’s Studies International Forum*, September-October 2016, Cilt 58: ss. 41-50. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.wsif.2016.06.003>.

Ahu Sunbas, Berrin Koyuncu-Lorasdağı, “Women’s empowerment on a local level in Turkey: the case of violence against women”, *Turkish Studies*, 20(2):249-272. <https://doi.org/10.1080/14683849.2018.1531711>

Ahu Sunbas, Gendered Local Politics: The Barriers to Women’s Representation in Turkey”, *Democratization*. June, 2020, 27 (4): 570-587. <https://doi.org/10.1080/13510347.2019.1706166>

Ahu Sunbas, “Kadının Politik Temsili Üzerine Bir Tartışma”, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi (*SIYASAL: Journal of Political Sciences*), Ekim 2015, No: 53, ss. 61-79. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/254040>

Alkan, A. 2005. *Yerel Yönetimler ve Cinsiyet: Kadınların Kentte Görünmez Varlığı*. Ankara: Dipnot Yayınevi.

Arıkboğa, E. 2009. “Yerel Yönetimlerde Temsil ve Kadın Üyeler: Kadın Adayların Önündeki Görünmez Engeller.” *Türk İdare Dergisi* 81, no. 463-464: 15–44.

Ece Öztan, 2019. *Yerel Yönetimler Eşitliği Hayata Geçirmek İçin Neler Yapabilir?*, <https://mulkiyehaber.net/yerel-yonetimler-esitligi-hayata-gecirmek-icin-neler-yapabilir/>

Erdinç, B. (2017). *Kadın-Erkek Eşitliği ve Yerel Yönetimler*, <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2017-2017-1718>

Güler, T. U. & Sasman Kaylı, D. (2021). *Değişen Yönetim Anlayışının Kadına Yönelik Hizmet Sunumuna Yansımalarına İlişkin Nitel Bir Araştırma*. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi* , 28 (4) , 853-879 . <https://dergipark.org.tr/en/pub/yonveek/issue/67131/851570>

Gülistan Başcı. *Yerel Yönetim Seçimlerinde Kadın Seçmen Ve Temsilcilik: Çorum İli Örneği* <https://app.trdizin.gov.tr/makale/TVRjMk1qRXh-NUT09/yerel-yonetim-secimlerinde-kadin-secmen-ve-temsilcilik-corum-ili-ornegi->

Hale Biricikoğlu, 2020, *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Belediyeler: Avrupa Yerel Yaşamda Kadın Erkek Eşitliği Şartı’nı İmzalayan Belediyeler Üzerinden Nitel Bir İnceleme*, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, Cilt 29, Sayı 2, Nisan 2020, s.21-56, https://www.academia.edu/43339990/Toplumsal_Cinsiyet_E%C5%9Fitli%C4%9Fi_ve_Belediyeler_Avrupa_Yerel_Ya%C5%9Famda_Kad%C4%B1n_Erkek_E%C5%9Fitli%C4%9Fi_%C5%9Eart%C4%B1n-%C4%B1_%C4%B0mzalayan_Belediyeler_%C3%9Czerinden_Nitel_Bir_%C4%B0nceleme

Hamza Ateş, Öznur Yavuz, Zülkif Dağlı, *Yerel Yönetimlerin Kadınların Toplumsal ve Siyasal Hayata Katılımını Özendirici İşlevi*, https://www.academia.edu/39224212/Yerel_Y%C3%B6netimlerin_Kad%C4%B1nlar%C4%B1n_Toplumsal_ve_Siyasal_Hayata_Kat%C4%B1l%C4%B1m%C4%B1n%C4%B1_%C3%96zendirici_%C4%B0%C5%9Flevi

Ilgın Yucel ve İlkay Kutlar, *Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Kadınlara Yönelik Hizmetlerinin Toplumsal Cinsiyet Açısından İncelenmesi*, Mediterranean Journal of Gender and Women’s Studies (KTC) Year 2020, Volume 3, Issue 1, 151 - 169, 31.05.2020
<https://doi.org/10.33708/ktc.733045>

KA-DER, “Kent Konseylerinde Kadının Rolü” Panel Sonuç Raporu,; *Yerel Siyasette Kadın Temsili*, 30 Kasım 2020, hazırlayan Ahu Sumbas,
<https://www.sivilsayfalar.org/2020/12/01/kent-konseylelerinde-kadin-temsili-ve-esitsizligin-giderilmesindeki-rolu/>

Kaşıkırık, A., ve diğerleri, 2020. *2019 Yerel Seçimlerine Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Perspektifinden Bakmak*. KA-DER.

Koyuncu Lorasdağı, B. ve A. Sumbas (2015). “Türkiye’de Yerel Siyaseti Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Üzerinden Düşünmek: Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Belediyeler”. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 24 (2), 1-26
<https://app.trdizin.gov.tr/publication/paper/detail/TVRjeU16azFOU09>

Koyuncu Lorasdağı, B., & Sumbas, A. 2015. *Türkiye’de Yerel Siyaseti Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Üzerinden Düşünmek: Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Belediyeler*. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 24(2), 1-26.

Kümbetoğlu, B. (2001). *Kentsel Alan ve Yerel Yönetimlerde Toplumsal Cinsiyet. Yerli Bir Feminizme Doğru*. (Ed. A. İlyasoğlu ve N. Akgökçe). İstanbul: Sel Yayınları. 259- 282.

Melek Kaymaz Mert. (2021). *Avrupa ve Türkiye’den Örnekleriyle Kadın Dostu Kentler*. EURO Politika , (11), 122-129 .
<https://dergipark.org.tr/en/pub/europ/issue/68222/1063378>

Negiz, N., and N. Üçer. 2012. “Yerel Siyasette Seçil(E) Meyen Kadın: 2004-2009 Mart Seçimleri Düzleminde Analitik Bir İnceleme.” *Çağdaş Yerel Yönetimler* 21, no. 2: 1–23.

Pınarcıoğlu, N.Ş. (2019). “Belediyelerin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Perspektifi: Stratejik Planlar Üzerinden Bir Değerlendirme”, *Journal of Current Debates in Social Sciences*, 2(1), 78-91.

Sargın, A. (2013). *Yerelde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçin Araçlar ve Mekanizmalar*. Ankara: Kader Yayınları.

Turan, H. ve M. L. Şen (2014). “Büyükşehir Belediyelerinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Algısı: Stratejik Planlar Üzerine Bir Araştırma”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16 (1), 53-72.

Yıldırım, S. (2021). “Having ‘the Voice’ and Gaining Agency: Substantive Representation of Women in Local Politics,” in (eds) A. Nairn and B. Yanıkkaya “Multidisciplinary Perspectives on Women, Voice, and Agency,” *IGI-Global*: 76-101. DOI: 10.4018/978-1-7998-4829-5.ch004

Yıldırım, S., B. Uçaray-Mangıtlı, H. Taş. 2018. “Intimate Politics: Strategies and Practices of Female Mukhtars in Turkey,” *British Journal of Middle Eastern Studies* 45 (5): 661-677.

Yıldırım, S. 2013. “Anti-Political Experiences of Women in Local Politics in Turkey,” *Academic Journal of Interdisciplinary Studies* 2 (8): 535-542.

Yıldırım, S. 2019. “Yerel Siyasette Kadının Politik Güçlenmesinin Karşılaştırmalı Bir Okuması: Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye,” *Kadın/Woman* 2000 20 (1): 149-168.

Özyılmaz, M. (2013). *Belediye Meclislerinde Kadın Temsili: Bursa Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Üniversitesi, İstanbul.
<http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/770>

Şenol, N (2008). *Kadın Dostu Kentler: Avrupa’dan Örnekler*,
https://turkey.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/kadin_dostu_kentler_avrupadan_ornekler_4.pdf

İçindekiler

E. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Politika Araçları I:

Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme (TCDB).....	104
1. TCDB'nin Genel İlkeleri ve Yaklaşımlar.....	104
2. Bütçeleme Yerel Yönetimler için Neden Kullanışlı Bir Araçtır/ Nasıl Kullanışlı Hale Getirilebilir?	107
3. Belediye Bütçesine Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Çerçevesinden Bakma.....	111
4. Türkiye'de Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) ve Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme (TCDB)	114
5. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme (TCDB) ile İlgili Önemli Kaynaklar.....	124

E. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Politika Araçları I: Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme (TCDB)

1. TCDB'nin Genel İlkeleri ve Yaklaşımlar¹⁰⁷

Toplumsal cinsiyetin ana-akımlaştırılmasının temel bir aracı olarak TCDB yaklaşımı, kamu harca- ma ve gelirlerinin kadınlar ve erkekler, kız ve oğlan çocukları üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkilerinin izlenmesine ve aynı zamanda cinsiyetlerarası eşit- sizliklerin giderilmesine yönelik politika tasarımına olanak sağlar. TCDB yaklaşımı, cinsiyetlerarası eşit- liği sağlamak için bütçelerin cinsiyet temelinde ele alınarak gelirler ile harcamaların yeniden yapılan- dırılması ve bütçeleme sürecinin tüm aşamalarına toplumsal cinsiyet perspektifinin içerilmesi olarak tanımlanmıştır. Bu bağlamda, TCDB yaklaşımı hem toplumsal cinsiyeti ana-akımlaştırmanın bütçe sü- recinde uygulanmasıdır hem de toplumsal cinsiyetin ana-akımlaştırılmasının temel bir aracıdır.

TCDB yaklaşımı, toplumsal cinsiyet eşitliğini destek-lemek amacıyla mevcut süreçleri ve bütçeleri dönü- ştürmeye yönelik tasarlanan, yaklaşım ve uygulama itibarıyla büyük bir değişiklik gerektiren iddialı bir yaklaşımdır. Bütçe oluşturma sürecinin kentte yaşa-yanlar, sivil toplum örgütleri vb. gibi daha geniş bir paydaş grubunun katılımına açılmasını, cinsiyet eşit-liğinin önceliklendirilmesini ve politika taahhütlerinin kaynak tahsisi ile eşleştirilmesini gerektirir. Bununla beraber, TCDB konusundaki en büyük sorumluluğun merkezi ve/veya yerel yönetimlerin üzerinde olduğu unutulmamalıdır.

İlk defa 1984'te Avustralya'da merkezi yönetim düzeyinde uygulanan TCDB yaklaşımı, kadınların güçlendirilmesini stratejik hedef olarak belirleyen Avrupa Birliği (AB) ve Birleşmiş Milletler (BM) gibi uluslararası kuruluşların gündemine 2000'li yıllarda yerleşmiştir. Yasal kazanımlar açısından en kayda değer bölgesel ilerleme AB'de gerçekleşmiştir. Dünya genelinde TCDB'ye yönelik çabalarıyla öne çıkan ülke sayısı 23'tür. Bununla birlikte, son dönemde, TCDB

ve cinsiyet temelindeki bilgilerin bütçe sürecine dâhil edilmesi kamu mali yönetiminde ilgi görmekte, bir- çok ülkede açık bir TCDB girişi olmasa bile toplum- sal cinsiyete duyarlı mali politikalar uygulanmakta ve 80'den fazla ülkede, faaliyetleri çeşitlilik gösterse de bir tür *Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Kamu Mali Yönetimi* (TCDKMY) yaklaşımı benimsenmektedir.

TCDB, her tür bütçe sisteminde, merkezi ve/veya yerel yönetimin her düzeyinde, sektör, birim veya program düzeyinde uygulanabilir bir yaklaşımdır. Bu- nunla birlikte, bölgesel ve yerel yönetimlerin insan- ların günlük yaşamlarına yakınlığı, kamu politikası ve hizmet sunumunda kadın ve erkeklerin, kız ve oğlan çocuklarının ihtiyaçlarına daha doğrudan yanıt verme potansiyelleri gibi özelliklerine istinaden yerel dü- zeydeki TCDB uygulamaları öne çıkmaktadır. Kamu yönetiminin yanı sıra TCDB özel sektör ve 3. sektör için de uygulanabilir bir yaklaşımdır. Son dönemde dünyada ve Türkiye'de özel sektörde ve 3. sektörde TC farkındalığının yükseldiğini gösteren örnekler yaygınlaşmaktadır.

Türkiye'de 2003 yılında kabul edilen 5018 sayılı *Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu* ile bütçe süreçlerinde gerçekleştirilen reform, TCDB girişimlerini başlatmak için uygun bir ortam yaratmıştır. Türkiye'de TCDB merkezi yönetim düzeyinde 2008'de gündeme gel- miş, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün (KSGM) 2008-2013 dönemini kapsayan *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı*'nda TCDB uygulaması için hazırlık çalışmalarının başlatılmasına yönelik strate- ji tanımlanmıştır. 2011'de Maliye Bakanı'nın TBMM *Plan ve Bütçe Komisyonu* 'nda yaptığı sunuşta, bütçe- nin toplumsal cinsiyete duyarlı hale getirileceği ifade edilmiştir. 2014-2018 dönemini kapsayan *Onuncu Kalkınma Planı*'nda da TCDB konusunda farkındalık oluşturulacağı ve örnek uygulamaların geliştirileceği belirtilmiştir. Bununla birlikte, 2019-2023 dönemini kapsayan *On Birinci Kalkınma Planı*'nda TCDB konusuna yer verilmediği ve 2020 Yılı *Bütçe Gerekçesi* yazılır- ken toplumsal cinsiyet eşitliği kavramının metinden çıkarıldığı için TCDB'ye ilişkin siyasi iradenin merkezi yönetim düzeyinde artık olmadığını ve tersine bir dö- nüşün söz konusu olduğu görülmektedir.

¹⁰⁷ Bu bölüm Doç. Dr. Ayşegül Yakar Önal tarafından Atölye'de yapılan sunuştan yararlanarak yazılmıştır.

Yerel düzeyde ise, 2006'dan itibaren sivil toplum kuruluşları ve belediyelerin TCDB konusunda farkındalık yaratma ve eğitim etkinliklerinin başladığını görüyoruz. Gerek merkezi gerekse yerel yönetim düzeyindeki TCDB farkındalığı yaratma çalışmalarına temel destek BM'in programları ile sağlanmıştır.

Bununla birlikte, son dönemde, Türkiye'deki STK'ların da yerel yönetimler düzeyinde, TCDB'ye yönelik ilgisinin arttığını görüyoruz. Uluslararası kuruluşlar ve/veya STK'ların öncü olduğu projeler çerçevesinde Türkiye'deki TCDB girişimlerine ev sahipliği yapan kentler arasında; Adıyaman, Antalya, Aydın, Bursa, Çanakkale, Edirne, Erzincan, Eskişehir, Gaziantep, İzmir, Kahramanmaraş, Kars, Kastamonu, Kayseri, Kocaeli, Malatya, Mardin, Nevşehir, Ordu, Samsun, Şanlıurfa ve Trabzon yer almaktadır. Bununla beraber, İstanbul Beylikdüzü ve Eskişehir Odunpazarı ilçe belediyelerinde olduğu gibi, uluslararası ya da ulusal bir proje süreciyle bağlantılı olmaksızın, belediyenin yönetim ve bütçe süreçlerine TCDB'yi entegre etmeyi seçen özgün örneklerin belirmeye başlaması umut vericidir.

Mevcut süreçleri ve bütçeleri dönüştürmeyi amaçlayan TCDB yaklaşımının uygulanabilirliği, her biri ayrı ayrı vazgeçilmez öneme sahip olan bazı ön koşulların bir arada varlığını gerektirir. Bu unsurlar, TCDB yapımına yönelik siyasi kararlılık, bürokrasinin üst düzey taahhüdü, cinsiyet eşitliği politikasının kurumsal olarak içselleştirilmesi ve örgütsel değişimin gerçekleştirilmesi, verilerin cinsiyete göre ayrıştırılması ile sivil toplumun katılımı ve katkısı olarak sıralanabilir.

TCDB'nin **yapım süreci** bütçe ve politikaların **toplumsal cinsiyet perspektifinden analiziyle başlar**. TCDB yaklaşımının nihai amacı toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması olduğu için, **genel cinsiyet eşitliği hedefleri**yle ilişkilendirilmesi önemlidir.

Temelde "Bütçe ve politikaların toplumsal cinsiyet eşitliği üzerindeki etkisi nedir?" ve "Bütçe ve politikalar toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini azaltır mı, artırır mı, yoksa etkilemez mi?" sorularının cevaplarına odaklanan toplumsal cinsiyet analizinin ortaya koyduğu sonuçlardan hareketle bütçe ve politikalar gerekli değişiklikler çerçevesinde yeniden yapılandırılır.

TCDB yapımı tek seferlik bir uygulama değildir, bu nedenle bütçe döngüsüne toplumsal cinsiyet perspektifinin entegre edilmesi, bu perspektifle sonuçların izlenmesi ve değerlendirilmesi gerekli ve önemlidir. Bu da ancak şeffaf ve katılımcı bir bütçe süreciyle gerçekleşebilir. Toplumsal cinsiyet eşitlikçi bir perspektife sahip katılımcı bir yaklaşımla gerçekleştirilen izleme ve değerlendirme sonuçlarına göre yeniden gerekli politika değişiklikleri gerçekleştirilir ve bütçeler de buna uygun olarak yapılandırılır.

Uluslararası deneyimler, TCDB yapımında **birçok farklı yaklaşım** olduğunu göstermektedir. Bu farklı yaklaşımlar bazen birleştirilerek uygulanmaktadır. TCDB yapımında kullanılan en önemli yaklaşımlar şunlardır:

■ **Toplumsal cinsiyet perspektifini bütün olarak kamu-nun mali yönetim sürecine dâhil etmek:** Son dönemde öne çıkan TCDKMY yaklaşımı, stratejik planlamadan bütçeleme ve uygulamaya, ayrıca denetim ve değerlendirmeye kadar toplumsal cinsiyet perspektiflerini bütünleştiren kapsamlı bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım için en iyi uygulama örneği olarak Avusturya gösterilmektedir.

■ **Toplumsal cinsiyet perspektifini performans dayalı ve programa dayalı bütçelemeye entegre etmek:** Stratejik planlamanın temel yaklaşımı olan performans esaslı bütçeleme, sonuçlara ve performans odaklanması bakımından TCDB ile benzerlikler taşır ve TCDB'ye geçişi kolaylaştırır. Temel yaklaşım, toplumsal cinsiyet perspektifini ve cinsiyet eşitliği önceliklerini amaçları, hedefleri, faaliyetleri ve göstergeleri tanımlarken stratejik plana entegre etmek ve bu stratejik planlamayı da bütçe tahsislerine ilişkilendirmektir.

■ **Bütçe programlarını ve cinsiyet analizi gereksinimlerini sınıflandırmak:** Bu yaklaşım, cinsiyet eşitliği ile özellikle ilişkili bütçe programlarını belirlemeyi ve bunları TCDB uygulamasına özgü gereksinimlerle ilişkilendirmeyi amaçlamaktadır.

■ **TCDB ve katılımcı bütçeleme arasında bağlantı kurmak:** Katılımcı bütçelemenin otomatik olarak cinsiyet

eşitlikçi olmadığını ve TCDB'nin de otomatik olarak katılımcı olmadığını unutmamak gerekir. Dolayısıyla, katılımcı bir bütçe sürecinin sağlanması için kadınların ve LGBT+ bireylerin bilgilendirilmesine ve katılımlarının teşvikine yönelik önlemlere gerek vardır. Katılımcı bütçeleme ve TCDB bileşimine örnek olarak Almanya'dan Berlin, Freiburg ve Münih gösterilmektedir.

■ **Kadın haklarını ve toplumsal cinsiyet eşitliğini geliştirmek için mali tahsisleri izlemek:** Kadın hakları ile cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesi için ayrılan kaynakların miktarını ve payını izlemeyi ve ön plana çıkarmayı amaçlayan bu yaklaşım, ilgili bütçe tahsislerinin zaman içindeki seyirinin ortaya çıkarılmasını kolaylaştırabilir.

■ **Standart TCDB araçlarını uygulamak:** Cinsiyete duyarlı politika ve bütçe değerlendirmesi, cinsiyete göre ayrıştırılmış kamu harcama ve gelir yansımaları analizi, cinsiyete duyarlı yararlanıcı ihtiyaç değerlendirmeleri, bütçelerin zaman kullanımı üzerindeki etkisinin cinsiyete göre ayrıştırılmış analizi, cinsiyete duyarlı orta vadeli ekonomik politika çerçevesi ve ayrıca cinsiyete duyarlı bütçe beyanları gibi uygulamalar TCDB çalışmalarının başlarında geliştirilmiş standart TCDB yaklaşımlarıdır. TCDB girişimlerinin tümü olmasa da çoğu bu yaklaşımları bir şekilde kullanır.

■ **TCDB'yi etki değerlendirmeleriyle birleştirmek:** TCDB girişimlerinde kullanılan analitik araçlardan biri de belirli bütçe tahsislerinin harcama öncesi (ex ante) ve/veya harcama sonrası (ex post) cinsiyet etki değerlendirmesidir ve bu uygulama performans odaklı TCDB yaklaşımının tamamlayıcısı olarak görülür.

■ **Dirlik Temelli Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme (DTTCDB) uygulamak:** Dirliğin (wellbeing) kadınlar ve erkekler, kız ve oğlan çocukları için farklı süreçler olduğundan hareketle, DTTCDB yaklaşımı dirliğin de toplumsal cinsiyetli bir kavram olduğunu ileri sürer. Yaklaşımın ana odak noktası, politikaların kadın ve erkeklerin, kız ve oğlan çocuklarının dirliği üzerindeki etkisine dikkat çekmektir. Bu çerçevede, yaklaşım bireylerin yapabilirliklerine odaklanır ve özellikle de

yerel yönetimlerin faaliyetlerinin kadın ve erkeklerin, kız ve oğlan çocuklarının yapabilirliklerini ne ölçüde iyileştirdiğini saptamaya çalışır. Temel araçlarından biri, bir yapabilirlikler listesi ile farklı düzeylerdeki kurumların politikalarını, hedeflerini birbirine bağlayan bir dirlik matrisinin kullanılmasıdır.

■ **Bakım ekonomisi yaklaşımının (caring economy),** bireylerin, toplulukların ve dünyanın refahını merkeze alan yeni bir ekonomi inşa etmek için ortaya bir yol haritası koyduğunu biliyoruz. TCDB çalışmalarında bu yaklaşımın, yer alması gereken en yeni ve en kapsamlı bir yaklaşım olduğunu belirtelim. *Creating A Caring Economy: A Call To Action*¹⁰⁸ Raporu'nda belirttiği üzere hem ücretli hem de ücretsiz bakıma, hepimizi besleyen/yetiştiren bir faaliyet olarak değer veren bir ekonomi olarak *bakım ekonomisi* çok önemli. Kimsenin ayrımcılığa, şiddete veya yoksulluğa maruz kalmamasını sağlayan ve kimsenin geride bırakılmadığı veya geriye itilmediği bir yeni ekonomi bakım (duyarlı/yardımsever/şefkatli/sevecen/özen gösteren/bakım) ekonomisidir.

Bu farklı yaklaşımlar ister tek başına isterse bir arada kullanılsın, TCDB yaklaşımının uzun vadeli bir strateji olduğu ve temel amacının da toplumsal cinsiyet eşitliğinin merkezi ve/veya yerel düzeyde planlama ve bütçeleme süreçlerine kurumsal anlamda dâhil edilmesi olduğu akılda tutulmalıdır. Bu bağlamda, toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik yasal ve kurumsal düzenlemelerin gerekliliği açık olmakla birlikte, bu düzenlemelerle sınırlı kalınmamalı; sivil toplum bu düzenlemeleri desteklemeye ve izlemeye devam etmelidir. Bu çerçevede, kapsamlı, sistematik, katılımcı, **niceliksel ve niteliksel izleme ve değerlendirme sistemleri** geliştirilmesi; toplumsal cinsiyet göstergeleri de dâhil olmak üzere **cinsiyete göre ayrıştırılmış veri ve bilgi üretimi** konusuna yatırım yapılması da çok önemlidir. Ayrıca, üretilen bu bilginin ve verinin serbest dolaşımını sağlamak üzere, ideal olarak, **Hazine ve Maliye Bakanlığı içinde yer alacak bir "Koordinasyon Birimi"** nin kurumsallaştırılması, TCDB yaklaşımının uygulanabilirliğini kolaylaştırmada ve etkililiğini artırmada dikkate alınması gereken bir öneridir.

¹⁰⁸ <https://wbg.org.uk/wp-content/uploads/2020/10/WBG-Report-v10.pdf>

Uluslararası ve ulusal deneyimler göstermektedir ki, yasal ve kurumsal düzenlemelere rağmen, bu düzenlemeler içselleştirilemediğinde uygulamalar yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle, TCDB yaklaşımının daha geniş şekilde sahiplenilmesi ve içselleştirilmesi için sürekli bir mücadele gerekir ve bu süreçte kadınlar ve kadınların katılımı esastır. Yerelden başlayarak, kadınların temsili ve katılımı, kararlara ve kaynakların kullanımına etkisi kadınların hayatları üzerinde belirleyicidir. Ancak, kadın katılımını belirleyen en önemli unsurlardan birinin kadınların ev içindeki ücretsiz işleri ya da diğer bir deyişle bakım emeği olduğu unutulmamalıdır. Tam da bu nedenle merkezi ve/veya yerel yönetimlerin bakım ekonomisine yatırım yapmaları ya da yaptıkları yatırımları artırmaları büyük önem arz etmektedir. Ancak bu sayede, bakım emeğinden yorgun düşmüş, zaman yoksunu kadınlar katılım fırsatını yakalayabilirler ya da katılım düzeylerini artırabilirler. Bu noktada, kadınların yerelde gündelik yaşam koşullarına ve deneyimlerine en yakın kurumlar olarak belediyelerin bakım emeğine yönelik sunacakları hizmetler, kadınların belediyelerdeki temsil ve katılımını, alınan kararlar ve kaynakların kullanımı üzerindeki belirleyiciliklerini artıracak ve böylelikle toplumsal cinsiyet eşitliğine katkıda bulunacaktır.

2. Bütçeleme Yerel Yönetimler için Neden Kullanışlı Bir Araçtır/Nasıl Kullanışlı Hale Getirilebilir?¹⁰⁹

Kamu politikaları ve bu politikaların uygulamasına temel oluşturan planlama ve bütçeleme süreçleri toplumsal cinsiyet açısından tarafsız değildir. Burada özellikle toplumsal konum/ sosyo-ekonomik statü, siyasal ve kültürel yaşama katılım, ekonomik yaşama katılım/ ücretsiz emek gibi unsurlar açısından bakıldığında kamu politikalarının çoğunlukla *cinsiyet körü* bir yaklaşım çerçevesinde toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden kadınlar ve erkekler, kız ve oğlan çocukları arasında mevcut eşitsizlikleri pekiştiren nitelikte etkileri olduğu görürüz. TCDB de toplumsal cinsiyet boyutunu planlama ve bütçelemeye dahil ederek, tam bu bağlamda, eşitlik amacına yönelik müdahalelerin farklılıkları ve eşitsizlikleri gözetken biçimde tasarlanmasına ve uygulanmasına katkı sunar.

Ana-akımlaştırma yaklaşımı olarak etkili ve sürdürülebilir bir TCDB'nin ideal olarak kamu yönetiminin her düzeyinde ve kamu dışı aktörlerin/sivil toplumun da

katılımıyla hayata geçirilmesi beklenir. Bununla birlikte, yerele özgü koşulları da dikkate alan ve katılımcı yaklaşımlara olanak sağlayan politika uygulaması ve hizmet sunumu bağlamında, yerel yönetimlerin TCDB yaklaşımını farklı araçlarla uygulanması da özel olarak önemlidir.

Makro düzeyde, **TCDB'nin yerel yönetimler açısından sağladığı yararları** altı temel başlık altında sınıflandırmak mümkündür.

■ *Nitelikli ve demokratik yönetime katkı yapar*; geleneksel bütçe süreçlerinin ötesinde, farklı toplumsal kesimlerin katılımcı yaklaşım çerçevesinde bütçeleme ve planlama süreçlerine dahil olmasını sağlar.

■ *Hesap verebilirlik ve şeffaflık sağlar*; toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik taahhütlerin hayata geçirilebilmesi için tahsis edilen kaynaklar ile bu kaynakların nasıl harcandığının izinin sürülebilmesi mümkün olur.

■ *Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadının güçlenmesine hizmet eder*; kamu politikalarının toplumsal cinsiyet eşitliğine etkilerinin tespit edilmesi ile TCE yönelik farkındalık yaratılması, daha eşitlikçi politika ve hizmetler için zemin oluşturmasını sağlar.

■ *Toplumsal cinsiyete duyarlı katılımcı yaklaşımları geliştirir*; kadınların ve kadın bakış açısının bütçeleme ve planlama süreçlerine katılımı (komisyonlar, kent konseyleri, stratejik plan süreçleri vb.) gerçekleştirir.

■ *Ekonomik verimliliği artırır*; toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadının güçlenmesi ile birlikte genel olarak toplumsal refahın artması, bakım ekonomisi/ücretsiz emek kategorilerinin de gözetildiği bir bütçe yaklaşımı olanaklı hale gelir.

■ *Yoksulluğun azaltılması ve refahın desteklenmesine katkı sunar*; toplumsal cinsiyet açısından yoksulluğun kadın halini/kadın yoksulluğunu gidermeye ve toplumsal refahı artırmaya yönelik politikaların uygulanmasına zemin hazırlar.

¹⁰⁹ Bu bölümde Doç. Dr. Burcu Yakut Çakar tarafından Atölye'de yapılan sunuştan yararlanılmıştır.

Yerel yönetimler düzeyinde TCDB yaklaşımının benimsenmesi ve uygulamaya geçirilebilmesine yönelik çalışmalar açısından bakıldığında farklı **paydaşlar ve bileşenlerin**, ortaklıklar temelinde ve uzmanlık/yetenliklerine göre, TCDB çalışmalarını yürütmeleri beklenmektedir. Bu bağlamda üstlendikleri roller ve sorumlulukların bütünlüklü bir çerçevede konumlanması önemlidir ancak kimi durumlarda kendi yetki ve sorumlulukları çerçevesinde inisiyatif kullanarak, TCDB çalışması başlatmaları da söz konusu olabilir.

■ **Belediye Başkanı:** TCDB çalışmalarına temel oluşturan siyasi taahhüdü ortaya koyar ve uygulamaya yönelik olarak planlama ve bütçeleme süreçlerinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin önceliklendirilmesini sağlayacak önderliği sağlar.

■ **Belediye yönetimi / idari birimleri:** TCDB'nin uygulanabilmesi için gerekli uzmanlığı sağlayan temel bileşenlerdir. Mali hizmetlerden sorumlu birimler, toplumsal cinsiyet eşitliğinin planlama ve bütçeleme süreçlerine sistematik biçimde entegre edilmesinde kilit rol üstlenir. Sektörel birimler de toplumsal cinsiyet perspektifini kendi uzmanlıkları çerçevesinde faaliyet alanlarına dahil eder. Yatay düzeyde ise, etkin bir TCDB çalışmasının önkoşulu olan sistematik olarak detaylı biçimde derlenmiş ve cinsiyet temelinde ayrıştırılmış veri setini sağlayan (ve depolayan) birim(ler)in sorumluluğu da ön plana çıkar.

■ **Belediye meclisi / meclis üyeleri:** Bütçenin tartışıldığı ve onaylandığı merci olarak belediye meclisi TCDB çalışmaları açısından sac ayak konumundadır. Meclis/meclis üyeleri hem ilgili komisyonlardaki hem de genel kuruldaki görüşmeler sırasında, genel olarak toplumsal cinsiyet eşitliği, özel olarak da yereldeki kadınların ihtiyaç ve sorunlarına yönelik hizmet ve politikalar için kaynak tahsisini tartışır ve gerektiğinde öneride bulunur.

■ **Sivil toplum kuruluşları:** TCDB çalışmaları için farklı roller üstlenmeleri mümkündür. Yerelde kadın ve kız çocuklarının sorun ve ihtiyaçlarının belediye-deki karar vericilere iletilmesini sağlayabilir, toplum-

sal cinsiyete duyarlı politika ve hizmetlerin sunumuna ilişkin savunuculuk ve lobi çalışmaları yürütebilir, bağımsız izleme ve değerlendirme yapabilir, TCDB özelinde meclis üyeleri ya da belediye çalışanlarına uzmanlık desteği/eğitim sağlayabilir.

TCDB'nin kurumsallaştırılması, TCDB yaklaşımının planlama ve bütçe süreçlerine kalıcı biçimde entegre edilmesini ifade eder. Bu açıdan da yerel düzeydeki politika ve hizmet sunumunun planlanması ve bütçelendirilmesine dair mevcut sürecin her aşamasında TCDB çalışmalarının dahil edilebilmesi mümkündür. Kısa bir hatırlatma yapmak gerekirse, **bütçe döngüsü** temel olarak birbirini izleyen dört aşamadan oluşur:

■ **Bütçenin düzenlenmesi:** Bütçenin hazırlığına ilişkin tüm faaliyetleri kapsar. Performans programları ve stratejik plan ışığında yapılan bütçe hazırlıklarından başlayarak taslak bütçenin oluşturularak ilgili komisyonlara ve sonrasında da meclis gündemine getirilmesine kadar yürütülen tüm çalışmalar bu aşamada yer almaktadır.

■ **Bütçenin kabulü:** Bütçe tasarısının ilgili komisyonda ve belediye meclisinde görüşüldüğü ve sonrasında meclis onayından geçerek kabul edildiği aşamadır.

■ **Bütçenin uygulanması:** Politika ve programların bütçede öngörüldüğü şekilde uygulanmasına yönelik tüm faaliyet ve çalışmaları kapsar.

■ **Bütçenin denetimi ve değerlendirilmesi:** Bütçe sürecinin sonunda mali performans değerlendirmesi ve denetiminin gerçekleştirildiği, sonuçların değerlendirilerek genel olarak politika ve programların performansının raporlanarak belediye meclisine sunulduğu aşamadır.

Bütçe döngüsünün bu yapısal çerçevesi kapsamında TCDB yaklaşımı ideal olarak bir ya da birden fazla aşamaya dahil edilerek sürdürülebilir bir nitelik kazanabilir. Bu bağlamda, TCDB yaklaşımının her aşamada TCDB'nin kurumsallaştırılabilmesine olanak sağlayabilecek etkinlik ve faaliyetler şu şekilde özetlenebilir:

Bütçenin düzenlenmesi ve stratejik planlama: Bu aşamada belediye başkanı imzasıyla yayımlanan ve bütçe sürecini başlatan bütçe çağrısında birimlerden toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe hazırlıkları talebi somut olarak yer alabilir, birimler tarafından ise toplumsal cinsiyet eşitliği hedeflerini içeren öncelikler ve hedefler belirlenerek plana dahil edilebilir, bütçe ile birlikte bütçenin toplumsal cinsiyet etkisi konusunda ek bilgi sunulabilir, bütçenin yanı sıra toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe beyanı hazırlanabilir.

Bütçenin onaylanması: Bu aşamada belediye meclisinde komisyon toplantıları ve genel kurulda bütçe görüşülürken toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe beyanı sunulduysa kabul edilebilir, tematik olarak bütçenin toplumsal cinsiyet eşitliğine etkileri hakkında oturumlar düzenlenebilir. Bunun yanı sıra sivil toplum kuruluşları da yerel düzeyde toplumsal cinsiyet eşitliği öncelikleri konusunda meclis üyeleri ile temaslarda bulunabilir, gerektiğinde de uzmanlık desteği sunulabilir.

5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu Madde 9 çerçevesinde yerel yönetimlerdeki planlama ve bütçeleme süreçleri performans esaslı bütçeleme temelinde yapılandırılmıştır. Bu bağlamda TCDB yaklaşımı **performans esaslı bütçeleme**nin üç temel bileşeninin de toplumsal cinsiyete duyarlı hale getirilmesini öngörmektedir. Bu da somut olarak,

- stratejik planlarda amaçlar, stratejilerin ve faaliyetlerin toplumsal cinsiyete duyarlı olarak geliştirilmesini,
- performans programlarında toplumsal cinsiyete duyarlı performans göstergelerinin tanımlanmasını,
- faaliyet raporlarında da faaliyet sonuçlarının toplumsal cinsiyet eşitliği açısından etkilerinin ve performans bilgilerinin sunulmasını ifade eder.

Örneğin, "kadınların işgücüne katılımını artırmak" olarak tanımlanan bir amaç/hedef için "bütçe döneminde (bir yılda) mesleki eğitimi tamamlayıp sertifika alan kadın sayısı", "mesleki eğitimden sonraki 6 ay içinde işe yerleştirilen kadın sayısı" gibi performans kriterleri tanımlanabilir. Bir başka örnek olarak, "kent tasarımında toplumsal cinsiyete duyarlı yaklaşım geliştirmek" amacı/hedefine yönelik olarak "emzirme odası bulunan pazar yeri sayısı" gibi performans kriterleri oluşturulabilir.

İzmir Urla Belediyesi'nde 2015 yılında belediye başkanının yayımladığı TCDB bütçe beyanı*, belediyenin 2016 yılı bütçesine eklenerek belediye meclisi tarafından 21 Ekim 2015 tarihinde onaylanmıştır. Beyanda TCDB'nin özellikle kurumsal program ve faaliyetlere entegre olması amaçlanan bir yaklaşım olduğu vurgulanmakta, bununla birlikte kurumsallaşmanın aşamaları olarak 2016 yılında belediye bünyesinde Eşitlik Birimi'nin kurulması ile belediye meclisinde Plan ve Bütçe Komisyonu'nda TCDB Alt Komisyonu'nun oluşturulması kabul edilmiştir.

*Detaylı beyan metni Yakar-Önal (2021: 59-60)'de Kutu 15'te yer almaktadır.

leştirmeye yönelik olarak daha etkin harcanmasını hedefler. Bunun yanında bütçe kesintileri söz konusu olduğunda da bu kesintinin hangi toplumsal kesimler tarafından üstlenildiğini de tespit etmeye ve buna göre kaynakların dağılımını bu yükü gözeterek yeniden gerçekleştirilmeye yardımcı olur.

“Kadınlara yönelik çok sayıda projemiz ve çalışmamız var zaten” – Temel yaklaşım olarak kadınlara yönelik proje, çalışma ve faaliyetler artırılmalı ve çeşitlendirilmelidir. Öte yandan TCDB yaklaşımı genel olarak da cinsiyet eşitliğine yönelik çalışmaları önceliklendirmeyi mümkün kıldığı için toplumsal cinsiyet eşitliğini temel politika hedefi olarak ortaya koymaya / ana-akımlaştırılmaya yardımcı olur.

“İdare bünyesinde çok sayıda kadın çalışmamız var” – Kadınların kamu hizmetinde çalışmalarını teşvik etmek TCDB'nin bir unsurudur. Bu bağlamda özellikle üst düzey yönetimde ve karar alıcı mercilerde kadın temsili önemlidir. TCDB her alanda ve her düzeyde eşit temsilin sağlanması ve (mevcut) ücret eşitsizliklerinin giderilmesi için uygun bir araçtır.

“Kadınların tümü dezavantajlı değil, hepimiz eşitiz!” – Genel olarak toplumsal yapı ve yaşamda toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlikler baki ve farklar son derece net durumdadır. İstihdam, sağlık, eğitim, güvenlik, hane içi işbölümü gibi pek çok alanda mevcut cinsiyet eşitsizliklerinin sonucunda politikaların etkileri de farklılaşmaktadır. TCDB bu bağlamda toplumsal cinsiyet eşitsizliğini bir bütün olarak azaltmaya ve dönüştürmeye yönelik bir yaklaşımdır.

“Sadece toplumsal cinsiyet meselesiyle değil diğer dezavantajlı kesimlerle de ilgileniyoruz” – TCDB yaklaşımı kadınlar ve erkekleri homojen gruplar olarak nitelendirmeksizin, yaş, etnik köken, sosyo-ekonomik statü gibi çeşitli farklılıkları temelinde değerlendirmeye tabi tutar. Bu açıdan uygulanan politika ve programların iç içe geçmiş olan eşitsizliklerin de gözetilmesini sağlayarak daha etkin biçimde yürütülmesine olanak sunar.

“Verilerimizi cinsiyet temelinde ayrıştırılmış olarak tutmuyoruz” – Verilerin mevcut olmaması derlenemeyeceği anlamına gelmez, bilakis başlangıç aşamasında

da farklı kaynaklardan cinsiyet kırılımında bilgi ve veri derlenerek eşitsizlikler ve farklılıklar ortaya konabilir. TCDB yaklaşımı mevcut verilerin ne şekilde yararlı olabileceğini ortaya koyarak nitelikli veri derleme konusunda yerel yönetimleri teşvik edebilir.

“Bütçe sınıflandırma düzenimiz uygun değil” – TCDB yaklaşımı özel bir sınıflandırma düzeni gerektirmez, bütçe dahilinde ayrı kalemler ya da başlıklar açılmasına da gerek yoktur, yukarıda da değinildiği üzere performans esaslı bütçeleme yaklaşımına kolayca entegre edilebilir.

“Yapacak daha önemli işlerimiz var” – Kurumsal öncelikler açısından TCDB'nin nerede durduğu siyasetle belirlenir. Burada gerektiği ölçüde siyasi iradenin TCDB'nin hem toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması hem de makro ölçekteki etkileri konusunda bilgilendirilmesi önemlidir. Dahası Avrupa Yerel Yaşamda Eşitlik Şartı gibi uluslararası sözleşmelere imzacı olmuş yerel yönetimler için de TCDB yaklaşımının hayata geçirilmesinin bir taahhüt olduğu da dikkate alınmalıdır.

TCDB uygulanması uzun soluklu bir süreç olduğundan, bir stratejik yaklaşım olarak benimsenmesi gerektiği vurgulanmalıdır. Dahası, her yerel için standart bir reçete ortaya koymak da gerçekçi değildir. Nitekim, yerel düzeydeki sosyal, kurumsal, kültürel, ekonomik ve siyasi farklılıklar TCDB yaklaşımına ilişkin deneyimlerin de hem kurgusunu hem de dinamiklerini özgül biçimde belirlemektedir.

3. Belediye Bütçesine Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Çerçevesinden Bakma¹¹⁰

Birleşmiş Milletler (BM) *Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları* (SKA)¹¹¹ programı ile 2030 yılına kadar öncelikle gelişmekte olan ülke ve bölgelerdeki yaşam kalitesinin iyileştirilmesi için bir dizi alanda yol haritası belirlenmiştir. Bu yol haritasının BM'ye üye ülke hükümetlerince onaylandığını ve hedeflere ulaşılması için taahhütte bulunulduğunu belirtelim. Bu programın daha önceki *Binyıl Amaçları*¹¹² ndan farkı alt hedeflere ilişkin göstergelerin tanımlanmasıdır. Politika uygulamasının performansının değerlendirilmesi derlenmesi gereken ilgili verilere dayanılarak yapılacak, böylelikle söylemin icraata yansması izlenebilecektir.

¹¹⁰ Bu bölüm Prof. Dr. Gülay Günlük-Şenesen tarafından Atölye'de yapılan sunuştan yararlanarak yazılmıştır.

¹¹¹ <http://www.surdurulebilirlik.gov.tr/>

¹¹² <https://www.un.org/millenniumgoals/bkgd.shtml>

SKA programı her alanda fırsat eşitsizliklerinin giderilmesini ve insanların yapabilirlikler yelpazesinin genişletilmesini öngörmektedir. Ulusal kamu politikalarının bu dönüştürmeye yönelik olarak düzenlenmesi çatıyı oluşturur, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi ise yerel politika uygulamaları ile sağlanabilir.

Tablo 16'dan görüleceği gibi, cinsiyet eşitliğini sağlamayı içeren SKA5'e ilişkin 5.c.1 göstergesi bu amaca yönelik **kamusal kaynak tahsisatını** öngörmektedir. 5.c.1 maddesinde toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe (TCDB) ifadesi yer almamakla birlikte, SKA5'in gerçekleşmesi için bütçenin merkezi bir işlevinin olduğu BM belgelerinde vurgulanmıştır. Bilindiği gibi, TCDB çok sayıda ülkede özellikle yerel düzeyde kamu politikalarının toplumsal cinsiyet eşitliği (ya da eşitsizliği) üzerindeki etkilerini farklı biçimlerde denetlemenin ve eşitsizlikleri gidermenin önemli bir aracı olmuştur.

SKA belgelerinde çokça vurgulandığı gibi toplumsal cinsiyet eşitliği, SKA5 ile sınırlı olmayıp diğer tüm SKA ile kesişmektedir. Toplumsal kapsayıcılık (sosyal içerme), SKA programının temel ilkelerindedir. SKA11 kentteki yaşam kalitesinin gereklerini bu bağlamda kapsamaktadır (Tablo 16). *"Yeni Kentsel Gündem"* ise kent yaşamını iyileştirmeye yönelik taahhütleri ulaştırma, enerji, güvenlik, kamu hizmetleri vb. açısından ayrıntılandırmakta ve SKA'nın yerleşmesinin ana hatlarını bileşenlerini somutlaştırarak çizmektedir. Belirtilen ayrıntıların toplumsal kapsayıcılığın temel taşları olduğu açıktır. *"Yeni Kentsel Gündem"*, toplumsal cinsiyete duyarlı politika tasarımının, uygulamasının ve bütçelemesinin gereğini de vurgulamaktadır. *"Yeni Kentsel Gündem"* in 114. Maddesi, SKA5 ile SKA11'in değiştiğimiz bileşenlerinin kesimlerini ele almada özellikle yol göstericidir:

"Herkesin kentlerde ve yerleşim alanlarında sosyal ve ekonomik faaliyetlere anlamlı katılımını sağlayan güvenli, yaşa ve cinsiyete duyarlı, uygun fiyatlı, erişilebilir ve sürdürülebilir kentsel ulaşım ve kara ve deniz taşımacılığı sistemlerine erişimini, özellikle aşağıda yer alan çok çeşitli ulaşım ve taşımacılık seçeneklerini teşvik ederek ve ulaşım ve taşımacılık planlarını kentsel ve bölgesel planlara entegre ederek destekleyeceğiz."

Kent yaşamında özellikle kırılgan grupları kapsama, diğer bir deyişle dışlanmanın ortadan kaldırılması, bütüncül ve aynı zamanda çok boyutlu yaklaşımları gerektirir. Burada, kamusal alanda eşit var olmanın temel koşulları olan **hareketlilik** ve **güvenlik** boyutlarını ele alarak konuya bakalım. Çünkü bu boyutlar kadınların kent yaşamına katılımlarındaki eşitsizliğin yani dışlanmanın başat belirleyicileridir.

Kamusal alanda şiddete uğrama tehlikesi yanı sıra, toplu ulaşım, kaldırım gibi altyapı ve erişim olanaklarının yetersizliği kadınların can güvenliğine doğrudan tehdit oluşturmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde kadınların kentteki hareketliliği esas olarak yürüme ve toplu taşıma kullanımına dayanır. Kadınların bakım yükleri düşünüldüğünde kaldırımların ve otobüslerin küçük çocuk, tekerlekli sandalye, bebek arabası için uygun olması, yaya ve yolcu güvenliğinin sağlanması gerekir. Bu doğrultudaki düzenlemelerin yerel yönetimlerin sorumluluk alanında olduğu açıktır. Yani ulusal SKA taahhütleri yerelde toplumsal cinsiyet eşitliği odağındaki yapılanmalarla yerine getirilebilir. Bu yapılanmalar ise kaynak kullanımının, daha açık ifadeyle kamu bütçelerinin yaşam kalitesi perspektifi ile planlanmasını gerektirir. TCDB uygulamalarının sağladığı birikimin ışığında geliştirilen **Dirlik Temelli TCDB** (DTCDB) çerçevesi politika ve kaynak tahsisi ile yaşam kalitesinin bileşenleri olan yapabilirlikleri eşleştirmeye olanak sağlar.

Tablo 16: Bütçe, Hareketlilik ve Güvenlik ile Sosyal İçerme Açısından Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları, Hedef ve Göstergeler

Amaç	Hedef	Gösterge
5. Cinsiyet eşitliğini sağlamak ve tüm kadınlar ile kız çocuklarını güçlendirmek	5.c Cinsiyet eşitliğinin desteklenmesi ve kadınların ve kız çocuklarının her seviyede güçlendirilmesi için sağlam politikalar ile buyurucu yasal düzenlemeler getirmek ve güçlendirmek	5.c.1 Cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlendirilmesi için kamu ödenek tahsisatı yapan ve izleme sistemleri olan ülkelerin oranı
11. Şehirleri ve insan yerleşimlerini kapsayıcı, güvenli, dayanıklı ve sürdürülebilir kılmak	11.2 2030 yılına kadar herkes için, özellikle kırılgan durumda olan insanların, kadınların, çocukların, engellilerin ve yaşlıların ihtiyaçlarına özel önem gösterilerek, yol güvenliğinin artırılması, başta toplu taşıma sisteminin geliştirilmesiyle herkesin güvenli, ekonomik olarak karşılanabilir, erişilebilir ve sürdürülebilir ulaşım sistemlerine erişimini sağlamak	11.2.1 Cinsiyet, yaş ve engellilik durumuna göre, toplu taşıma araçlarına kolay erişimi olan nüfusun oranı
	11.7 2030 yılına kadar, özellikle kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve engelliler için güvenli, kapsayıcı ve ulaşılabilir, yeşil ve kamusal alanlara genel erişim sağlamak	11.7.1 Cinsiyet, yaş ve engellilik durumuna göre kamu kullanımına açık, yapılaşmış alanların şehirlerdeki ortalama payı
		11.7.2 Cinsiyet, yaş, engellilik durumu ve olay yerine göre, son 12 ay içinde fiziksel ya da cinsel taciz mağduru kişilerin oranı

Kaynak: TCCSBB (ty), TCCSBB (2019), United Nations (ty)
TCCSBB: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı

4. Türkiye’de Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) ve Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme (TCDB)¹¹³

OECD ülkelerinin SKA konusundaki performansları değerlendirildiğinde Türkiye, SKA5 ve SKA11 dâhil, 2030 hedeflerinin epeyi uzağında olan ülkeler arasındadır.¹¹⁴ Türkiye’nin kendisinin SKA politikalarını değerlendirdiği kapsamlı resmi raporda ise SKA’nın yerleştirilmesine ilişkin bütüncül bir yol haritası yoktur. Seçilmiş belediyelerin küçük ölçekli projelerinden örnekler verilmektedir. Toplumsal kapsayıcılık, hareketlilik ve TCDB konularına yüzeysel değinilmektedir. Kadınların güvenliği kadına yönelik şiddet bağlamında ele alınmıştır.¹¹⁵

SKA5 ve SKA11 için strateji belgelerinde dikkat çeken noktalar şunlardır:

SKA5 açısından: *“Hedef 5.c kapsamındaki konularından biri olan cinsiyete duyarlı bütçeleme konusu, 10. Kalkınma Planında, Ulusal İstihdam Stratejisi ve Eylem Planında (2014-2016) ve TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonunun “Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Raporu”nda yer almaktadır”¹¹⁶denmektedir.*

5.c hedefi için sorumlu kurum Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, ilgili kurum Adalet Bakanlığı olarak belirtilmiştir, ancak beklentilerin aksine Maliye Bakanlığı dahil edilmemiştir. Diğer hedeflerin göstergeleri üzerinden durum değerlendirmesi yapılmıştır, ancak Hedef 5.c göstergesine ilişkin değerlendirme yoktur. Öte yandan *“... hemen hemen tüm SKA’ların cinsiyet eşitliği bağlamında ele alınması, cinsiyete duyarlı bütçeleme kavramı gibi bütüncül yaklaşımlara önem verilmesi gerekli görülmektedir.”* ifadesi yer almaktadır.¹¹⁷

SKA11 açısından: 11.2 hedefi için 2010-2023 KENTGES¹¹⁸ planına atıf yapılmıştır. KENTGES planında toplu taşıma hizmetlerinin yetersizliği ve iyileştirilmesinin gerekliliği esas olarak çevre kirliliğine olumsuz etkisi bağlamında ele alınmaktadır. Bu doğrultudaki sorumlu kuruluşlar olarak belediyeler tanımlanmıştır. Ayrıca, *“... kent içi ulaşım sistemleri-*

nin erişilebilirliği yüksek, güvenilir olması ve gelir düzeyi düşük kesimlerin, engelli ve yaşlıların kullanımını kolaylaştıran kaliteli ve etkin hizmet sunan bir yapıya kavuşturulması hedeflenmiştir” denmektedir. 11.2 hedefine ilişkin değerlendirmelerde kadınlara ilişkin özel bir değinme bulunmamaktadır. Ancak 11.7 hedefine ilişkin değerlendirmelerde farklı kesimler (yaşlı, engelli, çocuk) arasında 11.2’ye de atıfla kadınların da kamu alanlarına erişimlerinin sağlanması gereği belirtilmektedir. Aynı zamanda engelliler dışındaki kesimlere ilişkin mevzuat hükümlerinin bulunmadığı da yer almaktadır. 11.2 hedefi için Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, 11.7 hedefi için sorumlu kuruluş Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığıdır. Belediyeler ilgili kurumlar arasındadır. Gösterge sayabileceğimiz uygulamaya baktığımızda 11.2 ve 11.7 için sadece Esenler belediyesinin ilgili faaliyetleri belirtilmektedir.

Ulusal politika belgeleri, SKA5 açısından merkezi yönetimin belirleyiciliğini öne çıkarmakta, ancak TCDB’nin yerleşmesi için kanımızca en belirleyici kurum olan Maliye Bakanlığına görev tanımı yapılmamakta, toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana-akımlaşması tüm kamu politika ve bütçelerine yayılmamakta, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının alanı ile sınırlı bırakılmaktadır. SKA11 açısından ise belediyeler ilgili yönetim birimleri olarak tanımlanmaktadır.

Bu arka plan bizi Türkiye’de yerelde, belediye politika ve bütçe planlamasında SKA5 ve SKA11’in yer almadığının, aldıysa ilgili ve kesişimli kaynak tahsisinin özellikle toplumsal kapsayıcılığın hareketlilik ve güvenlik boyutlarının izini sürmeye yöneliyor. Burada üç il belediyesinden bilgi sunarak konuyu örnek levelim.

Kalkınma Bakanlığı 2011 yılında 81 ili çeşitli bileşenleriyle sosyoekonomik gelişmişlik düzeylerine göre sıralamıştır. İl sıralamasında en sonda yer alan illerde, yani düşük gelişmişlik düzeyindekilerde SKA ile ilgili politikaların daha fazla öncelikli olması beklenir. Ancak özellikle en son sıralardaki illerin kimisinde ay-

¹¹³ Bu Bölüm Prof. Dr. Gülay Günlük- Şenesen tarafından Atölye’de yapılan sunumdan yararlanarak hazırlanmıştır.

¹¹⁴ OECD, 2019, s. 122–123.

¹¹⁵ Turkey’s Sustainable Development Goals. 2019, s.19, s.70

¹¹⁶ TCCSBB, 2019, s. 70

¹¹⁷ TCCSBB, 2019, s. 70

¹¹⁸ KENTGES: Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi Ve Eylem Planı 2010-2023.

<http://www.sp.gov.tr/upload/xSPTemelBelge/files/bk0sC+KENTGES.pdf>

rintılı ve sürekli stratejik plan, performans programı, dolayısıyla bütçe verileri belgelerine erişilemediğinden Van (75. sırada) ile Şanlıurfa (73. sırada) illerini örnek olarak ele alalım. Bu illere ilişkin saptamaları gelişmiş bir ille, Eskişehir (7. sırada) karşılaştıralım. Kuşkusuz performans programları yerine faaliyet raporlarının, yani taahhütlerin gerçekleştirilme düzeyinin izini sürmek gerekmektedir, ancak bu da olanaklı olmamıştır.

Tablo 17’de Van, Şanlıurfa, Eskişehir ve Muş illerindeki yaşam kalitesine ilişkin TÜİK’den derlediğimiz gösterge verileri yer almaktadır. Son sütunda sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında en sonda, 81. sırada yer alan, ancak belge eksikliği nedeniyle bütçe yapısını ayrıntılı irdeleyemediğimiz Muş’a ilişkin veriler, illerin göreceli konumlarını göstermek amacıyla eklenmiştir. Yaşam kalitesi açısından Van ve Şanlıurfa’nın sonlarda yer alması şaşırtıcı değildir. Üstelik Van’daki yaşamın yıllardır çatışma ortamı nedeniyle yoksul kırsal bölgelerden iç göç ve 2011 depreminin yıkımının, Şanlıurfa’nın ise 2011 sonrasında Suriye’den kitlesel göçün etkisi altında kaldığını biliyoruz. Bebek ve çocuk ölüm oranları ile okumaz-yazmaz oranları Türkiye ortalamasına göre de Eskişehir’e göre de daha yüksektir.

İllerin cinsiyet kırılımındaki veri dökümü sınırlı olduğundan Tablo 17’de SKA5e ilişkin göstergeler de çok sınırlıdır; ancak kadınların dışlanması açısından çikarsamalar yapabiliriz. Kız çocuklarının okullulaşma düzeylerinin Van ve Şanlıurfa’da daha düşük olmasının mevcut ve gelecek kuşakların yaşam kalitesini olumsuz etkileyeceği açıktır.

Tablo 17’de görüldüğü gibi, her ilde kamusal alanda güvenlik (Gece yalnız yürürken kendini güvende hissedilenlerin oranı) ciddi bir sorundur. Bunun kadınlar açısından daha da büyük olduğunu çikarsamak zor değildir. Hareketlilik açısından başat işlevi olan toplu taşıma hizmetlerinden memnuniyetin de bu illerde yüksek olmaması, genel olarak kent yaşamına katılmadaki aksaklığın göstergesi sayılabilir.

TÜİK’in yoksulluk oranı verileri açısından iller arasında pek farklılık görülmesi de temel ihtiyaçları karşılayamama anlamında bireylerin yoksulluklarını algılama oranları Van ve Şanlıurfa’da Eskişehir’e göre oldukça yüksektir.

Son olarak, TÜİK’in 2021’de hazırladığı *“Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri, 2010–2019”* veri kümesinde çoğu bilginin ya eksik ya da güncellenmemiş olduğunu belirtelim.

Burada seçtiğimiz kentlerdeki yerel politika ve kaynak tahsisi öncelikleri yapısını SKA çerçevesinden inceleyelim. Bir yıla ilişkin performans programlarının bir önceki yılın sonuna varmadan oluşturulduğu düşünülürse, 2016 yılı programlarında açık bir SKA değinmesi beklenemeyebilir. Ancak 2017 sonrasında özellikle az gelişmiş illerde programların SKA gereklerine göre düzenlenmesini bekleriz. Bu beklentiyi iki aşamada değerlendirelim. Birinci aşamada 2016–2020 dönemi için seçtiğimiz belediye belgelerinde hem SKA hem de güvenlik ve hareketlilik değinmelerine bakalım. İkinci aşamada ise kaynak tahsisinin bu yapılabirlikler açısından dökümünü yapalım.

Tablo 17: Seçilmiş Kentler İçin Sosyo - Ekonomik Göstergeler

Veri Yılı	Gösterge	Van	Şanlıurfa	Eskişehir	Muş
2011	Sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi (SEGE-2011) sırası	75	73	7	81
2018	Nüfus (1000 kişi)	1.124	2.036	871	408
2015	Yaşam endeksi sırası	71	73	15	81
2015	Güvenlik endeksi sırası (yaşam endeksi)	60	31	57	53
2015	Sosyal yaşam (yaşam endeksi)	59	71	8	78
2015	Temel ihtiyaçlarını karşılayamadığını beyan eden hanelerin oranı (yaşam endeksi)	%65	%69	%44	%69
2018	Yoksulluk oranı (medyan gelirin %60'ına göre) (Türkiye: %21)	%18	%18	%17	%18
2020	Kişi başına GSYH, TL (Türkiye: 60.525)	22.104	20.421	65.188	28.678
2018	Gini eşitsizlik katsayısı (hane halkı eşdeğeri) Türkiye: (40,8)	0,34	0,38	0,34	0,34
2018	1.000 kişi başına düşen otomobil sayısı (Türkiye: 151)	25	47	191	22
2015	Gece yalnız yürürken kendini güvende hissedenlerin oranı (yaşam endeksi)	%59	%69	%61	%55
2015	Belediyenin toplu taşıma hizmetlerinden memnuniyet oranı (yaşam endeksi)	%55	%65	%66	%36
2020	Okumaz-yazmaz oranı (Türkiye: %3)	%5	%8	%2	%6
2020	Ortaöğretim (Lise) okullaşma oranı, kadın (Türkiye: %88)	%75	%62	%96	%59
2017	Doğuşta beklenen yaşam süresi (yıl) (Türkiye: 78)	77	78	77	78
2019	(Doğumda) bebek ölüm hızı (binde) (Türkiye: 9,1)	10,8	15,3	7,1	12,2
2019	5 yaş altı ölüm hızı (binde) (Türkiye: 11,2)	13,4	19,6	8,7	14,9

Not: 81 il içindeki sıra büyüdükçe durum kötüleşir.

Sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi (SEGE), demografi, istihdam, eğitim, sağlık, rekabetçi ve yenilikçi kapasite, finans, erişim ve yaşam kalitesi alt bileşenlerinden oluşan bileşik endekstir.

Yaşam endeksi, konut, iş yaşamı, gelir ve servet, sağlık, eğitim, çevre, güvenlik, sivil katılım, altyapı hizmetlerine erişim, sosyal yaşam ve yaşam memnuniyeti alt bileşenlerinden oluşan bileşik endekstir.

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu: <http://tuik.gov.tr>;

SEGE-2011: Kalkınma Bakanlığı (2013)

1. Aşama: Politika metinlerinin gözden geçirilmesi, 2016-2020

Tablo 18’de Van, Şanlıurfa ve Eskişehir belediyelerinin belgelerinde yaptığımız taramanın özet dökümü yer almaktadır. Beklentimizin aksine SKA gündemi gelişmiş bir il olan Eskişehir’in politika gündeminde yer almışken, az gelişmiş illerde değinme yoktur. SKA temel kavramlarından olan toplumsal kapsayıcılık da Eskişehir belgelerinde yer almaktadır. Belediyelerin yoksulluk ve hareketlilik konularındaki faaliyet alanlarının birbirine benzer olduğu zaten bilinmektedir. Ancak Eskişehir için buna ek olarak kentin yaşam kalitesine ve yaya ihtiyaçlarına önem verme ifadeleri bulunmaktadır. Güvenlik konusunda da benzer alanlar (afet, yangın) belirtilmekle birlikte kadınların güvenliği odağında baktığımızda kadına yönelik şiddet sorununun Eskişehir belgelerinde yer almadığını, diğer illerin gündeminde ise kesintili (hatta çelişkili) yer aldığını görüyoruz. Örneğin Van için bu konu başlarda belirtilirken, izleyen 2 yıl değinilmemiş ama bir sığınma evi inşaatı başlamıştır. 2020 yılında hem değinme vardır hem de sığınma evi tamamlanmıştır, ancak ilçesinin de açıklandığı izlenimi uyandırmaktadır. Van belediyesinin en son politika belgeleri ise toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda tüm illere örnek olabilecek biçimde düzenlenmiştir; İstanbul sözleşmesi dâhil uluslararası taahhütler belirtilmektedir. Asıl şaşırtıcı olan, 2006-2010 döneminde BM Kadın Dostu Kent Projesi kapsamında olan Şanlıurfa’nın 2018 sonrasındaki belgelerinde bu projeye de kadına yönelik şiddet konusuna da değinilmemesidir. Öte yandan Eskişehir BM TCDB projesine (2012-2015) katılmıştır, tüm belgelerinde toplumsal cinsiyet eşitliğine değinilmektedir.

Tablo 18: Belediye Plan ve Programlarında Politika Belirtme Durumu (2016–2019 ve 2020)

Konu	Van	Şanlıurfa	Eskişehir
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA)	Yok	Yok	SKA 11 SKA 1, 3, 5, 10, 11 (2020)
Toplumsal İçerme (kapsayıcılık)	Yok	Yok	Belirtilmiş
Yoksulluk	Nakdi ve aynı yardım Sağlık	Nakdi ve aynı yardım Sağlık	Nakdi ve aynı yardım Sağlık
Güvenlik	Afet Yönetimi Yangın Kadına yönelik şiddet (2016/17); Yok (2018/19) Belirtilmiş (2020) Kadın sığınma evi yapımı (2019) (Mahalle belli, 2020)	Afet Yönetimi Yangın Kadına yönelik şiddet (2016/17); Yok (2018/19) Yok (2020-2024)	Afet Yönetimi Yangın Kentin yaşam kalitesine vurgu
Hareketlilik	Toplu taşıma Yol düzenlemesi Trafik düzenlemesi	Toplu taşıma Yol düzenlemesi Trafik düzenlemesi	Toplu taşıma Yol düzenlemesi Trafik düzenlemesi Yaya ihtiyaçları
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	Belirtilmiş (2016/17) Yok (2018/19) Belirtilmiş (2020) (CEDAW, CEMR, İstanbul Sözleşmesi)	Belirtilmiş Yok (2020-2024) UN: Kadın Dostu Kent Projesi (2006) Yok (2020-2024)	Belirtilmiş UN Women: Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe Projesi (2012)

Not: 2020 yılı için kent belgelerinde sadece farklılaşan ya da yeni yer alan gözlemler belirtilmiştir.

Kaynak:

<https://van.bel.tr/>

<http://www.sanlıurfa.bel.tr/>;

<http://www.eskisehir.bel.tr/ebb.php>.

2. Aşama: Kadınların yaşam kalitesine ilişkin kaynak tahsisi yapıları, 2016-2019

Tablo 18'deki genel gözlemlerin kaynak tahsisi açısından izdüşümleri Tablo 19-21'de yer almaktadır. Bu tabloların başlıca iki işlevi vardır: Birincisi, yerel politika vaatlerinin denetlenmesi için bir analiz çerçevesi önerilmektedir. İkincisi, SKA açısından varsa politika dönüşümüne ayna tutulmaktadır.

Her üç il için dört yılın performans programları taranmış ve bu dökümler derlenmiştir. Farklı amaç ve hedefler alt başlıklarında kadınların güvenliği, hareketliliği ile toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin eylem tasarımları ve buna ayrılan kaynaklar bir araya getirilmiştir. Kentte hareketliliğin herkes için öncelikle toplu ulaşım ve yaya olanaklarına bağlı olduğu açıktır. Ancak başta belirttiğimiz gibi, kadınlar açısından bu olanaklar kritik önemdedir. Bu nedenle büyük ölçekli yatırım gerektiren otoyol yatırımları gibi faaliyetleri kapsam dışında bıraktık. Güvenlik açısından ise afet ve yangın faaliyetleri genel kapsamlıdır, ayrıştırma olanağı yoktur. Kadına Yönelik Şiddet politika ve kaynakları ise doğrudan kadınların güvenliğini iyileştirmeye yöneliktir. Ancak kamusal alan ile bağını kurmak kolay değildir.

Bu noktada belirtmemiz gereken en önemli aksaklık, Eskişehir'in belgelerindeki biçim ve kapsam tutarlılığının Van ve Şanlıurfa belgelerinde bulunmamasıdır. Tablolardaki boş gözler ya doğrudan politikayla eşleştirilebilecek kaynak görülmediğini, ya da o politikaya ilişkin veri olmadığı anlamına gelir. Benzer şekilde topluca belirtilen sosyal transfer tutarı da yaşam kalitesinin bileşenleri açısından izlenememektedir. Tablo 19-21'deki değerler görece durumların ipuçlarıdır, cari değerlerin zaman içinde karşılaştırılması doğru olmaz.

Tablo 19’da Van belediyesinin kadına yönelik şiddet ile mücadele için 2018 yılında çok düşük, ama 2019 yılında oldukça yüksek kaynak ayırdığını görüyoruz. Tablo 18’de bu dönemde bu konuya değinilmediğini, ama sığınma evi inşaatına girildiğini görmüştük. Politik söylemin arkasındaki zihniyet değişikliği kaynak tahsisine yansımaları ile belirgin hale gelmektedir. Diğer olanaklar belgelerde yer almadığından, kadınların kentte hareketliliğini kolaylaştırabilecek bebek bakım odalarının yapımını bu kapsamda değerlendirdik. Van belediye teşkilatında toplumsal cinsiyet eşitliği faaliyetlerinin sorumlusu olan ilgili dairenin de bütçesinin de 2018 sonrasında ortadan kalktığı dikkat çekilmesi gereken noktadır, Tablo 18’deki gözlemleri tamamlamaktadır.

Tablo 19: Van - Performans Programlarında Kadınların Güvenliği ve Hareketliliğine İlişkin Kaynak Tahsisi Planlaması, 1.000 TL.

Yıl	Güvenlik Kadın	Hareketlilik Kadın	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği
2016	(KYŞ) 560	25	KAHDB 129
2017	(KYŞ) 505		KAHDB 140
2018	(KYŞ) 20		KAHDB: Kadro Yok Bütçe: Yok
2019	(KYŞ) 327		KAHDB: Yok Bütçe: Yok
	Genel*	Genel*	
2016	17.599	14.593	
2017	26.480	12.550	
2018	28.467	150	
2019	10.796	32.652	

Not: Sayılar yuvarlatılmıştır; Kaynak: <https://van.bel.tr/>

KYŞ: Kadına Yönelik Şiddet; KAHDB: Kadın ve Aile Hizmetleri Daire Başkanlığı.

* Belediyenin ilgili yapabilirlikle ilişkilendirilen toplam harcamalarını göstermektedir.

Şanlıurfa'da ise kadına yönelik şiddetle mücadeleyle ayrılan kaynakların sürekliliği bu konunun önemini sürdürdüğünün kanıtıdır. Hareketlilik konusunda kadınlar açısından öncelikli bir faaliyet görülmemiştir. Toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlılığı artırma faaliyetlerine kaynak ayrılmasında *Kadın Dostu Kent* statüsünün benimsenmesinin 2020 öncesinde belirleyici olduğu düşünülebilir. Kadınların okullaşma oranının görece düşüklüğü (Tablo 17) bu BM projesinin etki analizi çalışmaları açısından ilginç bir başlangıç noktası olabilir.

Tablo 20: Şanlıurfa - Performans Programlarında Kadınların Güvenliği ve Hareketliliğine İlişkin Kaynak Tahsisi Planlaması, 1.000 TL.

Yıl	Güvenlik Kadın	Hareketlilik Kadın	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği
2016	(KYŞ) 15		30
2017	(KYŞ) 100		20
2018	(KYŞ) 42		70
2019	(KYŞ) 70		150
	Genel*	Genel*	
2016	5.115	84.065	
2017	4.530	16.600	
2018	2.610	11.000	
2019	2.700	4.536	

Not: Sayılar yuvarlatılmıştır; Kaynak: <http://www.sanlıurfa.bel.tr/>

KYŞ: Kadına Yönelik Şiddet

* Belediyenin ilgili yapabilirlikle ilişkilendirilen toplam harcamalarını göstermektedir.

Eskişehir Belediyesinin incelediğimiz tüm belgelerinde gerek toplumsal cinsiyet eşitliği ve gerekse toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme faaliyetleri belirtilmektedir. Ancak bu kapsamın güvenlik açısından yangın bağlamında olduğunu belirtelim. Kadınların hareketliliğine özel olarak değinilmemekle birlikte toplu taşıma planlamasında tüm kırılgan kesimlerin ihtiyaçlarının gözetileceği açıkça belirtilmektedir.

Tablo 21: Eskişehir - Performans Programlarında Kadınların Güvenliği ve Hareketliliğine İlişkin Kaynak Tahsisi Planlaması, 1.000 TL.

Yıl	Güvenlik Kadın	Hareketlilik Kadın	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği
2016	(TCDB-yangın) 4		(TCDB) 39
2017	(TCDB-yangın) 5		(TCDB) 64
2018	(TCDB-yangın) 5		(TCDB) 24
2019	(TCDB-yangın) 17		(TCDB) 26
	Genel*	Genel*	
2016	17.085	149.068	
2017	29.998	104.921	
2018	27.300	113.789	
2019	30.023	188.462	

Not: Sayılar yuvarlatılmıştır; Kaynak: <http://www.eskisehir.bel.tr/ebb.php>

* Belediyenin ilgili yapılabirlikle ilişkilendirilen toplam harcamalarını göstermektedir.

Her üç belediye için de ortak gözlemimiz şöyledir: Kentsel altyapı planlamasının teknik nitelikte olduğu, sosyal boyutun göz önüne alınmadığı görülmektedir. Bununla da bağlantılı olarak, güvenlik ve hareketliliğe ilişkin politikaların, dolayısıyla kaynak tahsisinde toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısından yoksun olduğu söylenebilir. Van ile Şanlıurfa'da kadına yönelik şiddet sorununun süregeldiği Tablo 19-20'den açıkça görülmektedir. Eskişehir ise SKA ve TCDB'yi gündemde sürekli tutması açısından bu illerden ayrılmaktadır.

SKA ve TCE uygulamasını nasıl değerlendirebiliriz?

SKA, toplumsal cinsiyet eşitliği (SKA5) öncelikli olmak üzere kentte yaşam kalitesinin (SKA11) iyileştirilmesi için bütüncül bir bakış açısı sunmaktadır. SKA da diğer alanlarda olduğu gibi küresel politika gündeminin ulusal düzeye yansımada bir kaldıraç, ulusal politika tasarımı için bir destek işlevi görmesi beklenen bir programdır. Yaşam kalitesinin iyileştirilmesi çabalarının temelini insan hakları oluşturur. Dolayısıyla politika tasarımı ve uygulamasına tüm boyutlarıyla bütüncül bir bakış açısının hakim olması beklenir. Ulusal düzeydeki hedeflerin tutturulması, yaşam kalitesinin iyileşmesi ise yerel düzeydeki düzenlemelere bağlıdır. Oysa merkezi hükümetin taahhütleri olan SKA hedeflerine ulaşılması açısından baktığımızda belirlediğimiz belge ve veri dolayısıyla yaklaşım aksaklıklarının yerel düzeye fazlasıyla yansıdığı söylenebilir.

Yerel düzeydeki düzenlemelerin kadınların yaşam kalitesinin bileşenleri olan yapabilirlikleri ile ilişkilendirilmesi somut adımların izlenmesini sağlayacaktır. Bu çalışmada yapabilirlik somutlaştırmasının örnekleri olarak kadınların kamusal alana katılmalarının temel koşulları olan güvenlik ve hareketliliği ele aldık. Bu kısıtlı kapsam bile bize yerel politika tasarımı ve kaynak tahsisi açısından aksaklıkları, dolayısıyla kadın yaşamının iyileştirilmesi için yapılması gerekenleri ortaya koymanın ipuçlarını sağladı.

Kent yaşamının kalitesine ilişkin göstergeleri kullanmak ve ilgili verilerin derlenmesini kamu otoritesinden talep etmek savunuculuk çalışmalarına çok önemli dayanak oluşturur. Böylelikle kamu politikası tasarımı ve ilişkili kaynak tahsisi yapılarının eşitsizlikleri gidermeye doğru dönüştürülmesi taleplerinin gerekçeleri sağlam ve nesnel bir temele oturacaktır.

5. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme (TCDB) ile İlgili Önemli Kaynaklar

Addabbo, Tindara (2016). "Gender budgeting in the capability approach". İçinde: J. Campbell & M. Gillespie (Eds.), *Feminist economics and public policy: Reflections on the work and impact of Ailsa McKay* (pp. 54 – 60). Routledge

Akduran, Özgün, Yakar Önal, Ayşegül, Günlük Şenesen, Gülay (2018) *Kentsel Haklar ve Hizmetlere Erişimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Raporu*, CEİD, Ankara.

Akduran Erol, Ö. (2019), "Gender Budgeting in Local Administration: İstanbul Beylikdüzü and Eskişehir Odunpazarı Cases", Oktar, S. A., and Taşkın, Y. (Ed.) *Proceedings Book, 34th International Public Finance Conference, April 24–27, 2019 Antalya, Turkey*, pp. 29-37.

COE (Council of Europe) (2005), *Gender Budgeting, Final report of the Group of Specialists on Gender Budgeting (EG-S-GB)*, Directorate General of Human Rights, Strasbourg, <https://eige.europa.eu/resources/Gender%20budgeting.pdf>

EIGE (European Institute for Gender Equality) (2019), *Gender Budgeting*, EIGE, Luxembourg, <https://eige.europa.eu/publications/gender-mains-treaming-gender-budgeting#downloads-wrapper> (Son erişim tarihi: 24 Nisan 2022).

Günlük-Senesen, Gülay (2021) "Wellbeing gender budgeting to localize the UN SDGs: examples from Turkey", *Public Money & Management*, 41(7), 554–560, DOI: 10.1080/09540962.2021.1965402

Günlük-Şenesen, G. (2013), "Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme: Kapsam, Örnekler ve Türkiye İçin Öneriler", Altuğ, F., Kesik, A., Şeker, M. (der.), *Kamu Bütçesinde Yeni Yaklaşımlar*, Seçkin Yayınları, Ankara, s. 97-128.

Günlük-Şenesen, G., Ergüneş, N., Yakar Önal, A., Yakut Çakar, B., ve Yücel, Y. (2014), *Kamu Politikaları, Yerel Yönetimler, Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme: Kadın Dostu Kentler, Türkiye Örneği*, TÜBİTAK, Proje No: 112K481.

Günlük-Şenesen, G., Yücel, Y., Yakar Önal, A., Ergüneş, N. ve Yakut Çakar, B. (2017), *Kadınsız Kentler Toplumsal Cinsiyet Açısından Belediyelerin Politika ve Bütçeleri*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Günlük-Şenesen, Gülay (2019). "Kentte Kadın Yaşamı: Küreselden Yerele Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Politikaları", *TMMOB 3. Kadın Sempozyumu Kitapçığı*, 38–51. <https://www.tmmob.org.tr/sayfa/tmmob-3-kadin-sempozyumu>

Günlük-Şenesen, Gülay, Arun, Özgür, Aykara, Aslıhan, Sunata, Ulaş, Arkadaş- Thibert, Adem, Yücel, Yelda. (2021) *İnsan Hakları Kentleri Göstergeleri*. Raoul Wallenberg Institute ve Research Worldwide İstanbul, <http://rwistanbul.org/rapor/0.15957400%201619611232.pdf>

Günlük-Şenesen, Gülay, Ergüneş, Nuray, Yakar Önal, Ayşegül (2018) "Dirlik Temelli Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Yaklaşımıyla Yerel Yönetim Bütçelerine Bakmak: Kars Belediyesi", Kirmanoğlu H., Feyzioğlu Akkoynlu P., Arıkboğa A, Ergüder B.(der.), Prof. Dr. Nihat Falay'a Armağan, İstanbul: Der. 87–113.

Günlük-Şenesen, Gülay, Yücel, Yelda (2018) "Dirlik Temelli Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçelemede Sürdürülebilirlik: Gaziantep için bir Değerlendirme", *İktisat ve Toplum*, 89, Mart, 21-29.

Kalkınma Bakanlığı (2013) *İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE-2011)*. http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/İllerin_ve-Bolgelerin_Sosyo-Ekonomik_Gelismislik_Siralaması_ArastirmasiSEGE-2011%E2%80%8B.pdf

Klatzer, E. (2012), *Yerel Yönetimlerde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Bütçeleme Kılavuzu*, TESEV, İstanbul, <https://www.tesev.org.tr/tr/research/yerel-yonetimlerde-toplumsal-cinsiyet-esitligi-ve-butceleme-kilavuzu>

Klatzer, E., Akduran, Ö. ve Gültaşlı, M. (2015a), *Belediyeler İçin Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Rehberi*, UN Women, İstanbul, https://www.academia.edu/20542934/Belediyeler_i%C3%A7in_Toplumsal_Cinsiyete_Duyarlı%C4%B1_B%C3%BCt%C3%A7eleme_Rehberi

Klatzer, E., Akduran, Ö. ve Gültaşlı, M. (2015b), *Sivil Toplum Kuruluşları İçin Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Rehberi*, UN Women, İstanbul, https://www.academia.edu/20543031/STKlar_i%C3%A7in_Toplumsal_Cinsiyete_Duyarlı%C4%B1_B%C3%BCt%C3%A7eleme_Rehberi

Klatzer, E., Akduran, Ö. ve Gültaşlı, M. (2015c), *Belediyelerde Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Eğitimlerine Yönelik Eğitici Rehberi*, UN Women, İstanbul.

OECD (2019) *Measuring distance to the SDG targets 2019: An assessment of where OECD countries stand*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/a8caf3fa-en>

Quinn, S. (2009), *Gender Budgeting: Practical Implementation Handbook*, Directorate General of Human Rights and Legal Affairs, Council of Europe, CDEG (2008-15), <https://rm.coe.int/1680599885>

TCCSBB (2019) *Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Değerlendirme Raporu*. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/03/Surdurulebilir-Kalkinma-Amaclari-Degerlendirme-Raporu_13_12_2019-WEB.pdf

TCCSBB (ty) *Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ve Göstergeleri* <http://www.surdurulebilir.kalkinma.gov.tr/wp-content/uploads/2021/02/SKA-ve-Gostergeleri-Kapak-Birlestirilmis.pdf>; <http://www.surdurulebilir.kalkinma.gov.tr/amaclari/cinsiyet-esitligini-saglamak>

Turkey's Sustainable Development Goals. (2019). *Turkey's Sustainable Development Goals. 2nd VNR 2019 -Strong Ground Towards Common Goals*. https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/23862Turkey_VNR_110719.pdf

TÜİK (2021) *Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri, 2010–2019*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Surdurulebilir-Kalkinma-Gostergeleri-2010-2019-37194>

UN Women (2018) *Turning promises into action: gender equality in the 2030 agenda for sustainable development*. <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2018/2/gender-equality-in-the-2030-agenda-for-sustainable-development-2018>

Women's Budget Group (2020), *Creating A Caring Economy: A Call To Action*, <https://wbg.org.uk/analysis/creating-a-caring-economy-a-call-to-action-2/>

Yakar Önal, A. (2021), *Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme*, CEİD Yayınları, Ankara <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1413> (Son erişim tarihi: 24 Nisan 2022).

Yakut-Cakar, B., (2018) "Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Açısından Kentsel Hizmetlerin İzini Belediye Politika ve Bütçeleri Üzerinden Sürmek: 'Kadın Dostu' Olmak Eşitlik mi Ayrımcılık mı Yaradır? *Sosyal Demokrat Dergi*, 85/86.

İçindekiler

F. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Politika Araçları II:

Yerel Yönetimlerde TCE İzleme Göstergeleri Geliştirmek.....	128
1. Toplumsal Araştırma ve Politika Tasarımında Göstergeler.....	128
2. Yerel Yönetimlerde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Göstergeleri.....	131
3. Veri Üretim ve Derleme Güçlüklerine Karşı Öneriler.....	132
4. TCEG ile İlgili Önemli Kaynaklar.....	138

F. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Politika Araçları II: Yerel Yönetimlerde TCE İzleme Göstergeleri Geliştirmek¹¹⁹

1. Toplumsal Araştırma ve Politika Tasarımında Göstergeler

Yerel politikalarda toplumsal cinsiyet eşitliğini izleme ve değerlendirme ve bunların politika yapım süreçlerinde taşıdığı işlevler önemlidir.¹²⁰

Toplumsal araştırma ve politika tasarımlarında göstergeler karmaşık bir durumu gözlenebilir, ölçülebilir, değerlendirilebilir hale getiren, verilerden oluşturulmuş araçlardır. Bu göstergeler içerdikleri bilgi itibarıyla **nesnel** veya **öznel** olabildiği gibi, işlevlerine bağlı olarak **durum**, **süreç** ve **çıktı (sonuç) göstergeleri** olarak ayrıştırılabilir. Her ne kadar bilimsel bilgi üretiminin kendisi değerler, algılar, politik dünya görüşü, verinin toplanma, üretim biçimlerinden etkilense de nesnel göstergenin mümkün olduğu ölçüde bu değer yargıları ve tutumlara kapalı olması, üçüncü kişilerce aynı ölçüde gözlemlenebilmesi ve belirli bir standardizasyona izin verebilmesi beklenir.

Göstergelerin anlam ve değer yüklü içeriğini şöyle tanımlayabiliriz:

■ Göstergeler verilerin, anlamların ve değerlerin oldukça yoğun özetleri olarak kabul edilebilir. Açık ampirik verileri, verilerin anlamı üzerine örtük varsayımlarla birleştirirler. Göstergeler ayrıca ölçülen konuyu kavramada "önemli" olan veri türlerine ilişkin belirli değerleri içerir.

■ Dolayısıyla, politika tasarımında etkili olabilecek göstergelerin belli koşulları karşılaması beklenir. Bunlar, hedeflenen amaçla güçlü bir ilişkisinin olması, ölçülebilir, anlaşılabilir, zaman içinde tutarlı, tekrarlanabilir (tekrar kullanılabilir) olması gibi özelliklerdir. Bunların yanı sıra, göstergelerin işlevsel

olabilmesi gerçekçi ve erişilebilir bilgiden, zamanında ve belirli sıklıkla üretilmesine ve karşılaştırma yapmaya imkan vermesine bağlıdır.

■ **Durum göstergeleri** kentte sorunların, cinsiyet açıklarının ve bunlara bağlı olarak öncelik alanlarının tespitinde önem taşır. **Süreç göstergeleri** yerel idarelerin sorun alanlarına yönelik aldığı önlemlerin ve bunların gelişiminin izlenmesine olanak verir. Politika amaç ve hedefleri ile kaynak kullanımı uyumunu gösterir. **Çıktı (sonuç) göstergeleri** ise, kamu otoritesinin politika uygulamalarının etkisini değerlendirmeye yardımcı olur. Hedeflerin tutturulup tutturulmadığı, yararlanıcı geri bildirimleri, gibi kamu politikası uygulaması konusunda fikir verir.

¹¹⁹ Bu bölüm Doç. Dr. Yelda Yücel tarafından Atölye'de yapılan sunumdan yararlanarak yazılmıştır.

¹²⁰ Burada Raoul Wallenberg Enstitüsü İstanbul Ofisi Research Worldwide öncülüğünde 2018-2020 döneminde Türkiye'de yedi belediye yürütülen İnsan Hakları Projesi kapsamında geliştirilen hak temelli göstergelerin geliştirilmesi sürecinde hazırlanan TCE göstergeleri bir örnek olarak sunulacaktır.

Tablo 22: Toplumsal Cinsiyet Kırılımında Kentte Hak Temelli Gösterge Örnekleri – Kent İçi Hareketlilik (Durum - Süreç - Çıktı)

Durum	Süreç	Sonuç/Etki
Eşitlik ayrımcılık birimlerinin olup olmaması	Stratejik planda veya performans programında kadınların özel ihtiyaç ve önceliklerine dönük (kör noktaların elimine edilmesi, aydınlatma eksikleri, panik butonu, kamera donatımı...) önlemler yer alıyor mu?	(Yapısal) eşitsizlik göstergelerinde düzelme
Belediyenin toplu taşıma hizmetlerinden memnuniyetin cinsiyete göre dağılımı, %		Belediyenin toplu taşıma hizmetlerinden memnuniyetin cinsiyete göre dağılımı, %
Gece yalnız yürürken kendini güvende hissedenlerin cinsiyet dağılımı, %	Cinsiyet açığı tespit edilen hareketlilik alanlarında iyileştirme için bütçeden ayrılan kaynağın miktarı	Gece yalnız yürürken kendini güvende hissedenlerin cinsiyet dağılımı, %
Toplam 65 yaş üstü indirimli taşıma kartı sahipleri içinde kadın oranı, %	Kadın örgütleriyle yapılan toplantı sayısı	Toplam 65 yaş üstü indirimli taşıma kartı sahipleri içinde kadın oranı, %
	Gelen şikayet dilekçelerinin çözüme kavuşturulma oranı	Cinsiyet açığı tespit edilen hareketlilik alanlarında iyileştirme için bütçeden ayrılan kaynağın ne kadarının kullanıldığı? Kimlere harcandığı? Yararlanıcı geri bildirimleri (Dilekçe/şikayet sayıları, içerikleri) Belediye hizmetlerinde ve kullanıcı sayısında artış

Kaynak: Akduran vd. (2018); yazar.

Tablo 22 kent içi hareketlilikte toplumsal cinsiyet açıklarını tespit eden, farklı işlevleri olan göstergelere bazı örnekler sunuyor. Bu göstergeler daha sonraki bölümde açıklandığı gibi, kent yaşamında hak temelli bir yaklaşımla hareketliliğe erişimi gözetmektedir.

Bundan başka, göstergeler gerçekliğin sayısal veya diğer veri türleriyle temsiline dayanırlar. Toplumsal çalışmalarda **niceliksel veri**, soyut fikir ve durumları numerik (sayısal) bilgilere dönüştürür. Nesnel verilerin çoğu bu formdadır: Gözlemlenebilir, tekrarlanabilir ve karşılaştırılabilir. Yeterince sayıda elde edildiğinde istatistiksel olarak analize izin verir. Değer yargısı taşıması ihtimali düşüktür. Ancak, gerçekliğin çoğu zaman çok kısıtlı bir yönünü gösterir. Örneğin, yoksulluğun yıllarca parasal gelir ve tüketim eşikleriyle ölçülmesinin kamu kaynaklarının dağılımında eşitsizliklere neden olduğu bilinmektedir.

Niteliksel veri ise öznelliğe açık, bazen sayısal ama çoğunlukla yazılı, sözlü kelimeler, eylemler, sesler, semboller, görsel imgeler, işitsel ve görsel malzemelerle ifade edilen verilerdir. Bunlarla oluşturulan göstergeler derinlik ve ayrıntı içerir. Araştırmada baştan öngörülmeyen farklı bir boyutun keşfini, çok boyutlu, karmaşık süreçlerin anlaşılmasını sağlayabilir. Hem araştırmacının hem de katılımcıların yaratıcılığına açık, veriyi sunanların kendini ifade biçimleri yoluyla gerçekliğin farklı temsillerine ulaşılmasına yardımcıdır. Ancak, bilgi ve detay yoğunluğu, genellikle verilerin öznel, vaka düzeyinde olması bu verileri genelleştirme ve karşılaştırma yapmaya elverişsiz hale getirir.

Bu potansiyeller ve kısıtlarla birlikte, göstergeler açık ve net bir kavramsal yaklaşıma dayanmalıdır. Kavramsal çerçeve, göstergeleri oluşturan veri ve boyutların seçiminin gerekçelerini sunar. Toplumsal hedef, amaç ve politika önermeleri ile köprü oluşturur.

Araştırmanın kavramsal altyapısı değişkenler arasında nedensellik ilişkilerini kurmaya, buna bağlı olarak, göstergelerin neyi nasıl ölçeceğini düşünmeye yardımcı olur. Böylelikle, kavramlardan olgulara geçiş mümkün olur. Örneğin, herkes için kentte güvenli ve güvenceli yaşama erişim hakkı gibi soyut bir kavramı, insan hakları norm ve çerçevelerinin ve kalkınma

literatüründe çok etkili olmuş "Yapabilirlikler Yaklaşımı"nın yardımı ile aşağıdaki göstergelerle temsil edebiliriz.

- Mahallelere göre suç oranları (%)
- Cadde/Sokaklara göre suç oranları (%)
- Toplu ulaşım araçlarında güvenliği sağlamaya dönük önlem alınıyor mu? (Evet/Hayır).
- Toplu ulaşım araçlarında güvenliği sağlamaya dönük önlem alınıyor ise bunların niteliği.
- Toplu ulaşım araçlarında kamera sayısı (ilgili toplu taşıma aracı sayısına oranla, %)
- Her mahallenin aydınlatması ile ilgili memnuniyet verisi var mı? (Evet/Hayır)
- Güvenlik kameralı parkların oranı, % (Güvenlik kameralı park sayısı / toplam park sayısı)

Görüldüğü gibi burada çoğunlukla niceliksel olmak üzere niteliksel göstergeler bu kavramın çok boyutluluğunu anlamaya yardımcı olmaktadır.

Göstergelerin politika süreçlerinde etkili olabilmesinin son bir koşulu da başarı ölçütlerinin belirlenmesi, bu kıstasların gerçekçi ve gerçekleştirilebilir olmasıdır. Bu ölçütler:

- Geçmiş ortalamalar
- Uluslararası standartlar
- Yararlanıcı geri bildirimleri
- Faaliyetlerin tamamlanma oranı
- Niyet, hedef ve çıktıların sürdürülebilirliği gibi kıstaslardır.

Yapılan çalışmalar belediyeler düzeyinde TCE'ne hizmet edebilecek faaliyetlere ayrılan kaynakların kesintili ve az olduğuna işaret ediyor. Belediyelerin TCDB performanslarının da sürdürülebilirliği çok sorunludur. 2011 yılından bu yana *Kadın Dostu Kent* projelerinde yer alan ve TCDB konusunda belirli bir farkındalığı ve birikimi olan belediyenin göstergeleri, niyet ve hedefleri arasında uyumsuzlukların olması bu alandaki çabaların sürdürülebilirliğinin zorluğuna işaret etmektedir.

2. Yerel Yönetimlerde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Göstergeleri

Bu bölümde *İnsan Hakları Kentleri Projesi* çerçevesinde geliştirilmiş *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Göstergeleri*'nden (TCEG) yararlanarak Türkiye'de yerel yönetimler için kullanılacak göstergeler önerileceğiz.¹²¹

İnsan hakları kentleri (İHK) uluslararası insan hakları sözleşmelerine atıfta bulunan; bu kapsamda kentte yaşayan herkesi içerecek biçimde yerel kamu otoritelerinin insan hakları ilke ve standartlarını benimsemesinin beklendiği mekanlardır. Kadınlar, çocuklar, yaşlılar, engelliler, mülteciler/sığınmacılar gibi grup odaklı kent yaklaşımlarından farklı olarak, yerel yönetimlerin katılımcı, kapsayıcı, eşitlikçi, hesap verebilir ve demokratik bir kent inşasında etkin rol oynaması bu kentlerin tanımlayıcı özelliğidir.

Literatürde insan hakları değerlendirmeleri farklı yaklaşımlarla ele alınmaktadır. **Yükümlülük yaklaşımı** kamusal otoritelerin uluslararası anlaşma ve normlara uyup uymadığını sorgular. **Tedrici tahakkuk yaklaşımı** kamusal otoritelerin hakların yaşama geçmesi için attığı adımları değerlendirir. Buna göre, hakların kullanımının sağlanması tedrici bir şekilde, kaynak aktarımı yoluyla gerçekleşir. Türkiye'de İHK kentleri çalışması kentlerde hakların gözetilmesi, korunması ve hayata geçirilmesi için kamusal otorite olarak belediyeleri yükümlü kılar ve kamunun katkısının ve kaynaklarının gerektiği tüm hakları temel alır.

Bundan başka, İHK projesi kamu hizmet sunumunun haklarla ilişkilendirilmesi için **Yapabilirlikler Yaklaşımından** yararlanır. Yapabilirlikler yaklaşımı kişilerin dirliğini (well-being) onların yaşamda değer verdikleri durumların ve oluş hallerinin bir bütünü olarak tanımlar. Bu bütünlüklü hal bireylerin özgürce seçim yapabildikleri fırsat kümelerinin (yapabilirliklerin) olup olmamasına ve bunların erişilebilir olup olmamasına bağlıdır. Kentlerde yaşanan ayrımcılık ve temel insan hakları ihlalleri, yerleşiklerin haklara erişimini, dolayısıyla yapabilirliklerini olumsuz etkiler. Hakların kullanımının engellenmesi temel insan haklarının ihlal edilmesi olduğu kadar, yerleşiklerin dirliğinin kötüleşmesi anlamına gelecektir. Bu nedenle,

kamu bütçe ve politika tasarısını yapabilirlikler ile ilişkilendirme, aynı zamanda kamusal hizmet sunumunun insan hakları çerçevesiyle bağlantısını da kurar. Belediyeler hizmetleri temel insan haklarına erişim bakışıyla tasarlayıp sunduğunda yerleşiklerin yapabilirlikleri iyileşir. Projede Türkiye'de **belediyelerin en etkin olabileceği yapabilirlikler** kamu hizmetlerine **erişilebilirlik**, kent yaşamına **katılım** ve **güvenli ve güvenceli yaşam** olarak belirlenmiştir.

Özel olarak kadınlara yönelik ayrımcılık ve şiddet; kamusal alanda, hane içinde ve farklı hayat döngülerinde ortaya çıkar. Kadınlar için kentte ekonomik, sosyal ve kültürel haklara erişim şiddet ve korkudan arınmış bir çevrenin sağlanması; su, gelir, barınma, istihdam, eğitim gibi en temel insani ihtiyaçların karşılanması; yerleşimlerin sürdürülebilir, çevre ile uyumlu şekilde tasarlanması; şehir içinde hareketliliğinin önündeki engellerin yok edilmesi; mülk ve varlık ediminde var olan cinsiyetçi uygulamaların ortadan kaldırılması gibi pek çok koşulun gerçekleşmesine bağlıdır.

İnsan haklarını politikalarına dahil etmek isteyen belediyelerden bir araya gelen uzmanlar ve sivil toplum kuruluşu temsilcileri kentte insan haklarına ilişkin sorunları, olası çözüm önerilerini ve beklentilerini tanımlamıştır.

¹²¹ İnsan Hakları Kentleri Projesi Lund Üniversitesi Raoul Wallenberg Uluslararası İnsan Hakları ve İnsancıl Hukuk Enstitüsü ve Türk Dünyası Belediyeler Birliği (TDBB) iş birliğiyle 2018-2020 döneminde yürütülmüştür. Proje pilot belediyeleri Ankara'dan Altındağ ve Çankaya; İstanbul'dan Maltepe ve Zeytinburnu, Gaziantep'ten Şahinbey, Antalya'dan Muratpaşa belediyeleri ile Mersin Büyükşehir Belediyesi'dir. Bu kapsamda kentte kırılğan olarak nitelendirilebilecek kesimlere yönelik ayrımcılık ve şiddet temel insan hakları ihlalleri olarak tanımlanmış, öncelikli sorun alanlarının tanımlanması ve kentte insan haklarını hayata geçirmek üzere bir yöntem ve gösterge rehberi hazırlanmıştır.

Aşağıda Tablo 23’de kadınlarla ilgili sorunların ve çözüm önerileriyle ilgili bir örnek yer alıyor:

Tablo 23: Sorun Alanlarının Tespiti İçin Örnek

Kadınların kentte yaşadığı mevcut, somut sorunları olumsuz cümlelerle ifade ediniz	Tarif ettiğiniz olumsuz durumu Belediye olarak düzeltmek için hangi çözümler düşünülebilir?	Çözüm önerisini hayata geçirirken projenin hangi katkıları yararlı olur?
1.Yeterli aydınlatma (sokaklarda) sağlayamıyoruz. Buna bağlı olarak hem merkezde hem ara sokaklarda şiddet, taciz vakalarını önleyemiyoruz. (G)	1.1 İlçedeki muhtarlar, halk ve STK’ların katılımıyla ihtiyaç, veri analizi çıkarılması; mahalle haritalarının çıkarılması (aydınlatma, suç oranları)	1.1 İhtiyaç haritası çıkarılmasında uzman desteği verilmesi

RWI (2018). *İnsan Hakları Kenti Projesi, Proje Geliştirme Çalıştayı Sonuç Raporu*, Antalya.

Bu katılımcı çalışmalar, hem kentte yaşayan herkes için ortak, hem de özel olarak odaklanılması gereken kesimler (kadın, sığınmacı, yaşlı, engelli, çocuk) için göstergelere hazırlık oluşturmuş ve buradan hareketle kentte insan hakları göstergeleri hazırlanmıştır. Toplumsal cinsiyet eşitliği göstergeleri (TCEG) 75 göstergeden (42 erişebilirlik, 24 katılım, 9 güvence ve güvenlik) oluşmuştur (Tablo 24).

3. Veri Üretim ve Derleme Güçlüklerine Karşı Öneriler

Göstergelerin kullanılabilir olması için ilgili veri toplama sürecinin sağlıklı olması gerekir. Veri toplamanın güçlüğünün aşılması için farklı çözümler geliştirilebilir. Örneğin doğrudan Başkan’ın üst yazısı ile verinin kurum içinden talep edilmesinin süreci hızlandıracağı; kurum içinde veri üretme kültürü ve pratiğinin iyileştirilmesinin, faaliyet raporu, stratejik plan ve performans program süreçlerinin veri üretmeye olumlu katkısı olacağı; personel donanımı ve kişisel ilişkilerin önemi ve dışarıdan uzman desteğinin gerekliliği belirtilmelidir.

Katılımcılığın artırılması konusu en çok geliştirilmeye muhtaç alanlardan birisidir. Yerleşiklere daha çok dilekçeler, medya, basın gibi geleneksel yollarla ulaşıldığı, kent halkının sadece şikayet ve talepleri için değil kent kararlarına katılımı alanında da iyileştirilme sağlanması gereklidir.

Uygulamanın etkinliğinin artırılması için mutlaka kaynakların geliştirilmesi için çalışılmalıdır. Kaynaklar genellikle azdır ve müzakere/pazarlık konusu olabilmektedir; toplumsal eşitlikle ve sosyal harcamalarla ilgili çalışmaların proje bazlı, bütçe dışı fonlarla karşılanması beklentisi karşılaşılan önemli bir güçlüktür. Kaynak dağılımında etkinliğin sağlanması için uygulamadan beklenen sonuçlar net olmalıdır çünkü bu karar alıcıları ikna edecek en önemli faktördür.

Tablo 24: Yerel Yönetimlerde Uygulanabilecek Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Göstergeleri (TCEG)

TOPLUMSAL CİNSİYET GÖSTERGELERİ	
KATILIM	1. Belediye Meclisi'nde Kadın Temsil Edilme Oranı (K/E, %)
	2. Belediyede yönetici konumunda temsiliyet: Başkan, Başkan Yrd., Müdür, Müdür Yrd., Şef; Koordinatör pozisyonlarında toplam kadın oranı (K/E, %)
	3. Belediyede Kadın Daire Başkanlığı var mı? (Evet/Hayır)
	4. Belediyede Kadın Daire Başkanlığı varsa bu birimlerde K/E oranları (%)
	5. Belediyede Kadın Müdürlüğü var mı? (Evet/Hayır)
	6. Belediyede Kadın Müdürlüğü varsa bu birimlerde K/E oranları (%)
	7. Belediyede eşitlik komisyonu (birimi) varsa bu birimde K/E oranları (%)
	8. Belediyede eşitlik komisyonu (birimi) varsa Belediye meclis kararları içinde Eşitlik Komisyonu'nun önerdiği kararların oranı, % (Eşitlik komisyonunun önerdiği karar sayısı/ Toplam Meclis kararı sayısı)
	9. Kadınlar için gönüllülük programı var mı? (Evet/Hayır)
	10. Kadınlar için gönüllülük programı varsa, niteliği (Ne tür hizmetler üretildiği)
	11. Belediye hizmetleri ile ilgili memnuniyet anketi yapılıyorsa, kadın katılımcı oranı (K/kentteki K nüfus; K/E, %)
	12. Belediyeye iletilen dilekçelerde kadın oranı (K/kentteki K nüfus; K/E, %)
	13. Belediyeye web sitesinden iletilen taleplerde kadın oranı (K/E, %)
	14. Belediyeye telefon yoluyla iletilen taleplerde kadın oranı (K/E, %)
	15. Belediyeye yüzyüze iletilen taleplerde kadın oranı (K/E, %)
	16. Toplumsal cinsiyet (veya kadın) çalışması yapan örgütlerle yapılan proje (etkinlik, iş birliği) yapılıyor mu? (Evet/Hayır)
	17. Toplumsal cinsiyet (veya kadın) çalışması yapan örgütlerle yapılan proje (etkinlik, iş birliği) varsa niteliği (Ne tür hizmetler üretildiği)
	18. Belediye stratejik plan hazırlık toplantılarına dış paydaş olarak katılan kadın Sivil Toplum Örgütü (STÖ) oranı, % (Dış paydaşlarla yapılan stratejik plan hazırlık toplantılarına katılan Kadın STÖ sayısı / Dış paydaşlarla yapılan stratejik plan hazırlık toplantılarına katılan toplam STÖ sayısı)
	19. Stratejik Plan Hazırlığından sorumlu ekibin içinde kadın oranı, % (Ekibin içindeki kadın sayısı / Toplam ekip üyesi)

TOPLUMSAL CİNSİYET GÖSTERGELERİ

KATILIM	<p>20. Yıllık personel eğitimi içinde kadın hakları ve toplumsal cinsiyet ile ilgili eğitim oranı (%)</p> <p>21. Belediye yönetimi ve çalışanlar içinde yıllık kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eğitimlerine katılanların oranı (toplam personel sayısına oranla, %)</p> <p>22. Belediye yönetimi ve çalışanlar içinde yıllık kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eğitimlerine katılanların kadın erkek oranı (K/E, %)</p> <p>23. Belediye kentte kadın haklarına ve toplumsal cinsiyet eşitliğine dönük eğitim çalışması yapıyor mu? (Evet/Hayır)</p> <p>24. Belediye kentte kadın haklarına ve toplumsal cinsiyet eşitliğine dönük eğitim çalışması yapıyorsa, bu eğitimlere katılım oranları (katılan kişi/ kentteki ilgili hedef kitle (polis, mahalle sakinleri...)) (%)</p>
ULAŞIM, HAREKETLİLİK	<p>25. Engelli, yaşlı kullanımına ve bebek arabasına uygun otobüs sayısı (toplam otobüs sayısına oranla, %)</p> <p>26. Kadınlara özgü durak harici indirme - bindirme imkanı var mı? (Evet/Hayır)</p> <p>27. Kadınlara özgü durak harici indirme - bindirme imkanı varsa niteliği (sıklığı, zaman aralığı...)</p>
ERİŞİLEBİLİRLİK	<p>28. 1000 m²'den büyük parklarda emzirme odası veya bebek bakım mekanı olan park sayısı. Bunun toplam büyük park sayısına oranı (%)</p> <p>29. Emzirme odası ve bebek bakım mekanı olan belediye binası sayısı. Bunun toplam belediye bina sayısına oranı (%)</p> <p>30. Belediyenin yaşlı hizmeti veren kurumu varsa yararlananların oranı (K/E, K/(65+ K nüfus); E/(65+ E nüfus%)</p> <p>31. Belediyenin evde bakım yardımı hizmeti alan kadın oranı (toplam, K/E, %)</p> <p>32. Belediyenin evde bakım yardımı hizmeti alan 65 yaş üzeri kadın oranı (K/E, K/(65+ K nüfus); E/(65+ E nüfus%)</p> <p>33. Belediyeden evde bakım yardımı desteği alanların içinde: Evde yemek, temizlik, saç-tırnak kesimi gibi (hastalık dışı) bakım desteği alan toplam kadın oranı (K/E, %)</p> <p>34. Belediyeden evde bakım yardımı desteği alanların içinde: Hasta bakım desteği alan kadın oranı (K/E, %)</p>

TOPLUMSAL CİNSİYET GÖSTERGELERİ

ERİŞİLEBİLİRLİK

BAKIM HİZMETLERİ

35. Belediyenin halka açık kendi kreşi, çocuk yuvası var mı? (Evet/Hayır)
36. Belediyenin halka açık kendi kreşi, çocuk yuvası varsa kız ve erkek çocuk yararlanıcı oranı (K/E ; K/ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre ilçe 0-4 veya 0-5 yaş grubu K; E/TÜİK verilerine göre ilçe 0-4 veya 0-5 yaş grubu E)
37. Belediyenin desteklediği (kamu-özel) halka açık kreş, çocuk yuvası var mı? (Evet/Hayır)
38. Belediyenin desteklediği (kamu-özel) halka açık kreş, çocuk yuvası varsa kız ve erkek çocuk yararlanıcı oranı (K/E ; K/ TÜİK verilerine göre ilçe ilgili yaş grubu; E/TÜİK verilerine göre ilçe ilgili yaş grubu E) (açıklama: TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'nde (ADNKS) ve projeksiyonlarda 0-4 yaş aralığını kullanmaktadır)
39. Belediyenin kendi personeline yönelik kreş, çocuk yuvası var mı? (Evet/Hayır)
40. Belediyenin kendi personeline yönelik kreş, çocuk yuvası varsa kız ve erkek çocuk yararlanıcı oranı (K/E, %)

EĞİTİM

41. Belediye tarafından düzenlenen eğitim kurslarından yararlananların oranı (K/K nüfus; E/E nüfus; %)
42. Belediye tarafından düzenlenen beceri kurslarından yararlananların oranı (K/K nüfus; E/E nüfus; %)

KÜLTÜREL YAŞAM

43. Belediye tarafından düzenlenen hobi kurslarından yararlananların oranı (K/K nüfus; E/E nüfus; %)
44. Belediyenin spor merkezlerinden yararlananların oranı (K/K nüfus; E/E nüfus; %)
45. Belediye tarafından düzenlenen sergilerden yararlananların oranı (K/K nüfus; E/E nüfus; %)
46. Belediye tarafından düzenlenen konserlerden yararlananların oranı (K/K nüfus; E/E nüfus; %)
47. Belediye tarafından düzenlenen gösterilerden yararlananların oranı (K/K nüfus; E/E nüfus; %)

TOPLUMSAL CİNSİYET GÖSTERGELERİ

ERİŞİLEBİLİRLİK

SAĞLIK

48. Belediyenin hastanesi varsa yararlanıcı oranı (K/K nüfus; E/E nüfus; K/E, %)
49. Belediye hastane dışında sağlık hizmeti sunuyorsa, yararlanıcı oranı (K/K ilgili yaş grubu nüfus; E/E nüfus ilgili yaş grubu nüfus; K/E, %) (Açıklama: ilgili yaş grubu nüfus, yetişkin, çocuk ve yaşlı olarak tanımlanabilir)

İSTİHDAM

50. İş bulurken, iş kurarken, belediye kadınlara özel destek veriyor mu? (Evet/Hayır)
51. İş bulurken, iş kurarken, belediye kadınlara özel destek veriyor ise bunların niteliği
52. Kadın kooperatiflerine ve gelir getiren kadın kuruluşlarına belediye destek veriyor mu? [Evet/Hayır]
53. Kadın kooperatiflerine ve gelir getiren kadın kuruluşlarına belediye destek veriyor ise bunların niteliği
54. Kadınlara yönelik iş geliştirme ve danışmanlık merkezi var mı? (Evet/Hayır)
55. Kadınlara yönelik iş geliştirme ve danışmanlık merkezi varsa faaliyet alanları (imalat sanayi, hizmetler, tarım)
56. Kadınlara yönelik iş geliştirme ve danışmanlık merkezi varsa bir yılda hizmet alan kadın oranı (K/Kadın nüfus, %)
57. Kadınların ürünlerinin satıldığı dükkan veya pazar alanı var mı? (Evet/Hayır)
58. Kadınların ürünlerinin satıldığı dükkan veya pazar alanı varsa, bir yılda bu imkandan yararlanan kadın üretici oranı (K/K nüfus, %)
59. Belediyede istihdam edilen toplam (memur+işçi) personelde kadın erkek oranları (K/E, %)
60. Belediyede istihdam edilen memur personelde kadın erkek oranları (K/E, %)
61. Belediyede istihdam edilen toplam işçi personelde kadın erkek oranları (K/E, %)
62. Belediyede istihdam edilen personelde kadınlar lehine kota uygulaması var mı? (Evet/Hayır)
63. Belediyede istihdam edilen personelde kadınlar lehine kota uygulaması varsa yüzdesi (%)

TOPLUMSAL CİNSİYET GÖSTERGELERİ

ERİŞİLEBİLİRLİK	DİĞER	<p>64. Belediyenin kadınlara yönelik hizmet merkezi var mı? (Evet/Hayır)</p> <p>65. Belediyenin kadınlara yönelik hizmet merkezi varsa, niteliği (Hangi hizmetler sunuluyor?)</p> <p>66. Belediyeden yoksulluk yardımı alan yalnız ebeveyn kadınların kentteki toplam yalnız ebeveyn sayısına oranı (%)</p>
GÜVENLİK		<p>67. Belediye kadına dönük suç ve şiddete karşı önlem alıyor mu? (Evet / Hayır)</p> <p>68. Şiddeti önlemeye dönük farkındalık çalışması (eğitim, afişler, broşürler...) yapılıyor mu? (Evet / Hayır)</p> <p>69. Şiddeti önlemeye dönük farkındalık çalışması yapılıyorsa; bunların niteliği (eğitim, afişler, broşürler...)</p> <p>70. Şiddeti önlemeye dönük eğitim çalışması yapılıyorsa, bu eğitimlere katılım oranları (katılan kişi / kentteki ilgili hedef kitle (belediye çalışanı, polis, mahalle sakinleri...)) (%)</p> <p>71. Şiddete uğrayan kadınların başvuracağı bir danışma hattı (merkezi) var mı? (Evet / Hayır)</p> <p>72. Belediyenin sığınma evi (konukevi) var mı? (Evet / Hayır)</p> <p>73. Belediyenin sığınma evlerinden yararlanan kadın oranı (kadın nüfusa oranla, %)</p> <p>74. Şiddete uğrayan kadınlara yönelik sığınma evi sonrası güçlendirme ve güvenli yaşam imkanları var mı? (Evet / Hayır)</p> <p>75. Kadınların kentte güvende hissedip hissetmemesi ile ilgili memnuniyet verisi var mı? (Evet/Hayır)</p>

4. TCEG ile İlgili Önemli Kaynaklar

Akduran, Ö., Yakar Önal, A., Günlük Şenesen, G. (2018). *Kentsel Haklar ve Hizmetlere Erişimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Raporu*. Ankara: CEİD.

Gender Equality Index (2017). Methodological Report. EIGE. European Commission. <https://eige.europa.eu/publications/gender-equality-index-2017-methodological-report> (Erişim: 21 Haziran 2022)

Green, M. (2001). What we talk about when we talk about indicators: Current approaches to human rights measurement. *Human Rights Quarterly*, 23(4), 1062–1097.

Günlük-Şenesen, G., Arun, Ö., Aykara, A., Sunata, U., Thibert, A.A., Yücel, Y. (2021). *İnsan Hakları Kentleri Göstergeleri*. İstanbul: Raoul Wallenberg Institute, Research Worldwide. ISBN: 978-605-69275-9-1.

Günlük-Şenesen, G., Yücel, Y. (2018). "Dirlik Temelli Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçelemeye Sürdürülebilirlik: Gaziantep için bir Değerlendirme", *İktisat ve Toplum*, 89: 21-29

Günlük-Şenesen, G., Yücel, Y., Yakar-Önal, A., Ergüneş, N., Yakut-Çakar, B. (2017). *Kadinsız Kentler: Toplumsal Cinsiyet Açısından Belediyelerin Politika ve Bütçeleri*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Harrison, J. (2010). Measuring human rights: Reflections on the practice of human rights impact. University of Warwick School of Law Research Paper No: 2010-26.

Landman, T. (2004). Measuring human rights: Principle, practice, and policy. *Human Rights Quarterly*, 26(4), 906–931.

Starl, K., Veronika, A., Meier, I., Markus, M., Maddalena, V., & Alexandra, K. (2014). Human Rights Indicators in the Context of the European Union. Work Package No. 13, Deliverable No. 1. <http://www.fp7-frame.eu/wp-content/uploads/2016/08/12-Deliverable-13.1.pdf> (Erişim: 21 Haziran 2022)

Yücel, Y. (2021) "Capabilities Indicators for Human Rights Cities in Turkey: A Gender-Specific Approach", *Social Indicators Research*, 159, 495–522. <https://doi.org/10.1007/s11205-021-02741-4>

İçindekiler

G. Toplumsal Cinsiyete Dayalı Politika Araçları III:	
Yerelde Toplumsal Cinsiyet Verilerinin Değerlendirilmesi.....	141
1. Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Duyarlı Veri.....	141
2. Yerelde TCE Duyarlı Veri Kaynakları.....	143

G. Toplumsal Cinsiyete Dayalı Politika Araçları III: Yerelde Toplumsal Cinsiyet Verilerinin Değerlendirilmesi¹²²

1. Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Duyarlı Veri

Toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikler ile mücadelede etkili bir araç olan toplumsal cinsiyete duyarlı veri;

- Gizli kalmış eşitsizlik ve ayrımcılıkları görünür kılar,
- Mevcut veriyi eşitsizlik ve ayrımcılık açısından sorgular,
- Eşitsizlik ve ayrımcılıkları değiştirme/dönüştürme ve ortadan kaldırma ve
- Eşitsizlik ve ayrımcılığa maruz kalan grupları güçlendirme amacıyla kullanılır.

Toplumsal cinsiyet verileri şöyle tanımlanır:

- Toplumsal cinsiyet verisi (gender data)
- Toplumsal cinsiyete dayalı/temelli veri (gender-based data)
- Toplumsal cinsiyete duyarlı veri tabanı/portali (gender sensitive database/portal)
- Toplumsal cinsiyet ile ilişkili veri (gender-related data)
- Toplumsal cinsiyete duyarlı veri (gender sensitive data)
- Toplumsal cinsiyete duyarlı araştırma (gender sensitive research)
- Toplumsal cinsiyet istatistikleri (gender statistics)
- Toplumsal cinsiyet göstergeleri (gender indicators)
- Toplumsal cinsiyet endeksi (gender index)
- Toplumsal cinsiyete duyarlı istatistik (gender sensitive statistics)
- Toplumsal cinsiyete duyarlı göstergeler (gender sensitive indicators)

Cinsiyet/toplumsal cinsiyet ayrımında veri toplumsal cinsiyet analizlerinin temelini oluşturur. Ancak cinsiyet ayrımındaki veri her zaman toplumsal cinsiyet analizleri için yeterli değildir ve toplumsal cinsiyet analizleri her zaman cinsiyet ayrımında olmak zorunda değildir. Toplumsal cinsiyet verilerine farkındalık geliştirmek, alandaki kuramsal çalışmaları geliştirmek, etkin savunuculuk yapmak ve politika geliştirmek için ihtiyaç duyulmaktadır.

Politika geliştirme ve uygulamalarında toplumsal cinsiyete duyarlı veri:

- Toplumda toplumsal cinsiyet ile ilgili konuların tanımlanmasını,
- Toplumsal cinsiyet istatistiklerinin üretilmesini,
- Toplumsal cinsiyet istatistiklerinin yaygın biçimde kullanımını,
- Toplumsal cinsiyet ve politika analizlerinin yapılmasını,
- Politik faaliyetlerde toplumsal cinsiyet analizlerinin kullanılmasını,
- Bu alandaki boşlukların tanımlanması ve yeni soruların formüle edilmesini gerektirir.

Hak temelli izleme, insan haklarına yönelik hak ihlallerini ortaya koymak, bu ihlalleri önlemek ve temel olarak insan haklarını korumak ve güvenceye almak amacıyla yürütülen bir izlemedir. Hak temelli izlemede toplumsal cinsiyet verileri, toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlik ve ayrımcılıkları açığa çıkarmaya odaklanır. Toplumsal cinsiyete duyarlı hak temelli izleme, geleneksel olarak izlemenin daha yaygın olarak kullanıldığı nicel veriden gelen göstergeler ile sınırlı değildir. Amaç toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması olduğu için, toplumsal cinsiyete duyarlı hak temelli izleme yapıları, süreçleri ve sonuçları dikkate alan daha kapsamlı bir izleme faaliyetidir.

Uluslararası sözleşmeler ve politika belgeleri arasında toplumsal cinsiyet verilerinin üretilmesi ve kullanılmasına dair temel referanslar şunlardır:

¹²² Bu bölümün yazımında Dr. Hilal Arslan tarafından Atölye'de yapılan sunumdan yararlanılmıştır. Sunum CEİDizler projesi kapsamında hazırlanan Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Veri ve Göstergeler Eğitim Materyali'ne dayanmaktadır. Kaynak için bkn: Yüksel-Kaptanoğlu, İ., Arslan, H. & Akıldırım, O. (2021). Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Duyarlı Veri ve Göstergeler. CEİD Yayınları <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1415>

- CEDAW 9 Sayılı Tavsiye Kararı (8. Oturum, 1989)
- CEDAW 17 Sayılı Tavsiye Kararı (10. Oturum, 1991)
- Pekin Dördüncü Dünya Kadın Konferansı ve Eylem Planı (1995)

Avrupa Konseyi Kadınlara Yönelik Eviçi Şiddetin Ortadan Kaldırılması ve Bunlarla Mücadele Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi)-(2011)'in Veri Toplama ve Araştırma ile ilgili 11. Maddesi şöyle diyor:

1. İşbu Sözleşmenin uygulanması bakımından Taraflar:

a. İşbu Sözleşme kapsamında yer alan her türlü şiddet eylemi hakkında bölümlere ayrılmış biçimde uygun istatistik veriyi düzenli aralıklarla toplamayı;

b. Şiddetin temel neden ve etkilerini, şiddet eylemlerini ve mahkumiyet oranları ile işbu sözleşmenin uygulanması için alınması gereken önlemlerin etkinliğini incelemek amacıyla işbu sözleşme kapsamındaki her türlü şiddet alanında yapılan araştırmaları desteklemeyi taahhüt eder.

2. Taraflar İşbu Sözleşme kapsamındaki her türlü şiddet biçiminin yaygınlığını ve eğilimlerini değerlendirmek üzere düzenli aralıklarla nüfusa dayalı anketler yapmaya çaba gösterir.

3. Taraflar uluslararası iş birliğini teşvik etmek ve uluslararası kıyaslama sağlanmasını mümkün kılmak amacıyla bu madde uyarınca toplanan bilgileri işbu Sözleşmenin 66. maddesinde atıfta bulunulan uzmanlar grubuna iletir.

4. Taraflar, bu madde uyarınca toplanan bilgilerin kamuya açık olmasını sağlar.

da Kadın – Erkek Eşitliği Şartı metninde Planlama ve Sürdürülebilir Kalkınma başlığı altında yer almaktadır:

Madde 25 — Kentsel ve Yerel Planlama

(2) İmzacı taraf bu tarz plan ve politikaların hazırlanması, yürürlüğe sokulması ve uygulanması konularında gerekli tedbirleri almayı taahhüt eder:

■ *Yerel yaşamın her alanında eşitliğin etkili biçimde hayata geçirilmesi gerekliliğinin dikkate alınması*

■ *İstihdam, hizmetlere ve kültürel yaşama erişim, eğitim ve ailesel sorumluluklar benzeri alanlarda kadınlar ve erkeklerin spesifik ihtiyaçlarının ilgili veriler, imzacı tarafın kendi toplumsal cinsiyet değerlendirme çalışmaları da dahil, ışığında dikkate alınması*

■ *Kadınların ve erkeklerin ihtiyaçlarını dikkate alan yüksek nitelikli tasarım çözümlerinin uygulanması*

Bu Sözleşme hükümleri, toplumsal cinsiyet verilerinin kadınlara, kız çocuklarına yönelik şiddetle mücadelede nasıl kullanılması gerektiğini taraf devletlere belirtmiştir.

“Cinsiyet eşitliği için yerinden yönetim modeli geliştirme”de toplumsal cinsiyet verilerinin önemi yine uluslararası bir sözleşme olan Avrupa Belediyeler ve Bölgeler Konseyi'nin (CEMR) *Avrupa Yerel Yaşam-*

2. Yerelde TCE Duyarlı Veri Kaynakları

Toplumsal cinsiyet verileri genel olarak (1) nüfus sayımları, (2) idari kayıtlar ve (3) geniş ölçekteki ülke temsili hanehalkı araştırmaları aracılığıyla elde edilir. Bunlara ek olarak son dönemlerde dijital veri ve büyük veri ile toplumsal cinsiyet verileri üretilerek toplumsal cinsiyet veri açığının giderilmesini amaçlayan çalışmaların sayısı da artmaktadır.

- İdari Kayıtlı Veriler
- Yerel Yönetimlerin Ürettiği Veriler
- Sivil Toplum Kuruluşlarının Ürettiği Veriler
- Hanehalkı Araştırma Verileri
- Dijital Veri ve Büyük Veri

Toplumsal cinsiyet verilerinin üretilmesi için en önemli veri kaynaklarından biri nüfus sayımlarıdır. Modern toplumlarda kamu politikalarının planlanmasında ve çıktılarının değerlendirilmesinde başlıca referans alınan veri nüfus sayımlarıdır. Tarihsel olarak askeri güç ve vergilerin toplanması için belirli toprak sınırları içerisinde yaşayan kişilerin, öncelikle de erkeklerin sayılması ile gerçekleşen nüfus sayımları, günümüzde nüfusun yaş ve cinsiyet yapısı gibi temel demografik özelliklerin üretildiği en önemli veri kaynaklarından biri olma özelliğini devam ettirmektedir. Ülkeden ülkeye değişmekle birlikte, düzenli aralıklarla yapılan nüfus sayımları sayesinde nüfus büyüklüklerinin ve zaman içerisindeki değişimlerine ilişkin bilgilerin yanı sıra vatandaşların eğitim düzeyi, medeni durumları, istihdama katılım durumları, etnik kimlik, hanehalkı büyüklükleri gibi çeşitli sosyodemografik veriler de elde edilmektedir. Türkiye’de ise her beş yılda bir sokağa çıkma yasağı uygulanarak yapılan genel nüfus sayımı en son 2000 yılında gerçekleştirilmiştir, o tarihten itibaren nüfusa dair istatistikler Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) aracılığıyla üretilmektedir. Ulusal Adres Veri Tabanı’nda tanımlı adreslerde ikamet eden hem vatandaşları hem de yabancı uyrukluların bilgileri kimlik numarası ve 99 ile başlayan yabancı kimlik numarasına göre Merkezi Nüfus İdaresi Sistemi (MERNİS) veri tabanındaki nüfus kütükleriyle eşleştirilmiştir. ADNKS tarafından üretilen nüfus sayımı istatistikleri her yıl düzenli bir biçimde TÜİK haber bültenleri aracılığıyla kamuoyu

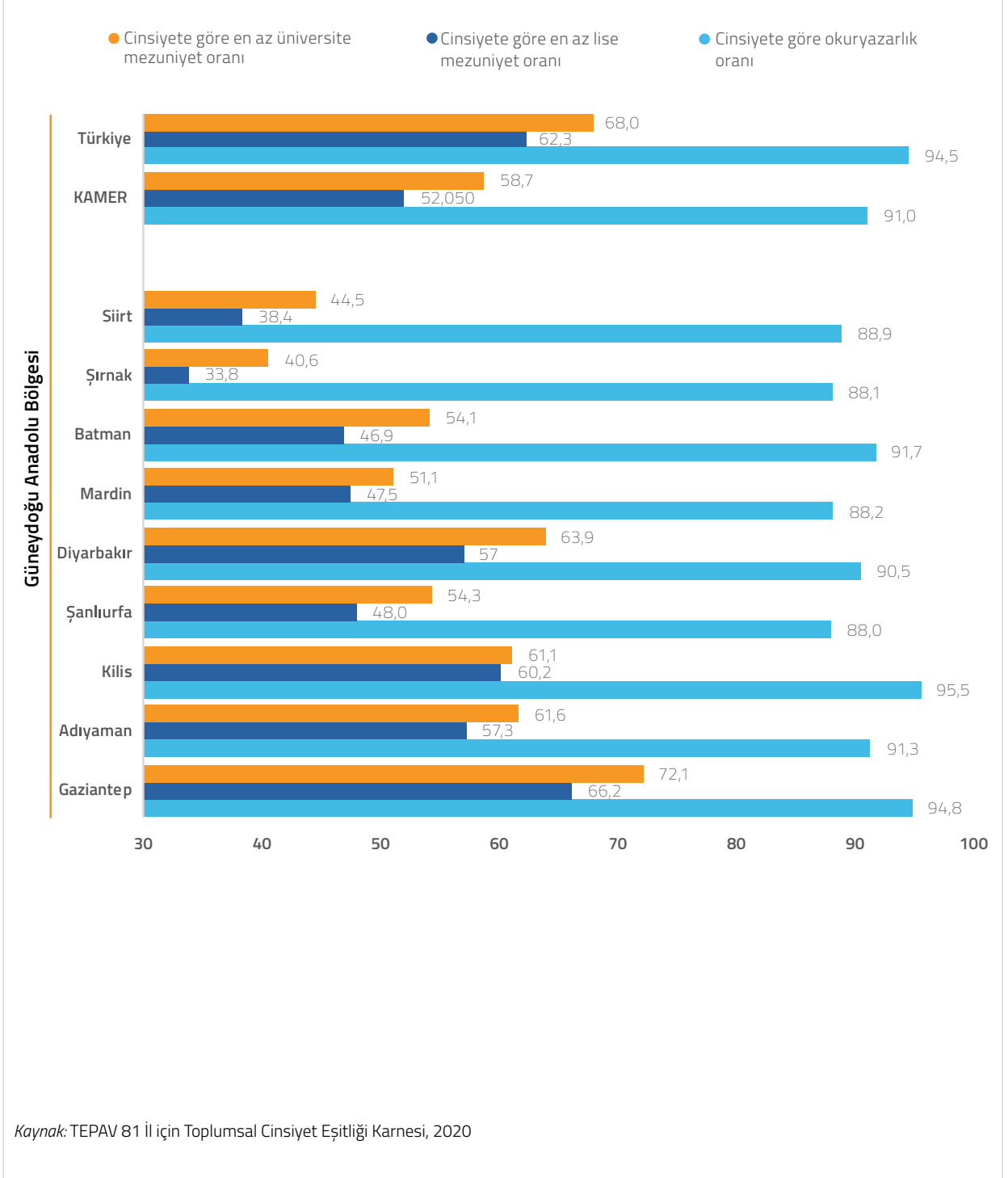
ile paylaşılmakta ve TÜİK İstatistik Portalı üzerinden erişilebilmektedir.

Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi

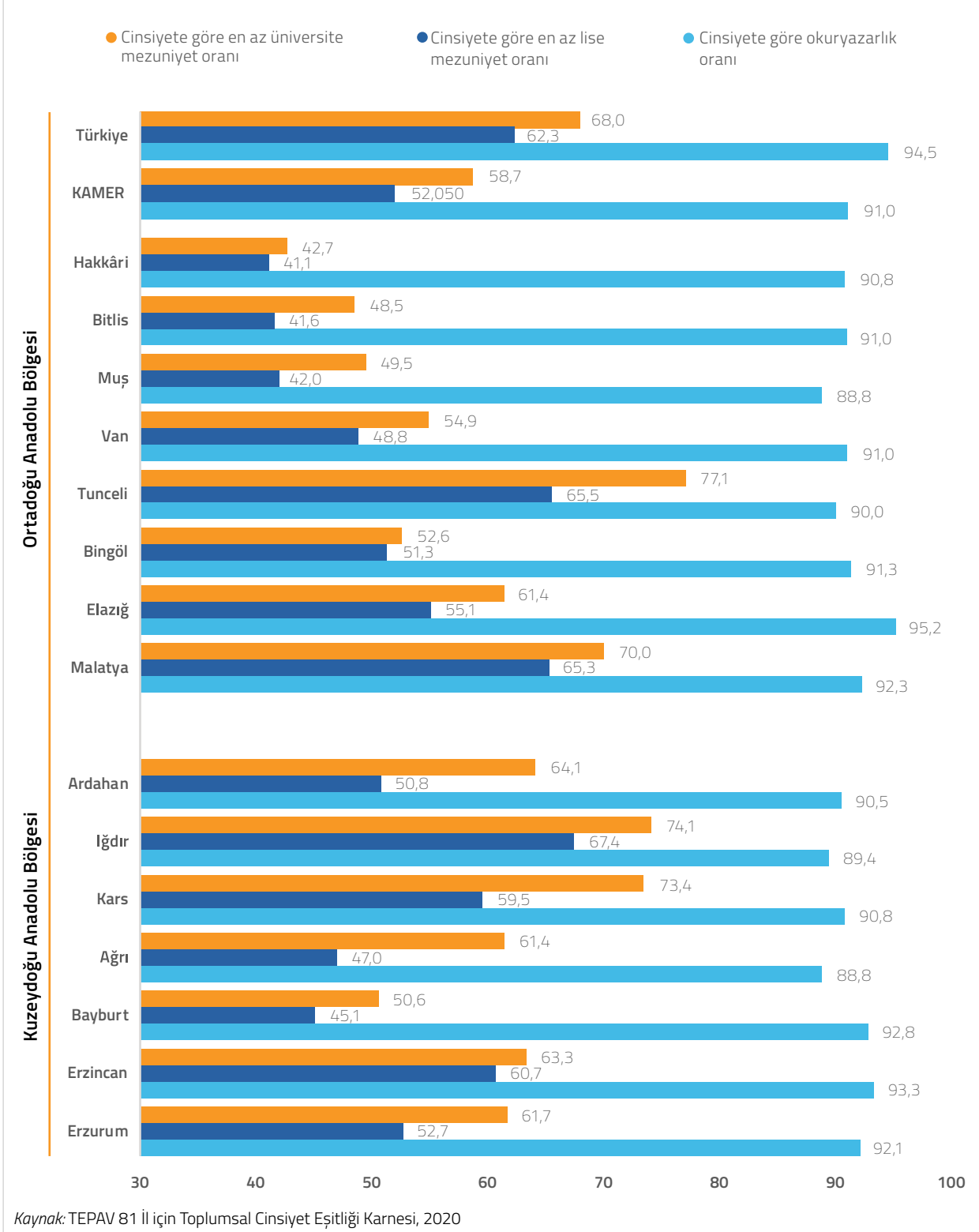
Toplumsal cinsiyet verilerinin üretildiği ve derlendiği en temel veri kaynaklarından bir diğeri ADNKS örneğinde olduğu gibi hayati kayıtlar ve nüfus sayımı istatistikleri gibi kurum ve kuruluşlar tarafından kayıt altına alınan idari kayıt verilerdir. İdari veriler öncelikle kayıt, işlem ve kayıt tutma gibi idari (istatistiksel olmayan) amaçlar için toplanan veriler olarak tanımlanır. Bu tür veriler genellikle kamu kuruluşları tarafından belirli bir amaç göz önünde bulundurularak toplanır. Toplumsal cinsiyet verilerini üretmede idari kayıtların kullanımı, veri toplama maliyetlerini azaltması ve hâlihazırda mevcut verilere erişerek yanıtlayıcı yükünü ortadan kaldırması açısından avantajlıdır.

İdari kayıtlı verilerin diğeri bir avantajı ise farklı veri kaynaklarını birleştirme ve birbirleri arasında bağlantı kurma imkânı vermesidir. İdari kayıtlı verilerden üretilen toplumsal cinsiyet istatistiklerine Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından kaydedilen veriler baz alınarak üretilen yıllık eğitim istatistikleri örnek olarak verilebilir.

Şekil 1: KAMER İllerinde "Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği"

Şekil 1: KAMER İllerinde "Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği"

Şekil 1, 6 yaş üzeri nüfusun okuma yazmayı bilme durumu dikkate alınarak hesaplanan okuryazarlık oranı göstergesinin verilerini göstermektedir. Göstergenin verileri TEPAV tarafından 2018 yılı TÜİK tarafından il bazında yayınlanan istatistikler kullanılarak toplanmış ve gösterge değerleri kadın ve erkekler için ayrı ayrı hesaplanmıştır. Yukarıdaki grafik, KAMER illeri için ortaöğretim ve yükseköğretim kademelerinde cinsiyet farklılıklarının daha görünür hale geldiğini göstermektedir. Örneğin, Hakkari (%41), Bitlis (%42), Muş (%42), Şırnak (%34) gibi illerde yaşayan ve ortaöğretim mezunu olan her 10 kişiden 6'sı erkek iken sadece 4'ü kadındır. Diğer taraftan Tunceli (%66), Gaziantep (%66), Malatya (%65) ve Iğdır (%67) illerinde okuryazarlık oranı ülke ortalamasının (%62) üzerindedir.

Sağlık Bakanlığı da bünyesindeki sağlık kurum ve kuruluşlarının kayıt sistemleri ve veri tabanlarından derlenen istatistikleri benzer şekilde yıllık olarak yayımlamaktadır. Keza diğer kamu kurum ve kuruluşları, örneğin Diyanet İşleri Başkanlığı, Yükseköğretim Kurulu, İŞKUR gibi kurumlar da düzenli olarak kayıt altında tuttukları verileri yayımlamaktadır.

TÜİK Resmi İstatistik Programı Kapsamında yayınlanan ve İstatistiki bölge, il ve ilçe düzeyinde mevcut toplumsal cinsiyete göre ayrıştırılmış idari kayıtlı veriler:

- Hayati İstatistikler (doğum, ölüm, evlenme, boşanma, intihar)
- Ölüm Nedenleri İstatistikleri
- Ulusal Eğitim İstatistikler
- Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri
- Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Adalet Bakanlığı istatistikleri
- TBMM, Merkez Bankası, YÖK
- Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü'nden elde edilmektedir.

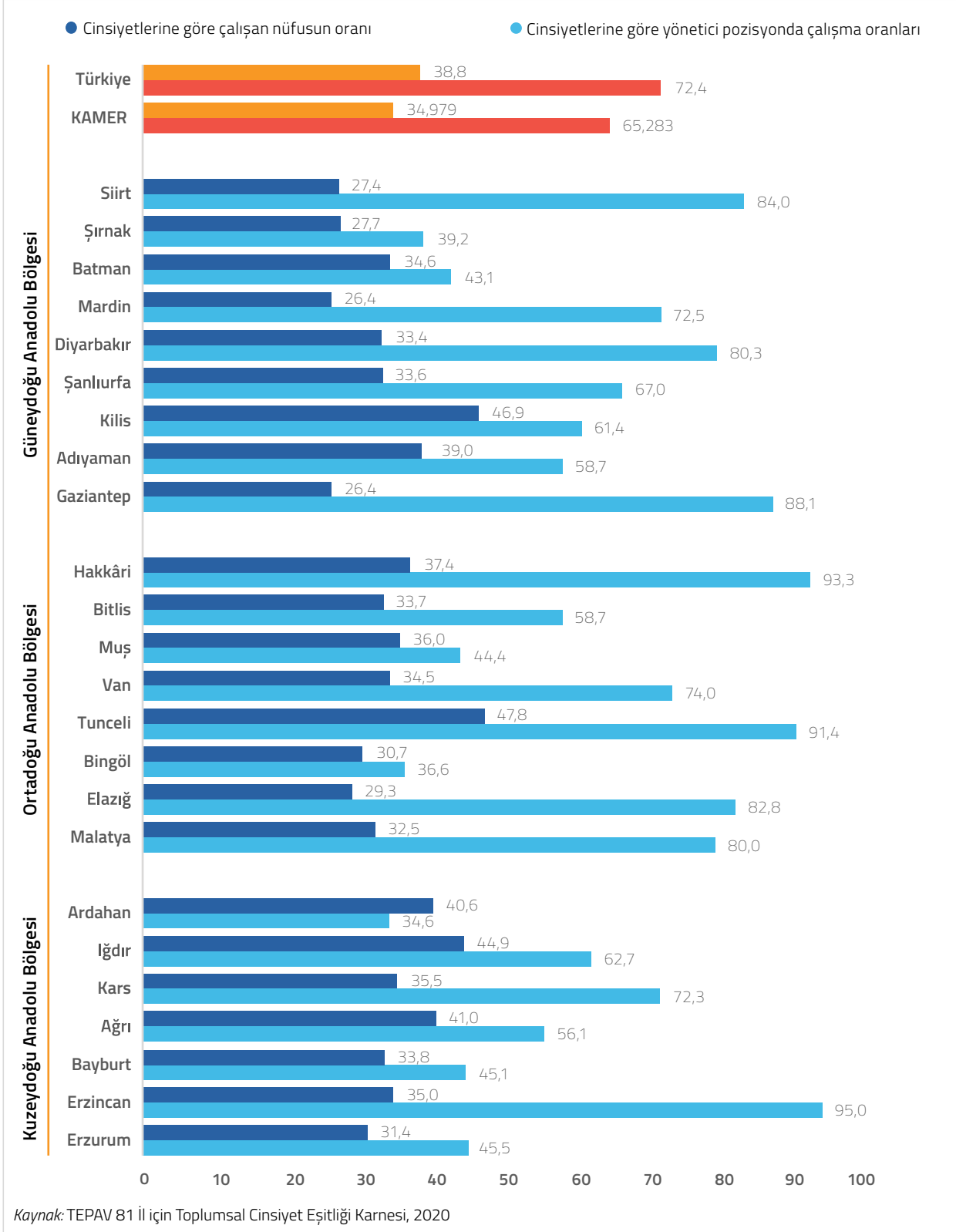
Toplumsal cinsiyete duyarlı veriler aynı zamanda yerelde üretilen aşağıda belirtilen idari kayıtlardan derlenebilir:

- Merkezi Kamu kurumlarının strateji belgeleri, faaliyet raporları, bütçe performans raporları ve ilgili diğer çalışmalardan bölge, il ve ilçe düzeyinde toplumsal cinsiyete duyarlı veri derleme çalışması
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
- T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı
- T.C. Sağlık Bakanlığı
- T.C. Adalet Bakanlığı
- Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK Ulusal Tez Veri tabanı, YÖK İstatistikleri)
- İŞKUR
- Diyanet İşleri Başkanlığı
- T.C. İçişleri Bakanlığı
- İl düzeyinde mevcut kamu kurumlarının il ve ilçe Müdürlükleri, Kalkınma Ajansları, Üniversiteler tarafından toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili üretilen verilerin taranması çalışması
- Kalkınma Ajansları
- Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezleri

İdari kayıtlı verilere dayanan toplumsal cinsiyete duyarlı göstergelere örnek olarak, cinsiyete göre çalışan kişilerin oranı ve cinsiyete göre yönetici pozisyonlarında çalışanların oranları verilebilir ve bu göstergelerin verileri Türkiye Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın kayıtlarından hesaplanmaktadır. Şekil 2, KAMER bölgesi için bu göstergelerin verilerini karşılaştırmalı olarak göstermektedir. Cinsiyetlerine göre çalışan nüfusun oranı, TEPAV tarafından SGK'dan elde edilen il bazında 14-16 Ekim 2019 tarihleri arasında özel sektör kadın ve erkek çalışan sayıları dikkate alınarak; bu sayılar TÜİK'in 2018 yılı 15 yaş üzeri nüfus verilerine bölerek çalışan nüfusun il bazında cinsiyet dağılımı hesaplanmıştır. Şekil 2'ye göre KAMER bölgesindeki diğer illere göre Tunceli ve Kilis'te aktif olarak istihdam edilen kadın sayısı nispeten daha yüksektir. Ancak, Tunceli'de kadınların işgücü piyasasına katılımının daha yüksek olmasının aksine yönetici pozisyonlarında çalışan erkeklerin oranı kadınlara kıyasla radikal biçimde daha yüksektir. Genel olarak, KAMER bölgesinde yaklaşık 7 erkek yönetici pozisyonunda 3 kadına karşı çalışıyor ve bu da işyerlerinde ekonomik kararlara katılımında cinsiyete dayalı ayrımcılığı açıkça gösteriyor.

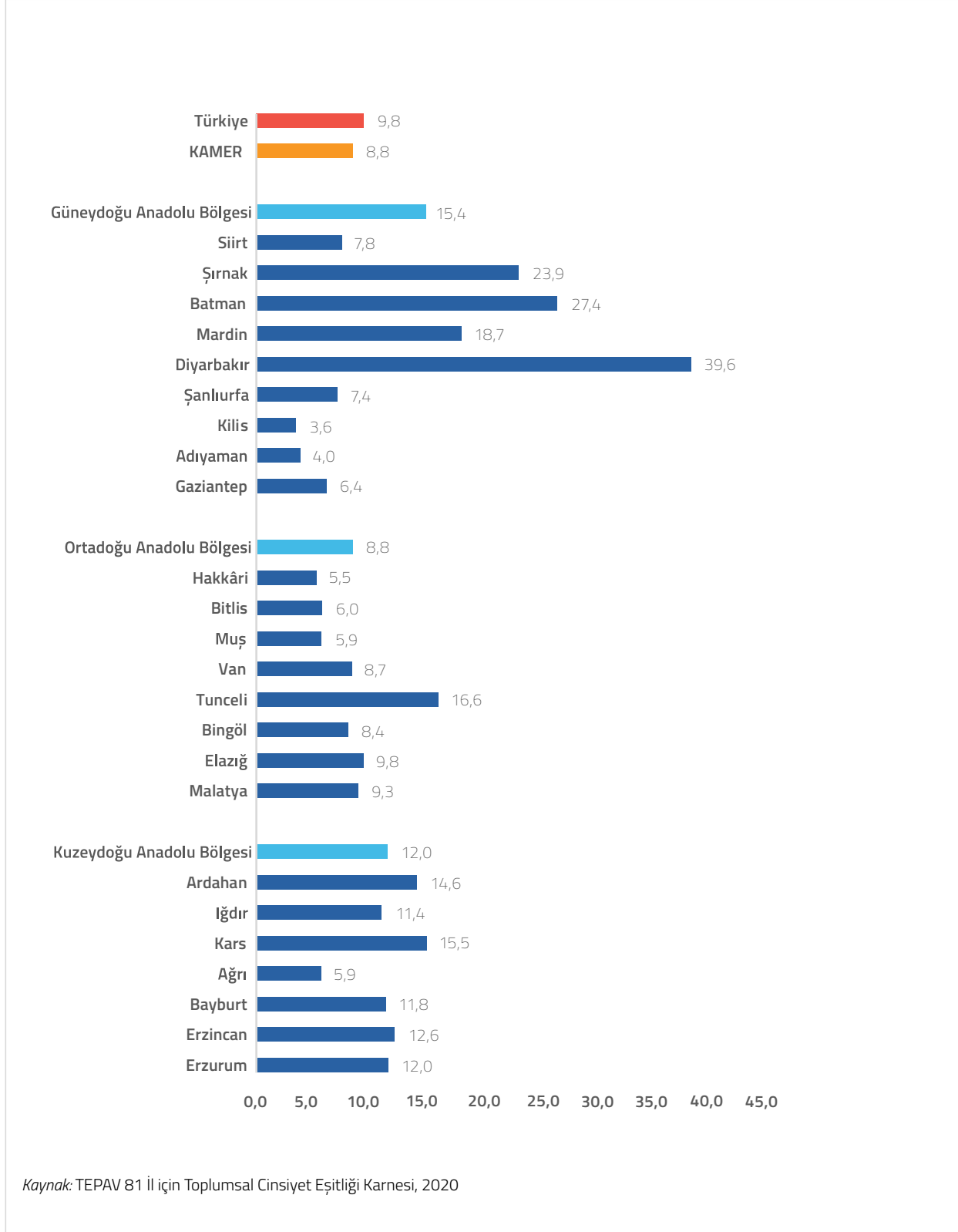
Şekil 2: KAMER İllerinde "İstihdamda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği"

İstihdam alanında karar alma mekanizmalarına eşit katılımı değerlendirmede en çok kullanılan toplumsal cinsiyet eşitliği göstergelerinden birisi olan cinsiyete göre sendikalaşma oranının verileri T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın idari kayıtlı veri tabanından elde edilmektedir. Şekil 3 TEPAV tarafından 2020 yılı TCE İl Karnesi çalışması kapsamında derlenen verilerle KAMER illerinde cinsiyete göre sendikalarda üyeliği olan kadın ve erkek çalışanların oranını göstermektedir. Bu gösterge hem kadın hem de erkek için sendikalı işçi sayısının toplam işçi sayısına bölümü ile hesaplanmıştır. Sendika üyeliğinin cinsiyetlere göre dağılımı incelendiğinde; Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde sendika üyeliğinin Türkiye'de çalışan kadınların ortalama sendika üyelik oranının üzerinde olmakla birlikte kadın işçilerin en fazla sendikalı olduğu il, %39,6'lık oran ile Diyarbakır'dır. Diyarbakır'ı sırasıyla %27,4'lük üyelik oranı ile Batman ve Şırnak (%23,9) illeri takip etmektedir.

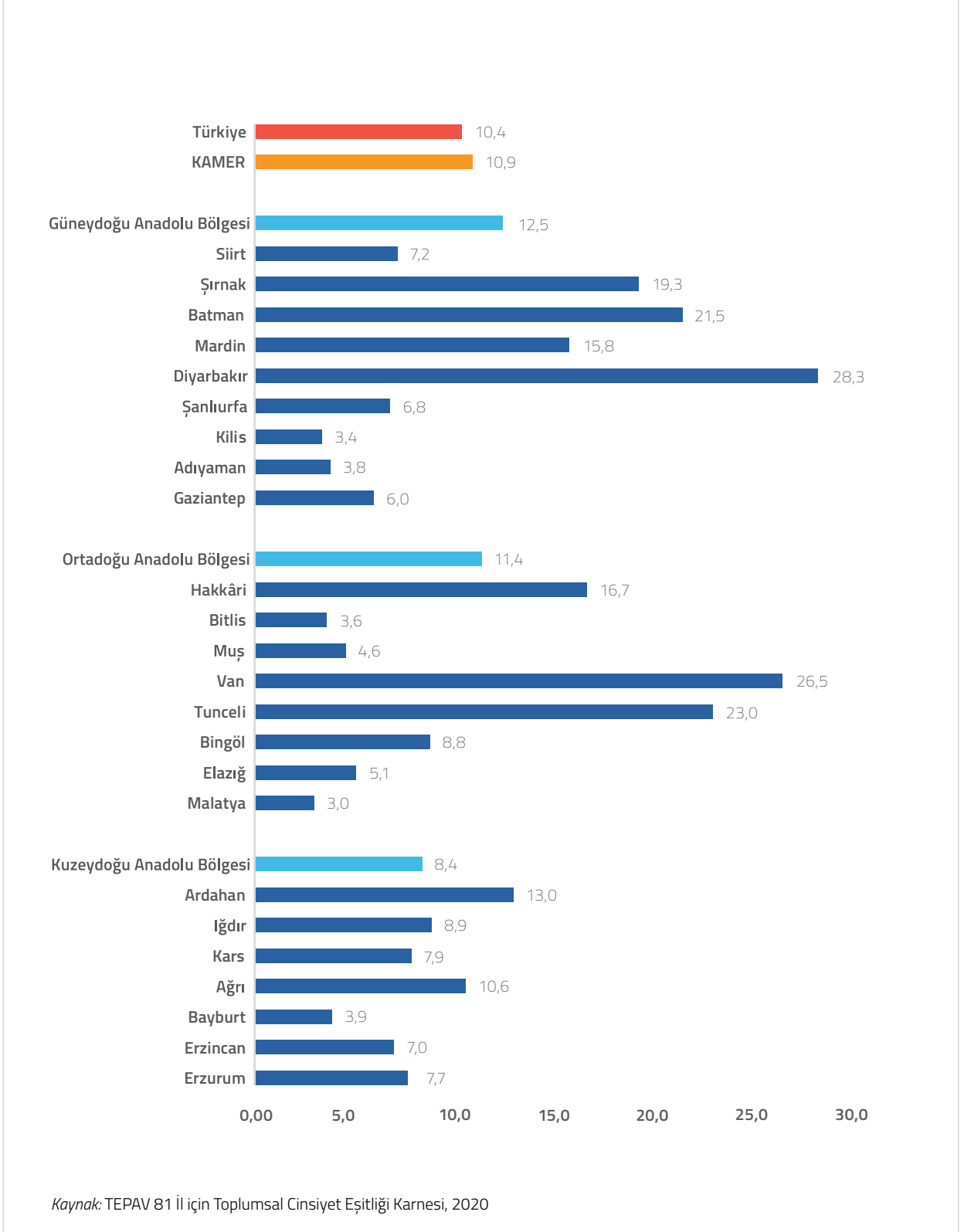
Şekil 3: KAMER İllerinde “Cinsiyete göre Sendikalaşma Oranı”

Kamu kurum ve kuruluşlarının yanı sıra proje illerindeki mevcut yerel yönetimler araştırma odağına alınarak il ve ilçe belediyelerinin strateji belgeleri, faaliyet raporları, bütçe performans raporları ve ilgili diğer çalışmalardan bölge, il ve ilçe düzeyinde toplumsal cinsiyete duyarlı veri derleme yapılmalıdır. Örneğin siyasete ve karar alma mekanizmalarına katılımında cinsiyet eşitliğini izlemeye yardımcı olan belediye meclisi üyelerinin cinsiyete göre dağılımları bu raporlardan elde edilebilir. Şekil 4 TEPAV tarafından 2020 yılı için derlenen belediye meclis üyeleri arasında kadın erkek oranını göstermektedir. Belediye meclisi üyelerinin cinsiyetlerine göre dağılımı incelendiğinde; kadınların belediye meclisindeki temsil oranının en yüksek olduğu il, %28,3'lük kadın temsil oranı ile Diyarbakır'dır. Diyarbakır'ı %26,5'lik temsil oranı ile Van; Van'ı sırasıyla Tunceli (%23), Batman (%21,5) ve Şırnak (%19,3) illeri takip etmektedir. Aynı zamanda bu illerde kadınların belediye meclisinde temsil oranı Türkiye ortalama oranının yaklaşık iki katından fazladır.

Şekil 4: KAMER İllerinde Belediye Meclisi Üyelerinin Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

Kamu kurumlarının yanı sıra sivil toplum kuruluşlarının kayıt sistemlerinden üretilen idari veriler de toplumsal cinsiyet istatistikleri için önemli başvuru kaynağıdır. Örneğin uzun yıllardır kadınlara ve kız çocuklarına yönelik şiddet alanında faaliyet gösteren Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı düzenli bir şekilde şiddet vakalarına ilişkin başvuru verilerini kayıt altına almakta ve bu alanda öncü kuruluşlardan biri olarak şiddet izleme alanında diğer STK'ların da veri kayıt sistemlerinin iyileştirilmesi için aktif çalışmalar yürütmektedir.

Devlet kurumları, yerel yönetimlerin yanı sıra son olarak yerelde toplumsal cinsiyet verisi derlemesi çalışması kapsamında sivil toplum kuruluşlarının ürettiği önemli veriler şunlardır:

- Ulusal düzeyde faaliyet gösteren STKların bölge, il ve ilçe düzeyinde toplumsal cinsiyete duyarlı veri derleme çalışması
- TEPAV Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi
- Yanındayız Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi

Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitliği endeks çalışmaları ilk kez TEPAV'ın 2014 yılındaki "81 İl İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi" isimli çalışmasıyla başlamıştır. İllere göre toplumsal cinsiyet eşitsizliği durumu en son 2020 yılında yeniden raporlanmış ve il bazında toplumsal cinsiyet eşitsizliği endeksi ve kadın güçlenme endeksi 2015 yılı verileri temel alınarak hesaplanmıştır. Daha önce sağlık, istihdam, eğitim ve temsil bileşenlerinden oluşan Türkiye Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi'nin son güncelleme-sinde sağlık bileşeni yer almamıştır. Endeks, siyaset ve ekonomide temsil edilme, üretim faaliyetlerine katılım ve eğitime katılım alt bileşenlerinden oluşmaktadır. Siyaset ve ekonomide temsil edilme skoru (1) Belediye meclisi üyelerinin cinsiyetlerine göre dağılımı, (2) siyasi partilerin ilçe başkanlarının cinsiyetlerine göre dağılımı, (3) TOBB'a bağlı oda ve borsalarda başkan, meclis başkanı, genel sekreter, yönetim kurulu üyeleri, meclis üyeleri ve meslek komitesi üyelerinin cinsiyetlerine göre dağılımının ortalaması, (4) cinsiyetlere göre sendikalaşma oranı, (5) şirketlerin imza yetkilerinin cinsiyetlerine göre dağılımı göstergelerine ait verilerden hesaplanmıştır. Üretim faaliyetlerine katılım skoru ise (6) cinsiyetlerine göre

çalışan nüfusun oranı, (7) cinsiyetlerine göre yönetici pozisyonunda çalışma oranları, (8) benzer işler için cinsiyetler arası ücret eşitliği göstergeleri temel alınarak hesaplanmışken, eğitime katılım alt alanında (9) cinsiyete göre okuryazarlık oranı, (10) cinsiyete göre en az lise mezuniyet oranı, (11) cinsiyete göre en az üniversite mezuniyet oranı göstergeleri yer almaktadır.¹²³

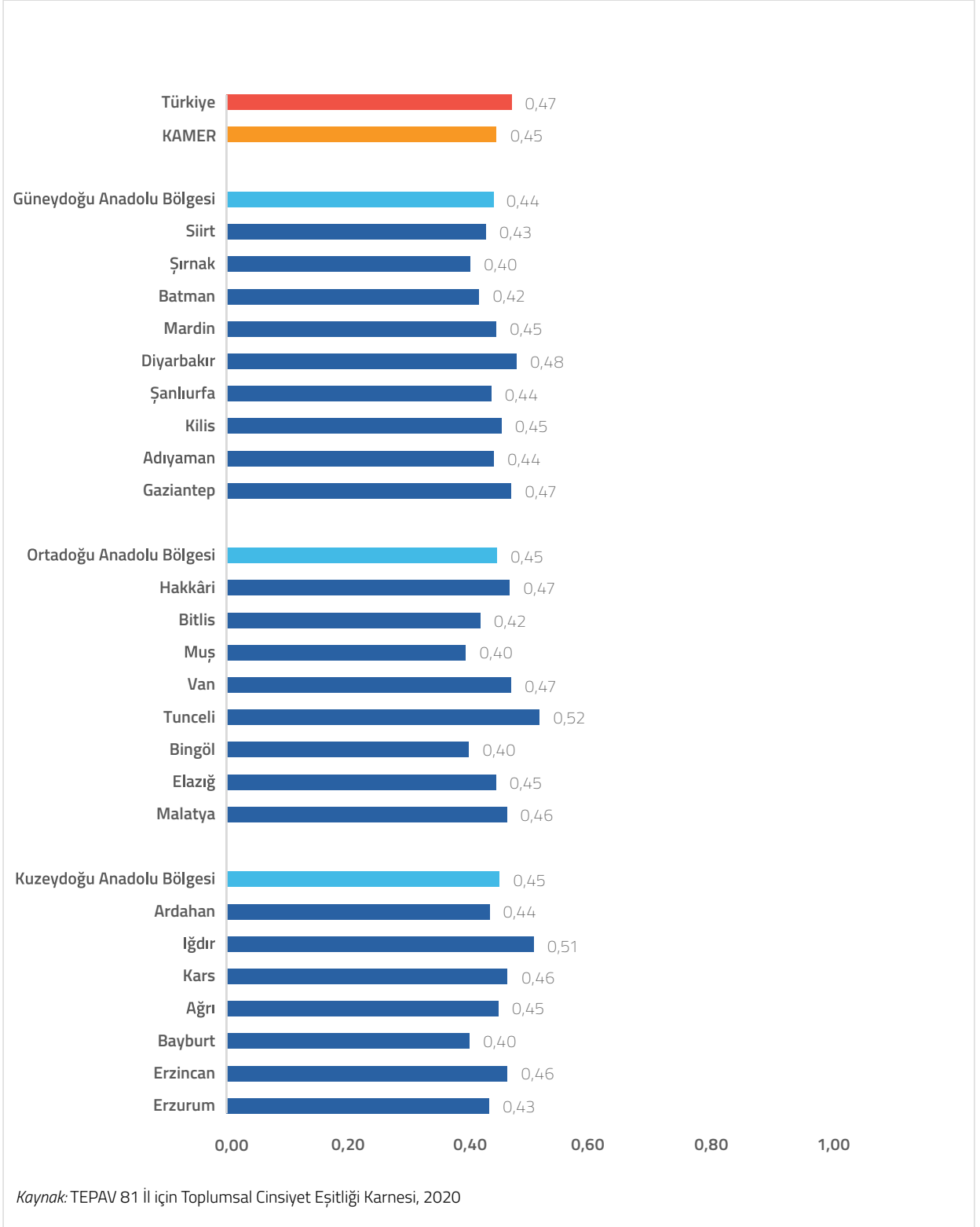
TEPAV Türkiye Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi değerleri 0 (sıfır) ile 1 (bir) aralığında değişmekte ve 1'e yakınlık, belirlenen göstergelere göre kadın erkek oranının birbirine eşit olduğunu gösterirken sıfıra yakınlık değeri ise tam eşitsizliği yansıtmaktadır. 2020 Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi'ne göre 81 ilin ortalama endeks skoru 0,471'dir ve en eşitlikçi il Muğla'dır ve arkasından İzmir, Yalova ve İstanbul gelmektedir. Buna karşılık 2020 endeks skorlarına göre toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin en fazla olduğu iller Muş, Bingöl, Bayburt ve Şırnak olarak sıralanmaktadır.

KAMER illeri için TEPAV Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi

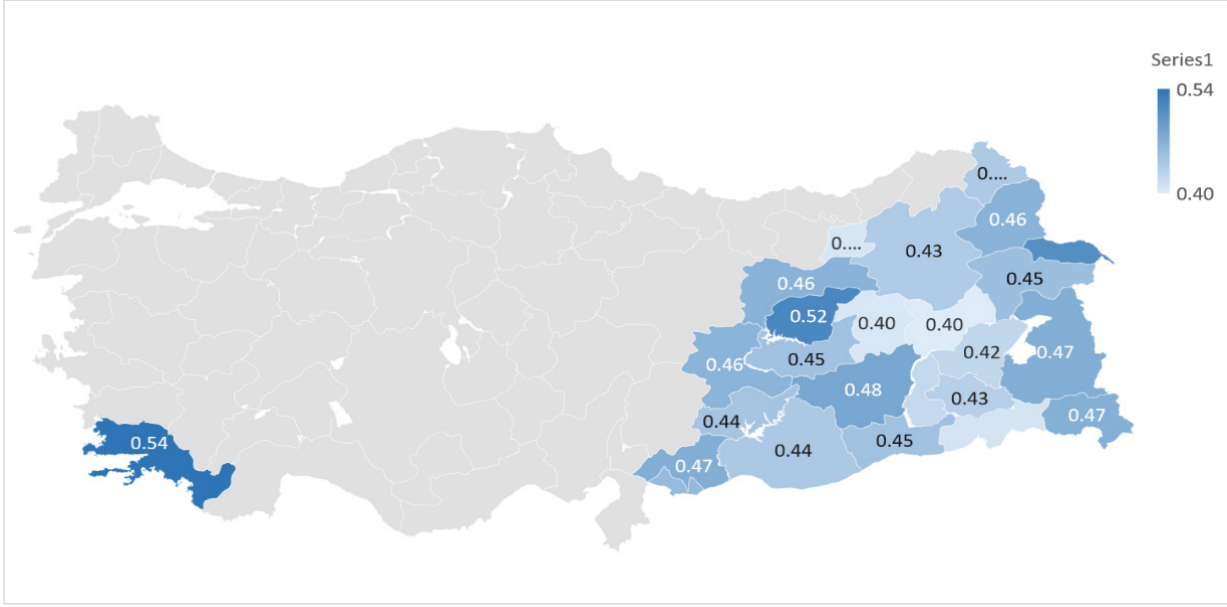
KAMER illeri özelinde TEPAV TCE karnesi incelendiğinde Türkiye ortalama skorundan fazla olan Tunceli, Iğdır ve Diyarbakır illeri dikkat çekmektedir (Bknz. Şekil 5). Şekil 6 ise bu skorların bölge haritası üzerinde dağılımını gösterirken Türkiye'de toplumsal cinsiyet açısından en eşitlikçi il olan Muğla iline göre de iller ve bölgeler arası karşılaştırma imkanı sunmaktadır.

¹²³ https://www.tepav.org.tr/upload/mce/2020/haberler/tobb_tskb_tepav_81_il_de_turkiyenin_toplumsal_cinsiyet_esitligi_karnesi.pdf

Şekil 5: KAMER İlleri için "TCE Karne Skorları"

Şekil 6: KAMER İlleri için Türkiye Haritası Üzerinde "TCE Karne Skorları"

Kaynak: TEPAV 81 il için Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi, 2020

- Yerel düzeyde faaliyet gösteren STKların bölge, il ve ilçe düzeyinde toplumsal cinsiyete duyarlı veri derleme çalışması
- KAMER Şubelerinin yürüttükleri çalışmalardan bölge, il ve ilçe düzeyinde toplumsal cinsiyete duyarlı veri derleme çalışması
- Diğer hak temelli ve toplumsal cinsiyet eşitliği alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarından bölge, il ve ilçe düzeyinde toplumsal cinsiyete duyarlı veri derleme çalışması

Nüfus sayımları ve idari kayıt sisteminden elde edilemeyen nicel ve nitel veriye ilişkin eksiklikler büyük oranda hanehalkı araştırmalar aracılığıyla elde edilmektedir. Nitel ve/veya nicel araştırmalar, daha güncel ve detaylı bilgi üretmesi nedeniyle toplumsal cinsiyete ilişkin zengin veri kaynaklarıdır. Uluslararası standartlara uygun biçimde yürütülen ve ülke düzeyinde temsil niteliği olan hanehalkı örneklem araştırmaları, toplumsal cinsiyet istatistiklerinin ülkeler arasında da karşılaştırılmasında kullanılmaktadır.

Örneğin Türkiye’de 1968 yılından itibaren beşer yıllık aralıklar ile yürütülen demografik araştırmalar serisi içindeki araştırmalar, 1993 yılından itibaren Macro DHS kapsamındadır. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları (TNSA), Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (HÜNEE) tarafından yürütülmektedir. Araştırmalarda, kadınların temel demografik özellikleri, evlilik tarihçesi, çalışma tarihçesi, üreme sağlığı, anne ve çocuk sağlığı, kadının statüsü ile toplumsal cinsiyete ilişkin tutumlara ilişkin bilgi toplayan bölümler yer almaktadır. Türkiye’de yürütülen araştırmalarda, kadına yönelik şiddet modülü uygulanmamıştır. TNSA evlilikler ve üreme sağlığı konusunda detaylı bilgi sunmaktadır; ancak bu bilgi sadece üreme çağındaki kadınlar için toplanmaktadır. Türkiye’de cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetlerine erişimde eşitsizlikleri yansıtan halen evli kadınların %12’si karşılanmamış aile planlaması ihtiyacı içerisinde. Bir diğer deyişle kadınlar doğumlarının arasını açmak veya doğumları sonlandırmak istedikleri halde herhangi bir aile planlaması yöntemi kullanmamaktadır. Karşılanmamış aile

planlaması ihtiyacı olan kadınların oranı bölgelere göre incelendiğinde Kuzeydoğu Anadolu Bölgesinde bu oran %16 ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde %14'e yükselmektedir.

Araştırma kapsamında yerelde toplumsal cinsiyet verilerini üretmek için incelenecek nicel araştırmalar Türkiye'yi temsil eden hanehalkı örneklem araştırmalarından olan aşağıdaki kaynaklardan veri elde etmek mümkündür.

Yerel veri derlemesi için yararlanılabilecek araştırmalar şunlardır:

- Yaşam Memnuniyeti Araştırması
- Kadına Yönelik Aile içi Şiddet Araştırması
- Türkiye Aile Yapısı Araştırması
- Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması
- Türkiye Sağlık Araştırması
- Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması
- Hanehalkı İşgücü Araştırması

Dijital Veri ve Büyük Veri

Dijital veriler - özellikle cep telefonu kayıtları, Twitter, Facebook, Instagram, Youtube gibi sosyal medya paylaşımları ve uydu verileri - düşük gelirli ülkelerde kadınların sosyal, siyasal ve ekonomik yaşama katılımları hakkındaki cinsiyet veri açığını gidermeye hizmet etmektedir. Bu veri açıklarını gidermek, eşitsizlik ve ayrımcılığı görünür kılarak, kamu kurumlarının, özel sektörün ve sivil toplum kuruluşlarının, toplumsal cinsiyet eşitliği açısından eşitlik ve adalet ideallerine yaklaştıran reformları yürürlüğe konulmalarını ve bunun için savunuculuk yapılmasını sağlar. Cinsiyete dayalı veri açığını gidermede "büyük veri"nin rolü gün geçtikçe daha belirgin hale gelmektedir. Her ne kadar büyük verinin tanımı ve içeriği hakkında fikir birliği olmasa da - büyük veri zaman ve mekanı dikkate alarak geleneksel veri elde etme yöntemleri ile birlikte kullanıldığında cinsiyete göre ayrıştırılmış veri üretiminde yeni imkanlar sağlamaktadır. Bazı cinsiyetlendirilmiş konular - özellikle hareketlilik, sağlık ve sosyal normlar - büyük veri ve geleneksel verilerin birleşimi yoluyla giderek daha iyi çalışılmaktadır. Bununla birlikte, özellikle ekonomik fırsat, insan güvenliği ve kamusal

alana katılım konularında endişe verici veri açıkları devam etmektedir. Büyük verileri kullanarak cinsiyet temsil eden örneklerle çalışmak zor olmaya devam ediyor, ancak ilerleme kaydediliyor. Büyük teknoloji firmaları, politika oluşturma için kritik öneme sahip muazzam miktarda cinsiyet verisi üretiyor ve araştırmacılar bu verileri güvenli bir şekilde yeniden kullanmanın yollarını buluyorlar. Bu çerçevede özel sektör veri sahiplerini, araştırmacıları ve kamu politika yapıcılarını resmi, kalıcı bir ilişkide bir araya getiren veri işbirlikleri, büyük verilerin kadınların ve kız çocuklarının yaşamlarında pratik bir fark yaratmasına yardımcı olabilir.

Tablo Listesi

Tablo 1: Türkiye’de Belediyelerin Eşitlik Birimleri.....	59
Tablo 2: Eşitlik Birimlerinin Kurulma Tarihleri.....	63
Tablo 3: Eşitlik Birimlerinin Kuruluş Süreçleri.....	64
Tablo 4: Bağlı Olunan Müdürlükler.....	65
Tablo 5: Eşitlik Birimlerinin Çalışan Sayısı.....	67
Tablo 6: Düzenleyici Belge ve Kendine Ait Bütçe.....	68
Tablo 7: Kent Konseyi Kadın Meclisleri.....	72
Tablo 8: KAMER Şubesi Olan Kentlerde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Kurumsal Mekanizmaları.....	76
Tablo 9: Türkiye’de 1989–2019 Yerel Seçimlerinde Seçilmiş Kadın Oranları.....	91
Tablo 10: 1930-2022 Kadın Belediye Başkan Oran ve Sayıları.....	92
Tablo 11: 2019 Yerel Seçim Sonuçlarına Göre Seçilmiş Kadın Sayı ve Oranları.....	93
Tablo 12: Siyasal Partilerin İl Yönetimlerindeki Kadın Oranı.....	94
Tablo 13: Siyasal Partilerin Seçilen Kadın İl ve İlçe Belediye Başkanı Oranı.....	95
Tablo 14: Siyasi Partilere Göre 2018 Seçimlerinde Kadın ve Erkek Aday Oranları.....	95
Tablo 15: KAMER’in Şubeleri Olan İllerdeki Kadın Belediye Meclis Üyesi ve Siyasi Parti İlçe Başkanlarının Cinsiyet Dağılımı (Kayyım Süreci Öncesi Veriler).....	96
Tablo 16: <i>Bütçe, Hareketlilik ve Güvenlik ile Sosyal İçerme Açısından</i> Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları, Hedef ve Göstergeler.....	113
Tablo 17: Seçilmiş Kentler İçin Sosyo - Ekonomik Göstergeler.....	116
Tablo 18: Belediye Plan ve Programlarında Politika Belirtme Durumu (2016–2019 ve 2020).....	118
Tablo 19: Van - Performans Programlarında Kadınların Güvenliği ve Hareketliliğine İlişkin Kaynak Tahsisi Planlaması, 1.000 TL.....	120
Tablo 20: Şanlıurfa - Performans Programlarında Kadınların Güvenliği ve Hareketliliğine İlişkin Kaynak Tahsisi Planlaması, 1.000 TL.....	121

Tablo Listesi

Tablo 21: Eskişehir - Performans Programlarında Kadınların Güvenliği ve Hareketliliğine İlişkin Kaynak Tahsisi Planlaması, 1.000 TL	122
Tablo 22: Toplumsal Cinsiyet Kırılımında Kentte Hak Temelli Gösterge Örnekleri – Kent İçi Hareketlilik (Durum - Süreç - Çıktı)	129
Tablo 23: Sorun Alanlarının Tespiti İçin Örnek.....	132
Tablo 24: Yerel Yönetimlerde Uygulanabilecek Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Göstergeleri (TCEG).....	133

KAMER
VAKFI

